

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

**KAPADOKYA BÖLGESİ MÜZELERİNDE YER ALAN
OSMANLI DÖNEMİ MADENİ MUTFAK EŞYALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Selim ÇETİN

Danışman
Doç. Dr. Savaş MARAŞLI

Nevşehir
Aralık 2023

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

**KAPADOKYA BÖLGESİ MÜZELERİNDE YER ALAN
OSMANLI DÖNEMİ MADENİ MUTFAK EŞYALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Selim ÇETİN

Danışman
Doç. Dr. Savaş MARAŞLI

Nevşehir
Aralık 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Selim ÇETİN

TEZ KILAVUZUNA UYGUNLUK BEYANI

“Kapadokya Bölgesi Müzelerinde Yer Alan Osmanlı Dönemi Madeni Mutfak Eşyaları” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na Uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Selim ÇETİN

Danışman

Doç. Dr. Savaş MARAŞLI

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Besim Tolga UYAR

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Savaş MARAŞLI danışmanlığında Selim ÇETİN tarafından hazırlanan “Kapadokya Bölgesi Müzelerinde Yer Alan Osmanlı Dönemi Madeni Mutfak Eşyaları” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

İMZA

Danışman

:Doç. Dr. Savaş MARAŞLI

.....

Üye

:Doç. Dr. Alper ALTIN

.....

Üye

:Doç. Dr. Remzi AYDIN

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Kapadokya bölgesi müzelerinde yer alan Osmanlı dönemine ait madeni mutfak eşyalarına ait araştırmayı içerir. Sanat tarihine olan tutkum ve özellikle Osmanlı dönemine ait mutfak kültürü ve eşyalarına duyduğum ilgi bu çalışmada bir araya gelmiştir. Kapadokya bölgesi özellikle kendine has mimarlık örnekleri ve el sanatları bakımından öne çıkmaktadır. Bölgenin arkeolojik ve etnografik malzemelerini içeren seçkin örnekleri günümüzde bölgenin farklı müzelerinde sergilenmektedir. Bunlardan bir grup, konumuzu oluşturan madeni malzemeden yapılan mutfak eşyalarıdır. Dönem olarak çoğunlukla Geç Osmanlı dönemine ait kaplar malzeme, teknik ve bezeme unsurları bakımından bölgenin yerel beğenisini göstermekte ve halk mutfağı kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kapadokya bölgesi müzelerinde Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları ile ilgili daha önce kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple konuyu derinlemesine incelenerek, Osmanlı halk mutfağının araştırılması ve eserlerin farklı yönleriyle tanıtılmasının bundan sonraki benzer çalışmalara kaynak oluşturacağı düşüncesindeyiz.

Çalışmanın farklı zamanlarında birçok kişinin desteğini gördüm. İlk olarak çalışmamda bana rehberlik ettiği ve değerli önerileriyle tezimin gelişimine katkı sağladığı için değerli danışmanım Doç. Dr. Savaş MARAŞLI 'ya teşekkürümü borç bilirim. Ayrıca, eserlerimde bulunan Osmanlıca kitabelerin okunmasında ve çözümlenmesinde desteği bulunan sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Enes KAVALÇALAN'a, tez çalışmamı düzeltme aşamasında destekleri ve katkıları bulunan Doç. Dr. Remzi AYDIN'a ve Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü hocalarıma bana sağladıkları katkıları için şükranlarımı sunarım. Ayrıca, Nevşehir Arkeoloji Müzesi, Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi, Niğde Müzesi ve Yozgat Müzesi çalışanlarına, müzeye erişim izni vererek, bana gerekli bilgileri sağladıkları ve bu çalışmamı gerçekleştirmeme yardımcı oldukları için minnettarım. Son olarak, çalışmamı tamamlamamda ve yüksek lisans öğrenimimde teşvik edici destekleri olan, büyük fedakârlıklar gösteren aileme ve sevdiklerime teşekkür ederim.

KAPADOKYA BÖLGESİ MÜZELERİNDE YER ALAN OSMANLI DÖNEMİ MADENİ MUTFAK EŞYALARI

Selim ÇETİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023

Danışman: Doç. Dr. Savaş MARAŞLI

ÖZET

Bu tez çalışmasında, “Kapadokya bölgesi müzelerinde yer alan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları” incelenmektedir. "Mutfak" kavramı, yiyecek ve içeceklerin hazırlanma, pişirme, tüketim, saklama, servis gibi unsurlarını içeren ve kültürel bir yapıyı içermektedir. Bu kavram, aynı zamanda toplu yemek törenleri ve bu törenlerle ilişkili inanç ve uygulamaları da anlatır. Osmanlı yemek kültürü, Türk mutfağının temelini oluşturan ve sofraya düzeninde önemli bir yer tutan bir yapıdır. Bu dönemde kullanılan araç ve gereçlerin çeşitliliği ve estetik zenginliği dikkat çekicidir. Osmanlı mutfağına özgü eşyalar genellikle el işçiliği ile yapılmış ve sanat eseri niteliği taşımaktadır. Bu özel parçalar, yemeklerin hazırlanması, sunumu ve servisi için kullanılmıştır. Mutfak eşyaları genellikle madeni malzemeden yapılmış ve çeşitli bezemelerle zenginleştirilmiştir. Bu bezemeler, farklı teknik ve motiflerle yapılmış, üretildiği dönem ve yerin özelliklerini yansıtmaktadır. El sanatı eserlerinde bezemeler, estetik bir değer kazandırmış ve farklı tekniklerle, motif ve kompozisyonlarla zenginleştirilerek güzel bir görünüm sağlamıştır. El işçiliğiyle yapılan bezemeler, işlevsel bir araçtan sanatsal bir esere dönüşmektedir. Bitkisel ve geometrik bezemeler, hayvan ve insan figürleri gibi çeşitli motifler kullanılmış ve Osmanlı sanatının özelliklerini yansıtmıştır. Sosyal statü ve zenginlik göstergesi olarak saray ve zengin ailelerin mutfak eşyalarında da kullanılmıştır.

**METALLIC KITCHENWARE OF THE OTTOMAN PERIOD
IN THE CAPPADOCIA REGION MUSEUMS**

Selim ÇETİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Art History, Master's Thesis, 2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Savaş MARAŞLI

ABSTRACT

In this thesis, "Ottoman period metal kitchen utensils in the museums of the Cappadocia region" is analyzed. The concept of "kitchen" includes a cultural structure that includes elements such as preparation, cooking, consumption, storage and service of food and beverages. This concept also refers to collective meal ceremonies and the beliefs and practices associated with these ceremonies. Ottoman food culture is a structure that forms the basis of Turkish cuisine and occupies an important place in table organization. The diversity and aesthetic richness of the tools and utensils used in this period is remarkable. Items specific to Ottoman cuisine are usually handcrafted and are works of art. These special pieces were used for the preparation, presentation and service of meals. Kitchen utensils were usually made of metal and enriched with various decorations. These decorations were made with different techniques and motifs, reflecting the characteristics of the period and place of production. Decorations in handicraft works have added an aesthetic value and provided a beautiful appearance by enriching them with different techniques, motifs and compositions. Handcrafted ornaments transform from a functional tool into an artistic work. Various motifs such as floral and geometric decorations, animal and human figures were used and reflected the characteristics of Ottoman art. They were also used in the kitchen utensils of palaces and rich families as an indicator of social status and wealth.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ KILAVUZUNA UYGUNLUK BEYANI	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
FOTOĞRAF LİSTESİ	xiii
ÇİZİM LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ	1
Amaç ve Kapsam.....	3
Yöntem	4
Yararlanılan Kaynaklar	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA MADEN SANATININ GELİŞİMİ

1.1. Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi.....	10
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK-İSLÂM MADEN SANATININ GELİŞİMİ

2.1. Türk-İslâm Maden Sanatının Gelişimi.....	21
2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı	27
2.3. Osmanlı Dönemi Maden Sanatı	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ MUTFAK KÜLTÜRÜ

3.1. Osmanlı Dönemi Mutfak Kültürü	39
3.2. Osmanlı Mutfağında Kullanılan Madeni Eşyalar	43
3.2.1. Lengerler	45
3.2.2. Kazanlar	46
3.2.3. Sahanlar	47
3.2.4. Siniler (Tepsiler)	49
3.2.5. Bakraçlar	50
3.2.6. Güğümler	51
3.2.7. İbrikler	53
3.2.8. Maşrapalar	55
3.2.9. Taslar	57
3.2.10. Tavalar	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MADEN SANATINDA KULLANILAN TEKNİKLER VE BEZEME

4.1. Yapım Teknikleri	59
4.1.1. Dövme Tekniği	59
4.1.2. Döküm Tekniği	60
4.1.3. Tornada Çekme (Sıvama) Tekniği	60
4.1.4. Presleme Tekniği	61

4.2. Bezeme Teknikleri	61
4.2.1. Kabartma Teknikleri	62
4.2.2. Çalma Teknikleri.....	63
4.2.3. Kazıma Teknikleri.....	63
4.2.4. Oyma Teknikleri	64
4.3. Bezeme	64
4.3.1. Nar/Nar Çiçeği Motifi.....	65
4.3.2. Lale Motifi	67
4.3.3. Selvi/Selvi Ağacı Motifi	69
4.3.4. Şemse Motifi	71
4.3.5. Yonca Motifi	72
4.3.6. Yaprak Motifi.....	72
4.3.7. Geometrik Bezeme.....	74
4.3.8. Soyut Bezemeler	75

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

5.1. Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nde Yer Alan Eserler	78
5.2. Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'nde Yer Alan Eserler	97
5.3. Niğde Müzesi'nde Yer Alan Eserler	127
5.4. Yozgat Müzesi'nde Yer Alan Eserler	161

DEĞERLENDİRME	185
Malzeme ve Teknik	186
Bezeme.....	188
Yazılar	194
Üretim Yeri ve Tarihlendirme	197

SONUÇ	201
--------------------	------------

KAYNAKÇA	203
-----------------------	------------

ÖZ GEÇMİŞ

KISALTMALAR

cm. : Santimetre

Bkz. : Bakınız

yy. : Yüzyıl

çev. : Çeviren

M. : Miladi

H. : Hicri

mm. : Milimetre

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : ve benzeri

no. : Numara

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. Örnek No 1 Lengerin Genel Görünümü.....	78
Fotoğraf 2. Örnek No 1 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	78
Fotoğraf 3. Örnek No 2 Lengerin Genel Görünümü.....	79
Fotoğraf 4. Örnek No 2 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	80
Fotoğraf 5. Örnek No 3 Lengerin Genel Görünümü.....	81
Fotoğraf 6. Örnek No 3 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	81
Fotoğraf 7. Örnek No 4 Lengerin Genel Görünümü.....	82
Fotoğraf 8. Örnek No 4 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	83
Fotoğraf 9. Örnek No 5 Lengerin Genel Görünümü.....	84
Fotoğraf 10. Örnek No 5 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	84
Fotoğraf 11. Örnek No 6 Lengerin Genel Görünümü.....	85
Fotoğraf 12. Örnek No 6 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	86
Fotoğraf 13. Örnek No 7 Tasım Genel Görünümü	87
Fotoğraf 14. Örnek No 7 Tastaki Kitabenin Detay Görünümü.....	87
Fotoğraf 15. Örnek No 8 Tepsinin Genel Görünümü	89
Fotoğraf 16. Örnek No 8 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	89
Fotoğraf 17. Örnek No 8 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	90
Fotoğraf 18. Örnek No 8 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	90
Fotoğraf 19. Örnek No 8 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	91
Fotoğraf 20. Örnek No 9 Tepsinin Genel Görünümü	92
Fotoğraf 21. Örnek No 9 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	92
Fotoğraf 22. Örnek No 9 Tepsindeki Bezemenin Detay Görünümü	93
Fotoğraf 23. Örnek No 10 Kapaklı Kâsenin Genel Görünümü	94
Fotoğraf 24. Örnek No 10 Kâsedeki Kitabenin Detay Görünümü	94
Fotoğraf 25. Örnek No 11 Kazanın Genel Görünümü.....	95
Fotoğraf 26. Örnek No 11 Kazandaki Bezemelerin Detay Görünümü.....	96
Fotoğraf 27. Örnek No 12 Kapaklı Lengerin Genel Görünümü	97
Fotoğraf 28. Örnek No 12 Kapaklı Lengerin Üstten Görünümü	97

Fotoğraf 29. Örnek No 12 Kapaktaki Kitabenin Detay Görünümü.....	97
Fotoğraf 30. Örnek No 12 Lengerin Genel Görünümü.....	98
Fotoğraf 31. Örnek No 13 Lengerin Genel Görünümü.....	99
Fotoğraf 32. Örnek No 13 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	99
Fotoğraf 33. Örnek No 14 Lengerin Genel Görünümü.....	100
Fotoğraf 34. Örnek No 14 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	101
Fotoğraf 35. Örnek No 15 Lengerin Genel Görünümü.....	102
Fotoğraf 36. Örnek No 16 Lengerin Genel Görünümü.....	103
Fotoğraf 37. Örnek No 16 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	103
Fotoğraf 38. Örnek No 17 Lengerin Genel Görünümü.....	104
Fotoğraf 39. Örnek No 17 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	105
Fotoğraf 40. Örnek No 18 Lengerin Genel Görünümü.....	106
Fotoğraf 41. Örnek No 18 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	106
Fotoğraf 42. Örnek No 18 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	107
Fotoğraf 43. Örnek No 19 Lengerin Genel Görünümü.....	108
Fotoğraf 44. Örnek No 19 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	108
Fotoğraf 45. Örnek No 20 Lengerin Genel Görünümü.....	109
Fotoğraf 46. Örnek No 20 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	110
Fotoğraf 47. Örnek No 20 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	110
Fotoğraf 48. Örnek No 21 Lengerin Genel Görünümü.....	111
Fotoğraf 49. Örnek No 21 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	112
Fotoğraf 50. Örnek No 22 Lengerin Genel Görünümü.....	113
Fotoğraf 51. Örnek No 22 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	113
Fotoğraf 52. Örnek No 22 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	114
Fotoğraf 53. Örnek No 23 Lengerin Genel Görünümü.....	116
Fotoğraf 54. Örnek No 23 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	116
Fotoğraf 55. Örnek No 23 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	117
Fotoğraf 56. Örnek No 24 Lengerin Genel Görünümü.....	118
Fotoğraf 57. Örnek No 24 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	118
Fotoğraf 58. Örnek No 24 Kapağın Genel Görünümü.....	119

Fotoğraf 59. Örnek No 24 Kapaktaki Kitabenin Detay Görünümü	119
Fotoğraf 60. Örnek No 25 Tepsinin Genel Görünümü	120
Fotoğraf 61. Örnek No 25 Tepsi Merkezindeki Bezemenin Detay Görünümü	121
Fotoğraf 62. Örnek No 25 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	121
Fotoğraf 63. Örnek No 26 Tepsinin Genel Görünümü	123
Fotoğraf 64. Örnek No 26 Tepsi Merkezindeki Bezemenin Detay Görünümü	123
Fotoğraf 65. Örnek No 26 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	124
Fotoğraf 66. Örnek No 27 Kazanın Genel Görünümü.....	125
Fotoğraf 67. Örnek No 27 Kazan Gövdesinin Detay Görünümü	125
Fotoğraf 68. Örnek No 28 Lengerin Genel Görünümü.....	126
Fotoğraf 69. Örnek No 28 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	127
Fotoğraf 70. Örnek No 29 Lengerin Genel Görünümü.....	128
Fotoğraf 71. Örnek No 29 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	128
Fotoğraf 72. Örnek No 30 Lengerin Genel Görünümü.....	129
Fotoğraf 73. Örnek No 30 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	130
Fotoğraf 74. Örnek No 31 Lengerin Genel Görünümü.....	131
Fotoğraf 75. Örnek No 31 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	131
Fotoğraf 76. Örnek No 32 Lengerin Genel Görünümü.....	132
Fotoğraf 77. Örnek No 32 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	133
Fotoğraf 78. Örnek No 33 Lengerin Genel Görünümü.....	134
Fotoğraf 79. Örnek No 33 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	134
Fotoğraf 80. Örnek No 34 Lengerin Genel Görünümü.....	135
Fotoğraf 81. Örnek No 34 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	136
Fotoğraf 82. Örnek No 35 Lengerin Genel Görünümü.....	137
Fotoğraf 83. Örnek No 35 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	137
Fotoğraf 84. Örnek No 36 Lengerin Genel Görünümü.....	138
Fotoğraf 85. Örnek No 36 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	139
Fotoğraf 86. Örnek No 37 Lengerin Genel Görünümü.....	140
Fotoğraf 87. Örnek No 37 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	140
Fotoğraf 88. Örnek No 38 Lengerin Genel Görünümü.....	141

Fotoğraf 89. Örnek No 38 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	142
Fotoğraf 90. Örnek No 39 Lengerin Genel Görünümü.....	143
Fotoğraf 91. Örnek No 39 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	143
Fotoğraf 92. Örnek No 40 Lengerin Genel Görünümü.....	144
Fotoğraf 93. Örnek No 40 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	145
Fotoğraf 94. Örnek No 40 Lengerin Arka Kısmının Genel Görünümü.....	145
Fotoğraf 95. Örnek No 41 Lengerin Genel Görünümü.....	146
Fotoğraf 96. Örnek No 41 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	147
Fotoğraf 97. Örnek No 42 Lengerin Genel Görünümü.....	148
Fotoğraf 98. Örnek No 42 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	148
Fotoğraf 99. Örnek No 43 Lengerin Genel Görünümü.....	149
Fotoğraf 100. Örnek No 43 Lengerin Arka Kısmının Genel Görünümü.....	150
Fotoğraf 101. Örnek No 43 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	150
Fotoğraf 102. Örnek No 43 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	151
Fotoğraf 103. Örnek No 44 Lengerin Genel Görünümü.....	152
Fotoğraf 104. Örnek No 44 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	152
Fotoğraf 105. Örnek No 45 Tasın Genel Görünümü	153
Fotoğraf 106. Örnek No 46 Havanın Genel Görünümü.....	154
Fotoğraf 107. Örnek No 47 Tepsinin Genel Görünümü	156
Fotoğraf 108. Örnek No 47 Tepsi Merkezindeki Kitabenin Detay Görünümü	156
Fotoğraf 109. Örnek No 47 Tepsi Merkezindeki Kitabenin Detay Görünümü	157
Fotoğraf 110. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	157
Fotoğraf 111. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	158
Fotoğraf 112. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	158
Fotoğraf 113. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	159
Fotoğraf 114. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Görünümü	159
Fotoğraf 115. Örnek No 48 Lengerin Genel Görünümü.....	160
Fotoğraf 116. Örnek No 48 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü.....	161
Fotoğraf 117. Örnek No 49 Lengerin Genel Görünümü.....	162
Fotoğraf 118. Örnek No 49 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	162

Fotoğraf 119. Örnek No 49 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	163
Fotoğraf 120. Örnek No 50 Lengerin Genel Görünümü.....	164
Fotoğraf 121. Örnek No 50 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	164
Fotoğraf 122. Örnek No 51 Lengerin Genel Görünümü.....	166
Fotoğraf 123. Örnek No 51 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	166
Fotoğraf 124. Örnek No 51 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	167
Fotoğraf 125. Örnek No 51 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	167
Fotoğraf 126. Örnek No 52 Lengerin Genel Görünümü.....	168
Fotoğraf 127. Örnek No 52 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	169
Fotoğraf 128. Örnek No 52 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	169
Fotoğraf 129. Örnek No 53 Lengerin Genel Görünümü.....	170
Fotoğraf 130. Örnek No 53 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	171
Fotoğraf 131. Örnek No 54 Lengerin Genel Görünümü.....	172
Fotoğraf 132. Örnek No 54 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	172
Fotoğraf 133. Örnek No 55 Lengerin Genel Görünümü.....	173
Fotoğraf 134. Örnek No 55 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	174
Fotoğraf 135. Örnek No 56 Lengerin Genel Görünümü.....	175
Fotoğraf 136. Örnek No 56 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	175
Fotoğraf 137. Örnek No 57 Lengerin Genel Görünümü.....	176
Fotoğraf 138. Örnek No 57 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	177
Fotoğraf 139. Örnek No 58 Lengerin Genel Görünümü.....	178
Fotoğraf 140. Örnek No 58 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	178
Fotoğraf 141. Örnek No 59 Lengerin Genel Görünümü.....	179
Fotoğraf 142. Örnek No 59 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	180
Fotoğraf 143. Örnek No 60 Lengerin Genel Görünümü.....	181
Fotoğraf 144. Örnek No 60 Lengerdeki Bezemenin Detay Görünümü	181
Fotoğraf 145. Örnek No 61 Lengerin Genel Görünümü.....	182
Fotoğraf 146. Örnek No 61 Lengerdeki Kitabenin Detay Görünümü	183

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1. Örnek No 1 Lengerin Genel Çizimi.....	78
Çizim 2. Örnek No 1 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	78
Çizim 3. Örnek No 2 Lengerin Genel Çizimi.....	79
Çizim 4. Örnek No 2 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	80
Çizim 5. Örnek No 3 Lengerin Genel Çizimi.....	81
Çizim 6. Örnek No 3 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	81
Çizim 7. Örnek No 4 Lengerin Genel Çizimi.....	82
Çizim 8. Örnek No 4 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	83
Çizim 9. Örnek No 5 Lengerin Genel Çizimi.....	84
Çizim 10. Örnek No 5 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	84
Çizim 11. Örnek No 6 Lengerin Genel Çizimi.....	85
Çizim 12. Örnek No 6 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	86
Çizim 13. Örnek No 7 Tasın Genel Çizimi	87
Çizim 14. Örnek No 7 Tastaki Kitabenin Detay Çizimi.....	87
Çizim 15. Örnek No 8 Tepsinin Genel Çizimi	89
Çizim 16. Örnek No 8 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	89
Çizim 17. Örnek No 8 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	90
Çizim 18. Örnek No 8 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	90
Çizim 19. Örnek No 8 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	91
Çizim 20. Örnek No 9 Tepsinin Genel Çizimi	92
Çizim 21. Örnek No 9 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	92
Çizim 22. Örnek No 9 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	93
Çizim 23. Örnek No 10 Kapaklı Kâsenin Genel Çizimi	94
Çizim 24. Örnek No 10 Kâsedeki Kitabenin Detay Çizimi.....	94
Çizim 25. Örnek No 11 Kazanın Genel Çizimi.....	95
Çizim 26. Örnek No 11 Kazandaki Bezemenin Detay Çizimi	96
Çizim 27. Örnek No 12 Kapaktaki Kitabenin Detay Çizimi	97
Çizim 28. Örnek No 12 Lengerin Genel Çizimi.....	98
Çizim 29. Örnek No 13 Lengerin Genel Çizimi.....	99
Çizim 30. Örnek No 13 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi	99
Çizim 31. Örnek No 14 Lengerin Genel Çizimi.....	100

Çizim 32. Örnek No 14 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	101
Çizim 33. Örnek No 15 Lengerin Genel Çizimi.....	102
Çizim 34. Örnek No 16 Lengerin Genel Çizimi.....	103
Çizim 35. Örnek No 16 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	103
Çizim 36. Örnek No 17 Lengerin Genel Çizimi.....	104
Çizim 37. Örnek No 17 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	105
Çizim 38. Örnek No 18 Lengerin Genel Çizimi.....	106
Çizim 39. Örnek No 18 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	106
Çizim 40. Örnek No 18 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	107
Çizim 41. Örnek No 19 Lengerin Genel Çizimi.....	108
Çizim 42. Örnek No 19 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	108
Çizim 43. Örnek No 20 Lengerin Genel Çizimi.....	109
Çizim 44. Örnek No 20 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	110
Çizim 45. Örnek No 20 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	110
Çizim 46. Örnek No 21 Lengerin Genel Çizimi.....	111
Çizim 47. Örnek No 21 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	112
Çizim 48. Örnek No 22 Lengerin Genel Çizimi.....	113
Çizim 49. Örnek No 22 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	113
Çizim 50. Örnek No 22 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	114
Çizim 51. Örnek No 23 Lengerin Genel Çizimi.....	116
Çizim 52. Örnek No 23 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	116
Çizim 53. Örnek No 23 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	117
Çizim 54. Örnek No 24 Lengerin Genel Çizimi.....	118
Çizim 55. Örnek No 24 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	118
Çizim 56. Örnek No 24 Lenger Kapağının Genel Çizimi	119
Çizim 57. Örnek No 24 Kapaktaki Kitabenin Detay Çizimi.....	119
Çizim 58. Örnek No 25 Tepsinin Genel Çizimi	120
Çizim 59. Örnek No 25 Tepsindeki Bezemenin Detay Çizimi	121
Çizim 60. Örnek No 25 Tepsindeki Bezemenin Detay Çizimi	121
Çizim 61. Örnek No 26 Tepsinin Genel Çizimi	123
Çizim 62. Örnek No 26 Tepsindeki Bezemenin Detay Çizimi	123
Çizim 63. Örnek No 26 Tepsindeki Bezemenin Detay Çizimi	124
Çizim 64. Örnek No 27 Kazanın Genel Çizimi.....	125

Çizim 65. Örnek No 27 Kazan Gövdesinin Detay Çizimi.....	125
Çizim 66. Örnek No 28 Lengerin Genel Çizimi.....	126
Çizim 67. Örnek No 28 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	127
Çizim 68. Örnek No 29 Lengerin Genel Çizimi.....	128
Çizim 69. Örnek No 29 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	128
Çizim 70. Örnek No 30 Lengerin Genel Çizimi.....	129
Çizim 71. Örnek No 30 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	130
Çizim 72. Örnek No 31 Lengerin Genel Çizimi.....	131
Çizim 73. Örnek No 31 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	131
Çizim 74. Örnek No 32 Lengerin Genel Çizimi.....	132
Çizim 75. Örnek No 32 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	133
Çizim 76. Örnek No 33 Lengerin Genel Çizimi.....	134
Çizim 77. Örnek No 33 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	134
Çizim 78. Örnek No 34 Lengerin Genel Çizimi.....	135
Çizim 79. Örnek No 34 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	136
Çizim 80. Örnek No 35 Lengerin Genel Çizimi.....	137
Çizim 81. Örnek No 35 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	137
Çizim 82. Örnek No 36 Lengerin Genel Çizimi.....	138
Çizim 83. Örnek No 36 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	139
Çizim 84. Örnek No 37 Lengerin Genel Çizimi.....	140
Çizim 85. Örnek No 37 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	140
Çizim 86. Örnek No 38 Lengerin Genel Çizimi.....	141
Çizim 87. Örnek No 38 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	142
Çizim 88. Örnek No 39 Lengerin Genel Çizimi.....	143
Çizim 89. Örnek No 39 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi.....	143
Çizim 90. Örnek No 40 Lengerin Genel Çizimi.....	144
Çizim 91. Örnek No 40 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	145
Çizim 92. Örnek No 40 Lengerin Arka Kısımının Genel Çizimi.....	145
Çizim 93. Örnek No 41 Lengerin Genel Çizimi.....	146
Çizim 94. Örnek No 42 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	147
Çizim 95. Örnek No 42 Lengerin Genel Çizimi.....	148
Çizim 96. Örnek No 42 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi.....	148
Çizim 97. Örnek No 43 Lengerin Genel Çizimi.....	149

Çizim 98. Örnek No 43 Lengerin Arka Kısmının Genel Çizimi.....	150
Çizim 99. Örnek No 43 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	150
Çizim 100. Örnek No 43 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	151
Çizim 101. Örnek No 44 Lengerin Genel Çizimi.....	152
Çizim 102. Örnek No 44 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	152
Çizim 103. Örnek No 45 Tasın Genel Çizimi	153
Çizim 104. Örnek No 46 Havanın Genel Çizimi.....	154
Çizim 105. Örnek No 47 Tepsinin Genel Çizimi	156
Çizim 106. Örnek No 47 Tepsideki Kitabenin Detay Çizimi.....	156
Çizim 107. Örnek No 47 Tepsideki Kitabenin Detay Çizimi.....	157
Çizim 108. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	157
Çizim 109. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	158
Çizim 110. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	158
Çizim 111. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	159
Çizim 112. Örnek No 47 Tepsideki Bezemenin Detay Çizimi	159
Çizim 113. Örnek No 48 Lengerin Genel Çizimi.....	160
Çizim 114. Örnek No 48 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	161
Çizim 115. Örnek No 49 Lengerin Genel Çizimi.....	162
Çizim 116. Örnek No 49 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	162
Çizim 117. Örnek No 49 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	163
Çizim 118. Örnek No 50 Lengerin Genel Çizimi.....	164
Çizim 119. Örnek No 50 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	164
Çizim 120. Örnek No 51 Lengerin Genel Çizimi.....	166
Çizim 121. Örnek No 51 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	166
Çizim 122. Örnek No 51 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	167
Çizim 123. Örnek No 51 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi	167
Çizim 124. Örnek No 52 Lengerin Genel Çizimi.....	168
Çizim 125. Örnek No 52 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	169
Çizim 126. Örnek No 52 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	169
Çizim 127. Örnek No 53 Lengerin Genel Çizimi.....	170
Çizim 128. Örnek No 53 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	171
Çizim 129. Örnek No 54 Lengerin Genel Çizimi.....	172
Çizim 130. Örnek No 54 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	172

Çizim 131. Örnek No 55 Lengerin Genel Çizimi.....	173
Çizim 132. Örnek No 55 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	174
Çizim 133. Örnek No 56 Lengerin Genel Çizimi.....	175
Çizim 134. Örnek No 56 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	175
Çizim 135. Örnek No 57 Lengerin Genel Çizimi.....	176
Çizim 136. Örnek No 57 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	177
Çizim 137. Örnek No 58 Lengerin Genel Çizimi.....	178
Çizim 138. Örnek No 58 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	178
Çizim 139. Örnek No 59 Lengerin Genel Çizimi.....	179
Çizim 140. Örnek No 59 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	180
Çizim 141. Örnek No 60 Lengerin Genel Çizimi.....	181
Çizim 142. Örnek No 60 Lengerdeki Bezemenin Detay Çizimi.....	181
Çizim 143. Örnek No 61 Lengerin Genel Çizimi.....	182
Çizim 144. Örnek No 61 Lengerdeki Kitabenin Detay Çizimi.....	183

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıl boyunca üç kıtada hüküm sürmüştür. Bu uzun süre boyunca farklı coğrafyalardan, dinlerden, dillerden ve etnik gruplardan gelen insanlar, zengin ve çeşitli bir kültür içinde bir arada yaşamışlardır. Bu kültürün önemli bir yönü ise Osmanlı mutfak kültürüdür. Hem sarayda hem de halk arasında gelişen Osmanlı mutfak kültürü farklı bölgelerde çeşitli lezzetlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı mutfak kültürünü anlamak için malzemeler, pişirme teknikleri, yemek tarifleri, sofrada adabı ve mutfak eşyaları gibi çeşitli faktörleri ele almak gerekmektedir.

Mutfak eşyaları, mutfak kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır ve yemek hazırlamak ve sunmak için vazgeçilmez araçlardandır. Bu eşyalar sadece işlevsel değil aynı zamanda sanat eserleri olarak da kabul edilebilirler. Malzemeleri, şekilleri, bezemeleri, işlevleri ve üretim teknikleri gibi özellikler estetik ve kültürel öneme sahiptir. Mutfak eşyaları, tarihî ve kültürel birer belge olarak da değerlendirilebilirler. Üretildikleri yer, yapım tarihi, kullanım süresi ve kullanım biçimleri gibi özellikler hem tarihsel hem de toplumsal bilgiler sunmaktadır.

Osmanlı döneminde mutfak eşyaları çeşitli malzemelerden üretilmiştir. Bu malzemeler arasında seramik, cam, ahşap, bakır, pirinç, gümüş ve altın gibi farklı malzemeler bulunmaktadır. Her bir malzemenin kendine özgü özellikleri ve kullanım alanları vardır. Bu çalışma özellikle madeni mutfak eşyalarına odaklanmaktadır. Madeni mutfak eşyaları genellikle bakır veya pirinçten üretilen ve yemek pişirme ile sunum amacıyla kullanılan eşyalar olmuştur. Osmanlı döneminde madeni mutfak eşyaları oldukça yaygın bir şekilde tercih edilmesindeki avantajlar, iyi ısı iletme kapasiteleri, dayanıklılıkları, kolay temizlenmeleri ve bezemeye uygun olmalarıdır. Madeni mutfak eşyaları oldukça çeşitli ve her biri farklı amaçlar için üretilmiştir. Tencereler, tavalalar, kazanlar, sahanlar, lengerler, tepsiler, bardaklar, kaşıklar gibi

öğeler bu kategoride yer almaktadır. Her bir mutfak eşyası farklı biçimlerde ve boyutlarda üretilmiştir ve genellikle üzerlerinde geometrik veya bitkisel motifler bulunmaktadır. Bu motiflerin anlamları ve kaynakları çeşitli yorumlara açık olabilmektedir. Madeni mutfak eşyalarının üretim teknikleri genellikle dövme veya döküm yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu eşyaların yapımında kullanılan malzemeler genellikle Anadolu'da bulunan maden ocaklarından elde edilmiş ve atölyelerde işlenmiştir.

Bu tez çalışması Kapadokya Bölgesinde bulunan müzelerde sergilenen Osmanlı Dönemi madeni mutfak eşyalarını incelemektedir. Kapadokya Bölgesi, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesinde yer alır ve tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle tanınmış bir bölgedir. Osmanlı Dönemi boyunca da bu bölge önemli bir konuma sahiptir. Kapadokya'daki müzeler, Osmanlı Dönemi'ne ait birçok eseri sergilemektedir ve bu eserler arasında madeni mutfak eşyaları da yer almaktadır. Bu tezde, bu mutfak eşyalarının tarihsel, kültürel, sanatsal ve teknik özellikleri incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

Bu tezin amacı, Kapadokya bölgesinde bulunan müzelerde sergilenen Osmanlı Dönemi madeni mutfak eşyalarını incelemek, sınıflandırmak ve değerlendirmektir. Bu tezde kullanılan yöntemler ise şunlardır: Saha araştırması, görsel analiz, tipolojik analiz ve karşılaştırmalı analiz. Bu yöntemler ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Ek olarak bu tez kapsamında bir literatür taraması yapılmış olup daha önce konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir.

Bu tezin bölümleri şu şekildedir: Bölümlerden önce genel bir giriş yapılmıştır. Giriş bölümünde konunun amacı, kapsamı, yöntemi ve yararlanılan kaynaklar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Birinci bölümde Anadolu'da maden sanatının gelişimi hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde Türk-İslâm maden sanatı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Osmanlı döneminin mutfak kültürü tartışılmış ve mutfak eşyaları maddeler halinde detaylı bir şekilde tanımlanıp açıklanmıştır. Dördüncü bölümde mutfak eşyalarının yapım teknikleri, bezeme teknikleri ve bu eşyalarda kullanılan bezeme unsurları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Beşinci bölümde bulgular katalog başlığı altında sunulmuştur. Bölümlerin sonrasında

çalışmanın sonuçları, kullanılan kaynakların listelenmesi ve ekler kısmı yer almaktadır.

Bu tezin önemi ise şunlardır: Bu tez ile Kapadokya bölgesinde bulunan müzelerde yer alan Osmanlı Dönemi madeni mutfak eşyalarının sayısı, çeşidi, malzemesi, biçimi, işlevi, bezemesi, yapım tekniği ve yapım yeri gibi özellikleri belirlenmiştir. Bu tez ile bu eşyaların benzer veya farklı örnekleri ile karşılaştırılması yapılmıştır. Bu eşyaların Osmanlı mutfak kültürü ve yaşam tarzı ile ilişkisi irdelenmiştir. Eşyaların estetik, kültürel ve tarihsel değerleri ortaya konmuştur. Eşyaların korunması ve tanıtılması için öneriler sunulmuştur.

Bu tez çalışmasının sınırlılıkları ise şunlardır: Bu çalışma, sadece Kapadokya Bölgesi'nde bulunan müzelerde sergilenen Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarına odaklanmaktadır. Türkiye'nin diğer bölgelerindeki veya yurtdışındaki müzelerdeki objeler bu çalışmanın kapsamı dâhilinde değildir. Ayrıca, sadece madeni mutfak eşyalarını incelemektedir. Osmanlı döneminde kullanılan diğer malzeme türlerinden yapılmış mutfak eşyaları bu çalışmanın konusu olmamaktadır. Ayrıca bu çalışma müzelerde bulunan objeleri ele almaktadır. Özel koleksiyonlarda veya diğer kurumlarda yer alan objeler bu çalışmanın kaynaklarına dâhil edilmemiştir.

Amaç ve Kapsam

Bu tezin temel amacı, Kapadokya Bölgesi'nde bulunan müzelerde sergilenen Osmanlı Dönemi'ne ait madeni mutfak eşyalarını incelemek, sınıflandırmak ve değerlendirmektir. Bu eşyalar, Osmanlı kültürü ve tarihine dair önemli belgeleri temsil etmektedirler. Dolayısıyla bu eserlerin tarihsel, kültürel, sanatsal ve teknik özelliklerini açığa çıkarmak, Osmanlı mutfak kültürü ve yaşam tarzı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamıza katkı sağlayacaktır.

Bu tez, Kapadokya Bölgesi'nde konumlanan Nevşehir Müzesi, Hacıbektaş Müzesi, Niğde Müzesi ve Yozgat Müzesi'nde sergilenen veya depolanan Osmanlı Dönemine ait madeni mutfak eşyalarına odaklanmaktadır. Bu eşyaların sayısı, türleri, kullanılan malzemeleri, tasarımları, işlevleri, bezemeleri ve yapım teknikleri gibi özellikleri

ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca bu eşyaların benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmış ve Osmanlı mutfak kültürü ile yaşam tarzı arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışma, yalnızca Kapadokya Bölgesi'nde bulunan müzelerde sergilenen Osmanlı Dönemi madeni mutfak eşyalarını ele almaktadır. Müzelerde sergilenen Osmanlı Dönemi'ne ait maden dışında farklı malzemedan yapılmış (seramik, cam, ahşap vb.) eşyalar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca müzelerde birbirinin aynısı olan eserler tekrara düşmemek için kataloga alınmamıştır. Kapadokya bölgesi müzeleri'nden Kayseri ve Aksaray Müzeleri ile yapılan yazışmalarda Osmanlı dönemine ait yeterli sayıda eser olmadığından bu müzeler kapsam dışı bırakılmıştır.

Yöntem

Bu tez çalışmasında kullanılan yöntemler; saha çalışması, görsel analiz, tipolojik analiz ve karşılaştırmalı analizdir. Bu yöntemlerin her biri aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Saha Çalışması: Bu tez kapsamında, Nevşehir Müzesi, Hacıbektaş Müzesi, Niğde Müzesi ve Yozgat Müzesi ziyaret edilerek Osmanlı dönemine ait madeni mutfak eşyaları incelenmiştir. Bu saha çalışması sırasında eşyaların sayısı, çeşidi, malzemesi, biçimi, işlevi, bezemesi, yapım tekniği ve yapım yeri gibi özellikleri gözlemlenmiş, ölçülmüş, not alınmış ve fotoğraflanmıştır. Ayrıca müze yetkilileri ile görüşmek suretiyle eşyalar hakkında daha fazla bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Saha çalışması sonucunda elde edilen fotoğraf verileri *Corel Draw* programı kullanılarak çizimler haline getirilmiştir.

Görsel Analiz: Görsel analiz, eşyaların görsel özelliklerini tanımlamak ve yorumlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu analizde, eşyaların malzemesi, biçimi, boyutu, rengi, bezemesi ve işlevi gibi özellikler dikkate alınmıştır. Görsel analiz sonucunda eşyaların estetik ve sanatsal değerleri ortaya çıkarılmıştır.

Tipolojik Analiz: Tipolojik analiz, eşyaların malzeme, biçim ve işlev açısından sınıflandırılması için kullanılan bir yöntemdir. Bu tipolojik analizde eşyaların benzer veya farklı özellikleri belirlenerek gruplar halinde sınıflandırılmıştır. Tipolojik analiz sonucunda eşyaların tarihsel ve kültürel gelişimleri izlenmiştir.

Karşılaştırmalı Analiz: Karşılaştırmalı analiz, eşyaların benzer veya farklı örnekleriyle karşılaştırılarak incelenmesini sağlayan bir yöntemdir. Bu analizde Kapadokya Bölgesi dışında bulunan diğer müze veya koleksiyonlarda yer alan Osmanlı Dönemi madeni mutfak eşyalarıyla karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırmalı analiz sonucunda eşyaların coğrafi ve kültürel farklılıkları ortaya çıkarılmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

Araştırma konusu olan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları, Anadolu'da uzun bir geçmişe sahip olan maden sanatının bir ürünüdür. Maden sanatı, Anadolu'da Taş Çağı'ndan itibaren ortaya çıkmış ve Tunç Çağı'nda doruk noktasına ulaşmıştır. Bu alanda Oktay Başak, *Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı* adlı makalesinde, Anadolu'daki maden sanatının tarihini ve gelişimini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Yazar, Anadolu'da maden işçiliğinin nasıl başladığını, hangi tekniklerin ve malzemelerin kullanıldığını, kültürel ve sosyal etkileri ve maden sanatının Anadolu uygarlıklarının gelişimine olan katkılarını anlatmaktadır. Çeşitli arkeolojik buluntulara ve fotoğraflara yer vererek konuyu desteklemektedir. Maden sanatının Anadolu'da önemli bir rol oynadığını ve bu alanda birçok yenilik ve gelişmenin gerçekleştiğini gösteren bir çalışmadır.

Anadolu'da madencilik tarihinin nasıl geliştiğini ve değiştiğini anlamak için kapsamlı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda Ünsal Yalçın'ın, *Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış* adlı makalesinde, Anadolu madencilik tarihine genel bir bakışı ve Anadolu'da madencilik tarihinin genel bir özetini sunmaktadır. Anadolu'da madencilik ve maden işleme sanatının nasıl başladığını, hangi dönemlerde hangi malzemelerin kullanıldığını, teknolojik ve kültürel gelişmelerin nasıl yaşandığını anlatmaktadır. Makalede Anadolu'nun jeolojik yapısının maden yatakları açısından zenginliği, madencilik faaliyetlerinin Anadolu uygarlıklarının ekonomik ve

sosyal hayatına olan etkisi, madencilikle ilgili arkeolojik ve tarihi kaynaklara da değinilmektedir. Ayrıca, Anadolu'da madencilik tarihinin önemli evrelerini ve özelliklerini ortaya koymaktadır.

Orta Asya Türk tarihi, arkeolojisi ve sanatı, çalışmamız için önemli bilgileri içeren konular içerisine girmektedir. Bu konular hakkında Yaşar Çoruhlu'nun Erken Devir Türk Sanatı: İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi adlı çalışması oldukça önem arz etmektedir. Yazar, Erken dönemde Türk sanatlarının hangi kökenlere dayandığını, bu sanatların nasıl ortaya çıktığı ve maden sanatının gelişimi hakkında bilgiler içermektedir. Hunlarda, Göktürklerde, Uygurlarda görülen sanat anlayışını daha sonraki dönemlerde birçok kültürler ile etkileşim haline girerek hangi topluluklarda gördüğümüz ortaya çıkmaktadır. Bu toplumların siyasi, kültürel ve ekonomik çatı altında inceleyerek kendi aralarında ki ilişkileri irdelenmektedir.

Türklerin İslâm'a geçmesiyle birlikte yeni bir sanat kimliği kazanması söz konusudur. Bu durumla alakalı Ekrem Akurgal'ın *İslâm Sanatında Türklerin Rolü* adlı çalışmasında Türklerin İslâm sanatına yaptığı katkılar açıklanmıştır. Türkler, İslâm mimarisine, müzehrif sanatlarına ve bezeme sanatlarına yeni teknikler ve üsluplar kazandırarak bu alanların gelişmesinde önemli katkıları bulunmuştur. Ayrıca yazar, Türklerin İslâm sanatındaki rolünün, yıllarca yeterince anlaşılmadığını ifade etmektedir. Bunun sebebini İslâm sanatının Arap sanatıyla eş tutulması, birlikte ele alınması olduğunu belirtmiştir ancak yazara göre Türklerin rolü, Arapların rolünden daha ön plandadır ve büyüktür.

Türk-İslâm sanatının en önemli konularından biri ise maden sanatıdır. Bu konuda Ülker Erginsoy'un *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi* adlı çalışması, İslâm maden sanatının estetik, teknik ve kültürel özelliklerini farklı bölgelerde ve dönemlerde karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Ayrıca, İslâm maden sanatının evrimi, kullanılan teknikler ve bu sanatın kültürel bağlamdaki önemini ele almaktadır. Bu araştırmada, İslâm maden sanatının tarihini ve gelişimini ayrıntılı bir şekilde ele alarak bu alanda önemli bir katkı sağlamıştır.

Türk sanatı hakkında önemli bir çalışma ise Oktay Aslanapa'nın *Türk Sanatı* adlı çalışmasıdır. Çalışmada yazar, İslâm'dan sonraki Türk sanatını, mimari, el sanatları ve bezeme açısından ele almıştır. Mimari olarak Selçuklu dönemi ve Osmanlı dönemini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Bezeme alanlarında bitkisel ve geometrik motiflerin Türk sanatında nasıl ve nerede kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu çalışma Türk sanatının gelişimi ve özelliklerini anlamamız açısından önemli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Türk sanatının zenginliğini, çeşitliliğini ve tarzını öne çıkarmaktadır.

Türk sanatını zenginleştiren Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemi hakkında Selçuk Mülayim'in çalışmaları önemlidir. Yazar, Anadolu'da oluşan Türk sanatını, bu sanat ile oluşan bezeme anlayışlarını ve bezemelerin problemlerini tartışarak değerlendirmiştir. Çalışmaları, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde, bezemesinde ve kültüründe nasıl bir öneme sahip olduğu, özgünlüğü ve çeşitliliğini gözler önüne sermektedir.

Anadolu'da oluşan bezeme anlayışının madeni mutfak eşyalarına yansımaları toplumun el sanatları hakkında ki yeteneklerini gösterir ve mutfak eşyalarında önce mutfak kültürünü tanımamız gerekmektedir. Mutfak kültürü hakkında Priscilla Mary Işın, *Osmanlı Mutfak İmparatorluğu* adlı çalışmasında yazar, Osmanlı devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönemde Osmanlı mutfak kültürünün nasıl oluştuğunu, nasıl geliştiğini, nasıl değiştiğini ve nasıl etkilendiğini anlatmaktadır. Kitapta çeşitli yemekler, içecekler, tatlılar, baharatlar, mutfak eşyaları, sofrada adabı, aşçılık sanatı ve kültürel örnekler gibi konular ele alınarak konu desteklenmektedir.

Anadolu'da geleneksel mutfak eşyalarının tasarım özelliklerini inceleyen çalışmalar Emine Karpuz tarafından yapılmıştır. Yazar Anadolu'nun farklı bölgelerinden derlediği bakır mutfak kaplarını, formları, fonksiyonları, bezeme teknikleri ve motifleri açısından analiz etmiştir. Ayrıca, Anadolu'da geleneksel bezemeli bakır mutfak kaplarının formlarının yörelere göre farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Bakır mutfak eşyalarını tas, güğüm, ibrik, kazan, lenger, sini gibi kategorilere ayırmıştır.

Osmanlı sarayında geçmişi ve özellikleri hakkında İlknur Haydaroğlu, *Osmanlı Saray Mutfağından Notlar* adlı makalesinde, Osmanlı devletinin gücünü ve ihtişamını yansıtan saray mutfağının oluşum sürecini, işleyişini, değişimini ve korunmasını anlatmaktadır. Bu çalışma, Osmanlı saray mutfağının özelliklerine odaklanmaktadır. Osmanlı saray mutfağında kullanılan yemeklerin, sofraların, aşçıların ve kültürün farklı dönemlerde ve bölgelerde nasıl değiştiğini vurgulamaktadır. Ayrıca zamanla unutulmuş bazı yemek ve mutfak uygulamalarını da ortaya çıkarmaktadır.

Osmanlı döneminin saray mutfağı hakkında bilgiler geniş bir yelpazede incelenmesi gerekir. Bu konu hakkında Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları/15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı* adlı çalışmasında, 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı saray mutfağının organizasyonunu, yemek çeşitlerini ve servis tekniklerini geniş bir açıdan incelemektedir. Saray mutfağının yapısını, işleyişini ve personelleri anlatarak başlayan çalışmada daha sonra saray mutfağında kullanılmış malzemeleri, yemeklerin hazırlanma tekniklerini ve servis edildiği kaplar ve tabakları hakkında bilgileri açığa çıkarmaktadır.

Arif Bilgin tarafından yapılmış, *Osmanlı Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü* adlı makale, İstanbul mutfak kültürü ile Kapadokya bölgesi müzelerinde sergilenen Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları arasındaki benzerliklere ilişkilendirilebilir. Bu çalışmada yazar Osmanlı devletinin güçlü ve gösterişli saray mutfağının nasıl oluştuğunu, nasıl işlediğini, nasıl değiştiğini ve nasıl korunduğunu analiz etmektedir. Ayrıca makalede saray mutfağının yemek kültürü, mutfak kültürü ve kültürel değişim açısından da incelenmektedir. Arif Bilgin'in çalışması Osmanlı saray mutfağı hakkında kapsamlı ve özgün bir araştırma sunmaktadır.

Günümüze kadar gelen Osmanlı mutfak eşyaları hakkında Kamuran Ak, *Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kültüründe Seramik Yemek Kapları* adlı makalesinde, Osmanlı döneminden günümüze kadar Türk toplumunun yemek kültürü ve Türk toplumunun yemeklerin kullandığı kaplar ve yapımı hakkında genel bilgiler sunmaktadır.

Osmanlı döneminde saray ve halk mutfağında kullanılan madeni mutfak kaplarına çeşitli bezemeler işlenmiştir. Bu bezemeler farklı motiflerden oluşmaktadır. Bu motiflerin tarihi, gelişimi ve nasıl kullanıldığı Ayla Ersoy'un *Türk Tezhip Sanatı* adlı çalışmasında incelenmiştir. Konu bakımından çeşitlilik gösteren yazma kitaplarda bezeme açısından bir sanat anlayışının nasıl geliştiği üzerine de durulmaktadır. Tezhip sanatında kullanılan geometrik ve bitkisel motiflerin nasıl bir teknik ile yapıldığını, yapılırken tercih edilen geleneksel ve soyut bezemeler hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Ayrıca bu bezemelerin Türk bezeme sanatında nasıl bir değişime uğrayarak geliştiğini de anlatmıştır.

Bitkisel ve Geometrik motifler hemen hemen her madeni eşyaların bezemesinde görülmektedir. Bu motiflerin tasarım süreci, gelişimi ve tarihi Yıldız Demiriz'in çalışmalarında görmek mümkündür. Bu motiflerin mimari ve el sanatlarında kullanımı Erken Osmanlı döneminden beridir değişim göstererek gelmiştir. El sanatlarına yansıyan geometrik motiflerin yanında natüralist üsluptaki çiçek motiflerinin çeşitliliği ve kompozisyonda uygulanma teknikleri hakkında bilgileri açıklamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA MADEN SANATININ GELİŞİMİ

1.1. Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi

İnsanlar, tarih boyunca temel ihtiyaçları olan beslenme, barınma ve savunmayı karşılamak için sürekli bir arayış içinde olmuşlardır. Yaşamlarını kolaylaştırmak ve düzenlemek için ilk çağlardan modern döneme kadar bu arayış devam etmiştir. Barınma, en önemli sorunlardan biridir. İlk dönemlerde insanlar, ağaç kovukları, mağaralar ve sazdan yapılmış kulübeler gibi basit barınaklar kullanmışlardır. Ancak yerleşik hayatın başlamasıyla birlikte, Neolitik Dönemdeki iklim değişikliği ve üretim ekonomisine geçişle birlikte yeni barınaklar yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde, insanlar yaşam tarzlarında ve günlük hayatlarında birçok yenilik ve değişiklik yaparak yaşam kalitelerini artırmışlardır.¹ Günümüzün modern ve kent dokusu anlayışında temellerin atıldığı Neolitik Dönem, insanların tüm yaşam tarzını kolaylaştırmasının yanı sıra birtakım yenilikleri de beraberinde getirmiştir.

Neolitik Dönem öncesinde toplumların dağınık ve toplumsal dayanışmanın henüz olmadığı doğrudur. Ancak üretim dönemi ile birlikte, yerleşik yaşam tarzına geçmeye başlamışlar ve bu sayede hem daha güvenli bir yaşam sürdürmüşler, hem de bir arada yaşamının ve dayanışmanın sonucu olarak sosyal ilişkilerinde birtakım ilerlemeler kaydetmişlerdir.² Söz konusu bu ilerlemeler sayesinde yerini ticarete bırakan sisteme bir ön hazırlık yaparak kültürel gelişmeleri yaymışlardır. Buna bağlı olarak toplumların her hangi bir maddeyi günlük hayatı kolaylaştırmak için kullanması,

¹ Oktay Başak, Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 21, 2008, 17.

² Oktay Başak, Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 21, 2008, 19.

askeri sınıflarda tercih etmesi yine o maddeye değer kazandırmış ve diğer toplumlara pazarlayarak ticareti canlandırmanın ilk adımlarını atmışlardır.

İnsanlar ilk kez bakır madeni ile tanışmışlardır. Çayönü Tepesi ve Âşıklı Höyük'te yaklaşık 10.000 yıl önce yaşayan insanlar, çanak-çömlek üretimi yapmadan önce doğal olarak bulunan Nabit bakırını toplayarak balık oltaları, iğneler ve boncuklar gibi küçük el eşyaları yapmışlardır.³ Böylece insanlar, avcı-toplayıcı yaşam tarzlarından biraz daha kendilerini geliştirerek giyim ve bezeme alanında birçok çeşitli üretimler yaparak pazarlamışlardır. Anadolu'da çömlekçiliğin bir buluş olarak ortaya çıkmadığı, çanak-çömleksiz dönemde bile çanak-çömlek denemelerinin yapıldığı araştırmalarla saptanmıştır. Çanak-çömleğin bulunuşu insanlar tarafından bir devrim olarak görülmesi de, özellikle gıda ekonomisi açısından insanları farklı bir beslenme tarzına yöneltmiştir.⁴ Beslenmeyle ilgili bu değişimler toplumların günlük yaşamını etkilemiş ve birtakım koşulların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, mutfak kullanımının artması ve yiyeceklerin çeşitliliğindeki artışla birlikte besinlerin saklanması gerektirmiştir.⁵

Neolitik Çağ, tarih öncesi arkeolojide en çok tartışılan dönemlerden biridir. Bu süreçte birçok teori geliştirilmiş ve hala tartışmalar devam etmektedir. Dolayısıyla, bu döneme ait tüm araştırmaların tarihçesi, paralel olarak ilerleyen kuramlarla birlikte ele alınmalıdır.⁶ Ayrıca söz konusu Neolitik dönemde gelişen tüm olaylar, bir sonra ki evre olan Kalkolitik Çağ'ı etkilemiş ve sürekli gelişme kaydederek beraberinde birçok örnekleri günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır.

Üretimin hiç olmadığı Paleolitik Çağ'dan gelen inanç biçimleri bu çağda da devam ettiği görülmektedir. Yağmurun görüntüsünün ve sesinden, gök gürültüsünden korkmuşlar ve ilk insan inanış sistemi gözlemlenen doğa üzerinden sağlanmıştır. Bununla beraber devam eden inanış biçimleri söz konusu Neolitik Çağ'da yok olmamış, buna nazaran farklılaşmaya başlamıştır. Çünkü insanoğlu artık üreten, doğayı kontrol etmeye

³ Ünsal Yalçın, Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış, **Yer Altı Kaynakları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2016, 4-7.

⁴ Savaş Harmanakaya, **Türkiye Neolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme**, 2016, 17.

⁵ Menekşe Cömert, Ezgi Güner, Anadolu'da Neolitik Dönemde Beslenme Alışkanlıkları ve Mutfak Kültürü, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Cilt 8, Sayı 4, 2020, 3427.

⁶ Seda Ülger, **Yakındoğu İlk Neolitik Kültürlerinde Yapı Kültü ve Yapıların Gömülme Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 24.

başlayan ve doğanın kendilerine verdiklerini faydaya dönüştüren bir topluma doğru evrilip⁷ yaşam tarzında yer alan temel hususların barınma ve yiyecek olduklarını şartlamışlardır. Neolitik Dönemin sanat anlayışı, günümüz sanatından farklılık göstermektedir. Kilden yapılan eşyalar, bu dönemin en belirgin ve ortak sanat eserleridir. Bu eserler, insanın ilk yaratıcılık deneyimlerinin günümüze ulaşmış örnekleridir. Neolitik Çağ buluntuları incelendiğinde, fresk örneklerinin bulunmadığı görülmektedir. Ancak Anadolu'da Çatalhöyük'te bulunan kırmızı boyalı, av ve dini konulu insan sahneleri gibi örnekler ile ilk manzara resminin de bu dönemde yapıldığı bilinmektedir.⁸

Anadolu'nun zengin bakır yataklarının yüzeye yakın olması, erken dönemlerde madencilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Neolitik Dönemde, Anadolu'da gerçek anlamda madencilik faaliyetleri başlamış ve üretim hızla artmıştır. Bu dönemde, sanat olarak kabul edilen değerli süs eşyaları ve gündelik kullanım eşyalarının yapımı da büyük bir hız kazanmıştır.⁹ Çayönü, Hallan Çemi, Âşıklı Höyük gibi yerleşim merkezlerinde, toplumun bir arada yaşadığı dönemde, çok sayıda bakır eşya elde edilmiştir.¹⁰ Anadolu'daki arkeolojik kazılar, maden nesnelere ilk olarak Neolitik Çağ'da işlenip kullanıldığını ortaya koymaktadır. Madenlerden çıkarılan maddelerin ocaklarda ısıtılmasıyla kolayca işlenebildiği ve hatta uzun süre ateşte bekletildiğinde eridiği, sonra soğuyunca yeniden katılaştığı keşfedilmiştir. Bu, metalürjideki en önemli keşiflerden biridir.¹¹ Böylece işlenebilme özelliğini keşfeden toplum tek bir üretim üzerinden değil artık yaşadıkları coğrafyanın şartları ve ihtiyaçlarına göre çeşitli üretimler yapmıştır. Bu üretimler zaruri olmaktan çıkıp kişisel ve keyfi madeni eşyalara kadar yaygınlaşmıştır.

⁷ Gizem Kuçak Toprak, Anadolu'da Neolitik Dönem'de Mimarlığın Temel İlkeleri Üzerine Bir Araştırma, **Mimarlık ve Yaşam Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2020, 7.

⁸ Sevcan Yıldız, **Anadolu ve Tarih Öncesi Çağlar**, Ankara: İksad Yayınevi, 2019, 65-66'dan İskender Ohri, **Yurdumuzun Öyküsü**, İstanbul: Zafer Basımevi, 1977, 17.

⁹ Erkan Fidan, Madencilik Beşiği Anadolu: Tarih Öncesi Dönemlere Ait Bakır Yatakları, **Belleten Dergisi**, Cilt 81, Sayı 292, 2017, 668.

¹⁰ Jak Yakar, **Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları**, İstanbul: Homer Kitabevi, 1. Basım, 2014, 110.

¹¹ Oktay Başak, Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 21, 2008, 20.

Anadolu'da maden aletlerinin yapımı, yeni olanaklar ve gelişmeler yaratmış, değerli eşyaların elde edilmesi ticaret sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türk maden sanatının gelişmesi, büyük ölçüde Anadolu dışında sağlanmıştır. İran ve Mezopotamya'dan Türk eserleri, elimize ulaşan çok sayıda eserler arasındadır. Maden sanatının gelişmesiyle birlikte maden atölyeleri kurulmuş ve ticaret bu atölyeler sayesinde hız ve değer kazanmıştır. Maden işleme atölyelerinin kurulması ve işletilmesi Arkaik dönemden itibaren başlamıştır. Maden çıkarma ve cevheri eritme işlemleri aynı bölgelerde yapılmıştır. Bu işlemler için ağaç kömürüne yakın yerler tercih edilmiştir. Ancak kent içinde olduklarından dolayı her zaman yangın ve duman tehlikesi gibi sorunlar, kent yaşamını ve toplumu tehdit etmiştir.¹² Bu atölyeler kentin yaşayan insanları için aktif durumda iken aslında kentin ordusu veya sarayı gibi kamu alanlarına, binalarına çok sayıda eşya üretmiştir. Üretilen bu eşyalar askeri sınıfa, inşaat alanına ve özellikle mutfaklara kadar girmiştir.

18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Avrupa'da yapılan kazı çalışmalarında, birçok örnek buluntuda Neolitik yaşama ait tarım, hayvancılık, yerleşik köyler ve bunlarla ilişkili teknolojik bulgular ortaya çıkarılmıştır. Ancak, buğday, arpa, çavdar, koyun gibi temel türlerin bu coğrafyada bulunamaması, bu kültürün Avrupa'ya diğer coğrafyalardan geldiğini göstermektedir.¹³ Neolitik kültürün Yakın Doğu'dan Avrupa coğrafyasına yayılmasının ana yollarından biri Marmara bölgesidir. Çünkü Avrupa'ya ulaşma sürecinde, Marmara Denizi ve boğazların coğrafi konumu önemli bir rol oynamıştır.¹⁴ Buna bağlı olarak Yakın Doğu ve Avrupa arasında gerçekleşen bu kültür aktarımı doğrudan bir karmaşaya gitmektedir ve aslında ticaretin yoğunlaşmadan önce kökenini söz konusu bu kültür geçişlerine paralel olarak bağlamamız olasıdır.

Orta Anadolu Bölgesi, bu dönemde az sayıda yerleşim yeri olduğundan, aralarındaki ilişkiler ve kültür aktarımları hakkında yorum yapmak zordur. Ancak, Boncuklu Höyük, Çatalhöyük'ten bilinen ayrıntılı bulgular ve sembolik unsurların öncüllerinin

¹² Sümer Atasoy, Anadolu'da Maden Sanatı (M.Ö.7.yy – M.S.4.yy), **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, 2010, 54.

¹³ Ece Çoksolmaz, **Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmelerinin Anadolu'daki Dağılımı**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 7.

¹⁴ Mehmet Özdoğan, Marmara Denizi ve Neolitik Yaşam Biçiminin Anadolu'dan Avrupa'ya Aktarımı, **TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi**, Sayı 10, 2018, 10.

aslında bölgede 1000 yıl öncesinden itibaren var olduğunu göstermektedir. M.Ö. 8. bin yıldan itibaren Orta Anadolu'da yoğun binalaşma sonucu oluşan yapı adaları, Âşıklı Höyük'te de görülmüştür. Bu durum, Orta Anadolu Neolitik topluluklarının Güneydoğu Anadolu'daki topluluklardan daha kapalı ve muhafazakâr olduğunu ve kendi içlerinde değişime ve gelişime direndiklerini göstermektedir.¹⁵ Anadolu coğrafyasında yerleşim, bina yapılaşması ve kültür gelişiminin yanında değer kazanan maden sektörü gündelik hayata hızlı bir giriş yaparak hemen hemen her alanda boy göstermeye başlamıştır. Buna teknolojik gelişmeler de dâhil olmuştur.

Anadolu'da madenlere ilişkin önemli bulgular, Karain ve Beldibi mağaralarında ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgulara dayanarak, madencilik faaliyetlerinin ilk kez bu dönemde başladığı tahmin edilmektedir. Bakır, doğada saf olarak bulunabilen bir madendir ve altınla birlikte parlak sarı-turuncu rengiyle dikkat çekmiştir. İlk bakır bulguları ise Çatalhöyük'te ortaya çıkmıştır. Bakırın yumuşaklığı nedeniyle silah yapımı için uygun olmaması, farklı kullanım alanlarına yönelmesine sebep olmuştur. Bakırın kendine özgü sertliği, çekiç yardımıyla dövülerek iki katına çıkarılmıştır.¹⁶ İnsanların sürekli merak duyması ve bakırın parlaklığı sebebiyle, bakırın boncuk gibi süs eşyaları ve boya malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu malzemeyi işlemek, taştan daha kolay ve uzun ömürlü olduğundan, uzun süre tercih edilmiştir. Bu tür malzemelerin kullanımı, arkeolojik kazılar sayesinde günümüze kadar ulaşmış ve metalürji tarihi için de bir başlangıç noktası olmuştur.¹⁷ Bakır'ın önemi işlenmesinde yer alan çeşitliliğine bağlıdır. Gerekli eşyalar üretiminin yanına çeşitlilik olarak süs eşyalarına dönüş, Bakır madenini değerli kılmış ve aranan bir malzeme olmuştur. Daha sonra göreceğimiz yeni madeni malzemeler, bakırın değerini düşürmesinin aksine beraber kullanılacak bir ortak malzeme haline geldiğine de rastlanmaktadır.

¹⁵ Gökhan Murat Çoban, **Güneydoğu ve Orta Anadolu Bölgelerinde Neolitik Dönem'de Konut ve Hane**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, 161-167.

¹⁶ Arman Ehsani, Ersin Yener Yazıcı, Anadolu'da Bakır Madenciliği ve Kullanımının Kısa Tarihçesi, **Yer Altı Kaynakları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, 2016, 46-47.

¹⁷ Gonca Dardeniz Arıkan, Antik Madencilik Hakkında Arkeolojik ve Jeolojik Görüşler, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, Sayı 151, 2015, 236-237.

Kalkolitik Dönemde, nüfus artışı ile birlikte yerleşim yerlerinin sayısı artmıştır ve Anadolu'nun topografik yapısı nedeniyle farklı kültür bölgeleri ortaya çıkmıştır. Trakya, Kuzeybatı Anadolu, Göller Bölgesi, Konya Ovası, Çukurova, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde farklı kültürler görülmüştür. Mimari değişimler ve gelişmeler yaşandığı için yerleşim yerleri köy veya kasaba görünümünü kazanmış ve çevresi kale gibi hendek veya duvarlarla çevrilmiştir. Madeni eşyalar yapımı devam ettiği dönemde, bezeme alanında da değişimler olmuştur. Geç Neolitik Dönemde görülen Ana Tanrıça figürleri bu dönemde daha az yaratıcı ve sade bir halde kullanılmıştır. Hayvan biçiminde olan kapların yapımı ise hala devam etmiştir, ancak çok ve tek renkli olmak üzere iki büyük gruba ayrılmıştır.¹⁸ Zaten bu dönemde en çok dikkat çeken unsur seramikler olmuştur. Seramiklerin kullanım amaçları ve kullanım yerlerinin fazla olması sebebiyle bolca tercih edilmiştir. Bunun yanında seramikler bu dönemde sade olmamış, oldukça bezemeli örnekleri Neolitik Çağ'a nazaran gelişim sürecinde olup çeşitli ve gelişmiş örnekleri sunmuştur.

Kalkolitik Dönem boyunca seramikler sürekli olarak gelişim göstermiştir. Erken Kalkolitik Dönem'in aksine, seramikler artık kaba ve düzensiz değildir ve basit geometrik motiflerden daha fazlasını içermektedir. Özellikle geyik figürleri, bu dönemde siluet olarak yer almaktadır. Bunun yanı sıra, farklı geometrik motifli seramikler de mevcuttur. Bu dönemde üretilen bu çeşitli seramik türleri Orta Kalkolitik Çağ Seramikleri olarak bilinir ve Maşat Höyük, Boğazköy, Eskiypar, Kayapınar Bolus/Aktepe ve Oluz Höyük gibi yerlerde örnekleri bulunmaktadır.¹⁹ Ayrıca bu dönemde yani Orta Kalkolitik Çağ döneminde değişen tek unsur malzeme olmamıştır. Kalkolitik Çağ'da eşyaların manevi anlamda değeri artmış ve bu durum ölü gömme adetlerinin değiştiğini göstermiştir. Bölgesel farklılıklar görülen ölü gömme adetleri, ölülerin yerleşim yerlerinin içine veya dışına gömülmesini içermektedir. Ölülerin yanına, ölü hediyesi olarak çanak, çömlek, süs eşyası ve silahlar konulması da artmıştır.²⁰ Bu, ölüye ve diğer dünya görüşlerine verilen değer arttığını ve ölülerin

¹⁸ Kemal Atak, **Anadolu'da Kalkolitik Çağ Kabartma Bezemeli Seramik Geleneği**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, 3-4.

¹⁹ Mehmet Cem Söylemez, **Arkeolojik Buluntular ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 1. Binin İlk Yarısında Orta Karadeniz Bölgesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 43-44.

²⁰ Sevcan Yıldız, **Anadolu ve Tarih Öncesi Çağlar**, Ankara: İksad Yayınevi, 2019, 92.

hayatta iken veya aileleri tarafından kullanılan eşyalara verilen manevi değerin arttığını göstermektedir. Orta Kalkolitik dönemde çanak-çömlekçiliğin yaygınlaşmasıyla birlikte bezemelerde ve boyamalarda yenilikler görülmüştür. Çeşitli boyalı kaplar, basit kazı/çizi kaplar, sade ve düz kaplar bolca üretilmiştir. Boyalı kaplar genellikle krem astar üzerine siyah veya kahverengi boyalarla süslenmiştir. Bu kapların formu genellikle geniş gövdeli ve dışa eğik ağızlıdır. Diğer yandan, kalitesiz malzemelerden yapılan kurşun veya gri renkli basit kaplar kazı/çizi bezeklerle süslenmiştir.²¹ M.Ö. 4. bin yılında, Mezopotamya kökenli göçmenler Anadolu'ya göç ederken kendi kültürlerini de beraberlerinde getirdiler. Bu yeni öğeler, yaklaşık 800-1000 yıl içinde yerel kültürlerle birleşerek Anadolu'nun Son Kalkolitik olarak da bilinen Geç Kalkolitik Dönemi'ni oluşturmuştur.²² Özellikle bu dönemde, çoğunlukla farklı minerallerin karışımından yapılan objeler üretilmiştir. Madenlerin işlenip geliştirilmesi, insanlığın hizmetine sunulması özellikle bakırın ön plana çıktığı bu dönemde açıkça görülmektedir. Beycesultan gibi önemli yerleşimlerde keşfedilen bakırdan yapılmış aletler, gümüş yüzükler, hançer parçaları ve iğneler ile Karaman-Canhasan'da keşfedilen bakırdan yapılmış topuz, bilezik veya asa başı gibi çeşitli aletler, madenin neredeyse her alanda kullanıldığını gösteren önemli kanıtlardır.²³ Bu madeni aletler, eşyalar veya süs kültürü, çevre yerleşimlere yayılarak madencilik değeri arttırmıştır.

Geç Kalkolitik Çağ'da Anadolu'ya Kuzeybatıdan, Balkanlar ve Boğazlar üzerinden gelen göçmenler bu coğrafyaya yerleşmiş, nüfus oldukça artmıştır. Nüfusun arttığı bu yerlerde İzmir Cumaovası ve Baklatepe'de yer alan Urla'daki Limantepe höyükler oldukça önemlidir.²⁴ Bu dönemde, seramikler yine önemli bir yere sahip olmuştur. Orta Kalkolitik dönemde geyik motifleri sıkça kullanılırken, bu dönemde farklı hayvan figürleri öne çıkmaktadır. Geometrik bezemeler ise pek tercih edilmemiş,²⁵ toplum

²¹ Hatice Gül Küçükbezi, Konya-Karaman Bölgesi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağ Çanak-Çömlek Kültürü, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, Sayı 13, 2012, 68.

²² Savaş Harmankaya, *Türkiye Neolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme*, 2016, 13.

²³ Öznur Karabacak, *Elazığ'da Bakır Sanatı*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 36-37.

²⁴ Ahmet Ünal, *Anadolu'da Kalkolitik Çağ Kabartma Bezemeli Seramik Geleneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, 6.

²⁵ Mehmet Cem Söylemez, *Arkeolojik Buluntular ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 1. Binin İlk Yarısında Orta Karadeniz Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 51.

daha çok yaratıcılık alanında kendini geliştirmiş ve birçok eşya ve araca, hayvan figürlerini yansıtan bezemeler eklemiştir.

Madenlerin geliştirilmesi için toplumun ilerlemesi gerektiği açıktır. Üretim ve kentleşme arasındaki bu bağlantı, nüfus artışı ile birlikte güçlenmiştir. Bu sayede, sosyal ve ticari kontrol ellerinde toplanmış, kentleşmenin genişlemesi ile üretim artmış ve ticaret için hiçbir engel kalmamıştır. Üretim artışı, aslında malzeme çeşitliliğine ve bolluğuna dayanmaktadır. Geç Kalkolitik Dönem toplumları, madencilikte dinamik gelişmeler yaşamış, alaşım tekniklerini ve yeni madencilik uygulamalarını tercih etmişlerdir. Endüstrinin gelişmesinin en önemli nedenlerinden biri ticaret sisteminin oluşmasıdır.²⁶ Söz konusu ticaret sayesinde ise bir sonraki dönem olan Erken Tunç Çağına kaynak niteliğinde bir iş bırakmışlar ve Geç Kalkolitik Dönemde toplumların bir önceki dönemden etkilenmesine benzer bir şekilde Erken Tunç Çağında da etkilenmeler olmuş lakin bu etkilenmeler yeniliklerle beraber gelişme göstermiştir.

Anadolu coğrafyası, farklı özelliklere sahip coğrafi ortamların birleştiği bir bölgedir. Bu özellik, doğu ve batı dünyası arasında kültürel etkileşimlerin olumlu veya olumsuz etkilerini yansıtmaktadır. Erken Tunç Çağı'nın ana konuları arasında şehirleşme, maden endüstrisi gelişimi, ticaret ve yerleşim sistemi gibi konular yer almaktadır.²⁷ Yerleşim yerlerinin gelişiminde, şehirleşmenin basitliği veya Kalkolitik Çağ'dan kalan sınırlı birikimlerin etkisi açıktır. Ancak, bu dönemde şehirleşme için yeni sistematik değişimin öncüsü olmuştur. Ayrıca, maden çalışmaları, üretim ve gelişim gibi faaliyetler bu dönemi son derece önemli hale getirmektedir. Konumları nedeniyle bu üretimler, en çok ihtiyaç duyulan ekonomik durumlarını iyileştirmek için ticarete dönüştürülmüştür ve bu yolla şehirleşmede gelişim hedeflenmiştir.

Erken Tunç Çağı'nda elde edilen bilgiler, Orta Tunç Çağı'ndan itibaren toplumun geliştiğini ve çeşitlendiğini göstermektedir. Bu dönemde belirli yerleşim yerlerinde gelişen kültürel faaliyetler ve göç dalgaları, Orta Tunç Çağı'na kadar süren bir ticaret sistemi bırakmıştır. Bu ticaret sistemi, zengin ve güçlü kişilerin başında olduğu yerleşim yerlerinin diğer toplumları da bir araya getirmesiyle kent devletlerinin

²⁶ Gonca Dardeniz Arıkan, Antik Madencilik Hakkında Arkeoloji ve Jeolojik Görüşler, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, Sayı 151, 2015, 240.

²⁷ Kadir Büyükelosoy, **Bakla Tepe Erken Tunç Çağı 1 Seramiğinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, 27.

oluşmasına ve gelişmesine yol açmıştır²⁸ ve böylece artık yukarıda bahsettiğimiz maden faaliyetleri çağ atlayan toplum için yine önem arz etmenin yanında, yine yukarıda bahsettiğimiz ticaret sisteminin vazgeçilmez bir hale büründüğünü göstermektedir. Ayrıca toplumun madeni malzemelerden ürettiği ve değer kazanan altın gibi eşyalar, çevre toplumlara ticaret ile uzanıp yine aynı malzemenin böylece daha fazla değer kazanmasına izin vermiştir. Bunun yanında az değerli olan bakır gibi malzemeler ise dekorasyon veya süs eşyaları (takılar) gibi alanda da kullanıldığı görülmektedir. Buradan şunu açıklayabiliriz; söz konusu bu dönemde altın ve bakırın arasında maddi değer farkı ortaya çıkmaktadır. En çok emek isteyen ve bunun yanında renginin yoğun olup toplum tarafından hoş karşılanan altın günümüze kadar değeri hiç azalmayan bir malzeme olmuştur.

Hititler gibi birçok uygarlıkta olduğu gibi, Tunç Çağı boyunca madenler oldukça önemliydi. Hititler'in ekonomisinin güçlü olmasında madenlerin büyük bir payı vardı. Teknolojilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktarda madenleri vardı. Hititler, çeşitliliği fazla olmayan nesnelere üretmişlerdir. Bu nesnelere arasında tanrı-tanrıça heykelleri, mühürler, kâseler, tabletler gibi çeşitli nesnelere yer almaktadır. Ayrıca farklı madenlerden yapılmış miğferler, kalkanlar, kılıçlar, baltalar, kulplu kaplar, savaş arabaları gibi birçok örnek de mevcuttur.²⁹ Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'da cam kaplar sadece Boğazköy ve Norşuntepe'de bulunmuştur. Bu kaplar, taş kaplara benzer şekilde, kırılğan olduklarından günlük ticarete kullanılmaktan ziyade hediye olarak kullanılmış olabilirler. Yazılı kaynaklar, Hititler'in cam üretimini bildiklerini göstermesine rağmen, henüz cam üretildiğine dair somut bir kanıt bulunmamaktadır.³⁰

²⁸ Rabia Akarsu, Erken Tunç Çağı Sonu ve Orta Tunç Çağı'nda Güneybatı Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2014, 214.

²⁹ Oktay Başak, Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 21, 2008, 21-22.

³⁰ Ekin Kozal, Son Tunç Çağı Anadolu ve Komşuları, **Arkeo Atlas-Yaşayan Geçmişin Dergisi**, Sayı 7, 2010, 13-16.

Geç Tunç Çağı'nın günlük kullanım kapları arasında çanaklar, tencereler, testiler, ibrikler, matara biçimli kaplar, çaydanlıklar, kantaroslar, küpler ve banyo kabı gibi çeşitli örnekler yer almaktadır. Bu kaplar genellikle açık ve yuvarlak ağızlı olup, basit ve işlevsel bir tasarıma sahiptirler. Çoğu örnek astarlı ve perdahlıdır ve kulplu çanakların hepsine perdah tekniği uygulanmıştır. Tencerelerin omuz kısmında karşılıklı duran iki kulp bulunurken, testiler yuvarlak ağızlı olup çeşitli tiplere ayrılabilirler. Bu günlük kullanım eşyaları, Tunç Çağı'nda madencilik faaliyetlerinde ilerleme sağlayarak ekonomiye katkıda bulunmuşlardır.³¹ Bu sınıflandırılan günlük kullanım eşyaları sade olmamakla beraber yoğun bezemeli de değildir. Özellikle mutfak eşyalarında görülen, bezemeler ve bu bezemeleri çeşitlendiren figüratif bezemeler dikkat çekmektedir. Örneğin testi gibi bir eşyada günlük hayatı anlatan bir figürlü bezemenin olduğu görülebilir. Ayrıca banyo kabı gibi eşyada hayvan figürlerinin olduğu da gözden kaçmamaktadır. Tüm günlük kullanım eşyaları bezemelidir diyemeyiz. Bazı eşyalarda görülen bezeme grupları, en çok kullanılan eşya türlerinde görülmediği de olabilmektedir.

Geç Tunç Çağı'nda Hitit Devleti'ne baktığımızda, demirle ilgili verilerin az olduğunu ve arkeolojik buluntuların sınırlı olduğunu görüyoruz. Hitit metinleri, sıkça bıçak, hançer ve kılıç gibi silahlardan bahsettiğini ortaya koyuyor. Bu dönemde demir lüks bir malzeme olduğundan, gündelik eşyalara da lüks malzeme olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Bu dönemin maden sanatı da önemlidir. Özellikle hayvan biçimli kaplar çok sayıda bulunmuştur. Bu kapların içi boş, baş kısmında yer alan ağız bölmesinde delik bulunmamaktadır. Hemen hemen aynı döküm teknikleri ile yapılan bu örnekler,³² gündelik eşya literatüründe önemli bir yer edinmiştir ve gelecek toplumlara hem yapım tekniği hem de bezeme açısından öncü olmuştur.

Anadolu'da madenciliğin gelişimi, sadece muhtemel savaşlar veya ekonomik krizlerde yavaşlasa da hiçbir zaman durmamıştır. Anadolu'nun her bölgesi bir maden yatağına sahip olduğundan, bölgedeki liderler bundan büyük ölçüde faydalanmıştır. Bu faydalar günümüze kadar sürmüştür. Özellikle Selçuklu Devleti, beylikler ve Osmanlı Devleti,

³¹ Arzu Emel Altıncılık 2019'dan, P.T. Genç, **Hitit Seramikleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, 67-91.

³² İlhami İnanlı, **Hititlerde Madencilik**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, 7-14.

maden sanatını bezeme unsuru olarak genişletmiş ve ticaretini yurt dışına kadar yaymıştır. Yurt dışından artan ilgi ile maden ekonomisi değer kazanmıştır. Selçuklu ve beylikler dönemlerine ait günümüze ulaşabilen maden eserleri, kandil zarfları, şamdanlar, aynalar, davullar, buhurdanlar, ibrikler, taslar, havanlar, dirhemler, kapı tokmakları, taht süsleri, kemer tokaları-süsleri, mangallar ve mutfak malzemeleri gibi farklı türlerde zengin örnekler sunmaktadır.³³ Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti söz konusu bu gibi örnekleri bol miktarda kullanmış ve ticaretini de sağlamıştır. Selçuklu Devleti'nin özellikle mutfaklarda kullandığı madeni eşyaları sadece gerek duydukları için sade ve çeşitli üretmişlerdir lakin Osmanlı Devleti bu durumu ilerletmiş ve bezemesi, tasarımı gibi birçok faktöre değinmiştir.

Anadolu'da madencilik faaliyetlerinin genel olarak İslâm hükümlü dönemden öncesinde bakırla başladığı ve küçük nesnelerin üretildiği bilinmektedir. Ancak daha sonraki dönemlerde, derinlere inilerek altın, gümüş, kurşun³⁴ gibi yeni madenler keşfedilmiş ve toplumlar üretimlerini arttırarak kendi ekonomilerini düzene sokmak için çaba sarf etmişlerdir. Anadolu topraklarının zengin maden yataklarına sahip olması, madenciliğin bu bölgede başladığını gösterir. "Osmanlı Dönemi Madeni Mutfak Eşyaları" konusu, bezemesi ve işleme açısından eski malzemelerin hangi tarihi süreçlerden geçtiğine dair bir kaynaktan yararlanarak incelenmiştir. Kültürel dokunuş, her dönem ve nesne için geçerlidir ancak Osmanlı dönemi mutfak eşyalarının varlığı, dönemin toplumunun günlük sosyal özellikleri ile saray mutfağındaki eşyaların hangi madeni malzemelerden yapıldığı hakkında ayrıntılı bilgiler sunar. Osmanlı dönemini ve mutfak eşyalarındaki gelişim sürecini anlamak için öncelikle Anadolu coğrafyasındaki madencilik süreci ve gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

³³ Ahmet Yaşar Ocak, Ali Uzay Peker, Kenan Bilici, **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu (Mimarlık ve Sanat)**, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 2006, 543.

³⁴ Daniş Baykan, Antik Metalurji Uygulamaları, **Yer Altı Kaynakları Dergisi**, Cilt 5 Sayı 9, 2016, 10-11.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK- İSLÂM MADEN SANATI

2.1. Türk-İslâm Maden Sanatı

Türklerin yaşadığı bölgeler, Asya kıtasında tarih boyunca çeşitli coğrafi isimlerle anılmıştır. En çok kullanılan iki isim Orta Asya ve İç Asya'dır. Orta Asya, Türklerin tarihi ve kültürel kökenlerinin en önemli merkezlerinden biridir. Bu bölgede, bugünkü bağımsız Türk devletlerinin yanı sıra, Doğu Türkistan ve kısmen de Moğolistan'ın güneyinde Türkler yaşamaktadır. İç Asya ise, Türklerin göçebe kültürünün geliştiği ve yayıldığı bir bölgedir. Bu bölge, Batı ve Orta Sibiry'a'nın kuzey sınırı civarından Moğolistan ve Ural dağlarının güney doğusuna kadar uzanmaktadır.³⁵ İşte bu coğrafyalarda ortaya çıkan Türk madencilik sanatı, en eski el sanatlarından biri olarak kabul edilir ve uzun bir evrim sürecine sahiptir. Bu evrim, Orta Asya'da başlar ve Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları ile devam eder. Teknik ve malzeme yenilikleri sayesinde, bu sanat Osmanlılara ve hatta günümüze kadar uzanır. Madencilik sanatının örnekleri, üzerlerinde bulunan tarih ve kitabeler ile sanat tarihi açısından büyük önem taşır. Ancak bu eserlerin en olumsuz tarafı, eritilip başka bir eserde kullanılarak eski kimliklerini kaybetmeleridir. İslâm madencilik sanatında, Büyük Selçuklu dönemi, hem yapım tekniği hem de form açısından madencilik sanatında öncü tiplerin ortaya çıktığı bir dönem olarak kabul edilir. Büyük Selçukluların madencilik sanatına katkıları, dünya müzelerindeki koleksiyonlarda önemli örnekler arasında yer alır.³⁶

³⁵ Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatı: İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi**, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 3. Basım, 2017, 17-18.

³⁶ Nilgün Çevrimli, Gökhan Burkan, Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesindeki Bir Şamdan, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 30, 2007, 469.

Türk maden sanatı, günümüze kadar sürekli bir gelişme göstermiş ve farklı coğrafi bölgelerde teknik ve bezeme nitelikleri açısından farklı özellikler sergilemiştir. Bu eserler, küçük el sanatları arasında günlük ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmış olup, Türk toplumunun madenleri işleme konusundaki teknik üstünlüğünü ve iç dünyalarını yansıtan birer sanat aracı haline gelmiştir.³⁷ Türk maden sanatının en eski örneklerini oluşturan toplumlardan olan İskitler maden işçiliği konusunda oldukça önemlidirler. El sanatları ürünlerinden, madeni malzemelerin üzerine yapılan işlemler ve oyma sanatı, Doğu Asya'dan Orta Avrupa'ya kadar bütün bozkır topraklarında "Hayvan Üslubu" diye bilinen bezemelerin öncüsü kabul edilmektedir. Ayrıca madeni malzemeler ile savaş aletleri, savaş kıyafetleri, demirden yapılmış kabzalar vb. bunlara örnektir.³⁸ İskit sanatı ve arkeolojisi, Orta Asya'dan Avrupa'nın doğusuna kadar uzanan bozkır kuşağının batı yarısında etkili olmuştur. Bu birliktelik İskit sanatının, Orta Asya'daki diğer kültürlerden ve Avrupa'daki kültürlerden etkilendiğini göstermektedir.³⁹

Türk maden sanatının en eski örneklerini oluşturan bir diğer toplumlardan olan Asya Hunlarında ise tercih edilen madeni buluntular; kazma, zincir, kaşık, süs eşyaları, kap, hançer, kemer tokaları, fibulalar, bronz tören kazanları gibi eserlerdir. Çok yaygın şekilde günlük ihtiyaçlara göre üretim yapan Hun toplumu, Türklerin geleneksel maden sanatı yapısını etkilemeye devam etmiştir.⁴⁰ Hunların demir madenleri diğer maden türlerinden daha fazla önemli olmuştur. Kutsal bir meslek olarak görülen demircilik dini törenlerde, kurban ayinlerinde kullanılmıştır. Süs eşyaları yapımında tercih edilen madeni malzeme bronz, demir, gümüş, toprak vb. gibi örneklerdir. Buluntularda günlük eşyalar kategorisine dâhil edilebilecek kemer, kemer tokaları, kancalar, bronz halkalar, kemer süsleri, takılar, Hun kültüründe önemli bir yer

³⁷ Can Kerametli, Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde Erken İslâm, **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı 64, 1974, 115-116.

³⁸ Yaşar Bedirhan, Naime Süder, İslâmiyet Öncesi Dönemde Türklerde Kullanılan Madenler ve Maden İşletmeciliği, **International Academic Social Resources**, Cilt 7, Sayı 35, 2022, 274.

³⁹ Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatı: İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi**, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 3. Basım, 2017, 358.

⁴⁰ Münevver Ebru Zeren, **İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 3. Basım, 2022, 278-280.

tutmuştur.⁴¹ Hun dönemindeki Türk maden sanatının en güzel örnekleri, Hermitage Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu eserler, Orta ve İç Asya'nın kurganlarında bulunmuş ve Çar I. Petro tarafından toplanmıştır. Eserler, Türklerin hayvan figürlerine ve hayvan mücadele sahnelerine olan ilgisini yansıtmaktadır.⁴² Söz konusu bu buluntular bir sonraki nesilleri etkileyen ve Türk-İslâm maden sanatının oluşmasında önemli katkıları olan bir husus olmuştur.

İslâmiyet'in kurulmasıyla birlikte Arabistan'da, özellikle 7. Yüzyılın ortalarından itibaren, İslâm sanatı bezemelerinin en eski yerel kültür miraslarını içselleştirip yeni bir senteze ulaştığı gözlemlenmiştir. Yapılan yakın döneme ait kazı sonuçlarında, özellikle soyut ve İslâm bezemelerinin kaynağı ve gelişimi konusuna yeni boyutlar kazandırmıştır. Her dönem açısından, İslâm sanatının kendine özgü bir bezeme üslubu ve teknikleri vardır. Eski motiflerin değişimi ve stilize edilmesi, sürekli olarak yeni motiflerin yaratılmasıyla sanatsal eğilimler sürekli olarak değişmiştir.⁴³ Bu durum daha sonra ki dönemlerde oluşacak, Türk devletleri ve topluluklarını etkileyen, değişim ve stilizeye açık bir sanat anlayışının devam ettiği bir dönemi de kapsayacak olduğu söylenebilir.

İslâmiyet'in başlangıcından Selçuklu dönemine kadar süren 600 yıllık sürecin maden sanatını, Erken İslâm, Fatımiler ve Büyük Selçuklu dönemleri olarak üçe ayırabiliriz. Erken İslâm döneminde Orta Asya'nın batı bölgeleri, sanat alanında asıl faaliyetlerini Sâsâni İmparatorluğu'nun Müslümanlar tarafından yıkılmasından sonraki yüzyıllarda gerçekleştirmiştir. Bu dönem, 7-9. yüzyıllara denk gelir ve bu bölgeler henüz İslâm kültürünü tam anlamıyla benimsememiş olsa da, Erken İslâm dönemi kapsamında değerlendirilmektedir.⁴⁴ Türkistan, Afganistan, Mezopotamya ve Anadolu'daki tarihi eserlerin incelenmesi sonucunda, var olan sanatın bir "Arap Sanatı"ndan ziyade bir "İslâm Sanatı" olduğu sonucuna varılabilir. Bu incelemeler, İslâm sanatındaki Türk

⁴¹ Yaşar Bedirhan, Naime Süder, İslâmiyet Öncesi Dönemde Türklerde Kullanılan Madenler ve Maden İşletmeciliği, **International Academic Social Resources**, Cilt 7, Sayı 35, 2022, 275.

⁴² Yaşar Çoruhlu, **Erken Devir Türk Sanatı: İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi**, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 3. Basım, 2017, 142-143.

⁴³ Ayla Ersoy, **XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1993, 2-3.

⁴⁴ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 49-50.

etkisinin Arap etkisinden çok daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁵ Özellikle bu etkiler Orta Asya'da, çeşitli sanat dallarında önemli ilerlemeler kaydetmiş ve bölgenin zengin sanatsal mirasının temellerini attırmıştır. Bu sanatsal başarılar, hem Orta Asya'nın tarihindeki hem de İslâm sanatının evrimindeki kritik bir dönemi yansıtmaktadır. Bu dönemdeki sanatsal gelişmeler, Orta Asya'nın kültürel ve estetik değerlerinin ortaya çıkmasına ve gelecek dönemlerde Türk- İslâm maden sanatını etkilemesine yardımcı olacaktır.

Türk-İslâm dönemi coğrafyasında, en önemli maden imalat merkezleri Horasan ve Herat şehirleridir. Maden ocaklarının ve maden atölyelerinin yoğun olduğu bu bölgeler, çevrede bulunan coğrafyaya ihracat olanağı sağlamıştır. Özellikle Büyük Selçuklu döneminde maden sanatının merkezi söz konusu bu şehirler olmuştur.

Büyük Selçuklular döneminde Horasan, ekonomik faaliyetleri sayesinde büyük bir gelişme göstermiş ve tarım, sanayi üretimi, ulaşım, ticaret ve madencilik alanlarında diğer bölgelere göre daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu başarılar, Horasan'ın ekonomik gücünü ve bölgenin refahını artırmıştır. Tarım sektöründeki verimlilik, sanayi üretimi, ulaşım ağı, ticaret hacmi ve madencilik faaliyetleri Horasan'ı diğer bölgelerden ayrıcalıklı kılmıştır.⁴⁶ Horasan şehrinde bulunan madencilik faaliyetlerinin bir diğer noktası Herat'tır. Herat, halıcılık, ciltçilik, hat sanatı, tezhîb, bakır işletmeciliği, ipek ve minyatür sanatı gibi alanlarda büyük gelişmelerin yaşandığı bir merkez olarak ün kazanmıştır. Herat ve çevresi, önemli kervan yolları ve ticaret rotalarına sahiptir. Maden işletmeciliği de Herat için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Herat'ın madeni malzemeleri ve bu malzemelerden üretilen eşyalar, birçok yerde büyük değer görmekteydi.⁴⁷ Örneğin, 8-10. yüzyıllara tarihlenen Horasan'daki armuta benzer şekilde yapılmış ibrikler kakma tekniğinin ilk uygulamalarına ev sahipliği yapan örneklerdendir. Bu bezeme tekniği, daha önce yer alan dönem ibriklerinde görülmemektedir. Horasan ibriklerinde görülen bu bezeme tekniği, Selçuklu

⁴⁵ Ekrem Akurgal, İslâm Sanatında Türklerin Rolü, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, 1944, 527-528.

⁴⁶ Alparslan Kılınç, Horasan Bölgesinde X.-XII. Yüzyıllarda Ticaret, **Cankiri Karatekin University Journal of Faculty of Letters**, Cilt 10, Sayı 1, 2022, 60-67.

⁴⁷ Mesut Avcı, Bâbürnâme'de Şehir Tarihçiliği: Herat Örneği, **Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2019, 161-163.

döneminde Horasan’da önemli bir gelişim göstermiştir. 13. yüzyılda İran topraklarından Mezopotamya’ya ve Yakın Doğu’ya doğru yayılmış olan bu teknik, 13. ve 14. yüzyıllarda önemli bir hale gelecektir. Aynı zamanda, deliği tekniğinin ilk örnekleri de görülmüş, ancak 12. yüzyılda Selçuklu döneminde önemli bir gelişme göstermiştir. Örneğin hayvan şeklindeki kaplar ve buhurdanlar, sonraki dönemlerde de görülmeye devam etmiştir.⁴⁸

Büyük Selçuklu maden sanatında Erken İslâm döneminde olduğu gibi altın, gümüş ve tunç malzemelerden eşya yapımına devam edilmiş ancak bu dönemde altın ve gümüş, tunca kıyasla çok daha az kullanılmış ve 12. Yüzyılın ortasından sonra ana malzeme olmaktan çıkmıştır. Büyük Selçuklu döneminde bakır malzemelerin bollaşmasına bağlı olarak, bezeme tekniklerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Kazıma, ajur, kakma, niello (savat), yıldızlama, granüle vb. gibi madeni malzeme bezeme tekniklerinin hepsi büyük bir ustalıkla uygulanmıştır. Söz konusu bu tekniklerden özellikle delik işi ve kakma teknikleri, maden sanatı tarihinde bir ilk olacak ölçüde gelişmiştir. 12. Yüzyılı ortalarında büyük bir gelişme gösteren Kakma tekniği, 13. Yüzyılın başlarında İran coğrafyasından Mezopotamya coğrafyasına kadar ulaşmış ve oradan da İslâm coğrafyasının Kuzey Afrika ve İspanya topraklarının dışında kalan bütün coğrafyaya yayılarak, 13. ve 14. yüzyılların başlıca madeni malzeme bezeme tekniği olmuştur.⁴⁹

Selçuklu döneminde, gümüş, bakır ve tunçtan yapılmış eserler, üretildikleri yerlere göre dört farklı kategoriye ayrılır. Bu eserlerin büyük bir kısmı 12. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu kategoriler arasında “11-12. Yüzyıl Horasan, Herat, Diyarbakır”, “12-13. Yüzyıl Mezopotamya (Bağdat ve Musul)”, “12-13. Yüzyıl Orta Anadolu (Konya ve Sivas)” ve “12-13. Yüzyıl Selçuk Atabekleri idaresindeki Şam ve Halep” girmektedir. Bunların başlıca örneklerini şamdanlar, ibrikler, buhurdanlar, havanlar, küçük tokalar, gümüş bilezikler vb. oluşturur. Bu eserler, döküm, oyma, kakma, ajur gibi çeşitli tekniklerle işlenmiştir. Selçuklular, bu farklı teknikleri tek tek kullanmanın yanı sıra, aynı eserde birkaçını bir arada da uygulamışlardır. Orta Doğu’nun maden

⁴⁸ Bahar Çetinkaya, **Osmanlı Maden Sanatında Yazı Takımları (18.-19. Yüzyıl)**, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2021, 37.

⁴⁹ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 49-50.

işçiliğindeki en parlak dönemini temsil eden Selçuklu dönemi maden eserlerinin yenilikler göstermeye başlaması, Musul ve Bağdat'ın fethinden sonra gerçekleşmiştir.⁵⁰ Özellikle kakma tekniğinin yaygın şekilde kullanımıyla üretilmiş eşyaların ana merkezlerinden olan Horasan'ın sanatçıları, Moğol saldırıları sebebiyle batıya doğru göçmeye başlamışlar⁵¹ ve böylece tüm sanat dallarında büyük bir dönüşüm yaratan Selçukluların Horasan'da ortaya çıkan parlak maden sanatı, Zengilerle birlikte 13. yüzyılın başında Musul'a geçip ardından burada kakma tekniğinin en zarif eserleri oluşturulmasıyla Selçuklu geleneğinin devamı niteliğinde, usta isimleriyle daha çok sayıda yüksek kaliteli maden işleri de ortaya çıkmıştır. 13. yüzyılda, maden sanatının merkezi Musul olmasına rağmen, Anadolu'da da Artuklular ve Selçuklular ile Büyük Selçuklu maden sanatına dayalı bir gelişme yaşanmıştır. Oyma, kakma, kabartma, savatlama ve emaye gibi çeşitli tekniklerle bir dizi maden işleri yapılmıştır. Bu da kalan eserlerden anlaşılmaktadır. Kandiller, şamdanlar ve buhurdanlıklar en sık rastlanan eserlerdir.⁵² Türk sanatı ve Türk toplumu için zengin çeşitliliğe sahip olan maden sanatının gelişmesi aslında dönemin yaşanan coğrafyasında toplumlar arası etkileşimleri; ticaret, eğitim ve seyahatler sayesinde ilerleme kaydettiği aşikârdır. Ticaret sayesinde malzemelerin şehirlerarası yolculuğu, eğitim sayesinde bezeme sanatı ustalığı için öğrenim ve seyahatler sayesinde görsel analiz yapan gezginler eserlerin benzer örneklerinin ve etkilerin oluşmasında yardımcı etkenler olmuştur. Bu konu İslâm sanatı- İslâm toplumu ve Türk sanatı-Türk toplumu bağlamında somuta indirgenerek açıklanabilir.

Türklerin, İslâm öncesi Orta Asya'daki sanatları, o dönemin yaşam koşullarının, sosyal ve ekonomik durumlarının izlerini taşır. Göçebe bir yaşam süren ve yaşam koşulları gereği hayvanlarla ve doğayla sıkı bir ilişki içinde olan Türk topluluklarının sanat anlayışında hayvan tasvirleri önemli bir yer kaplar. Ancak, Türklerin İslâm'ı kabul etmelerinin ardından, düşünsel ve kültürel yaşamlarındaki değişime paralel olarak, sanat anlayışlarında da önemli değişiklikler görülür. İslâm sonrası Türk sanatında,

⁵⁰ Can Kerametli, Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde Erken İslâm, **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı 64, 1974, 118-120.

⁵¹ Savaş Maraşlı, Yusuf Altın, Aksaray Müzesi'nden Bir Başyapıt: Selçuklu Üslubunda Yapılmış Madeni Bir İbrik Üzerine Düşünceler, **26. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı (Henüz Yayımlanmamış)**, Ankara 2023, 185.

⁵² Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1996, 333-340.

daha önce oldukça yaygın olan hayvan tasvirleri ciddi bir şekilde azalır ve mevcut hayvan tasvirleri kısmen stilize edilir. Bu nedenle, bir toplumun sanatla ilgili bilgi ve deneyim düzeyinde sahip olduğu kültürel birikim, yeni sanat ürünleri oluşturulurken etkili olur. Bir toplumun sanat ürünleri bir anda ortadan kaldırılsa bile, o toplumun ayrı sanat ürünlerini belleklerindeki izlerle yeniden ortaya koymaları mümkündür.⁵³ Tasvirler ciddi bir şekilde azalma olmasına rağmen Anadolu Selçuklu döneminde, toplum tasvir konusunda kendilerine çok fazla güvenmişlerdir. Hatta Hz. Muhammed'in resmini yapmaktan bile çekinmedikleri görülmektedir. Heykel ve resim gibi görsel sanatları İslâmiyet'te yasak olduğu şeklinde yorumlamamıştır. Bu sanatları, sanatsal bir ifade biçimi olarak kabul etmişlerdir.⁵⁴

2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı

“Anadolu Selçuklu Sanatı” ifadesi, günümüzdeki coğrafi bir referans olan “Anadolu” ile artık mevcut olmayan tarihi bir kuruluşu temsil eden “Selçuklu” kavramlarını bir araya getirir. Bu iki kavramın bir arada kullanılması, belirli bir soyutlama seviyesini gerektirir.⁵⁵

Anadolu Selçuklu dönemi ve sonrasında Osmanlı kültür ve toplum yapısını destekleyen bir hayat tarzı; ekonomik artığın elde edilmesi ve bu artığın bir tımar sistemine dayalı olarak sosyal kesimler arasında paylaşılmasıyla uzun süre devam etmiştir. Her iki dönemde de ticaret ve denizcilikten çok ziraata dayalı ekonomik faaliyetler ön planda olmuş ve insan ve hayvan gücüne dayalı bu faaliyetler, Ortaçağ Anadolu'sunda hayat tarzını etkileyen temel bir unsur olurken⁵⁶ bu yaşam tarzında oluşturulan sanat anlayışı ile daha sonrasında Osmanlı dönemini etkileyecek eserler vermiş olması Anadolu Selçuklu döneminin önemini açığa çıkartmaktadır. Bu eserler arasında maden sanatı geniş bir yelpaze içerisinde incelenmesi gerekmektedir.

⁵³ Yılmaz Can, Recep Gün, **Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları ve Estetiği**, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2. Basım, 2011, 20-24.

⁵⁴ Başak Burcu Eke, **Meraklısına Selçuklu: Kılıç Gibi Bir Boy**, Ankara: Tün Yayıncılık, 1. Basım, 2019, 114-115.

⁵⁵ Doğan Kuban, **Sanat Tarihimizin Sorunları**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1. Basım, 1976, 36-37.

⁵⁶ Selçuk Mülâyim, Anadolu Türk Sanatında XIV. Yüzyıl, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 10, 1991, 3-6.

11. yüzyılın ortalarında Anadolu'ya gelen Türkler, 1071'de Sultan Alparslan'ın Bizans ordularını mağlup etmesiyle birlikte, yeni bir kültür ve sanat anlayışı oluşturmaya başlamışlardır. Türkmen komutanlar, bazı bölgeleri ele geçirerek imar faaliyetlerine başladılar. Ancak 13. yüzyıla kadar iç karışıklıklar ve devlet problemleri nedeniyle, sanat alanında pek bir ilerleme kaydedemediler. II. Kılıçaslan döneminde başlayan hızlı yapılaşma, Konya'nın merkez olmasıyla doruğa ulaştı ve I. Alaeddin Keykubad döneminde İslâm dünyasına yeni bir solukla Selçuklu sanatı kazandırmıştır. Selçuklu sanatının karakteristik özellikleri, Anadolu Selçuklularının 1150-1277 yılları arasında Anadolu'yu imar ettikleri ve zirvesine ulaştığı dönemde oluştu. Selçuklular, İran'dan Anadolu'ya gelirken Sasani ve erken İslâm sanatının unsurlarını da getirdiler. Anadolu'da yaşayan Ermeni taş işleme ustalarının becerileri de bu renkli mirasa katkıda bulunmuştur.⁵⁷

Anadolu Selçuklu dönemi maden işçiliği, çeşitli amaçlar için kullanılabilir kandil zarfları, şamdanlar, aynalar, siniler, tavalalar, tabaklar, lengerler ve kazanlar gibi çeşitli eserlerin üretilmesine olanak tanımıştır. Bu eserler, şehrin her yerinde kullanılabilir şekilde çeşitlilik kazanmış ve hemen hemen her evde bulunabilen birçok eşya haline gelmiştir. Hem saray mutfakları hem de halk mutfakları için üretilen bu eşyalar, kamu aydınlatması ve kent konutlarının dekorasyonundan dini yapıların bezemesine kadar her yerde kullanılmıştır. Kandil ve şamdanlar, Anadolu Selçuklu dönemi maden işçiliği ve sanatında önemli bir yere sahiptir ve ışık veren, aydınlatan eşyalar olarak kullanılmıştır. İslâm'da ışığın kutsallığına atfen sembolik anlamlar yüklenen bu eşyalar, camilerde ve mescitlerde yoğun olarak kullanılmıştır. Mezar taşları, mihraplar, halılar ve seccadeler gibi birçok yerde dekoratif motifler olarak kullanılan⁵⁸ bu eşyaların üretimi ve gelişimi, talep doğrultusunda hızla artmış ve bu lüks bezemelerin Anadolu coğrafyasında ticaretinin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur.

⁵⁷ Kifayet Özkul, Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Aslan Figürü, **3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu**, 2019, 552.

⁵⁸ Muharrem Çeken, **Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı: Türkiye Müze ve Özel Koleksiyonlarındaki Örnekler**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 134.

Türkler açısından baktığımızda maden sanatı, Türklerin en eski sanatıdır. Gerek İslâmiyet dönemi, gerek İslâm öncesi dönem olsun Türk devletlerinin çeşitli madeni eserlerine örnek olan buluntular aslında bu sanatın Türk Kültür tarihindeki yerinin önemini bizlere göstermektedir. Özellikle büyük Selçukluların madeni eserlerinde kullandığı çeşitli ve gelişmiş teknikler, maden sanatında ulaştığı mükemmeliyeti ortaya çıkarmaktadır. Söz konumuz olan Anadolu Selçukluları da bu mükemmeliyet ile örnekler vermiştir ve devam ettirmiştir. Lakin Anadolu coğrafyasında yapıldığı tespit edilen madeni eserlerin sayısı pek fazla değildir. Bu yüzden çalışmalarda elde edilen her buluntu, Türk sanatını zenginleştirecek ve köklü bağlantısını⁵⁹ ve kültürel gelişimlerin Osmanlı dönemine kadar ne denli geliştiğini gösterecektir.

Dönemin Türk el sanatları açısından önemli bir grup oluşturan madeni eserler, karakteristik bezeme ve form özelliklerini günümüze kadar korumuştur. Örneğin buhurdanlar özellikle Osmanlı Dönemi'nde bezeme ve formlarıyla zirveye ulaşmış, sanat tarihi açısından değerli birer eser niteliği kazanmıştır. Örneğin, bir buhurdan örneğinde ateşlik ağzı ince bir kenarlık halka şeklinde yapılmıştır. Ateşlik kısmında gövdenin yüzeyine eşit aralıklarla yerleştirilmiş üç ayak ve “C” görünüşlü bir profilden başlayarak aşağı doğru giderken “C-S” kıvrımı alan bir bordür bulunmaktadır.⁶⁰ Ancak, bazı madeni eserlerin eritilerek başka formlara veya eşyalara dönüştürüldüğü de bilinmektedir. Madeni buhurdanlar da bu tür eserler arasındadır ve hem tekniği hem de bezemesiyle Osmanlı Öncesi döneme ışık tutan önemli madeni eserlerdir.

Madeni eşya üretiminin yaygınlaşmasının sebepleri arasında zengin maden yataklarının bulunması ve tüketici sınıfının artması gösterilebilir. Başlangıçta altın ve gümüş eşya üretimi yaygın olsa da 12. yüzyılın ikinci yarısından sonra pirinç ve tunçtan yapılmış malzemelere yönelinmesiydi. Bu malzemeler üzerinde yapılan zengin bezeme teknikleri, kakma işçiliğinin gelişmesine olanak tanıdı. Anadolu Selçuklu döneminde madeni eşya üretimi, İran ve Mezopotamya'daki örneklerine kıyasla daha azdı, ancak yine de günlük hayatta ihtiyaç duyulan her türlü eşyanın

⁵⁹ Şerare Yetkin, Anadolu Selçukluları Devrinden Bir Madeni Eser, **Sanat Tarihi Yıllığı Dergisi**, Sayı 6, 1976, 206.

⁶⁰ Gül Tunçel, Madeni Eserlerden Bir Grup Gümüş Kap, **Turkish Studies (Elektronik)**, Cilt 6, Sayı 1, 2011, 575-576.

üretildiği bilinmektedir.⁶¹ Örneğin, o dönemde aydınlatma amaçlı kullanılan şamdanlar, 13. yüzyılda yönetici sınıfı için üretilmiş veya hediye edilmişti. Madeni malzemelerden yapılmış bu şamdanlarda yer alan ejder figürleri bazen ayak şeklinde, bazen de mumluk kısmında döküm olarak yapılmıştır.⁶² Bu tür şamdanlar bezemeleri bakımından sanat açısından oldukça değerli olup yönetici sınıfın kişisel malzemeleri olmalarının yanında kamu yapıları ve dini yapılarda da kullanılmışlardır.

Anadolu'da bakır madenlerinin işletildiği bölgelerde bakırdan üretilen eşyalar ticaret konusu olmuş ve hatta dış ülkelere ihraç edilmiştir. Özellikle bakır işlemciliği konusunda Erzincan öne çıkmaktadır. Demirin üretildiği bilgisi kesin olmamakla birlikte Selçuklu döneminde Çukurova'da Ermeni toplumunun demir madeni çıkardığı bilinmektedir. Ayrıca Anadolu'da küçük çaplı demir ocaklarının olduğu iddiası mevcuttur. Demir gibi gümüş madeni de tüccarlar için bir ekonomik kaynak olmuştur. Gümüş madenini elde edenler arasında gayrimüslimler de vardır ve o madenin bulunduğu yerleşim yerlerinde Türklerin de yaşadığı bilinmektedir. Gümüş madeninin çevresinde yer alan yerleşim yerlerinde, örneğin Amasya Gümüşhacı köyü gibi yerlerde “Gümüş-Bazar” olarak basılmış sikkelerin varlığı bilinmektedir.⁶³

Anadolu Selçuklu döneminde, en çok talep gören ve üretilen eşyalar arasında günlük kullanım için tasarlananlar öne çıkmaktadır. Bu eşyalar arasında en çok malzemeler mutfak aletleri olmuştur. Geçmişte, insanların kişisel ihtiyaçlarına yönelik olarak üretilen ve geliştirilen günlük eşyalar, yıllar geçse de popülerliğini korumuştur. Ayrıca, bu eşyaların evlerde ve saraylarda süslenerek kullanıldığı açıkça görülmektedir. Kazan, çaydanlık, kepçe, kaşık, leğen, lenger, sini, sahan, kahve tepsisi, tava, tencere, ibrik, maşrapa, sefer taşı, güğüm gibi birçok geniş kullanım alanına sahip mutfak aletleri, çalışmalar sayesinde günümüze kadar ulaşmış ve Anadolu Selçuklu Dönemi mutfak kültürünün gelişimine ışık tutmuştur.

⁶¹ Mustafa Ağatekin, **Selçuklu Dönemi Seramik Yüzeylerde İnsan Betimlemeleri**, Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, 25.

⁶² Nilgün Çevrimli, Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 37, 2012, 199.

⁶³ Murat Boz, **XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Kentleri ve Kentliler**, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 91-93.

Anadolu coğrafyası, zengin bakır yataklarına sahip olması nedeniyle bakırcılık sanatının geliştiği bir bölgedir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bakır malzeme, bezemeli ve özgün örneklerle mutfak eşyası yapımında kullanılmıştır. Bakır malzemenin tercih edilmesinin nedenleri arasında doğal bir malzeme olması, dayanıklı olması, kolay şekil verilebilmesi ve yemeklerin hızlıca ısınıp geç soğumasıyla lezzetinin bozulmaması sayılabilir.⁶⁴ Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde sadece bakırdan değil, tunç ve pirinçten de mutfak eşyaları üretilmiştir. Ancak bu malzemeler sadece mutfak eşyalarında değil, banyo, ev dekorasyonu, su doldurma testileri gibi diğer gündelik eşyalarda da kullanılmıştır. Türkiye'deki birçok müzede, bakır, tunç ve pirinçten yapılmış geniş bir koleksiyon bulunmaktadır.⁶⁵ Bu eşyalardan yola çıkarak Anadolu Selçuklu toplumunun nasıl bir gündelik kültür ve nasıl bir mutfak kültürü olduğu hakkında söylemler yapılabilmektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi mutfağı, geleneksel Türk mutfağı geleneğinin bir uzantısıdır ve yerleşik hayata geçmeleriyle Türk yemek kültürü daha da çeşitlenmiştir. Mutfak kültürü genellikle iki öğün şeklinde yapılandırılmış olup, kuşluk ve akşam vakitleri tercih edilmiştir. Göçebe Türkler döneminde olduğu gibi, Selçuklu dönemi mutfak kültüründe etin yeri ayrıdır. Et yemekleri genellikle keçi, kuzu, koyun ve at eti gibi hayvanlardan yapılmıştır. Ayrıca balık ve kümes hayvanlarından yapılan yemekler de tercih edilmiştir. Buğday da önemli bir yer tutmaktadır ve buğdaydan yapılan çorbalar oldukça popülerdir. Mesnevi gibi bu döneme ait kaynaklarda da "Eşeğin karnı saman, ot; insanın midesi buğday çorbası ister" şeklinde geçen sözlerle, Selçuklu toplumunda buğday çorbasının bir alışkanlık haline geldiği anlaşılmaktadır.⁶⁶ Mutfakta kullanılan önemli yemek çeşitleri, toplumun kullandığı mutfak eşyaları hakkında da ipuçları vermektedir. Çorba yapmak için tercih edilen tencere, et pişirmek için kullanılan tava ve servis yapmak için kullanılan lenger, tepsi, çanak gibi birçok malzemenin varlığı, hem mutfak kültürü hem de malzemeler hakkında bilgi

⁶⁴ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 265.

⁶⁵ Cemil Yavuz, Dilek Akbulut, Aydın Şık, Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceği, **Online Journal of Art and Design**, Cilt 7, Sayı 3, 2019, 158-159.

⁶⁶ Furkan Demirgöl, Çadırdan Saraya Türk Mutfağı, **Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2018, 111.

sağlamaktadır. Özellikle servis kapları çeşidinde bezemeli, zengin örnekler öne çıkmaktadır.

Bu örnekler arasında, özellikle misafirlerin önünde kullanılan ve statü açısından önemli olan servis kapları en zengin bezemeye sahiptir. Bu tür nesnelere arasında sını, kahve tepsisi gibi örnekler en çok bezemeye sahip olanlardır. Lenger, tas ve taşıma-saklama kapları da bu örnekleri takip eder. Şerbet kazanı ve güğümleri ise gösteriş ve statü unsuru olarak bezemelidir. Madeni mutfak eşyaları doğrudan ateşe temas edebileceğinden bezeme tercih edilmezken, yemek doldurulması sebebiyle bezeme unsurlarının görülmeceği düşünülen sahanlarda bezeme ya yoktur ya da sadece azdır.⁶⁷

2.3. Osmanlı Dönemi Maden Sanatı

Erken Osmanlı dönemine ait maden sanatı hakkında mevcut bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu döneme özgü bazı değerli madeni eserler, İstanbul'daki ve yurtdışındaki müzelerde bulunmakta ve Selçuklu maden sanatı geleneğinin devam ettiğini ortaya koymaktadır.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan faktörler arasında, geçmişe dayalı bir politika ve sürdürülebilirlik odaklı ekonomik faaliyetler öne çıkmaktadır. Otokrasi ve monarşi yönetimiyle başlayan Osmanlı Devleti, zamanla çeşitlenen kanunlar ve düzenlemeler sayesinde ekonomik gelişimler kaydetmiştir. Bu gelişimler arasında madencilik sektörünün yeri oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti, madencilik sektöründeki gelişiminde geçmişten aldığı ilham, tecrübe ve istekler doğrultusunda hareket etmiş ve Bizans İmparatorluğu gibi bu sektörde başarılı olan devletlerle ticaret masası kurmuştur. Madenler, Osmanlı Devleti'nin ekonomisinde önemli bir yer edinerek temel gelir kaynağı haline gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti tarihi boyunca yaşanan idari, askeri, mali bunalımlar gibi alanlarda olduğu gibi madencilik

⁶⁷ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 265.

⁶⁸ Gönül Öney, Beylikler ve Erken Osmanlı Sanatına, Sosyal Yaşantısına Genel Bakış, **Erken Osmanlı Sanatı: Akdeniz'de İslâm Sanatı / Beyliklerin Mirası**, Gönül Öney, Rahmi Hüseyin Ünal (dr.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, 32-33.

sektöründe de gerileme ve duraksamalar yaşanmıştır.⁶⁹ Bu gerilemeler sarayı etkilediği gibi toplumu da etkilemiştir. Ticaretten alınan halk gelirleri ve bu gelirlerden elde edilen vergilerin azalması veya bitmesi söz konusu ekonomik buhranın temel nedenleri arasına girmektedir.

Madenler, yakın çevredeki eşkıyalar tarafından saldırıya uğrama riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, işçilerin güvenli bir ortamda çalışabilmesi için güçlü beyler ve çevredeki aşiretler görevlendirilmektedir. Bu sayede, madenlerin ve işçilerin güvenliği sağlanmakta⁷⁰ ve onların hakları, can güvenliği ve kazançları korunarak saray için ne kadar önemli oldukları hissettirilmektedir. Memur edilen civar beyleri ve aşiretlerinde kendi gelirleri maden işçilerini koruduğu müddetçe düzenli bir şekilde artmıştır. Maden işçilerine doğrudan müdahale madene bir müdahale olmakta; madene müdahale ise saray ekonomisine doğrudan bir müdahale olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin, devlet hazinesi için önemli bir gelir kaynağı olmasının yanı sıra, resmi ve sivil alanlarda birçok kullanım alanı ile büyük öneme sahip olan madenler, Osmanlı coğrafyasında zengin bir haldedir. Bu zenginliğin ülkenin geniş topraklarıyla yakından ilişkisi vardır ve bu sayede Osmanlı Devleti'nin ülke içindeki maden yatakları çeşitlilik göstermektedir. Ancak, Osmanlı coğrafyasındaki maden yatakları hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz için,⁷¹ madenlerin sayısı ve çıkarılan maddeler hakkında daha fazla bilgi, sonraki istatistiksel çalışmalarla elde edilmiştir. Lakin bu çalışmalar kesin veriler sunmamakla birlikte madencilik sektörünün gelişimini irdelemek için sarayda yer alan yazılı kayıtlara bakmak önem arz etmektedir.

⁶⁹ Mehmet Bayartan, XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2008, 138.

⁷⁰ Vicdan Özdingiş, Osmanlı Devrinde Madenler ve Madenlerin İşletilmesi, **TMMOB Maden Mühendisleri Odası Madencilik Bülteni**, Sayı 67, 2004, 41.

⁷¹ Fahrettin Tızlak, XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları, **Belleten**, Cilt 60, Sayı 229, 1996, 704-706.

Osmanlı dönemi toplumunda madenlerden yapılan ürünlerin çoğunluğu gündelik eşyalar ve askeri sınıfta kullanılan araç-gereçlerdir. Bu dönemde bakır, pirinç, demir, gümüş ve altın gibi madenlerden yapılan ürünler yaygın olarak kullanılmıştır.⁷² Maden sanatının teknikleri, bu sanatın malzemesi olan madenlerin keşfedilmesine ve madenlerin kendisine özgü özelliklerinin anlaşılmasına bağlı olarak gelişmiştir. Bir usta, üzerinde çalışacağı eserin malzemesini tanımalı ve kullanacağı madenin özelliklerine göre esere uygulayacağı teknikleri belirlemelidir. Maden sanatında en sık tercih edilen malzemeler arasında altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç yer almaktadır. Bu malzemeler gündelik eşyalar, süs eşyaları, ticaret eşyaları ve mutfak eşyalarında kullanılırken, demir ve çelik daha çok askeri sınıfta yer alan silah veya alet yapımında kullanılmıştır.⁷³

Osmanlı döneminde bezeme teknikleri, ustaların kendi yetenekleri ve diğer coğrafyalardaki örneklerden edindikleri birikimler sayesinde geniş bir çeşitlilik kazanmıştır. Kazıma, kabartma, delik işi, minai gibi tekniklerin kullanıldığı maden bezemelerinde, bereket ve iyilik temalı kitabeler sıkça işlenmiştir. Eserlerin üzerine ısmarlayanın yanı sıra yapım tarihi ve nadiren şehir adı da eklenmiştir. Madeni eserlerin formları erken İslâm dönemine paralel olsa da yeni bir arayış gözlemlenirken, figürlü, geometrik, bitkisel ve yazılı bezeme programları ile yoğun eserler oluşmuştur.⁷⁴ Söz konusu figürlü, geometrik, bitkisel ve yazılı bezeme programları Osmanlı dönemi maden sanatının çeşitli malzemelerinde yoğunluk göstermiştir. Bunların başında gelen bakır malzemesi el sanatları için çok fazla tercih edilen bir seçenek olmuştur.

Bakırcılık sanatı, köklü bir geçmişe sahip ve geleneksel Türk el sanatları arasında önemli bir yere sahiptir. Bakır, insanoğlunun ilk keşfettiği ve kullandığı maden olarak bilinirken, bakırcılık da en eski el sanatlarından biri olarak kabul edilir. Osmanlı döneminde, genişleyen topraklar ve hareketli dönemler nedeniyle maden işçiliğinde

⁷² Bahar Çetinkaya, **Osmanlı Maden Sanatında Yazı Takımları (18.-19. Yüzyıl)**, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2021, 21.

⁷³ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 7-8.

⁷⁴ Gül Tunçel, Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt 12, Sayı 89, 2011, 258.

silah faktörü önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde toplar, bakır ve pirinçten yapılmıştır. Ayrıca, çeşitli eşya ve mutfak kapları yapımında kullanılmış ve sikke basımında da tercih edilmiştir. Günlük ihtiyaçları karşılamak için yapılan bakırcılık işlerinde, geçmiş yüzyıllara ait dökme ve dövme teknikleri hala kullanılmakta ve yeni kaplarda da bu tekniklerden yararlanılmaktadır. Ancak, diğer el sanatlarında olduğu gibi bu sanatta da çok zaman ve emek harcanması nedeniyle günümüzde azalmaktadır. Ayrıca, gelirlerin azalması da bu azalışta etkili olmaktadır.⁷⁵

Bakırcılık, Osmanlı döneminde dinî yapılar ve günlük yaşamda kullanılan çeşitli eşyaların yapımında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu sanatta kullanılan motifler, bezemeler ve bezemeler, diğer sanatlardan farklı bir tarzda işlenmiştir. Bitkisel ve geometrik bezemeler, dövme ve kakma teknikleri ile sıkça kullanılmıştır. Leğen, ibrik, tepsi, şamdan gibi eşyaların bezemelerinde yazılarla oluşturulmuş bordürler dikkat çekmektedir. Bakırcılık sadece saray sanatı olarak değil, halk arasında da günlük yaşama dokunan bir sanat olarak benimsenmiştir. Bu sanatın işlemeciliği oldukça çeşitlidir ve özellikle mutfak bölümlerinde yoğunlaşmıştır. Yemek kapları, mutfak aletleri, lengerler, tepsiler ve bardaklar gibi eşyaların yanı sıra ayna ve süs eşyaları da bu sanatın ürünleri arasındadır.⁷⁶ Osmanlı döneminde yaygınlaşan bu üretimler günümüze kadar genişlerken bir bakıma da önemini ve değerini yitirdiği de aşikârdır. Başta değerli bir sanat iken değeri gittikçe azalan ve tercih edilmeyen bir hale dönmüştür.

Osmanlı döneminde bu madenler çok çeşitli kullanım alanlarına sahiptir. Hem renkli hem de gösterişlidir. Her türlü eşya yapmak için her türlü madeni kullanmayı başarmışlardır. Bakırın yanı sıra altın ve gümüşten yapılmış silah, zırh gibi eşyalar ve ayrıca merasimlerde kullanılan örtüler, mutfak eşyaları gibi yaygın olarak kullanılan eşyaların bezemesi için de kullanılmıştır. Kuyumculuk eserleri niteliğinde olan süs eşyaları sadece erkek ve kadınların takı olarak kullanımına değil, aksesuar olarak süslenmelerine de yardımcı olmuştur.⁷⁷

⁷⁵ Cemil Yavuz, **Dilek Akbulut, Aydın Şık, Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceği**, Online Journal of Art and Design, Cilt 7, Sayı 3, 2019, 158-259.

⁷⁶ Filiz Nurhan Ölmez, Ali Kılınç, Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar, **Arış Geleneksel Türk Sanatları Dergisi**, Sayı 11, 2015, 55.

⁷⁷ Sabahattin Türkoğlu, **Geleneksel Türk Sanatları**, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, 29.

Osmanlı sanatında, özellikle ibrik, matara, kahve takımı, tepsi, tencere, kase gibi eşyalar, hem yapıldıkları madenler hem de yapım teknikleri nedeniyle büyük bir önem taşırlar. Bu eşyalar Türk mutfağını süsleyen unsurlar arasında yer alır. Günümüzde de, Anadolu'nun birçok şehrinde, geçmişte kullanılan tekniklerin sürdürüldüğü bu sanatlar devam etmektedir.⁷⁸ Bakır eşyalarının yapımı için çeşitli aşamalar izlenmektedir. İlk olarak, farklı boyutlarda kesilmiş bakır levhaları kullanılarak hammadde hazırlanır. Ardından, ana parça şekillendirilir. Bu işlem için bakır levhalar sürekli olarak kapta dövülerek biçimlendirilir. Bakır malzeme, dövülerek sertleştirilir. Ancak, sertleşen metal parçalanmaya neden olabileceğinden, kızgın ateş üzerinde bekletilerek tavlanır. Isınan metal suya daldırılarak soğutulur ve daha sonra kolayca şekil verilebilecek hale getirilir. Sonrasında, tamamlayıcı parçalar olan perçin, kenet, lehim ve kaynak gibi yöntemlerle birleştirilir.⁷⁹ Yöntemlerin uygulanmasında malzeme kadar önemli olan husus ustalıktır. Sanatın gelişimine, ustaların kendi öğrenme ve deneyimlerinin yanı sıra, dönemin zanaatkâr teşkilatları ve meslek odaları da katkıda bulunmuştur. Bugün halen de hayatta olan bu sanat, Osmanlı döneminin zengin kültürel mirasının bir parçası olarak görülmektedir. Bakır malzeme ile birlikte geç Osmanlı dönemine kadar pirinç ve gümüş malzeme de büyük ölçüde gelişme sağladığı söylenebilir.

Gümüş sanatı, diğer kuyumculuk sanatlarından farklı bir özelliğe sahiptir. Osmanlı Devleti'nde kuyumculuk sanatı da diğer sanat dalları gibi önemli bir yer tutmuştur. Selçuklular zamanında hazır bir maden sanatı bırakıldığı için her türlü maden işleme tekniği bu dönemde geliştirilmiştir. Osmanlı el sanatlarında bakır, gümüş, pirinç ve altın kullanımı önemli bir yer tutmuştur. Kuyumculuk sanatı özellikle saray ve çevresinde gelişmiştir.⁸⁰ Osmanlı döneminde ki ustaların kuyumculuk sanatında ki başarısı, diğer el sanatlarına da yansımıştır. Ayrıca Osmanlı döneminde yetenekli ustaların saray atölyelerinde çalıştırılmış olması, imparatorluğun zengin kültür hayatının bir yansıması olmuştur. Gümüş sanatı, sadece saray sanatı olarak değil yine

⁷⁸ Hacer Arslan Kalay, Bitlis Etnografya Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bakır Mutfak Kaplarından Örnekler, **Journal of History Studies**, Cilt 10, Sayı 3, 2018, 109.

⁷⁹ Öznur Karabacak, **Elazığ'da Bakır Sanatı**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011, 91-96.

⁸⁰ Ercan Çalış, Ahmet Erk, Anadolu'da Bilezik Serüveninin Geleneksel Türk El Sanatları Açısından Önemi: Osmanlı Döneminde Bir Grup Örnek, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 47, 2020, 144.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğa ve çiçeklere olan sevgisi, gümüş eserlerin motiflerinde gözlemlenebilir. Kıvrımlı dallar, hatayı çiçekleri ve rumiler gibi Uzak Doğu kökenli motifler, Osmanlı sanat eserlerinde bir arada kullanılmıştır. Benzer bezeme tarzı, gümüş eserlerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴ Osmanlı dönemi gümüş mutfak eşyaları, hem işlevsel hem de estetik olarak tasarlanmıştır. Gümüş eşyaların yüzeyinde sıklıkla geometrik şekiller, bitkisel motifler, hayvan figürleri ve diğer bezemeler bulunmaktadır. Ayrıca, bazı gümüş eşyaların üzerinde Arapça yazılar, Osmanlı tuğrası veya başka sembollerde yer alabilmektedir.

⁸⁴ Mustafa Bektaşoğlu, **Anadolu'da Türk İslâm Sanatı**, 1. Basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, 147.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ MUTFAK KÜLTÜRÜ

3.1. Osmanlı Dönemi Mutfak Kültürü

Türk mutfak kültüründe Osmanlıdan önce Selçukluları incelememiz gerekir. Zira Selçuklular mutfak hususunda önemli bir yere sahiptir. Kendilerine özgü yemek çeşitleri, pişirme teknikleri ve muhafaza yöntemleri ile benzersiz bir mutfak kültürü oluşturmuşlardır. İslâm'ın kabulü ile birlikte Türk mutfak kültüründe yemek konusunda pek çok uygulama ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Özellikle yemek sonrasında sofrada dua yapmak sıkça uygulanmaktadır.⁸⁵ Selçuklu mutfak kültüründe günümüzde hala kullanılan temel araçlar arasında kaşık, çatal, bıçak, tabak gibi eşyaların yanı sıra, kepece, tencere, kazan, havan, güveç, testi, sürahi, elek ve kalbur gibi diğer araçlar da bulunmaktadır.⁸⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminde ise, mutfak kültürü ve yemek pişirme teknikleri, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklılık göstermiştir. Bu dönemde, Osmanlı mutfağına birçok farklı kültürün etkisi görülmektedir. Örneğin, Türk, Arap ve İran kültürleri, Osmanlı mutfağına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi ve gelişmesiyle birlikte, mutfak kültürü de zenginleşmiş ve gelişmiştir.

Mutfak kültürü denilince sıkça akla gelen unsurlardan biri de "aşçılar"dır. Selçuklu döneminde mutfak kültürünün önemli unsurlarından biri olan aşçılar, genellikle Acemi Oğlanlar arasından seçilir ve çeşitli aşamalardan geçerek aşçı unvanına sahip olurlardı. Aşçı adayları Şakirtlik (çıraklık) ve Halifelik (kalfalık) kademesinde çalışarak, Ustalık (aşçılık) mertebesine ulaşırlardı. Daha sonra Ahçıbaşı unvanını alarak, Baş aşçıbaşına

⁸⁵ Yusuf Yiğit, Emine Ay, Osmanlı Mutfak Kültürü, **3. International Congress on Social Sciences, China to Adriatic**, Antalya 2016, 9.

⁸⁶ Yılmaz Seçim, Selçuklu ve Osmanlı Mutfağının Gastronomi Açısından Değerlendirilmesi, **Journal of Tourism Theory and Research**, Cilt 4, Sayı 2, 2018, 124-25.

bağlı olarak görevlerini sürdürürlerdi. Bu uygulama Osmanlı döneminde de devam etmiştir ve aşçılar mutfak kültürünün önemli bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.⁸⁷ Türk mutfağındaki değişim ve gelişmeler, İstanbul'da da etkisini göstererek Anadolu'ya kadar uzanan bir sürecin sonucunda Türk mutfak kültürü oluşmuştur. Bu kültür, İç Asya'daki Türk mutfağından gelen etkileri taşıyan ve Anadolu'da göçlerle birlikte gelişerek olgunlaşmıştır.⁸⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nun mutfağı, saray mutfağı ve halk mutfağı olarak iki ana kısımdan oluşur. Saray mutfağı, padişah, valide sultan ve divan mensupları için hazırlanan görkemli sofralardan oluşur. Aşçılar, padişah ve saray erkânının zevkine uygun yemekleri hazırlamak ve saraylarda verilen ziyafetleri daha gösterişli hale getirmek için birbiriyle yarışarak Türk mutfağına gelişmesine katkıda bulunmuştur. Halk mutfağı ise daha sade ve ekonomik bir mutfaktır ve halkın günlük yaşamında kullanılan malzemelerle yapılan yemeklerden oluşur.⁸⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda, saray mutfağı ile halk mutfağı arasında belirgin farklar vardır. Saray mutfağı, zengin ve pahalı malzemeler kullanarak çok çeşitli yemekler pişirme konusunda uzmanlaşmıştır. Ayrıca, saray mutfağındaki aşçılar yemekleri sunarken ve sunum yaparken de çok titiz davranmışlardır. Halk mutfağı ise daha basit ve ucuz malzemeler kullanarak hazırlanan yemeklerden oluşur. İnsanların günlük hayatta yedikleri yemekler, saray mutfağındakilere kıyasla daha sade ve az çeşitlidir.

Osmanlı mutfağındaki yemekler, birçok farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler arasında çorbalar, kebaplar, pilavlar, hamur işleri ve börekler, tatlılar ve şerbetler ve hoşaf lar yer almaktadır.⁹⁰ Ramazan ayı, Osmanlı toplumunda özel bir yaşam tarzının oluşmasına sebep olan önemli bir dönemdir. Bu yaşam tarzı, tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda etkili olsa da özellikle İstanbul gibi başkentlerde daha fazla hissedilmektedir. İstanbul'da hükümet merkezinin bulunması, sarayın yaşam tarzının

⁸⁷ İlknur Haydaroglu, Osmanlı Saray Mutfağından Notlar, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 22, Sayı 34, 2003, 3.

⁸⁸ Arif Bilgin, Osmanlı Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı 47-48, 2010, 229.

⁸⁹ Sevil Bülbül, Aybüke Sezgin, Serpil Kara, Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 8, 2016, 2375.

⁹⁰ Sibel Ayyıldız, Fulya Sarper, Antioksidan Baharatların Osmanlı Saray Mutfağındaki Yeri, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2019, 365.

halk üzerindeki etkisini artırmış ve saray elitleri ile çalışanları aracılığıyla toplum tarafından taklit edilmiştir.⁹¹ Osmanlı mutfağı, zengin bir yemek kültürüne sahip olup, farklı kültürlerden gelen etkilerle şekillenmiştir. Türk, Arap, İran, Yunan ve Ermeni gibi pek çok farklı kültürün yemekleri, Osmanlı mutfağına önemli bir katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra, İmparatorluğun farklı coğrafyalarında yaşayan etnik grupların yemekleri de Osmanlı mutfağının çeşitliliğine katkıda bulunmuştur.

El yazmalarında "Matbah-ı Amire" olarak adlandırılan Osmanlı Saray Mutfağı, yalnızca bir mutfak değil, aynı zamanda helvahane, kiler, fırınlar gibi çeşitli bölümleri içeren bir idari kurumdur.⁹² Osmanlı mutfağı, kendine özgü bir yapıyla yaratıcılığın önemli rol oynadığı zengin bir sentezdir. Bu durumun birçok sebebi mevcuttur. İmparatorluğun çok kültürlü yapısı, farklı iklimlerde yetişen çeşitli bitkiler, geniş bir ticaret ağı ve yeniliklere meraklı ileri gelenler gibi toplumsal faktörler bu sebepler arasında yer alır. Bu faktörler, Osmanlı mutfağının geniş bir yelpazeye sahip olmasına, lezzetlerin ve tatların birbirine harmanlanmasına ve sonuç olarak benzersiz bir mutfak kültürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁹³

Osmanlı Mutfağı, geniş bir coğrafyada farklı kültürlerin kaynaşması ve etkileşimi sonucu oluşmuştur. Bu coğrafyalarda yaşayan insanların damak zevkleri, gelenek ve göreneklere, ihtiyaçları ve birikimleri gibi unsurlar da Osmanlı mutfak kültürünün şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenler, Osmanlı Mutfağı'nın gelişmesine zemin hazırlamıştır.⁹⁴ Osmanlı'da halk mutfağı, saray mutfağı kadar gösterişli olmayan fakat lezzetli ve çeşitli yemekler sunan zengin bir menüye sahipti. Halk sofralarında, ekmek üzerine koyun eti veya pastırmadan oluşan yemekler yanında pirinç çorbası veya pilavı, çeşitli sebzeler ve meyveler de servis edilirdi. Yemekler, genellikle gösterişsiz bir şekilde yer sofrasında oturularak yenir ve içecekler arasında şurup, şerbet, gül suyu ve hoşaf tercih edilirdi. Sofrada yemek yeme aracı olarak kaşık

⁹¹ Zeliha Buket Kalaycı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Saray Mutfağında Ramazan, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt 9, Sayı 28, 2021, 79.

⁹² Aysu Hatipoğlu, Orhan Batman, Osmanlı Saray Mutfağı'na Ait Gastronomik Unsurların Günümüz Türk Mutfağı İle Kıyaslanması, **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2014, 65.

⁹³ Priscilla Mary Işın, **Osmanlı Mutfak İmparatorluğu**, 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, 7.

⁹⁴ Çağla Özer, Eser Atay, Osmanlı Saray Mutfağı Teşkilatı ve Escoffier Mutfak Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma, **Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research**, Cilt 6, Sayı 2, 2022, 469.

kullanılırdı.⁹⁵ Saray yemekleri, pahalı malzemeler, uzun hazırlık süreleri, çok sayıda yemek seçeneği ve özel sunumları ile gösterişliydi. Halk yemekleri ise, daha ucuz ve basit malzemeler kullanarak daha pratik ve doyurucu yemekler sunardı.

Halk mutfağında, saray mutfağı kadar çeşitli olmasa da, yaygın olarak ekmeğin tüketimi tercih edilirdi. Et fiyatlarının yapay bir şekilde düşük tutulmasından dolayı, hemen hemen her gün et yeme imkânı sunulması sebebiyle, yemeklerin yanında sıklıkla koyun eti veya pastırma gibi et ürünleri tüketilirdi.⁹⁶ Ekmekten sonra, Türk halk mutfağındaki yemekler arasında et de sıkça tercih edilirdi. Et yemeklerinde ise çevirme, kızartma, ızgara, tavada pişirme, kavurma, kapama ve haşlama gibi farklı pişirme yöntemleri kullanılırdı. Ancak daha sonra, çorba önem kazanmıştır. Türk halk mutfağındaki çorbalar, sabah kahvaltısından ana yemeğe geçilmeden önce sıcak olarak servis edilen bir yemek türüdür. Haşlanmış et ve tavuk suyu temelli çorbalar, unlu, taneli ve süzme çorbalar sıklıkla tüketilirdi.⁹⁷ Bu yemekler halk mutfağında yaygındı ancak çeşitli ve gösterişli olarak saray mutfağında da yaygındı.

Osmanlı sarayıyla halk arasında farklılıklar olsa da, düğünler aracılığıyla bir irtibat kurulurdu. Osmanlı sarayında düzenlenen düğünler, günlerce süren ve gösterişli organizasyonlardı. Bu tür etkinliklerde amaç, devletin ihtişamını yansıtmak ve halkla saray arasında bir bağ kurmaktı. Bu nedenle, ziyafet sofralarının hazırlanması ve birçok çeşit yemeğin cömertçe sunulması önem arz ediyordu.⁹⁸ Osmanlı sarayında düzenlenen düğün ve ziyafetler, büyüleyici ve göz kamaştırıcı organizasyonlardı. Bu etkinlikler, devletin güç ve zenginliğini göstermek, toplumsal statüler arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve siyasi amaçlar için kullanılmak amacıyla düzenlenirdi.

⁹⁵ Furkan Demirgöl, Çadırdan Saraya Türk Mutfağı, **Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2018, 114.

⁹⁶ Stefanos Yerasimos, **Sultan Sofraları / 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı**, 1. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 48.

⁹⁷ Aslı Büyükokutan Töret, Türk Halk Mutfağı Ekseninde Beslenme Alışkanlıklarının Bozuk İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 2017, 30-32.

⁹⁸ Şerife Ağarı, Gelibolulu Âlî'nin Surnâmesinde Osmanlı Yemek Kültürü, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2018, 107-108.

3.2. Osmanlı Mutfağında Kullanılan Madeni Eşyalar

"Mutfak" kavramı sadece yiyecek ve içecekleri değil, aynı zamanda bu yiyecek ve içeceklerin hazırlanma yöntemleri, pişirme teknikleri, tüketim biçimleri, saklama yöntemleri, servis için kullanılan araç ve gereçler, mutfağın konumu ve mimarisi gibi konuları da içeren, kültürel açıdan öznel bir yapıdır. Toplu yemek törenleri ve bu törenlerde ortaya çıkan inanç ve uygulamalar da mutfak kavramının bir parçasıdır.⁹⁹ Osmanlı yemek kültürü, Türk mutfağına temel oluşturan ve sofrâ düzeninin önemli bir bileşeni olan bir yapıdır. Bu dönemde, yemek hazırlığı ve tüketimi sırasında kullanılan araç ve gereçlerin çeşitliliği ve estetik zenginliği dikkat çekicidir.¹⁰⁰ Osmanlı mutfağına özgü eşyalar, genellikle el işçiliği ile yapılmıştır ve bu nedenle her biri sanat eseri niteliği taşımaktadır. Bu özel parçalar, yemeklerin pişirilmesi, sunumu ve servisi için kullanılmıştır.

Osmanlı mutfağında yemek yeme ritüelleri büyük önem taşımaktadır. Bu ritüeller arasında sinide yemek yeme, sofrâ düzeni, sofrâ örtüsü, el yıkama ve tabak-kaşık kullanımı gibi çeşitli adablar yer almaktadır. Bu adablar sadece saraylılar tarafından değil, halk tarafından da benimsenmiştir.¹⁰¹ Osmanlı mutfağındaki yemek yeme ritüelleri ve adabları, dönem kitaplarında yer alan minyatürlerde de görülebilir. Örneğin, Seyyid Vehbi tarafından yazılan Sûrnâme-i Vehbi adlı eserde, Levni tarafından çizilmiş bir minyatürde, yeniçerilere verilen ziyafet resmi vardır. Saray mutfağındaki aşçıbaşılar ve çaşnigirler, kapalı gümüş sahanlarda yemek servisi yaparlar. Zülüflü baltacılar da kahve, şerbet, gülsuyu ve buhur servisi yaparlar. Gümüş sinilerin yanı sıra, porselen, gümüş ve altın sürahiler, mavi-beyaz porselen kâseler ve tabaklar gibi çeşitli eşyalar da kullanılır.¹⁰² Başka bir minyatürde ise devlet erkânları büyük bir sini etrafında oturmuş ve herkes ortada yer alan büyük kâseden yemek

⁹⁹ Mehmet Oğuzhan İlban, Ceren Uluer Savgın, Nerede O Eski Mutfaklar, **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, Cilt 17, Sayı 3, 2020, 511.

¹⁰⁰ Sevil Bülbül, Aybüke Sezgin, Serpil Kara, Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 8, 2016, 2375.

¹⁰¹ Ayşenur Akkaya, Selman Bayrakçı, Ceyhun Can Özcan, Osmanlı Mutfağının Yemek, Fiyat, Mekân ve Ekonomik Bakımdan Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, Cilt 6, Sayı 3, 2018, 62.

¹⁰² **Surnâme-i Vehbi**, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış şair Vehbi tarafından yazılan bir eserdir. Bu eser, İstanbul'da yapılan bir düğün töreninin ayrıntılı bir tasvirini içermektedir.

yemektedir. Yemek sonrasında ise görevliler sol tarafta ayakta durmakta ve ellerinde yemeklerin bulunduğu ağız kapalı sahanlar ile sofraya eklemeler yapmaktadır. Bu minyatürler, Osmanlı yemek kültürünün önemli bir parçası olan yemek yeme ritüellerinin ve adaplarının görsel birer tanıklarındır. El yazması Osmanlı kitaplarında yer alan minyatürler, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzanan dönemde üretilmiştir. Bu minyatürlerde, sadece insan ve manzara değil, aynı zamanda günlük hayatta kullanılan mutfak eşyaları da sık sık gösterilmektedir. Minyatürlerde çaydanlık, ibrik, fincan, tabak, kaşık, tencere, ocak, kâse, testi gibi birçok mutfak eşyası görülebilir. Ayrıca yemek pişirme ve sunumu da sık sık resmedilir. Bu minyatürlerde yemeklerin nasıl hazırlandığı ve sunulduğu detayları da gösterilir.

Osmanlı dönemi yemek kültürüne göz atmak, resimleri incelemeye başlamadan önce önemlidir, çünkü sofrada kullanılan eşyaların yemek kültürüyle doğrudan bağlantısı vardır. Yemekler, genellikle yerden hafif yükseltilmiş sinilerde, bağdaş kurarak oturma düzeninde servis edilirdi. Yemek öncesi ve sonrasında, eller ibrik ve leğen takımıyla yıkanır. Sofradaki herkes, sinilerin ortasına konulan tek bir kaptan yerdi.

Osmanlı döneminde kullanılan mutfak eşyalarının birçoğu madeni malzemeden yapılmıştır ve çeşitli bezemelerle zenginleştirilmiştir. Bu bezemeler genellikle farklı renk ve figürlerle yapılmıştır ve üretildiği dönem ve yerin özelliklerini yansıtmaktadır.¹⁰³ El sanatı eserlerinin önemli bir özelliği, bezeme öğeleri ile estetik bir değer kazanmasıdır. Bezeme, farklı teknikler kullanılarak motif ve kompozisyonlarla zenginleştirilerek, objelerin veya yüzeylerin güzel görünmesini sağlar. Bu zenginleştirme sadece görsel açıdan değil, aynı zamanda eserin anlamlı hale gelmesine de katkı sağlar. Eklenen motif ve kompozisyon öğeleri, eşyayı sanatsal bir tasarım eseri haline getirir. Ayrıca, eserin yapıldığı dönem, kültür ve inanç bölgesi gibi birçok özellik de eserde kendini gösterir.¹⁰⁴

¹⁰³ Sevil Bülbül, Aybüke Sezgin, Serpil Kara, Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 8, 2016, 2386.

¹⁰⁴ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 263.

Osmanlı dönemi mutfak eşyalarındaki bezemeler, eşyalara sanatsal bir değer kazandıran ve Osmanlı kültürünün zenginliğini yansıtan önemli unsurlardır. El işçiliğiyle yapılan bezemeler, işlevsel bir araç olmaktan çıkıp, sanatsal birer eser haline gelir. Bu bezemelerde kullanılan motifler, bitkisel ve geometrik bezemeler, kuş, hayvan ve insan figürleri gibi çeşitli bezemelerdir ve Osmanlı sanatının belirgin özelliklerini yansıtır. Bu bezemeler, saray ve zengin ailelerin mutfak eşyalarında sosyal statü ve zenginlik göstergesi olarak da kullanılırdı.

3.2.1. Lengerler

Lengerler, servis yapmak amacıyla kullanılan, geniş kenarlı, yayvan, daire gövdeli ve derinliği az bir kaptır. Bu tür kaplar yemek pişirme işlemi için kullanılmaz, sadece yemeklerin sunumu ve taşınması için tasarlanmıştır.¹⁰⁵ Lengerler, sofraların vazgeçilmez bir parçasıdır ve özellikle zengin aileler tarafından sıkça kullanılır. Bu kaplar, genellikle özenle hazırlanmış yemeklerin servisi için tercih edilir, örneğin kaburga pilavı, ev yapımı makarna, dolma, helva vb.¹⁰⁶ Osmanlı dönemi mutfak kültüründe önemli bir yere sahip olan lengerler, bakır veya tunç gibi malzemelerden yapılan kaplar olarak bilinir. Özellikle eski örneklerinde iç yüzeyinde altı köşeli yıldız veya geometrik desenler gibi çeşitli bezemeler bulunurken, kenar yüzeyi de madalyonlarla süslenir. Lengerin yapım tarihi ve sahibinin adı genellikle kenar yüzeyine yazılır.¹⁰⁷

Osmanlı döneminde lengerler, halk mutfağındaki kullanımıyla oldukça popülerdi. Bu kaplar genellikle el yapımıydı ve bakır veya tunç gibi malzemelerden üretilirdi. Lengerlerin üzerinde yer alan çeşitli motifler, desenler ve yazılar, Osmanlı sanatının estetik değerini yansıtırken aynı zamanda işlevselliklerine de katkıda bulunurdu. Lengerlerin boyutları ve şekilleri, kullanım amaçlarına bağlı olarak farklılık gösterir. Genellikle sofrada servis yapmak için kullanılan bu eşyalar, yayvan ve derin olmaları nedeniyle oldukça pratiktir. Bu eşyalar sarayda ve halk mutfağında yaygın olarak

¹⁰⁵ Emine Karpuz, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 696.

¹⁰⁶ Yaşar Özlü, Adıyaman Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lenger, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 22, 2020, 241.

¹⁰⁷ Filiz Nurhan Ölmez, Ali Kılınç, Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar, **Arış Geleneksel Türk Sanatları Dergisi**, Sayı 11, 2015, 58.

kullanılırken, bazen de hediye olarak verilirler. Hediye edilen eşyaların üzerinde bazen hediye verenin adı, bazen de hediye edilen kişinin adı ve tarihi yazılı olabilir. Ayrıca, bu eşyalar bazen vakfa hibe edilir ve üzerlerinde vakfın adı ve bu vakfa bağışlandığına dair ifadeler yer alır.

3.2.2. Kazanlar

Kazan kelimesi, Türkçe dilinde "kazancuk" ve "küçürek kazancuk" gibi farklı varyasyonlarıyla yer almaktadır. Eski Osmanlı şiirlerinde ise "kazgan" kelimesi kullanılmaktadır. Kazan ve tencere arasındaki farklar üzerinde ise tartışmalar vardır. Kazan genellikle büyük boyutlu bir tencere olarak kullanılırken, tencere daha küçük bir kazan olarak kabul edilir. Ancak yemek piştikten sonra bu ayrım belirsizleşir ve aralarında bir fark kalmaz.¹⁰⁸ Kazanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda yemek pişirmek için oldukça önemli bir mutfak eşyası olarak kabul edilirdi. Hem saraylarda hem de halk arasında yaygın olarak kullanılan kazanlar genellikle bakır veya tunç gibi malzemelerden üretilirdi.

Osmanlı mutfağı, zengin ve çeşitli yemekleriyle ünlüdür ve kazanlar bu yemeklerin yapımında önemli bir rol oynamıştır. Büyük boyutları sayesinde birçok kişilik yemeklerin yapımı mümkün olurken, saray mutfağındaki kazanlar genellikle daha büyük boyutlarda ve daha gösterişli bezemelere sahip olurken, halk arasında kullanılan kazanlar daha sade ve basit yapıdadır.

Kazanlar, "ordu ve şölen kazanları" ile "ev ve aile kazanları" olmak üzere iki farklı gruba ayrılabilir. Ev ve aile kazanları genellikle küçük boyutlarda yapılmıştır ve kolaylıkla taşınabilirdi. Öte yandan, orduda ve şölenlerde kullanılan kazanlar daha büyük ve gösterişli olurdu.¹⁰⁹ Ancak günümüzde ev ve aileler tarafından kullanılan kazanlar genellikle tencere olarak adlandırılmaktadır. Kazanlar farklı kullanım alanlarına göre ve yerlere göre değişik adlarla anılmaya devam etmektedir.

¹⁰⁸ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978, 238-239.

¹⁰⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978, 243.

Anadolu'nun her bölgesinde, bulgur yapmak, pekmez kaynatmak, helva yapmak, et kavurmak, su ısıtmak, yemek pişirmek ve çamaşır kaynatmak gibi farklı amaçlar için kullanılan farklı boyutlarda bakır kazanlar bulunmaktadır ve her bölgede farklı isimlerle anılmaktadır.¹¹⁰ Osmanlı saray mutfağında yemekler genellikle kazanlarda pişirilirken, halk mutfağında ise birçok kişilik yemek yapılacağından kazanlar kullanılırdı. Kalabalık sofralar için yemekler bakır kazanlarda pişirilirken, ziyafetlerde porselen tabaklar kullanılırken günlük yemekler için ise daha ekonomik bakır ve seramik kaplar kullanılırdı.¹¹¹ Kazanların sadece yemek pişirmekle kalmayıp, su ısıtmak veya hamur yoğurma gibi işlemlerde de kullanılabileceği bilinmektedir. Ayrıca, kazanların üst kısmına yerleştirilen kapaklar sayesinde yemeklerin sıcaklığını korumak da mümkündür.

Osmanlı dönemi kazanları genellikle gösterişli eşyalardı ve üzerinde bezemeler ve desenler bulunurdu. Saray mutfağındaki kazanlar altın yaldızlı bezemelerle ve doğal unsurlardan oluşan motiflerle süslenirdi. Bu kazanlar yemek pişirme işleminin yanı sıra gösterişli tasarımlarıyla da dikkat çeken önemli mutfak eşyalarıydı. Kazanlar, Osmanlı mutfağındaki zengin ve çeşitli yemeklerin yapımında önemli bir rol oynadı. Günümüzde ise, Osmanlı sanatının önemli bir parçası olarak kabul edilmekte ve tarihi değerleri korunmaktadır.

3.2.3. Sahanlar

Sahanlar, yayvan kenarlı, daire şeklinde gövdeli ve genellikle derin olmayan servis kaplarıdır. Kapaklı veya kapaksız olabilirler. Daha az derin olanlara "yassı sahan" denirken, daha derin olanlara "çukur sahan" denir. Anadolu'da bu tür kaplara "dıvan", "sağın", "sahın" ve "sehen" gibi farklı isimler verilir.¹¹² Sahanlar, farklı boyut, şekil ve

¹¹⁰ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 266.

¹¹¹ Kamuran Ak, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kültüründe Seramik Yemek Kapları**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 40.

¹¹² Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 266.

özelliklerde olabilirler. Bazıları kapaklı veya kaymaklı, bazıları ise çırtıklı¹¹³ olabilir.¹¹⁴ Ayrıca sahanlar, özellikle pilav gibi yemeklerin sunumu için de önemlidir. Pilav, Osmanlı mutfağında çok önemli bir yemektir ve sahanlarda servis edilmesi gelenek haline gelmiştir. Bazı özel günlerde, pilavın üzerine et veya tavuk gibi malzemeler konulur ve sahanlar, misafirlere sunulurdu. Sahanların kapaklı olması, yemeklerin sıcaklığını korumak için de kullanılıyordu. Bu nedenle, Osmanlı mutfağındaki yemeklerin sıcak ve taze kalması için sahanlar sıklıkla tercih edilirdi.

Sahanların kullanım alanları oldukça geniştir ve mutfakta, sofrada ve süs eşyası olarak da kullanılmaktadır. Sofralarda sahanların boyutu, içine konulacak yemeklere göre tercih edilmektedir. Mutfakta, yemeklerin lezzetini tamamlamak ve sunum için hazırlamak amacıyla ocak başında bulunan çarşnigir, sahanlardaki yemeklerin tadına bakarak badem, şeker, hardal gibi son çeşnileri eklemektedir.¹¹⁵ Yemekler, kapaklı sahanlarda sunulduktan sonra, masaya konulup kapakları açılır ve herkes kendi tabağına yemeğı alır. Yemeğın bitiminden sonra sahanlar toplanır ve sofradan kaldırılır.¹¹⁶ Sahanlar genellikle elips veya daire şeklinde olup, ağız kenarları bazı modellerde dilimli olabilir. Bu tür sahanlara çentikli, kirpikli, kertikli, kirtikli, fırfırlı, fırfıllı gibi isimler verilir. Sahanların kapakları genellikle yüksek ve profillidir ve üzerlerinde tutamakları bulunur.¹¹⁷

Osmanlı dönemi sahanlarının zengin ve çeşitli bezemeleri vardır. Sahanlar, genellikle lale, zambak, gül gibi çiçek motifleriyle süslenirdi. Bunun yanı sıra, geometrik motifler, hat yazıları, insan, hayvan ve bitki figürleri gibi bezemeler de sahanlarda kullanılırdı. Osmanlı sanatının özelliklerini yansıtan el işçiliğı ile yapılan bezemelerde altın, gümüş, bakır, pirinç, tunç gibi malzemeler kullanılmıştır. Bezemeler, o

¹¹³ **Çırtıklı sahan**, Osmanlı mutfağında kullanılan bir tür yemek kabıdır. Genellikle geleneksel yemeklerin pişirilmesinde kullanılmıştır. Adını, sahanın çevresinde bulunan çırtıklı desenlerden almaktadır.

¹¹⁴ Cemil Yavuz, Dilek Akbulut, Aydın Şık, *Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceğı*, **Online Journal of Art and Design**, Cilt 7, Sayı 3, 2019, 162.

¹¹⁵ Priscilla Mary Işın, **Osmanlı Mutfak İmparatorluğu**, 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, 61.

¹¹⁶ Kamuran Ak, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kültüründe Seramik Yemek Kapları**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 5.

¹¹⁷ Emine Karpuz, *Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri*, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 696.

dönemdeki toplumsal statüyü de yansıtmaktaydı. Saray sahanları daha gösterişli ve zengin bezemelere sahipken, halkın kullandığı sahanlar daha sade ve basit bezemelere sahipti.

3.2.4. Siniler (Tepsiler)

Siniler, geniş yüzeyli ve yassı kenarlı bir tür servis, sunum ve taşıma kaplarıdır. Yemek sahanları yerleştirilerek birçok kişinin aynı anda yerde oturarak yemek yiyebilmesini sağlarlar. Büyük boyutlu siniler, özellikle düğün ve toplantı gibi törenlerde kullanılır ve "divan sinisi" veya "meydan sinisi" olarak adlandırılır. Tepsi ise, yiyecek ve içeceklerin sunumunda kullanılan daha küçük kaplardır ve genellikle kenarları kalkıktır. Bölgesel farklılıklar nedeniyle bazı bölgelerde sinilere "tepsi" de denilebilmektedir.¹¹⁸ Siniler, Osmanlı mutfağında birçok yemeğin servisinde kullanılan önemli bir eşyadır. Çorba, pilav, et yemekleri, tatlılar gibi yemeklerin topluca sofraya sunulmasında sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca, yemekleri küçük porsiyonlarda sunmak için de kullanılan siniler, Osmanlı sofralarında önemli bir yer tutmuştur.

Eskiden, bazı Türk boyları "tepsi" kelimesini bugünkü gibi hem "tepsi" hem de "sofra" anlamında kullanırlardı. Günümüzde bazı bölgelerde, büyük tepsilerin veya sinilerin sofraya olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu da benzer bir uygulamanın geçmişte de var olduğunu göstermektedir.¹¹⁹ Sini terimi günümüzde yer sofrası için kullanılan yuvarlak bir nesneyi ifade ederken, tepsiler ise masada ya da ayakta servis için kullanılan küçük, yuvarlak veya dikdörtgen şekilli nesnelerdir.

Sofra kültürü, toplumun yemek saatlerinde yemek yemek için sinileri küçük sehpalardan üzerine yerleştirdiği ve bu sinilerin etrafında yerde oturarak yemek yediği bir gelenektir. Siniler genellikle beş ya da altı kişi için yeterli büyüklükte olur.¹²⁰ Osmanlı

¹¹⁸ Emine Karpuz, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 697-698.

¹¹⁹ Metin Saip Sürücüoğlu, Ayşe Özfer Özçelik, Türk Mutfak ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi, **38. ICANAS Kongresi**, Ankara 2007, 1300.

¹²⁰ Aysu Hatipoğlu, Orhan Batman, Osmanlı Saray Mutfağı'na Ait Gastronomik Unsurların Günümüz Türk Mutfağı İle Kıyaslanması, **Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2014, 68.

saray mutfağında ve halk sofralarında yemekler genellikle sahanlara veya lengerlere konulur ve bu yemek kapları daha sonra sinilere yerleştirilirdi. Siniler, Osmanlı mutfağındaki önemli bir mutfak eşyası olup, sarayda ve halk sofralarında yaygın olarak kullanılırdı.

Siniler genellikle canlı renklerle süslenir ve el boyamasıdır. Bezemelerde bitkisel, geometrik motifler veya stilize figürler yer alır. Osmanlı sinilerinde kullanılan renkler ve motifler, Osmanlı sanatının diğer alanlarında da görülür. Bazı sinilerde Osmanlıca veya Arapça yazılar da bulunur ve bunlar yaptırının, hediye edilen kişinin veya bir dua kitabesi bile olabilir. Saray mutfağındaki siniler daha gösterişli ve zengin bezemelere sahipken, halk arasında kullanılanlar daha sade olur. Ancak her iki türde de bezemeler, Osmanlı sanatının incelikli ve zengin motiflerini yansıtır.

3.2.5. Bakraçlar

Bakraçlar, su, yoğurt, süt ve yemek gibi şeylerin konulması için kullanılan kaplar olarak bilinirler. Genellikle tabanı geniş, bel kısmı ise dar olur. Dar bel kısmı nedeniyle, bu tür kaplara "kancık belli" adı verilir. Üst kulp, kapıyı taşımak için kullanılan halkanın zemin kısmı gibi kaygan bir yapıya sahip olduğu için "kaytan bıyık" olarak adlandırılır. Bel kısmındaki hafif daralma nedeniyle, bu tür kaplara "yarım kancık belli" adı da verilir. Kulpun bulunduğu kısım, bıyığa benzediği için "bıyıcak" ya da "pala bıyıcak" kulplu olarak da anılır.¹²¹ Bakraçlar, Osmanlı mutfağında özellikle su, şerbet, süt, yağ gibi sıvı malzemelerin taşınmasında ve saklanmasında yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, bakraçlar Osmanlı sofra kültüründe içeceklerin servisi için de kullanılmıştır.

Türk yemek kültüründe, yemek malzemelerinin depolanması, hazırlanması ve tüketimi sonrası saklama ihtiyacından dolayı farklı boyutlarda ve tasarımlarda birçok saklama kabı kullanılmaktadır. Bakraçlar da bu amaçlar için kullanılan kaplardan biridir. Bakraçlar, sıvı malzemelerin taşınması, saklanması ve servis edilmesi amacıyla

¹²¹ Cavit Polat, **Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık**, 1. Basım, Ankara: Öncü Basımevi, 2014, 108.

kullanılmıştır. Ayrıca, yoğurt mayalamak için de kullanılmıştır.¹²² Osmanlı İmparatorluğu'nda, pirinç veya bakır gibi malzemelerden yapılmış bakraçlar, çadırlarda, mutfaklarda, hamamlarda ve hatta seyahatlerde dahi kullanılmıştır. Bazı durumlarda, bakraçlar zenginler tarafından hediye olarak da verilmiştir.

Osmanlı dönemindeki bakraçlar genellikle sade ve mütevazı bir tasarıma sahipti. Ancak bazıları, motiflerle veya altın yıldızlarla bezendi. Bakraçların üzerine genellikle Osmanlıca yazılar işlendi. Süslü bakraçların karın bölgesi, yani dış yüzeyi, çeşitli motiflerle bezenmişti. Bu bezemeler bazen belirli bir motif seçilerek düzenli bir şekilde yerleştirilirdi. Bazı durumlarda ise, bir motif grubu tekrarlanırdı. Kapların ağız kenarı ve boyun kısmı genellikle bordür şeklinde süslenirdi. Bazı örneklerde, kapaklar da süslenerek kullanılmıştır.¹²³ Bugün de, Osmanlı dönemi bakraçları gibi bakır veya tunç malzemelerden yapılmış bakraçlar üretilmektedir. Bu bakraçlar, nostaljik bir hava veren dekoratif bir mutfak eşyası olarak kullanılmaktadır.

3.2.6. Güğümler

Güğüm, tek kulplu, testi şeklinde ve karın kısmı şişkin, boyun kısmı ise ince ve uzun olan bir kullanım eşyasıdır. Genellikle ağız kısmı geniş ve kapalıdır. Boyutları, ihtiyaca göre 3-5 litrelik küçük örneklerden 10-20 litrelik büyük örnekler kadar değişebilir.¹²⁴ Güğümler, sıvıların taşınması ve saklanması için özel olarak tasarlanmış kaplardır. Bu kaplar, farklı amaçlar için farklı isimlerle anılabilmektedir.¹²⁵

Güğümler, farklı boyutlarda üretildikleri gibi, su, süt, pekmez, salep gibi farklı sıvıların depolanması ve taşınması için kullanıldıklarından, kullanım amaçlarına bağlı olarak su güğümü, süt güğümü, pekmez güğümü, salep güğümü gibi farklı isimlerle anılırlar.¹²⁶ Ayrıca, güğümler farklı formlara sahiptir ve kullanım amaçlarına bağlı

¹²² Kamuran Ak, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kültüründe Seramik Yemek Kapları**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 51.

¹²³ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 267.

¹²⁴ Mustafa Arlı, **Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık**, 1. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, 44.

¹²⁵ Zerrin Köşklü, Geçmişten Günümüze Erzurum'da Bakırcılık ve Bakır Kaplar, **Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı 8, 2005, 109.

¹²⁶ Funda Naldan, Erzincan Bakırcılığı, **Turkish Studies**, Cilt 9, 2014, 783.

olarak yöresel özellikler gösterirler. Bu özelliklere göre çeşitli adlarla anılabilirler. Örneğin, Kars'ta "Aktafa", Ankara ve Seyhan'da "Bodiç", Edirne'de "Çanka", Erzincan'da "Düyüm", Trabzon'da "Halastar", Boyabat ve Sinop'ta "Kukma", Kemaliye ve Malatya'da ise "Yamak" olarak adlandırılırlar.¹²⁷

Anadolu'da çeşme kültürünün önemli bir parçası olan güğümler, evlerde su tesisatı olmadığı için içme ve kullanma suyu ihtiyacını karşılamak için kullanılır. Köy, mahalle ve sokak çeşmelerinden güğümler aracılığıyla su sağlanırdı. Ayrıca güğümler, evlerde sıcak su sağlamak için de kullanılırdı ve günlük hayatta mutfakta, temizlikte, abdest alma ve gusül yapma gibi işlerde kullanılırdı. Güğümlerdeki suyu sıcak tutmak için ateşin veya sobanın üzerine konulurdu.¹²⁸ Osmanlı mutfağında güğümler sıklıkla kullanılırdı. Güğümler genellikle sofraların başköşesinde konumlandırılır ve sıcak veya soğuk içeceklerin servisi için kullanılırdı. Güğümler sadece Osmanlı mutfakta değil, aynı zamanda günlük hayatta da yaygın olarak kullanılan bir mutfak aracıydı. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan halk, güğümleri süt, yoğurt, su ve diğer sıvıları saklamak ve taşımak için sıklıkla kullanırdı.

Güğümler, Osmanlı döneminde pirinç, gümüş, bakır, altın gibi değerli madenlerden yapılırdı. Ancak günümüzde, genellikle alüminyum ve galvanizli tenekeden imal edilmektedir.¹²⁹ Osmanlı döneminde kullanılan güğümler, genellikle bezemeli ve estetik açıdan zengin bir tasarıma sahip değillerdi. Bununla birlikte, bazı güğümler üzerinde özellikle altın yaldız, madalyonlar ve kabartmalar kullanılarak bezeme yapılabiliyordu.

Güğümlerin bezemeleri genellikle geometrik desenler, bitkisel motifler veya hayvan figürleri gibi Osmanlı sanatında sıkça kullanılan tasarımları içerirdi. Ayrıca, bazı güğümler üzerinde dini semboller ve ayetler de bulunabilirdi. Güğümlerde kullanılan bezeme teknikleri arasında kabartma, kakma gibi yöntemler bulunurdu. Kabartma tekniği, güğüme şekil vermek için kullanılan kalıpların üzerine motiflerin kabartılması

¹²⁷ Emine Karpuz, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 693.

¹²⁸ Ercan Topçu, Güğümler Maşrapalar, **Z Dergisi**, Cilt 2, 2017, 367.

¹²⁹ Elif Yeşil, Mehmet Sami Bayraktar, Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan İbrik ve Güğümler, **Sanat Tarihi Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, 2022, 215.

yoluyla uygulanırdı. Kakma ise, yüzeylere motiflerin kazınması ve bu boşluklara altın veya gümüş gibi madeni malzemelerin dökülmesiyle yapılırdı.

3.2.7. İbrikler

İbrik kelimesi, "su döken" anlamına gelen Farsça "abriz" kelimesinin Arapça'ya uyarlanmış halidir. Kulplu ve ağızlı bir kap olarak tanımlanan ibrik, tarihsel olarak farklı kültürlerde ve İslâm toplumlarında farklı şekillerde üretilmiştir ve hem günlük hayatta hem de dini ritüellerde kullanılmıştır. İbriklerin malzeme ve üretim teknikleri zaman içinde değişiklik göstermiştir.¹³⁰ İbadet ve günlük hayatta kullanılan ibrikler genellikle el temizliği ve abdest alma gibi işlemler için kullanılırlar. Bu ibrikler, dönemin tasarım ve bezeme özelliklerini yansıtan malzemelerden yapılmıştır ve genellikle bakır, gümüş veya tombak¹³¹ gibi madenler kullanılmıştır.¹³² Bu ibriklerin şekilleri ve bezemeleri, dönemin moda akımlarına ve sanat anlayışına uygun olarak değişiklik göstermiştir.

İbrikler, alt, gövde, boyun, kulp, emzik ve ağız kısımlarından oluşur ve gövde yapılarına bağlı olarak üç farklı formda bulunur. Bu formlar; küresel gövdeli ibrikler, içbükey gövdeli ibrikler ve alt kısmı yarı küresel, üst kısmı konik biçimli gövdeli ibriklerdir.¹³³ İbrikler insanlık tarihi boyunca kullanılan bir kap olmuştur ve her kültür kendi tasarımını ortaya çıkarmıştır.¹³⁴ Osmanlı döneminde de söz konusu farklı formlarda ibrikler üretilmiş ve kullanılmıştır.

İbriklerin kullanımı sadece günlük hayatta kalmamış, şekilleri, malzemeleri ve bezemeleriyle zamanla prestij göstergesi haline gelmiştir. Osmanlı döneminde saray, konak ve köşklere gelen konuklara hizmet vermek üzere "ibrikdâr" veya "ibrik gulamı"

¹³⁰ Semiha Altier, Osmanlı Sanatı'nda İbrik Tasvirleri ve İkonografisi, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, Cilt 17, Sayı 26, 2019, 151.

¹³¹ **Tombak**, bakır, çinko ve kalaydan oluşur ve altın rengine yakın bir görünüme sahip olduğu için altın kaplama olarak da kullanılmıştır.

¹³² Gül Tunçel, Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki İbrikler, **Erdem**, Sayı 45-46-47, 2007, 196.

¹³³ Güler Yılmaz, **Urmiye Müzesi'nde Bulunan İslâm Dönemine Ait Sırlı Seramikler**, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, 322-23

¹³⁴ Ahmet Erk, Cizre İsmail Ebul-İz El-Cezeri Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Madeni İbrik, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2021, 298.

adı verilen görevliler atanmıştır.¹³⁵ Örneğin IV. Mehmet döneminde sarayda görev yapan on iki kıdemli içoğlanından bazıları, padişahın elini yıkaması için mücevher kakmalı bir ibrikle altın bir leğene su döken "İbrik oğlanı", padişah sofraya oturduğunda önüne uzun bir örtü seren "peşkiroğlanı", padişahın porselen kâsesini saklayan ve istediği içecekleri sunan "şerbetçi" ile padişahın sofraya örtüsünü seren ve ekmeğini sunan "sofracı" olarak görev yapmışlardır.¹³⁶ Sarayda kullanılan kaplar gibi ibrikler, hediye edilerek veya farklı yollarla saraya sokulabiliyordu. Bazı Avrupa porselen üreticileri, Osmanlı için özel olarak tasarlanmış formlar da üretiyorlardı. Ancak, yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı sarayında kullanılan Çin porselenleri arasında, 18. yüzyıldan sonra bardak ve ibrik formlarının üretilmeye başlanması, Uzakdoğu ve Çin'de Osmanlı sarayı için özel olarak tasarlanmış formların üretilmediğine dair bir kanıt olarak kabul edilebilir.¹³⁷

İbrikler, günlük hayatta kullanıldıkları kadar misafirlere sunuldukları için özenle süslenen kaplardan biridir. Karın (gövde), boyun ve kapakta bezemeler bulunur. Gövde yüzeyi, yatay veya dikey bordürlere ayrılmış ve iç kısmı da süslenmiştir.¹³⁸ İbrikler, değişik bezemelerle bezenmiş araç gereçlerdir. Bu bezemeler, insan, hayvan figürleri, bitkisel motifler ve geometrik desenler içerebilir. Bezemeler, dönemin estetik anlayışını, işçilik kalitesini ve sanatını yansıtmaktadır. İbriklerdeki figürler, ait olduğu dönemin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında ipuçları sağlayabilir.¹³⁹

İbrik motifleri, Türk-İslâm kültüründe fiziksel nesnelere yanı sıra etnografik tekstil malzemelerinde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Halı ve kilim seccadeler, para keseleri ve peşkirler gibi ürünlerde ibrik motifleri ve bezemeleri sıkça görülür. Bu bezemeler ve renkler, insanların yaşam tarzlarını yansıtmakta ve özellikle dini felsefe,

¹³⁵ Semiha Altıer, Osmanlı Sanatı'nda İbrik Tasvirleri ve İkonografisi, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, Cilt 17, Sayı 26, 2019, 155.

¹³⁶ Albertus Bobovius, **Topkapı Sarayında Yaşam**, 3. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009, 89.

¹³⁷ İrem Pala, **Osmanlı Dönemi'nde Saray Mutfagında Kullanılan Pişmiş Toprak Sunum Kaplarının Form Özellikleri**, Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2010, 167.

¹³⁸ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kaplarının Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 268.

¹³⁹ Sahure Yanış, Elazığ Etnografya ve Arkeoloji Müzesinde Depoda Bulunan Bir Grup Madeni İbrik, **XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya 2017, 803.

ibadet ve dua biçimleriyle ilgili bilgi vermektedir. Bu eserler, ibadetin ne şekilde, hangi ortamda ve hangi duygu ve düşüncelerle gerçekleştirildiğini anlatmaktadır.¹⁴⁰ İbrik motifinin, mezar taşlarında da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu motif, cömert insanlara özgü bir mezar taşı tasarımıdır ve mezar taşlarında yer aldığına, defnedilen kişinin sessiz ve sakin bir kişi olduğunu, toplum için çalıştığını ve ölümsüz eserler bıraktığını ifade etmektedir. İbrik motifinin sembolik anlamı, Anadolu kültüründe farklı malzemeler ve teknikler kullanılarak çeşitli alanlarda uygulanmaktadır. Taş, ahşap, kalem işi bezemeler ve hat yazılarında sıkça kullanılan ibrik motifinin kullanımı oldukça yaygındır.¹⁴¹ İbrikler, hem sarayda hem de halk arasında önemli bir yere sahip olmuş ve oldukça değerli hale gelmiştir. Özellikle gümüş ibrikler, Osmanlı mutfağındaki en lüks ve değerli mutfak araçları arasındadır. Bu ibrikler, sarayda yapılan yemeklerde, düğünlerde ve özel davetlerde kullanılmıştır. Gümüş ibriklerin üzerinde Osmanlı tarzı bezemeler, kabartmalar ve işlemler bulunurken, bazıları taşlar ve mücevherlerle de süslenmiştir. Osmanlı dönemi ibrikleri, hem işlevsel özellikleri hem de sanatsal değerleri nedeniyle günümüze kadar ulaşmış ve antika değeri kazanmıştır.

3.2.8. Maşrapalar

Maşrapa, Arapça kökenli bir kelime olup, genellikle içeceklerin aktarımı için kullanılan ağız açık, kulplu kaplardır ve genellikle şerbet, su gibi sıvıları içerir. Bu kaplar ağaç, madeni veya topraktan yapılabilmektedir.¹⁴² Bu tür kapların ağız açıklığı, gövdenin geri kalanına oranla dar olduğu ve bu açıklıktan iç kısmın sınırlı bir kısmının görülebildiği için, üzerlerinin kapalı olduğu düşünülse de "kapalı kap" anlamına gelen terimler de kullanılmıştır.¹⁴³ 1510'dan 17. yüzyılın sonlarına kadar, maşrapa formunun biçim açısından büyük ölçüde değişmediği ancak boyun uzunluğu ve oranlarının farklılık gösterdiği gözlemlenir. Yunanistan'daki ahşap örnekleri de "Mastrapa" olarak

¹⁴⁰ Aysel Soysaldı, *Tekstil El Sanatlarında Su ve İbrik Motifleri*, Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, Cilt 5, Sayı 3, 2022, 450.

¹⁴¹ Keziban Selçuk, Hüseyin Yurtaş, Doğu Karadeniz Bölgesi Halı ve Düz Dokumalardaki Sembolik İbrik, Kandil ve Mihrap Motifi Üzerine Bir Deneme, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 0, Sayı 71, 2021, 481-82.

¹⁴² Demet Örnek, Safranbolu'lu İzzet Mehmet Paşa'nın Bakır Güğüm ve Maşrapaları, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 107, 2020, 117.

¹⁴³ Azize Melek Önder, Türkiye Müzelerinde Örneği Bulunmayan Klasik Osmanlı Dönemine Tarihendirilen Kapalı Formlu Seramikler, Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 17, 2018, 109.

adlandırılmaktadır.¹⁴⁴ Günümüzde ise maşrapalar genellikle silindirik gövdeli ve tek kulp üzerine inşa edilen formlardır.¹⁴⁵ Osmanlı ve Türk atölyeleri, maşrapa formunu çarkta elle şekillendirerek üretmiştir. Bugün de bu yöntemle üretim devam etmektedir. Osmanlı döneminde üretilen içecek kapları arasında en yaygın olanları, şişkin gövdeli, ince boyunlu ve kulplu maşrapalardır.¹⁴⁶ Bazı maşrapalar, alt kısmında dar bir ayak veya taban bulunurken, bazıları düz bir tabanla tasarlanmıştır.

Maşrapaların kullanım alanlarının başında temizlik gelmektedir. Toplumun temizlik işleri için vazgeçilmez eşya maşrapalar olmuştur. Giysilerin temizlenmesinde maşrapa, leğen, güğüm, kazan ve çamaşır tekneleri kullanılır. Evlerde genellikle maşrapa veya güğümlerden su dökülmesi suretiyle çamaşırlar yıkanır. Böylece çamaşır yıkarken, leğene su koymaya ve bir yerden su almaya yarayan bardaktan büyükçe kulplu olarak bakır veya gümüşten yapılan bir eşya olan maşrapa, XVI. yüzyıldan itibaren şekil olarak değişmeden üretilmiştir. Maşrapalar genellikle bakır dövme tekniğiyle yapılmış olup, geç dönemlerde saplari pirinç dökümden yapılmıştır. Maşrapaların sade yapılandığı gibi üzerlerine çeşitli bezemeler de yapılmıştır.¹⁴⁷

Maşrapalar mutfak, temizlik gibi alanların yanı sıra toplum arasında farklı amaçlar için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 17. yüzyıl çarşısında tatlı su satıcılarının maşrapa ile boza veya şerbet sattığı, çanakçı, bardakçı ve çömlekçilerin maşrapaları çamurdan ve çiniden de yapıldığı anlatılmıştır. Ayrıca "gümüş maşrapa oyunu" olarak adlandırılan bir yarışma da mevcuttur. Bu yarışma, yüksek bir direğin tepesine asılı bir gümüş maşrapayı almak için direğe tırmanmayı gerektiren bir yarışmadır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Serdar Gürses, **Osmanlı-Türk Seramik Formları**, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, 37.

¹⁴⁵ Azize Melek Önder, 16. Yüzyıl İznik'te Üretilen Kapalı Formlu Seramikler, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 354-355.

¹⁴⁶ Serdar Gürses, **Osmanlı-Türk Seramik Formları**, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, 37.

¹⁴⁷ Temel Öztürk, Kadı Sicillerindeki Bazı Muhallefatlara Göre Trabzon'da Temizlik ve Vücut Bakım Malzemeleri (1700-1750), **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Cilt 32, Sayı 32, 2008, 260-261.

¹⁴⁸ Sunah Choi, **Sûrnâme-i Vehbi'deki Kap Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 48.

3.2.9. Taslar

Taslar, genellikle yuvarlak ve derin gövdeli, kaideli ya da kaidesiz kaplardır ve içlerine sulu yiyecekler konulmaktadır. Bu yiyeceklere göre hoşaf, çorba veya ayran taşı olarak adlandırılmışlardır ve Anadolu'da farklı isimlerle anılmaktadırlar. Taslar, genellikle zengin bezemelerle bezenirler ve bezemeler tasın gövdesi ve ağzının dış yüzeyinde yer almaktadır.¹⁴⁹ Taslar, farklı formlara sahip olabilmektedir. Ayaklı veya ayaksız, yuvarlak, silindirik veya keskin gövdeli gibi farklı tipleri mevcuttur.¹⁵⁰ Taslar mutfak bölümlerinde kullanıldığı gibi hamamlarda da kullanılmaktadır. O yüzden bu tas formları kullanım alanına göre isimlendirildiği doğrudur. Hamamlarda kullanılanlara hamam taşı denildiği görülmektedir.

Tasları form bakımından anlam yüklenen bir eşya olmuştur. Tasın şekli ve sembolik anlamı konusunda birçok örnek bulunmaktadır. Tas, genellikle bereket, bolluk, zenginlik, sağlık, uzun ömür ve sonsuzluk gibi pozitif anlamlar taşımasına rağmen aynı zamanda sıkıntı, zehir ve karanlık gibi olumsuz anlamları da içerebilir. Tas, farklı formları nedeniyle dünya, yeni ay, güneş ve felek gibi sembolik anlamlar taşıdığı gibi, aynı zamanda zehir dolu bir kabı ya da insan kafasını da çağrıştıran olumsuz anlamlar da barındırabilir. Örneğin, şair Fuzûlî tasın dünya şeklinde olduğunu belirterek, onun sıkıntılarla dolu olduğuna işaret etmiştir.¹⁵¹ Bu sembolik anlamlar tasın farklı kültürlerdeki kullanımına ve yorumlanışına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Taslar genellikle renkli, renksiz ve yazılı olarak süslenir, Osmanlı dönemi sanat ve el sanatlarına özgü motiflerle bezemelidir. Günümüzde, Osmanlı tasarımının etkileri birçok modern tasarımda hala görülebilmektedir. Özellikle Türk seramik sanatı, Osmanlı döneminde kullanılan desen ve motiflerin modern yorumlamaları ile devam etmektedir.

¹⁴⁹ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 267.

¹⁵⁰ Funda Naldan, Erzincan Bakırcılığı, **Turkish Studies**, Cilt 9, Sayı 10, 2014, 790

¹⁵¹ Gizem Saral, 16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Eşyaları, **Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2016, 60.

3.2.10. Tavalar

Tava, genellikle yuvarlak gövdeli, derin, bir veya iki kulplu bir kap olarak tanımlanmaktadır. Ateş üzerinde yiyecekleri kavurmak veya kızartmak için kullanılır. Anadolu'da, tavalara farklı isimler verilmiştir. Tavaların ağız çapı küçük veya orta büyüklükte olabilir ve genellikle tek kulpludur. Bazı tavalar ise çift kulplu, düz dipli ve oldukça derin bir daire gövdeli şeklindedir. Bazı tavalar ise özel formlara sahiptir.¹⁵² Osmanlı döneminde üretilen tavalar, bugün kullanılan tavalarla benzer şekilde yapılsa da, kullanılan malzemeler farklıdır. Genellikle bakır, kalay ve pirinç gibi malzemeler kullanılırdı.

Tava, Osmanlı döneminde toplumda ve sarayda çoğunlukla kızartma işlemleri için kullanılmış bir araç olmuştur. Örneğin kent pazarlarında tavada balık yapılır ve satılırdı. Örneğin; Evliya Çelebi'ye göre, her türlü balık tava içinde kızartılarak pişiriliyordu. Bu tavalarda kullanılan yağlar arasında tereyağı, sadeyağ, susam yağı ve beziryağı da yer almaktaydı.¹⁵³ Tavada kızartılan yiyeceklerin ticareti yaygınlaşınca isimleri de ün kazanmaya başlamıştır. Örneğin; Hamsi tava, börek tava, midye tava, ciğer tava vb. gibi isimlerle yemek çeşitleri artmıştır.

Tavaların bezemeleri, Osmanlı dönemi zanaatkârlarının sanatsal yeteneklerinin bir yansıması olmuştur. Bakır ve pirinç tavaların kenarlarına oyulmuş veya kazınmış desenler eklenebilmekteydi. Bu desenler genellikle Osmanlı sanatının diğer dallarında olduğu gibi geometrik, bitkisel veya yazı şekillerinde olurdu. Bu el işçiliğiyle yapılan bezemeler, Osmanlı mutfak kültürünün estetik yönünü ve zenginliğini yansıtırdı.

¹⁵² Emine Karpuz, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 697-698.

¹⁵³ Mustafa Altıntaş, **Osmanlı İstanbul'unda Lokanta ve Tathıcı Esnafı**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 87.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MADEN SANATINDA KULLANILAN TEKNİKLER VE BEZEME

4.1. Yapım Teknikleri

Madeni eserlerin üretiminde genellikle bakır, gümüş, altın, tunç ve pirinç gibi malzemeler kullanılmıştır. Bu malzemeler, işlenmeleri kolay olmaları ve çeşitli renk ve parlaklık özelliklerine sahip olmaları sebebiyle tercih edilmiştir. Üretim süreci genellikle birkaç aşamadan oluşmaktadır ve ustaların özenli çalışmasıyla gerçekleştirilmektedir.

4.1.1. Dövme Tekniği

En eski yapım tekniklerinden olan dövme tekniği, Yakın Doğu'da ilk madenlerin keşfiyle birlikte yaygın bir şekilde kullanılmıştır ve metalürjik keşiflerle birlikte gelişmiştir. Çatalhöyük gibi farklı bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar, M.Ö. 7. binyılda Anadolu'da bu teknikle yapılan iğne, bilezik, kanca gibi madeni buluntuların varlığını göstermiştir.¹⁵⁴ Daha çok bakırcılık sanatında uygulanan bu teknik bakırcılığın temel prensibidir. Bakırın fiziksel özelliklerinden yararlanarak sert bir yüzey üzerinde bir araçla darbe alarak şekillendirilmektedir.¹⁵⁵ Dövme işlemi için örs, çekiç, tahta, tokmak ve lastik tokmak gibi çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bu araçların şekilleri, boyutları ve yöresel adları, yapılan işin türüne, şekline ve büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir.¹⁵⁶ Dövme tekniği, Osmanlı dönemi madeni eserlerin estetik değerini ve kalitesini belirleyen önemli bir faktördür. Bu yöntemle

¹⁵⁴ Ufuk Elyiğit, **Türk İslâm Dönemine Ait Şanlıurfa Madeni Mutfak Kapları**, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 24.

¹⁵⁵ Kifayet Özkul, **Gelenekten Geleceğe Bakır İşlemeciliği ve Urfa**, 6. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Şanlıurfa 2019, 145.

¹⁵⁶ Fatma Ozan Kaya, **Gaziantep ve Şanlıurfa İllerinde Yapılan Bakırcılık Sanatının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, 55.

üretilen eserler, yüksek düzeyde el işçiliği ve ustalık sergilerken, aynı zamanda Osmanlı sanatının karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

4.1.2. Döküm Tekniği

Döküm tekniği, eritilen madeni malzemenin önceden hazırlanan kalıplara dökülerek soğutulması ve şekillendirilmesi sürecidir.¹⁵⁷ Döküm tekniği kullanılırken, madeni malzemeler öncelikle potalarda eritilir ve daha önceden istenen şekillerde hazırlanmış topraktan kalıplara dökülerek şekillendirilir. Ardından, bu parçalar tornadan geçirilir. Döküm tekniğiyle büyük boyutlu eserler genellikle birkaç parça halinde dökülür ve daha sonra bu parçalar lehim yoluyla birleştirilir.¹⁵⁸ Döküm tekniği, Osmanlı dönemi madeni eserlerin çeşitliliğini artırmış ve üretim sürecini hızlandırmıştır. Bu yöntem, daha karmaşık ve detaylı tasarımların elde edilmesine olanak sağlamıştır. Madeni malzemelerin işlenebilirliği ve şekillendirilebilirliği konusunda büyük bir esneklik kazandırmıştır. Bu teknik sayesinde vazo, kandil, çanak-çömlek gibi farklı ürünlerin yanı sıra takılar, süs eşyaları ya da mutfak eşyalarının da üretilmesi mümkün olmuştur.

4.1.3. Tornada Çekme (Sıvama) Tekniği

Dövme tekniğinin zaman alması ve zor olması sebebiyle tercih edilen bu teknik madeni eşyayı şekillendirme işleminde, torna tezgâhları olarak adlandırılan sıvama tezgâhlarında yapılmaktadır.¹⁵⁹ Sıvama işlemi, malzemenin olduğu levhanın döndürülerek çelik kalıba sıvanmasıyla gerçekleştirilir. Bu süreçte levha üzerine madeni yağ uygulanır ve şekillendirme için demir araçlar kullanılır. Ham malzeme bulunan levha, perdah makinesi veya perdah çekiçleriyle cilalanarak son halini alır.¹⁶⁰ Osmanlı dönemi madeni eserlerde, işçilik ve şekillendirme becerisine önemli bir katkı sağlayan tornada çekme (sıvama) tekniği, dönemin zanaatkarlarının karmaşık

¹⁵⁷ Emine Karpuz, Emine Karpuz, Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, **Türkler**, Cilt 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 691.

¹⁵⁸ Öznur Karabacak, **Elazığ'da Bakır Sanatı**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011, 102.

¹⁵⁹ Fatma Ozan Kaya, **Gaziantep ve Şanlıurfa İllerinde Yapılan Bakırcılık Sanatının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, 56-57.

¹⁶⁰ Mehmet Özkarcı, Kahramanmaraş'ta Bakırcılık Sanatı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 360.

tasarımların ve detayların başarıyla elde edildiği madeni eserlerin üretilmesine olanak sağlamıştır.

4.1.4. Presleme Tekniği

Presleme tekniği, özellikle turistik eşyalar, cezve, fener, sabunluk (kıldanlık), darbuka ve bazı mutfak eşyalarının üretiminde yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁶¹ İnsan gücü katkısı az olan bu yöntemde, bakır levha önceden hazırlanmış madeni eşyalara ait kalıplarla preslenerek şekillendirilmektedir. Presleme yöntemi daha çok dairesel şekilli olmayan sığ eşyaların yapımında kullanılır. Preslemeyle elde edilen madeni eşyaların bazıları parçalı olduğu için diğer yöntemlerde olduğu gibi kaynak veya lehim yolu ile birleştirilir.¹⁶² Bu teknik pres makinesiyle yapıldığı için seri üretimde daha sık kullanılan bir tekniktir ve bakırcılığın yaygın olduğu bölgelerde genellikle tercih edilir. Bu yöntem, el işçiliğine göre daha düşük maliyetlidir ve hızlı bir şekilde büyük miktarlarda eşya üretimini mümkün kılmaktadır.¹⁶³ Bu sebeple presleme tekniği hem ekonomik açıdan avantajlıdır hem de çeşitli eşyaların seri olarak üretilmesine imkân tanımaktadır.

4.2. Bezeme Teknikleri

Osmanlı dönemi madeni eşyalarında bu bezeme teknikleri, zengin bir kültürel mirasın ve estetik anlayışın ifadesini sunmaktadır. Bu dönemde kullanılan çeşitli bezeme teknikleri, madeni eserlerin görsel cazibesini artırmak amacıyla uygulanmıştır. Madeni eserlerde uygulanan bezeme teknikleri, kabartma, çalma, kazıma, oyma gibi başlıca teknikler yaygın olarak kullanılan tekniklerdir.

¹⁶¹ Melda Özdemir, Fatma Ozan Kaya, Günümüzde Gaziantep İlinde Bakırcılık, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2011, 1159.

¹⁶² Fatma Ozan Kaya, **Gaziantep ve Şanlıurfa İllerinde Yapılan Bakırcılık Sanatının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010, 58.

¹⁶³ Zeynep Balkanal, Gerede'de Kaybolan Bir Meslek "Bakırcılık", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 34, 2021, 71.

4.2.1. Kabartma Tekniği

Kabartma kelimesi, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde, "kabartmak işi" anlamında kullanıldığı gibi, diğer yandan "kabartmalı olan" şeklinde de ifade edilmektedir.¹⁶⁴ Kabartma tekniği, bir levhanın bir yüzeye yerleştirilerek, içten ya da konveks bir yüzeyde dıştan çizilen motiflerin, yüzeye çekiçleyerek kabartılması ya da çökertilinceye kadar çekiçlenmesi ile gerçekleştirilen bir yüzey bezeme yöntemidir.¹⁶⁵ Detaylandırarak olursak, madeni eserlerin üzerine alçak kabartma olarak işlenecek desenler için, "dıştan çekiçleme" tekniği genellikle sini ve tabak gibi sığ eserlerin bezenmesinde tercih edilir. Dıştan çekiçleme ile zemin çökertilerek desenlerin rölyef şeklinde kalması sağlanır. Yüksek kabartma olarak işlenecek desenler için ise "içten çekiçleme" tekniği zemine dokunulmadan sadece desenler istenen yüksekliğe kadar kabartılmasıdır. Böylece her iki kabartma yöntemiyle, düz olmayan bir yüzey elde edilerek ışık ve gölge oyunlarına olanak sağlanır.¹⁶⁶ Bu teknik ile kakılan yer sıkıştırılırken çevresinde bulunan yerlerin kabarmasıyla veya kakılan yerin kabartılmasıyla değişik örnekler elde edilmektedir. Genellikle stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleri veya geometrik motifler kullanılarak bezemeler yapılmaktadır.¹⁶⁷

Osmanlı dönemi madeni eserlerin kabartmalarında bitkisel ve geometrik bezemeler, yazılar ve figüratif tasvirlerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bezemeler yine geleneksel teknikler kullanılarak oluşturulmuş çok sayıda eser günümüze kadar gelmiştir. Bunlar arasında madeni mutfak eşyaları önemli bir yer tutmaktadır ve bu teknik kullanılarak esere estetik değerler kazandırılmıştır.

¹⁶⁴ Souadad Kandemir, **Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları**, Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2019, 3.

¹⁶⁵ Sibel Kılıç, Eski Türklerde Kuyumculuk Geleneği ve Metal Süsleme Teknikleri, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 0, Sayı 58, 2016, 39.

¹⁶⁶ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 34-35.

¹⁶⁷ Melda Özdemir, Fatma Ozan Kaya, Günümüzde Gaziantep İlinde Bakırcılık, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2011, 1259.

4.2.2. Çalma Tekniği

Madenleri çelik kalemlerle oyma yöntemiyle bezemeye veya kalıpla dökülmüş madeni eşyalar üzerindeki kabartma desenlerini kalemlerle düzeltmeye "çalma" denir.¹⁶⁸ Ucu çelik kalemlere nazik bir vuruşla işlenmektedir. Eğer kullanılan maden altın veya gümüş ise, aynı şekilde tunç kalemler de tercih edilebilir. Kalem, geriye doğru eğimli bir açıyla tutulur ve her çekiç darbesi, madenin içine girecek şekilde yapılarak açılan oluğun içinde hafif bir iz bırakır. Kalemın tutulma şekli, çizgilerin biçimini de etkileyebilir.¹⁶⁹ Eğer çizgilerin yapıldığı maden tabakası oldukça kalınsa, açılan yivler tabakanın diğer yüzünden görülemez. Yivler, sert bir destek üzerinde açılırsa, madeni malzemeler yivin yanlarına doğru itilir ve birikintiler törpü yardımıyla kaldırılır. Böylece madeni malzeme tabakasının yüzeyinde temiz bir yiv oluşur.¹⁷⁰ Osmanlı dönemi madeni eserlerde, özellikle mutfak eşyası gibi malzemelerin bezemelerinde sıklıkla kullanılmış olan bu teknik, genellikle bitkisel ve geometrik motiflerle birlikte kullanılmıştır.

4.2.3. Kazıma Tekniği

Bezeme çalışmalarında en yaygın kullanılan teknik, kazıma tekniğidir. Bu teknik, Tunç çağından itibaren kullanılmaktadır. Kazıma tekniği, ince uçlu bir alet kullanılarak yüzeye dikey, yatay veya dalgalı hatlar gibi çeşitli kompozisyonların uygulandığı bir tekniktir.¹⁷¹ Bu tekniğin yapımı, sivri ve keskin bir kalem veya keskin uçlu bir alet kullanılarak gerçekleştirilir. Bu teknikte, açılan oluğun içindeki malzemeyi kesip yongalar halinde çıkarmak amaçlanmaktadır. Keskin kalemler genellikle 15 cm uzunluğunda olup, çekiç ile birlikte kullanılırken, keskinler ise avuç içinde sıkıca kavranarak malzeme yüzeyine bastırılarak kullanılmaktadır.¹⁷²

¹⁶⁸ Hüsnü Züher, **Türk Süsleme Sanatı**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1971, 111.

¹⁶⁹ Kadir Parlak, **Oltu Taşı'nın Kuyumculuk Sanatındaki Önemi ve Modern Takı Tasarımları**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2018, 54.

¹⁷⁰ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 32-33.

¹⁷¹ Büşra Yaprak Orhan, **Divriği Kalesi Kazısı Boyalı Kazıma Teknikli Özel Bir Grup: Motif ve Kompozisyona Göre Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, 27.

¹⁷² Melis Arslan, **Antik Anadolu Medeniyeti Frigya (Phrygia) Uygarlığı Takıları ve Motiflerinin Tekstil Deseni Olarak Kullanılması**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, 87.

İslam maden sanatında, tek başına ya da diğer bezeme teknikleriyle birlikte kullanılan kazıma tekniği, her dönemde ve bölgede büyük bir ustalıkla uygulanmıştır. Bu teknik, her tür madeni malzeme üzerinde kullanılırken, eserlerin üzerine kakma tekniğiyle işlenecek yivler de bu yöntemlerle dikkatlice hazırlanmıştır.¹⁷³ Osmanlı madeni eserlerde kazıma tekniği, bitkisel ve geometrik motiflerin yanı sıra hat yazıları ve figüratif tasvirlerin oluşturulmasında sıkça kullanılmıştır. Bu teknik, Osmanlı madeni eserlerin bezemelerinde önemli bir yer tutmuş ve zanaatkârlar tarafından ustalıkla uygulanmıştır. Kazıma tekniği, değerli eserlerin karakteristik özelliklerini ortaya çıkaran ve estetik değerlerini artıran önemli bir yöntem olarak kabul edilebilir.

4.2.4. Oyma Tekniği

Oyma, özel kesici aletler kullanılarak kâğıt, deri, parşömen, ağaç, madeni malzeme, taş ve mermer gibi materyaller üzerine çizilen desenin şekillendirilmesi işlemidir.¹⁷⁴ Oyma işlemi, çelik kalemler ve çekiç kullanılarak gerçekleştirilir. Oyulan motifin dıştan içe doğru hareketlerle şekil alması, önemli bir ayrıntıdır. Bu işlemde farklı büyüklüklere sahip uçları bulunan kalemler ve bazen mengenerler kullanılarak kalıplar oyulabilir.¹⁷⁵ Oyma tekniği, değerli ve yarı değerli malzemeler olan altın, gümüş, bakır, pirinç gibi malzemelerin yanı sıra değerli taşlar, deri, fildişi gibi diğer materyaller üzerinde de uygulanabilir.

4.3. Bezeme

Günümüzde "bezeme" terimi oldukça geniş bir anlam taşımaktadır. Güncel kent alanlarından tarihsel ve kırsal ortamlara doğru genişleyerek, resim türlerinde gözlemlenmeyen farklı niteliklere ve katmanlara ev sahipliği yapmaktadır. Başka bir deyişle, bezeme ve bezenme, coğrafi genişliği ve binlerce yıl boyunca farklı etnik çevrelerde biriktirilen yaygın bir temele sahiptir. Bezemenin çok eski olduğu kesinlikle bilinmektedir ve dekorasyon, bir anlamda tüm insanlığın malıdır. Resim

¹⁷³ Ülker Erginsoy, *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 33.

¹⁷⁴ Melda Özdemir, *Geçmişte ve Günümüzde El Sanatları Çerçevesinde Üretilen Deri Ürünleri Üzerinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004, 117.

¹⁷⁵ Songül Aral, Malatya Beşkonaklar Etnoğrafya Müzesi ve Akcebe Koleksiyonunda Bulunan Madeni Tepelik Örnekleri, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara 2018, 50.

daha geniş anlamda sanat tarihinin konusu olarak kabul edilirken, dekorasyon aynı zamanda etnografi ve tarih öncesi ile ilgili bir konudur.¹⁷⁶ Ancak, bezeme ve dekorasyon kavramlarının bağlamları zaman ve mekânla ilişkili olarak değişmiştir. Örneğin; Orta Doğu'da kullanılmış olan bezemeler birbirinden farklı da olsa, genellikle geometrik motiflerle karakterize edilirken, Osmanlı döneminde çoğunlukla bitkisel motiflere yer verilmiştir. Bezeme ve bezenme, her kültürde farklı bir şekilde ifade edilir iken, toplumun ortak sanat ve estetik anlayışı, bu kavramların evrensel bir biçimde anlaşılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Osmanlı sanatının klasik dönemde ürettiği eserlerde kullanılmış motifler, daha sonraki dönemlerde; Batı etkisiyle alışılmamış yeni ve farklı bir tarzda eserlerin ortaya çıkmasıyla toplum tarafından kolaylıkla benimsenmemiş ve Avrupa'dan taklit edilmiş olarak nitelendirilmiştir. Bu yeniliklere karşı ilk tepkiler zaman içerisinde azalmış ve bu üslubun benimsenmesini kolaylaştıran faktörlerden biri de, tarzın değiştirilerek Türk karakteri formuna bürünmesi olmuştur.¹⁷⁷ Osmanlı döneminde, özellikle el sanatlarından olan maden sanatı işçiliğinde kullanılan bu motiflerde, geleneksel Anadolu Selçuklu etkileri görülmesiyle birlikte söz konusu modernleşme dönemiyle de ilişkilendirilebilecek yenilikçi bir anlayış ile stilize bitkisel motifler oluşturulmuştur. Bunlar yaygın olarak; Nar, Lale, Selvi, Yonca, Yaprak gibi motiflerdir. Bunların yanı sıra soyut bezemeler de bitkisel motifler ile bir arada kullanıldığı örnekleri de görülmektedir.

4.3.1. Nar/Nar Çiçeği Motifi

Nar, Latince adı "Punica Granatum" olan bir bitkidir. Farsça'da "enar", Arapça'da ise "rumman" olarak bilinir. Farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler arasında ise "nar, enar veya anar" gibi benzer adlandırmalar kullanılmaktadır. Bu adlandırmalar, Türkçeye Farsça "enar" kelimesinden geçmiştir ve Anadolu'da yaşayan Türkler arasında hala "nar" olarak kullanılmaktadır.¹⁷⁸ Nar meyvesi, Türk kültüründe farklı anlamlar ve

¹⁷⁶ Selçuk Mülayim, **Araştırmacıya Notlar**, İstanbul: Kişisel Yayın, 1. Basım, 2008, 34.

¹⁷⁷ Ayla Ersoy, **Türk Tezhib Sanatı**, İstanbul: Akbank Akyayınları, 1. Basım, 1988, 70.

¹⁷⁸ Ersel Çağlıtütüncügil, Türk Süsleme Sanatında Nar: "Form, Köken ve İkonografik Anlamı" **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 33, 2013, 63.

gelenekler taşıyan bir semboldür. Bunlardan biri, evliyaların diktiği ağaçların meyvelerinin şifalı olduğu inancıdır. Bu inanç, İzzeddin Türkmanî (ö. 828/1424) adlı bir mutasavvıfın anlattığı bir hikâye ile narla ilişkilendirilmiştir. Hikâyeye göre, Türkmanî dergâhında nar yerken bir tanesini yere düşürür ve onu toprağa gömer. Bu nar tanesi zamanla büyük bir ağaç olur ve Humma ile zatü'l-cenb (ciğer zarı iltihabı) hastalığına yakalananlara şifa verir. Bu hikâyede, narın sağlık açısından faydalı olduğu inancı, İslâmî bir çerçevede yorumlanmıştır. Nar meyvesi Osmanlı döneminde de önemli bir yere sahiptir. Saray halkı ve zengin aileler, düğün ve şenliklerde nahl ağacını taşırlardı. Nahl ağacı, üzerinde nar, turunç, elma ve ayva gibi meyvelerin bulunduğu yapay bir ağaçtır. Bu ağacın taşınması, bolluk ve bereketin simgesi olarak görülmüştür.¹⁷⁹

Tarihsel süreçte nar motifi, bezeme sanatlarının hemen hemen her alanında kullanılmıştır. Bu motif sadece bir biçim birimi olmanın ötesinde, efsanelerden uzanan sembolik değerleriyle yüzeyle görkemli bir zenginlik katmıştır. Dekoratif niteliği nedeniyle nar meyvesi ve çiçekleriyle beraber motif olaraktan kullanılmış, efsanelerin ve cennet meyvesi olma özelliğini bu desenlerde tüm ihtişamı ile kendisini yansıtmıştır.¹⁸⁰ Nar, dünya genelinde doğurganlık ve çoğalmanın sembolü olarak kutsal kabul edilmiştir. Nar çekirdeklerinin sayısının ve güzelliğinin insanlarda farklı duygular uyandırdığı bilinmektedir. Ahmet Çaycı, narın kutsal kabul edilme nedenini, içerdiği kırmızı çekirdeklerin çokluğuna bağlamaktadır.¹⁸¹ Osmanlı mutfak eşyalarında yaygın olarak kullanılan nar motifi iki temel sebeple tercih edilmiştir. İlk olarak nar motifi, doğurganlık, bereket ve bolluk gibi anlamları sembolize etmektedir. Bu nedenle nar motifinin mutfak eşyalarında kullanılması evlerde bolluk ve zenginlik arayışının bir ifadesi olarak kabul edilmiştir. İkinci olarak nar motifi hem görsel hem de sembolik olarak çekicidir. Bu sebeple nar motifinin mutfak eşyalarında kullanılması estetik bir görünüm katmaktadır.

¹⁷⁹ Nurhan Özkan Kuş, Remzi Duran, Türk Kültüründe Nar Motifi ve Tekstil Uygulamalarından Örnekler, **Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 68, 2022, 23.

¹⁸⁰ Sibel Arık, Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2009, 588.

¹⁸¹ Sema Çetin, **Anadolu Selçuklu Dönemi (Geometrik Yıldız, Hayat Ağacı, Nar ve Rumi) Motiflerinin Heykel Sanatı Bağlamında Yorumlanması**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2012, 26.

4.3.2. Lale Motifi

Türklerin Avrupa'ya tanıttığı lale bitkisi, zaman içinde hem Osmanlı İmparatorluğu'nda hem de çeşitli batı ülkelerinde büyük bir ilgi görmüş ve ekonomik ve sosyal hayatları etkilemiştir. Batı'da "Tulipomania" veya lale çılgınlığı olarak adlandırılan bir dönemi başlatan bu çiçek, bizde ise sonradan "lale devri" adıyla anılan bir akımı ortaya çıkarmıştır. Çiçeğin güzelliği kadar soğanının taşınabilir ve saklanabilir olma özellikleri ve yeni varyantların ortaya çıkmasına uygun yapısı da bu ilgi ve tutkunun geniş bir moda akımına dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu aşırı ilgi sanata da doğal bir şekilde yansımıştır.¹⁸² Lale figürünün kullanıldığı ilk eserler Orta Asya coğrafyasında görülmeye başlamıştır. Türklerin göç hareketleri sırasında onlarla birlikte Anadolu'ya doğu taşınan bu bitki, Türk kültüründe önemli bir motif olarak yer edinmiştir.¹⁸³ İslâm öncesi dönemde kullanılan formlar ve motifler, İslâmiyet'in kabulünden sonra yeni bir inanç sistemi içinde farklı anlamlar yüklenerek Türk sanatında kullanılmaya devam etmiştir.¹⁸⁴ Osmanlı devletinin kuruluşundan, 12. yüzyıldan itibaren sıkça kullanılan lale motifi, "vahdet-i vücudu" yani Allah'ı sembolize etmektedir. Çünkü Allah ismindeki harfler ile lale kelimesinin yazılışındaki harflerin ebcet hesabına göre sayı değerleri aynıdır.¹⁸⁵ İstanbul'da kullanılmış ilk lale çeşidini elde eden kişinin Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi olduğu, Tabib Mehmed Aşkî kitabında yer almaktadır. 18. yüzyıldan itibaren başlayan lâle yetiştiriciliği, şekil ve renk bakımından farklı yüzlerce lâle türünün ortaya çıktığı bir yarışa dönüşmüştür ve her birine ayrı bir isim verilmiştir.¹⁸⁶ Bu isimler genellikle lalelerin rengi, şekli, deseni, kokusu, büyüklüğü, çiçeklenme zamanı veya yetiştirildiği yer gibi özelliklerine göre belirlenmiştir. Bazı lale isimleri ise ünlü kişilerin, hayvanların, meyvelerin veya mitolojik karakterlerin isimlerinden alınmıştır.

¹⁸² Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1986, 355.

¹⁸³ Ahmet Dolunay, Mehmet Kahraman, Mehmet Nuhoglu, Lalenin Osmanlı ve Hollanda Sanatındaki Yansımaları, **Kalemî Dergisi**, Cilt 7, Sayı 15, 2019, 165.

¹⁸⁴ Alev Çakmakoğlu Kuru, Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Deneme, **Bellekten**, Cilt 61, Sayı 230, 1997, 40.

¹⁸⁵ Onur Çetin, Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Motifler Etrafında Gelişen Kültür ve İnanç Dünyası: Eyüp Örneği, **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 6, Sayı 36, 2019, 1191.

¹⁸⁶ Turhan Baytop, Cemal Kurnaz, Lale, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 27, 2003, 79-80

18. ve 19. yüzyıllarda kullanılan çiçek motifleri, Anadolu insanının yaratıcılığı ve İslâm inançları etkisiyle genellikle stilize bir şekilde kullanılmış olsa da, her zaman çiçeğin tanınabilir bir biçimde işlendiği görülmüştür. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın "Kent işi" denilen döneminde saray ve çevresinde bulunan bazı çiçek motifli malzeme ve teknik açıdan daha kaliteli işlemlerde, dönemin Avrupa resim sanatının etkileri görülmektedir.¹⁸⁷ Bu dönemde, çiçek motifleri sadece işlemlerde değil, çini, halı, kilim, ebru, tezhip, madeni malzeme gibi diğer alanlarda da yaygın olarak kullanılmıştır. Çiçek motiflerinin anlamları ve sembolik değerleri farklı kültürlerden etkilenerek zenginleşmiştir.

Türk Sanatı, Lâle Devri'nden itibaren yeni bir arayış içinde olmuştur. Bu dönemde başlayan ve 1839 Tazminat Fermanı'na kadar giderek hızla yayılan Avrupa etkileri, Osmanlı toplum yapısının yanı sıra sanat akımları ile Türk sanatına da yeni bir karakter kazandırmış ve özellikle madeni eserlerde Batı kökenli motiflerin hâkimiyet kurduğu bezeme programlarına yol açmıştır.¹⁸⁸ Bu dönemde Anadolu'da altından gümüşe, demirden bakıra kadar birçok farklı madeni malzeme türünde lale motifleri kullanılmıştır. Mimariden tombaklara, at zırhlarından âlemlere, sikkelere, mutfak eşyalarına kadar birçok farklı madeni malzemenin kullanıldığı yerde lale motifine rastlamak mümkündür. Madeni malzemelerde kullanılan lale figürlerinin en belirgin özelliği bazen üç boyutlu hatta soyut bir şekilde ifade edilmiş olmalarıdır.¹⁸⁹ Bu durum lale motifinin sanatçılar tarafından farklı yorumlanmasının ve zenginleştirilmesinin bir sonucudur. Madeni malzemelerde lale figürleri genellikle kabartma, oyma, kazıma gibi tekniklerle işlenmiştir. Madeni malzemelerde hem geometrik hem de bitkisel bezemelerle birlikte uyumlu bir kompozisyon oluşturmuştur.

¹⁸⁷ Pınar Olguner Ergene, **18. yy ve 19. yy Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 86.

¹⁸⁸ Gül Tunçel, Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Piriç Buhurdan, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt 12, Sayı 89, 2011, 259.

¹⁸⁹ Serap Ünal, Türkistan'dan Günümüze Pişmiş Toprak Kültüründe Lale, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 128, Sayı 253, 2021, 329.

4.3.3. Selvi/Selvi Ağacı Motifi

İnsanoğlu ve dünya ile ilgili yaradılış efsanelerinde anlatılan ağaç, tohumdan köklenip, yer altında büyümeye devam ederek köklerini ve gövdesini canlıların dünyasını temsil eden bir sembol haline getirirken dallarıyla gökyüzüne doğru uzanarak sonsuzluğu simgelemiştir. Bu sürekli yenilenme özelliği insanların ağaçlara karşı duyduğu bilinmezlik, korku ve saygıyı yansıtarak ağaç kültürünün oluşmasına sebep olmuştur. Ağaç, evrensel olarak kutsal kabul edilmiş ve ilkel inançlardan ilahi dinlere kadar önemli ve değerli bir varlık olarak görülmüştür.¹⁹⁰ En yaygın kullanılan ağaç formlarından biri selvi ağacıdır. Türk kültüründeki yansımaları açısından, selvi ağacının ilk olarak hayat ağacı motiflerinde görülmüştür. Selvi ağacı, Osmanlı döneminde ise bahçelerde sıkça kullanılmış ve hatta İstanbul'a gelen tüm gezginlerin üzerinde durmadan bahsettiği bir ağaç olmuştur. Bizans döneminde Boğaziçi'ni süslediği bilinen selvi ağaçları Osmanlı döneminde değerini daha da arttırmış ve uzun ömürleriyle birlikte imparatorluğun sembolü olarak nitelendirilmiştir.¹⁹¹ Türk-İslâm bezeme sanatında her motif sembolik imgelerle görünmeyenin ardındaki anlamı ifade etmeyi hedeflemiştir. Servi motifi de bu repertuar içinde yer almış ve kaynağını tasavvuf düşüncesinden alan zengin ikonografik anlamlara sahip olmuştur. Servi motifi, üzerinde yer aldığı sanat eserlerine "Mutlak Cemâl"¹⁹² yansıması olan estetik bir görünüm katarak, aynı zamanda mistik bir dünyayı ve "Mutlak Hakikat"¹⁹³ erme yolunu anlatır.¹⁹⁴ Osmanlı döneminde ise, sanatsal ve kültürel mirası içerisindeki selvi motifi, bu büyük medeniyetin "Mutlak Hakikat"e erme arzusuyla birlikte benzersiz güzelliklere ulaşma isteğinin bir yansıması olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, selvi motifi, Osmanlı sanatında sadece bir estetik unsur değil aynı zamanda derin bir mistik ve teolojik anlama sahip önemli bir sembol olarak kabul edilmektedir.

¹⁹⁰ Koza Kurt Kırtay, Türk Kültüründe Hayat Ağacı (Selvi Motifi), Bir Motif Olarak Çini ve Seramiklerde Kullanımı, **Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2023, 129.

¹⁹¹ Mutlu Melis Özgeriş, Faris Karahan, Mustafa Özgeriş, Servi Ağacının Türk Kültürü ve Peyzajında Kazandırdığı Anlamların Hayâlî'nin "Serv" Redifli Kasidesindeki Yansımaları, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2022, 274-276.

¹⁹² **Mutlak Cemâl**: Niteliğini yaratıcıdan başka kimsenin bilmediği eşsiz ve mükemmel güzellik.

¹⁹³ **Mutlak Hakikat**: Mutlak Hakikat, Allah'tır ve Müslümanların hayatındaki hedefi, Allah'a teslimiyet göstermek, onu anlamak ve onun iradesine uygun bir şekilde yaşamaktır.

¹⁹⁴ Yusuf Çetin, Bahar Yayık, Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk-İslâm Sanatındaki Yansımaları, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**, Sayı 100, 2021, 488.

Osmanlı bezeme sanatlarında kullanılan ağaç motiflerinden sıkça tercih edilen selvi veya selvi ağacı motifi, mimari alanda, mezar taşlarında, halılarda, günlük eşyalarda, madeni malzemeler üzerinde çok sayıda görülmektedir. Görsel nesnelere haricinde, başka örnekler arasında edebiyat ve minyatür sanatı alanında da selvi motifleri sıkça görülmektedir. Selvi motifleri, yaygın olarak ince ve uzun; uzunlamasına doğru gider iken genişlikten daralan bir tür motiftir.

Osmanlı minyatür sanatında arka plan ve manzara olarak en sık tercih edilen ağaç türü, selvidir. Özellikle padişah meclislerinde, mekânın arka kısmından kısmen görünen düzenli sıralanmış selviler, Osmanlı minyatür sanatının klasik bir arka plan ögesi haline gelmiştir.¹⁹⁵ Selvi motifleri sadece minyatür sanatında değil, aynı zamanda çeşitli malzeme ve tekniklere uygulanan örnekleriyle de Osmanlı sanatında yer almaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan natüralist uygulamaların bir sembolü olarak kabul edilen selvi motifleri, Osmanlı sanatında geniş bir kullanım alanı bulmuştur.¹⁹⁶ Örneğin el sanatlarından olan halı/kilim işleme sanatında da selvi ağaçları ön plana çıkmaktadır. El sanatlarında yaygın olarak selvi ağacı, dört mevsim canlılığını koruyan, uzun boylu, dayanıklı ve estetik açıdan çarpıcı bir ağaç olarak betimlenmektedir.¹⁹⁷ Yaygın olarak görülen bir diğer sanat ise maden sanatıdır. Osmanlı döneminde maden sanatında kullanılan selvi ağacı motifleri, genellikle mutfak eşyalarında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu motifler Osmanlı sanatında bereket, dayanıklılık ve uzun ömürlülüğün simgesi olarak kabul edilmiştir. Maden sanatında, selvi ağacı motifleri gümüş, tunç ve bakır gibi şekillendirilebilir malzemeler üzerine işlenmiştir. Mutfak eşyaları, özellikle tepsi, lengerler ve kâseler, selvi motifleriyle süslenerek estetik açıdan daha zengin bir görünüm kazandırılmıştır.

¹⁹⁵ Tuba Ruhengiz Azaklı, Osmanlı Minyatür Sanatında Ağaç Türleri (16. Yüzyıl), *Art-Sanat Dergisi*, Sayı 19, 2023, 53.

¹⁹⁶ İpek Ekmekçi, *16. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Bahçe Teması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, 9.

¹⁹⁷ Dilek Tüm Cebeci, Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları, *Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı 20-21, 2022, 27.

4.3.4. Şemse Motifi

Arapça kökenli "şemse" kelimesinden türeyen "şemse" motifi, Arapça'da güneş anlamına gelmektedir. Bu motif, cilt, tezhip, minyatür, çini, porselen, cam, halı, kumaş, oymacılık, malakârî, edirnekârî gibi sanatlarda ve mimaride sıklıkla kullanılan yuvarlak ve beyzî (elips) bir motif olarak bilinmektedir. Yuvarlak şemseler ayrıca rozet, madalyon ve kurs (güneş kursu) gibi isimlerle de anılır. Ancak bu motifin, eski Mısır, Hitit, Mezopotamya ve Maya medeniyetlerindeki güneş kursuyla (güneş tanrısının sembolü) bir ilişkisi bulunmamaktadır.¹⁹⁸ Sanat tarihi ve araştırmacılar genellikle madalyon olarak da adlandırılan şemse formuyla ilgili Selçuklu öncesi dönemlere pek fazla değinmemişlerdir. Bu formun isminin ne zaman ortaya çıktığı ve prototiplerinin neler olduğu konusunda net bilgilere sahip değiliz. Ancak, 8. yüzyılda Göktürk'lere ait mezarlardan çıkan bir kulplu sürahide şemse formunun kullanıldığına dair örnekler bulunmaktadır.¹⁹⁹

Osmanlı döneminde, özellikle kitap sanatı ve ciltçilik alanında şemse motifi yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Yazma eserlerin cildi ve sayfalarında bulunan şemseler, kitabın adı, yazarı veya sahibi gibi bilgileri içerebilir. Ayrıca, Kuran'ın önemini vurgulayan ayetlere de yer verebilirler. Şemselerin etrafındaki nokta ve çizgilerden oluşan bezeme alanları ise tiğ olarak adlandırılır ve şemselerin içi geometrik veya bitkisel motiflerle doldurulur. Şemselerin üst ve alt kısımlarında bulunan lâleye benzer süs unsuru ise salbek olarak adlandırılır.

Madeni eserlerde kullanılan şemse motifleri tek başına kullanımı yer alırken bazen bitkisel veya geometrik motiflerle de birlikte kullanıldığı görülebilir; Örneğin madeni mutfak eşyalarının süslenmesinde özellikle standart bezemeli geniş bordürlerde, tek veya gruplar halinde, lale, selvi ve rumi dolgulu şemse motifleri ile birlikte nar motifi de sıklıkla kullanılmaktadır.²⁰⁰ Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarında şemse motifi estetik açıdan büyük bir değer niteliği verilmiştir. İnce bir işçilikle oluşturulan

¹⁹⁸ Nebi Bozkurt, Şemse, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 38, 2010, 518.

¹⁹⁹ Sitare Turan Bakır, İznik Çinilerinde "Şemse" Formu, **Sanat Dergisi**, Sayı 7, 2005, 97.

²⁰⁰ Öznur Karabacak, **Elazığ'da Bakır Sanatı**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011, 134.

bu bezeme unsuru madeni eşyaların yüzey bölümlerine derinlik ve dokusallık katmaktadır. Motifin detayları sanatçının ustalığını ve zanaat becerilerini yansıtmaktadır.

4.3.5. Yonca Motifi

Dört yapraklı yonca, birçok kültürde iyi şansın sembolü olarak kabul edilmiştir. Hıristiyanlık inancına göre, Hz. Havva'nın cennet bahçesinde dört yapraklı yonca ile dolaştığına inanılmaktadır. Bu sembol, kişinin çevresindeki olumsuz etkileri, kötü ruhları, şeytanı ve cinleri görebilme yeteneği verdiği ve yoncanın sihirli gücü sayesinde şeytanın kovulabildiğine inanılmaktadır. Her yaprak ayrı bir anlam taşır: Birinci yaprak umudu, ikinci yaprak iman, üçüncü yaprak aşkı, dördüncü yaprak ise şans simgeler.²⁰¹ Dört yapraklı yonca motifi mimari, maden, el sanatları gibi birçok alanda tercih edilmiştir. Örneğin mimari alanda merkezi planlı çokgen plan şemalarında üç yapraklı yonca veya dört yapraklı yonca tipleri tercih edilmiştir.²⁰²

Dört yapraklı yonca motifi yaygın olarak maden sanatında da kullanılmaktadır. Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarının yüzey kısımlarında sıklıkla tercih edilmiştir. Estetik açıdan değerli bir bezeme tekniği haline gelmiştir. Birçok toplumda kullanılan bu motif, iyi şansın sembolü olarak kabul edilmiştir. Osmanlı toplumunda da bu motif, şans ve bereketin sembolü olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sayesinde mutfak eşyalarının yüzeyine görsel çekicilik ve bereket sembolü olarak bezenmiştir.

4.3.6. Yaprak Motifi

Yaprak motifleri daha az bir şekilde stilize edilip yaprak sayılarına göre farklı adlandırmalar yapılmıştır. Örneğin; üç yaprağa sahip olanlara “Seberk”, beş yaprağa sahip olanlara “Pençberk”, dilimli halde birbirlerine sarılı halde olanlara “Sadberk” denmektedir. Uygulandıkları yüzeye uyabilmek için şekil olarak hançer veya

²⁰¹ Gonca Yayan, Ayşen Kılıç, **Kahramanmaraş Sandıklarında Kullanılan Motiflerin ve Sembollerin Dili**, Öncü Basımevi, 2014, 37.

²⁰² Güzin Bilir, Anıtsal Yapılardaki Mezar Anlayışı: Heroondan Martyriuma, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 39, 2020, 608-627.

geometrik düzende yapraklara dönüşmüş örnekleri de bulunmaktadır. Söz konusu bu motifler Orta Asya'da yer alan Şamanizm dönemlerine kadar uzanmaktadır.²⁰³ Çiçek motifleri ile birlikte kullanılan yaprak motifleri yüzyıllar boyu çeşitli dönüşümlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Türk bezeme sanatında yoğun olarak kullanılan bu motifler Osmanlı döneminde sıklıkla kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde yoğun olarak geometrik motifler ağırlıklı olmasından dolayı dönem özelliği olarak yaprak motifleri çok sık kullanılmamıştır. Osmanlı döneminde ise özellikle yarı üsluplaştırılmış ve natüralist hali ile 16. Yüzyılda dikkat çekici bir görünüme kavuşmuştur. Yaprak motifleri kullanılırken tam stilize, yarı stilize ve doğal görünüme sahip türleri yer almaktadır.²⁰⁴ Yapraklar, tek dilimli, üç dilimli, beş dilimli ve hançer biçimli olmak üzere dört farklı sınıfa ayrılmaktadır.²⁰⁵ 19. Yüzyıla kadar devam eden çeşitli yaprak motifleri geleneksel özelliklerini korumayla birlikte yeni tarzda örneklere de yer vermiştir.

16-18. yüzyıllarda en sık kullanılan bitkisel bezemeler arasında saz üslubu (kıvrık, sivri uçlu, hançer formundaki yapraklarla hatayî çeşitlemeler), Türk Rokokosu (küçük çiçek buketleri, kıvrık daldan çıkan küçük çiçek kompozisyonları), çınar yaprağı, hançer yaprağı, kozalak, ağaç (bahar açmış ağaç motifleri, hurma ağacı motifleri vb.) ve çark-ı felek motifleri yer almaktadır. Bu motifler bazen tek başlarına, bazen de birkaç motif ile bir arada kullanılmıştır.²⁰⁶ 18. yüzyılda, natüralist tarzdaki çiçek motifleri sanatçılar sayesinde olgunlaşıp yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde, geleneksel bezeme unsurlarına hacim kazandırılan vazo içindeki çiçekler, kıvrık dal şeklinde bağlanmış çiçekler, bir armanın içinde yer alan çiçekler gibi yeni formlar ortaya çıkmıştır. Çiçek demetlerinin bağlandığı kurdelelerin kıvrımları ve çiçeklerin gövde ve yapraklarının C veya S biçimine uygun olarak işlenmesi, Barok ve Rokoko tarzını daha belirgin hale getirmiştir. Bu yeni üslupla yapılan bezemeler, Avrupa'daki benzerlerine göre daha sade ve hoş bir görünüme sahiptir. Batı kaynakları, Türk

²⁰³ Ayla Ersoy, **Türk Tezhip Sanatı**, İstanbul: Akbank Akyayınları, 1. Basım, 1988, 19-20.

²⁰⁴ Gülşen Aslan Elkıran, Tezhip Sanatında Natüralist Motifler Kapsamında Yaprak Motifinin İncelenmesi, **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2021, 220.

²⁰⁵ Nilüfer Kurfeyz, **Emek, Sabır ve Sevgi... Tezhip. Güzel Sanatlar Serisi**, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003,8.

²⁰⁶ Feriha Akpınarlı, Zeynep Balkanal, 16.-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2012, 200-207.

Rokoko tarzının oluşturulmasında etkili bir rol oynamış olmasına rağmen, zaten var olan benzer bezeme motifleri bu tarzın benimsenip uygulanmasını kolaylaştıran bir unsurdur.²⁰⁷

4.3.7. Geometrik Bezeme

Geometrik kompozisyonlar, nokta, çizgi ve yay gibi temel geometrik şekillerden oluşmaktadır. Bu kompozisyonlar, analitik yapıları ve form özelliklerine göre, sonsuz karakterli, bordür ve merkezi kompozisyonlar olmak üzere üç gruba ayrılabilir.²⁰⁸ Kompozisyonların yıllar boyunca süregelen gelişmesinde dini, coğrafi ve tarihi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bezemelerin özellikleri, buldukları bölgeye özgü olmayıp, farklı coğrafyalarda da benzer bezemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun, sanatçıların deneyimlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Geometrik motifler, simetri anlayışının uygulanmasında oldukça uygun bezeme türleri olarak kabul edilmektedir.²⁰⁹ Ortaçağ geometri biliminde, İslâmi geometrik desenlerle ilişkili olarak, özellikle eşkenar çokgenlerin çizim yöntemleri büyük önem taşır. Bu konuda, Yunan dönemi matematiğinden devralınan yöntemlere İslâm dönemi matematikçileri önemli katkılarda bulunmuştur. Zaman zaman eski yöntemleri yetersiz bulan bu matematikçiler, yeni çizim yöntemleri geliştirmişlerdir.²¹⁰ Bu durum Osmanlı döneminde de sürmüş ve az da olsa yeni teknikler geliştirmişlerdir.

Geometrik kompozisyonlarda gözlemlenen değişiklikler, Osmanlı dönemine kadar uzanan dönemde, çokgenlerin kenar sayısının artması ve düz hatların yerini dairesel yaylardan oluşan geometrik formların almasıyla ortaya çıkmıştır. Anadolu'da, geometrik bezemelerin gelişimi bu dönemde çeşitli etkiler altında çok yönlü bir şekilde ilerlemiştir. Bu değişimler, geometrik bezemenin evrimindeki stilistik bir olayı temsil

²⁰⁷ Gülnur Duran, Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 31, 2018, 186-187.

²⁰⁸ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1982, 70.

²⁰⁹ Duygu Gök, Selen Durak, 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi Süsleme Sanatında Kullanılan Malzeme ve Teknik Özellikler: Bursa Emir Sultan Cami Örneği, **Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Tasarım Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2022, 154.

²¹⁰ Hüseyin Şen, İslâm Sanatında Geometrik Desenler, **Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 15, 2013, 104.

etmektedir.²¹¹ Osmanlı bezeme sanatında, geometrik motifleri oluşturan ana çizgiler veya prensipler çok daha basit ve sade olup, bu dönemde tezhip, ahşap, çini, cilt ve minyatürlerde geometrik desenler yer almıştır. Geometrik kompozisyonlarda çokgenlerin kenar sayısı artmış, dairesel yaylardan oluşan geometrik formlar sıkça görülmeye başlamıştır.²¹² Motifler, genellikle kazıma, oyma, kabartma gibi tekniklerle malzeme yüzeyine bezenir. Doğal motiflerden ziyade, daha çok soyut geometrik formlara odaklanılır ve daha az figüratif unsurlar içerir. Bu geometrik desenler, Osmanlı döneminde çeşitli nesnelere kullanılırdı. Bunlar arasında lengerler, çanaklar, kâseler, tepsiler ve süs eşyaları gibi günlük kullanım eşyaları; camilerdeki mihraplar, minberler, kandiller ve kapı süslemeleri gibi mimari unsurlar ve kitap ciltleri gibi el yazması eserler bulunur.

4.3.8. Soyut Bezemeler

Soyut sanatın yaygınlaşmasından önce, bir eserin değeri genellikle sadece renkler ve şekiller üzerinden değerlendirilmiştir; resim, müzik ve mimari gibi alanlarda nesnelere taklit edilmesi önemli bir yetenek olarak kabul edilmiştir. Doğada var olan nesnelere, kendi özgün unsurlarıyla sanatsal eserlere dönüştürülmüştür. Çevremizdeki nesnelere resimleri genellikle sadece biçimsel niteliklerine göre değerlendirilmiştir; en iyi şekilde yansıtılan eserler değerli kabul edilmiştir.²¹³ Bitkisel motifler, Türk sanatında tarih boyunca duvar resimleri, kıyafetler, süs eşyaları, takılar ve mutfak eşyaları gibi birçok malzemede kullanılmıştır. Günümüzde ise bitkisel bezemeler denildiğinde akla ilk gelen sanat akımlarından biri Art Nouveau (Yeni Sanat) akımıdır. Bu akım, Avrupa'da büyük bir ün kazanmış, çok yönlü ve dekoratif bir üslup oluşturmuştur. Üslubun temel özelliği, kavisli ve çizgisel desenlerdir. Yaprak veya filiz gibi doğal formlar, bu üsluba hâkimdir.²¹⁴ Türk bezeme sanatında kullanılan bu motifler, genellikle bir araya geldikleri kompozisyon içinde değerlendirilir. Bu

²¹¹ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1982, 42.

²¹² Halil İbrahim Eryılmaz, Bahar Selimgil, İslâm Eserlerinde Kullanılan Kare Tabanlı Geometrik Desenlerin Çözümlemesine Yönelik Yeni Bir Yaklaşım, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 53, 2021, 244.

²¹³ Meyer Schapiro, Nature of Abstract Art, **Marxist Quarterly**, Sayı 20, 2013, 13-20.

²¹⁴ Ebru Çoruh, Altınay Sayar, Lotus Motifinin Art Nouveau Sanat Akımı İle Modernize Edilerek Tasarımının Yapılması Ve Örnek Uygulaması, **International Social Sciences Studies Journal**, Cilt 8, Sayı 95, 2022, 638-640.

motifler, çeşitli doğrultularda ve düzenlerde gelişerek karmaşık bir görünüm kazanır. Genel olarak bu birleştirmeler, belirli bir yoğunlukta doldurma ve zenginleştirme amacı güderken, motiflerin kendi başlarına taşıdıkları anlamlarını kaybettikleri görülür.²¹⁵

Soyut bitkisel bezemeler, genellikle çiçekler, yapraklar, rumiler gibi bitkisel bezemelerin stilize edilmiş düzenlemelerini içermektedir. Stilizasyondaki başarı ise, Osmanlı dönemi sanatçısının doğa gözlem yeteneğini göstermektedir. Aşırı derecede basitleştirilmiş olsa bile küçük detaylar sayesinde çiçeğin türü belirtilebilmiştir.²¹⁶ Bu tür bezemeler, düz hatlar, kavisli hatlar ve simetrik şekiller kullanılarak oluşturulmuştur. Gerçekçi detaylarından ziyade, stilize edilmiş ve geometrik formlara dönüştürülmüş ve Osmanlı döneminde de çeşitli madeni eşyalarda sıklıkla kullanılmıştır. Bunlar arasında tepsi, lenger, kâse, tas gibi mutfak eşyaları yer almaktadır.

Soyut bezemeler olarak adlandırılan kompozisyonların merkezinde yer alan temel motiflerden ve belki de en önemlilerinden sayılabilecek motif Rumi'dir. Rumi, sözlükte Anadolu olarak geçmektedir. Eski dönemlerden beridir İran coğrafyasına kadar uzanan bütün Anadolu coğrafyasına "Diyar-ı Rum" denilmiştir. 11. yüzyılda Selçuklu Türkleri tarafından süsleme sanatına kazandırılan rumi motifleri, tavşan, balık, kurt, kuş gibi hayvan motiflerinden esinlenerek stilize edilmiştir. İlk örneklerde stilize edilen hayvan motiflerini tanımak mümkündür. Ancak zamanla kuşların kafaları, tavşanların ayakları gibi bazı ayrıntılar atılarak rumi motifleri klasik şekillerini bulmuş ve kökenlerini belli etmeyen, soyutlanmış formlara dönüşmüş²¹⁷ ve toplumun sosyal yaşamını ifade etmiş bir motif olmuştur. Tasarım çeşitleri bakımından farklı dönemlerde değişiklik göstermiş olmasına rağmen kültürler arası etkileşimler sayesinde Abbasi döneminden Endülüs Emevi dönemine, Karahanlı döneminden Gazneliler dönemine, Fatımi döneminden Memlûklü dönemine kadar Türk-İslâm

²¹⁵ Selçuk Mülâyim, Türk Süsleme Sanatında "Arabesk" Problemî, **Sanat Tarihi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 1983, 80-82.

²¹⁶ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1986, 390.

²¹⁷ Ayla Ersoy, **Türk Tezhip Sanatı**, İstanbul: Akbank Akyayınları, 1. Basım, 1988, 17.

bölgelerinde bir bezeme ögesi olarak sıkça kullanılmıştır.²¹⁸ Bu motifin kullanıldığı yerlerde tek başına veya çeşitli bitkisel-geometrik motiflerle bir arada; yüzey veya bordürlerde sıklıkla tercih edilmiştir.

Bitkisel bezemelerin stilize edilmiş düzenlemeleri ile birlikte basit kıvrıl dal bordürleri de çok sık tercih edilen bir motif grubudur. Bu bordürler taş, kalemşi, maden sanatı gibi alanlarda kullanılan bu bezeme, klasik dönemden beridir özellikle tezhip sanatında çok sevilmiştir. Ana düzenlemesinde değişikliğe uğramamasına rağmen stilize çiçek, rumi, palmet vb. motifler, tekniğine göre değişebilen karakterlerdir. Kıvrıl dalların dönem boyunca gelişerek spiral bir düzene girdiği kompozisyonlar ise daha çok çini sanatının ve taş kabartma sanatının benimsediği formlar olmuştur.²¹⁹ Çini ve taş kabartma sanatının yanı sıra dönem boyunca gelişerek yeni örnekler verdiği için bu tür motifleri maden sanatında eserlerin yüzey bezemelerinde sıklıkla tercih edildiği örnekleri de mevcuttur.

²¹⁸ Semih İrteş, Ali Fuat Baysal, Ayşe Zehra Sayın, 15. Yüzyıl Osmanlı Kalemşi Tezminatında Kullanılan Rumi Motifler Üzerine Bir Değerlendirme, **Art-Sanat Dergisi**, Sayı 19, 2023, 314.

²¹⁹ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1979, 36.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

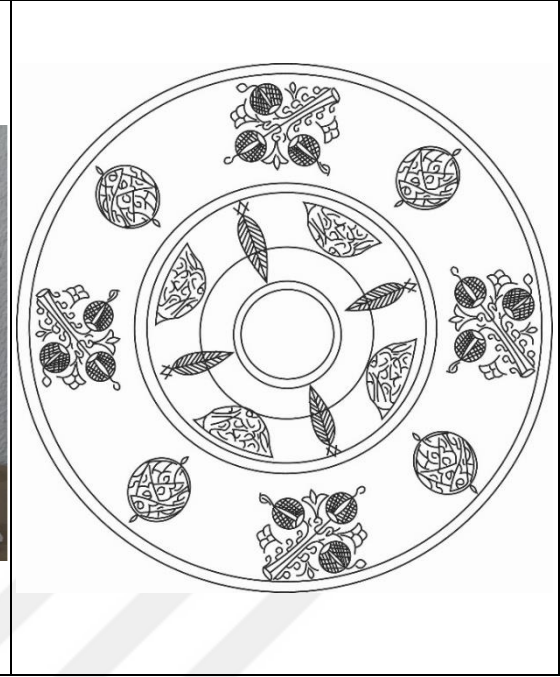
5.1. Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nde Yer Alan Eserler

Örnek no 1	: Lenger
Envanter no	: 86
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23.7 cm.

Tanım: Sığ dipli, yayvan halde olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı düz ve yuvarlaktır. Dip kısmında dışa doğru genişleyen dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır. Dip kısmında dört adet kubbeye benzer formda geometrik bir motif ve dört adet selvi ağacı motifi dairesel katmanların içinde yer almaktadır (Fotoğraf 1) (Çizim 1). Geniş kenar kısımlarında ise dört adet nar ağacı motifi ve dört adet şemse motifi yer almaktadır (Fotoğraf 2) (Çizim 2). Arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 1

Çizim 1

Fotoğraf 2

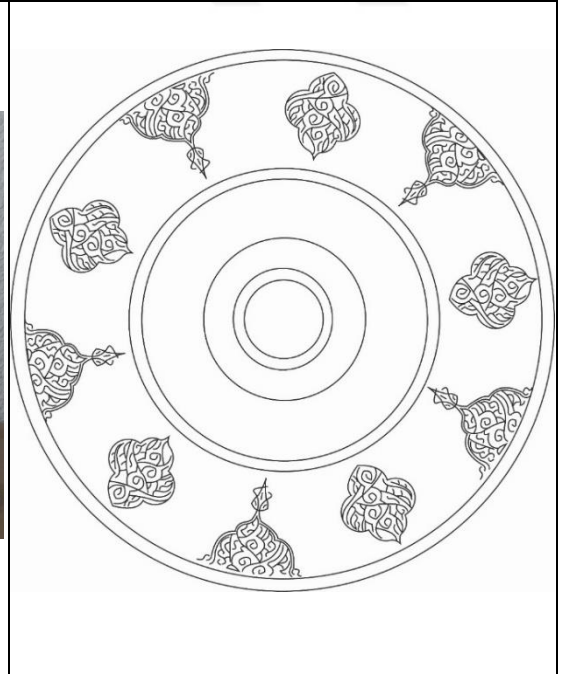
Çizim 2

Örnek no 2	: Lenger
Envanter no	: 139
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24.1 cm.

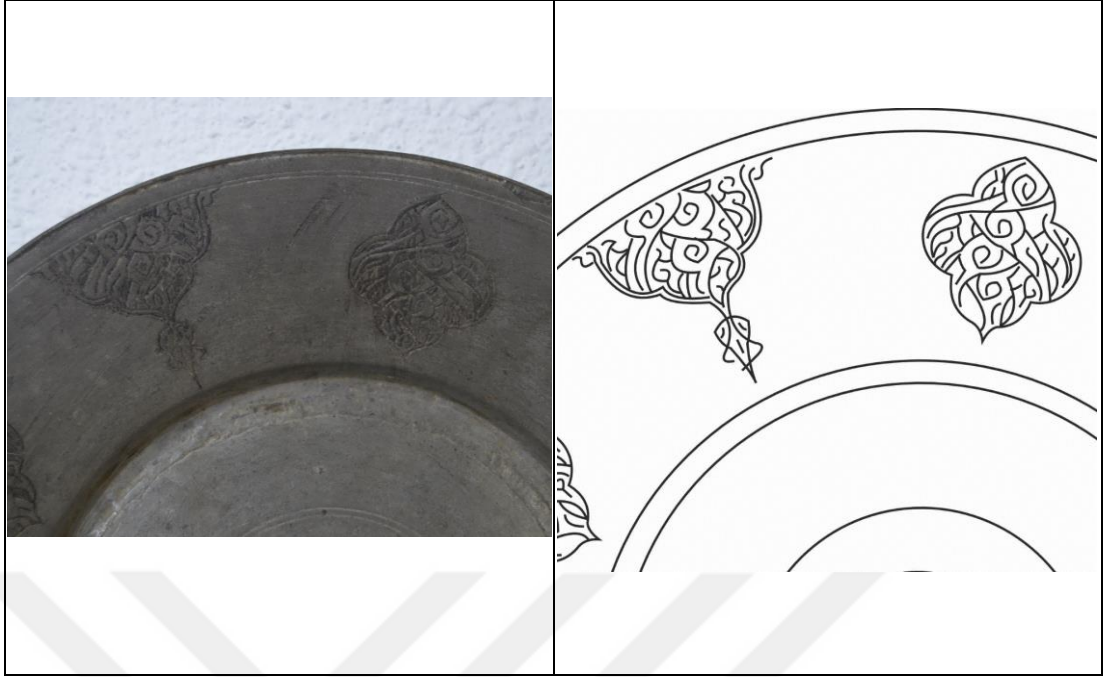
Tanım: Eser sığ dipli yayvan halde ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısım tamamen sadedir ve toplam dört adet dairesel katman vardır. Katmanlar esere hareketlilik ve derinlik sağlamıştır. Geniş yatık kenarı tamamen bezemelidir (Fotoğraf 3) (Çizim 3). Geniş yatık kenarında toplam on adet motif yer almaktadır. Bunlardan beş adedi dört yapraklı yonca, diğer beş adedi ise tepeliği bulunan, kubbeye benzer bir formda, iç kısmında rumilerin yer aldığı motiflerdir (Fotoğraf 4) (Çizim 4). Eserin dip kısmı ile geniş kenar kısmı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 3

Çizim 3

Fotoğraf 4

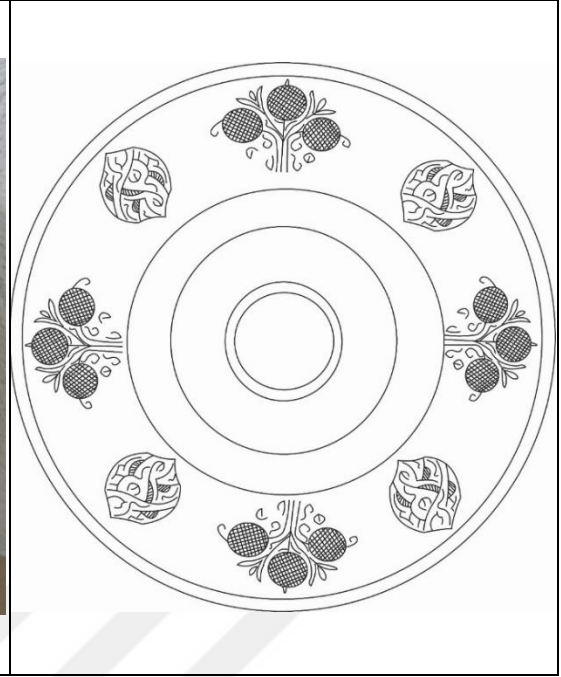
Çizim 4

Örnek no 3	: Lenger
Envanter no	: 304
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24.7 cm.

Tanım: Sığ dipli, yayvan halde olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı düz, sade ve yuvarlaktır. Dip kısmında dışa doğru genişleyen toplam dört adet dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 5) (Çizim 5). Geniş yatık kenarında ise yine dairesel çerçeve içinde dört adet nar ağacı ve dört adet şemse motifi yer almaktadır (Fotoğraf 6) (Çizim 6). Yayvan kenar kısmı ve dip kısmı birbirlerine lehim yolu ile birleştirilmiştir. Arka kısmı tamamen sadedir.

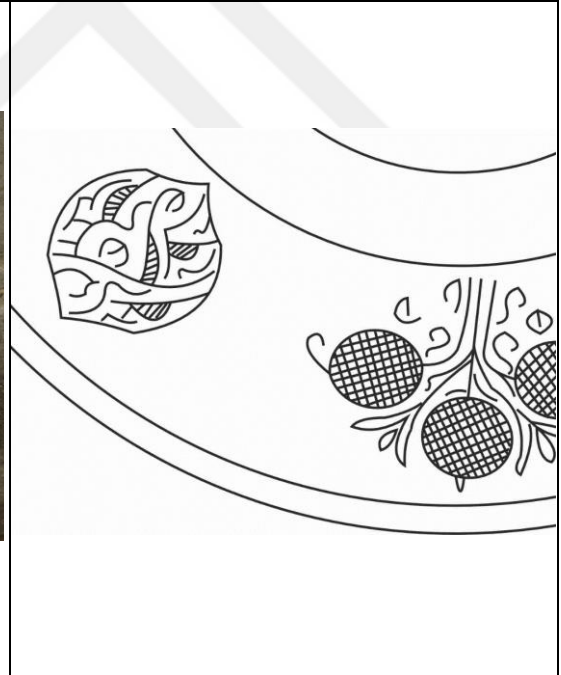
Fotoğraf 5

Çizim 5

Fotoğraf 6

Çizim 6

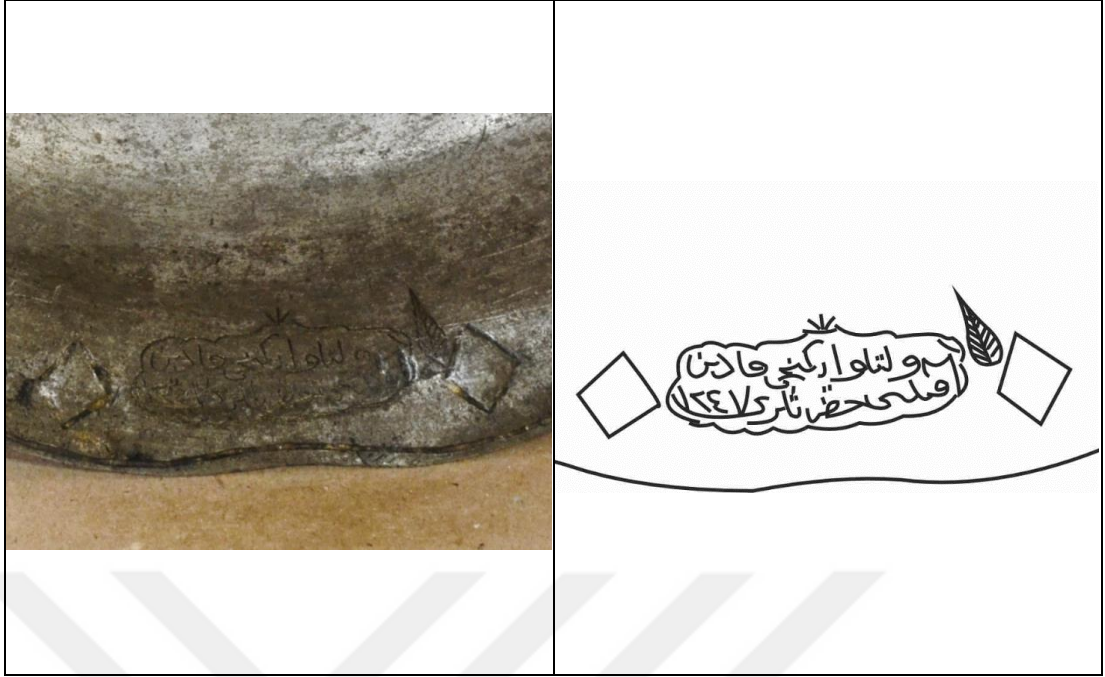
Örnek no 4	: Lenger
Envanter no	: 1110
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: Hicri 1247, Miladi 1831/1832
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24.8 cm.

Tanım: Az bir halde derin dipli, yayvan halde olup kısa kenarlıdır. Dip kısmı düz ve tamamen sadedir. (Fotoğraf 7) (Çizim 7). Kısa kenar kısımları sadece geometrik motiflerle süslenmiştir. Bunlar toplam on iki adet geometrik motiflerdir. Bu geometrik motiflerin arasında bir çerçeve içerisinde Osmanlıca yazılmış kitabesi bulunmaktadır. Kitabede; **Devletlü 2. Kadın Efendi Hazretleri** / دولتلو ۲. قادين افندی حضرتلری ۱۲۴۷ سنه 1247 yazılıdır. Bu çerçevenin hemen sağında yaprak motifi yer almaktadır (Fotoğraf 8) (Çizim 8). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 7

Çizim 7

Fotoğraf 8

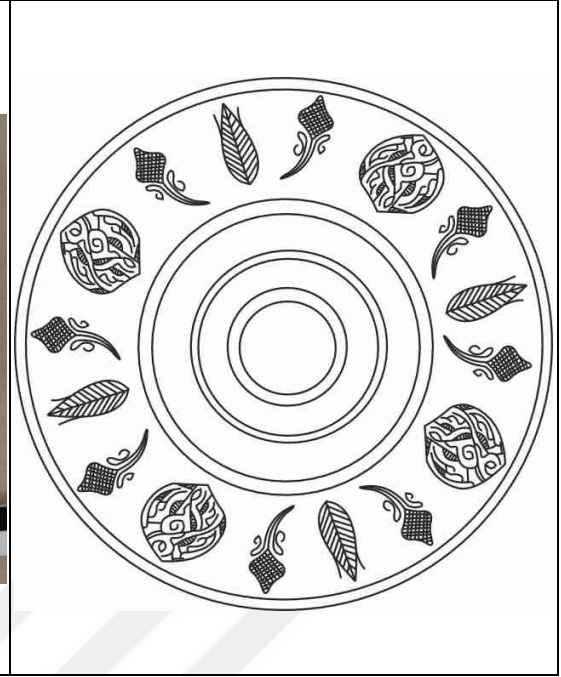
Çizim 8

Örnek no 5	: Lenger
Envanter no	: 1651
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24.5 cm.

Tanım: Eser sıg dipli olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve dört adet dairesel katman yer almaktadır. Dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır. Eserde yer alan bezemelerin tamamı geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 9) (Çizim 9). Toplam on altı adet motif yer almaktadır. Bunlardan sekiz adedi oldukça stilize çiçek motifi, dört adedi şemse motifi ve dört adedi ise stilize yaprak motifleridir (Fotoğraf 10) (Çizim 10). Eserin dip kısmında hasarlar meydana gelmiştir ve bu hasarlar lehim yolu ile onarılmıştır. Dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

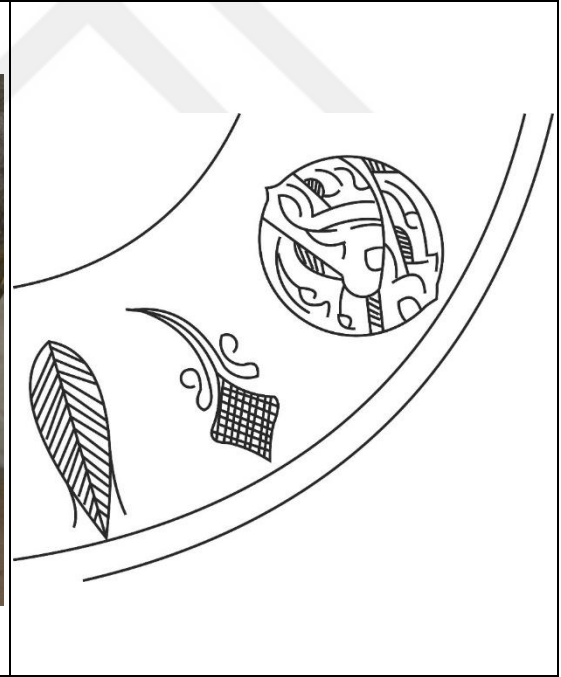
Fotoğraf 9

Çizim 9

Fotoğraf 10

Çizim 10

Örnek no 6	: Lenger
Envanter no	: 782
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 35 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sade olup ağız kısmına doğru genişleyen dairesel katmanlar esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır. Eserde yer alan bezemelerin tamamı bitkiseldir ve geniş yatık kenarında yer almaktadır (Fotoğraf 11) (Çizim 11). Kenar kısmında dört adedi tepeliği bulunan bir bordür kuşağı içine alınmış beş adet stilize çiçek motifleri ve dört adedi oldukça stilize karanfil motifi olmak üzere toplam sekiz adet bitkisel motif yer almaktadır (Fotoğraf 12) (Çizim 12). Dip kısmı ile geniş yatık kenar kısmı birbirlerine lehim yolu ile birleştirilmiştir. Arka kısmı ise tamamen sadedir.

Fotoğraf 11

Çizim 11

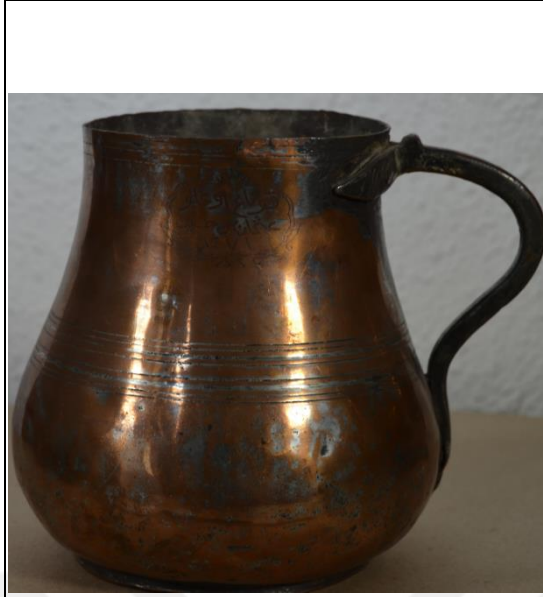

Fotoğraf 12

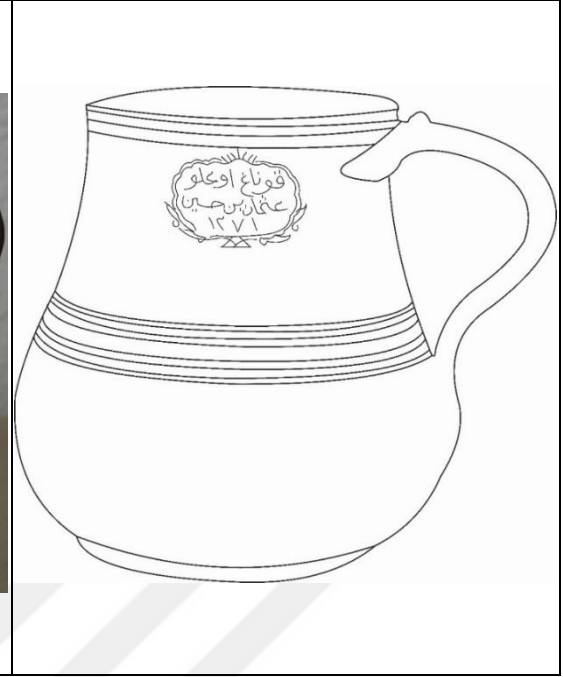
Çizim 12

Örnek no 7	: Tas
Envanter no	: ?
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: Hicri 1271, Miladi 1854/1855
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 15 cm, Yükseklik 16 cm.

Tanım: Eser derin dipli olup, dip kısmı dışa doğru bombeli ve ağız kısmına doğru daralan kulplu bir taktır. Kulp kısmı bombesi ve ağız kısmından birleştirilmiştir. Gövde kısmında sekiz adet taşı çevreleyen dairesel katmanlar yer almaktadır (Fotoğraf 13) (Çizim 13). Eserin gövdesinin üst kısmında, ağız kısmının altında çerçeve içinde alınmış Osmanlıca kitabesinde; **قوناغ اوغلو وسمان بين حوسيين ١٢٧١ / Konağ[k]oğlu Osman Bin Hüseyin 1271** yazılıdır (Fotoğraf 14) (Çizim 14). Kitabe dışında başka hiçbir bezeme yer almamaktadır.

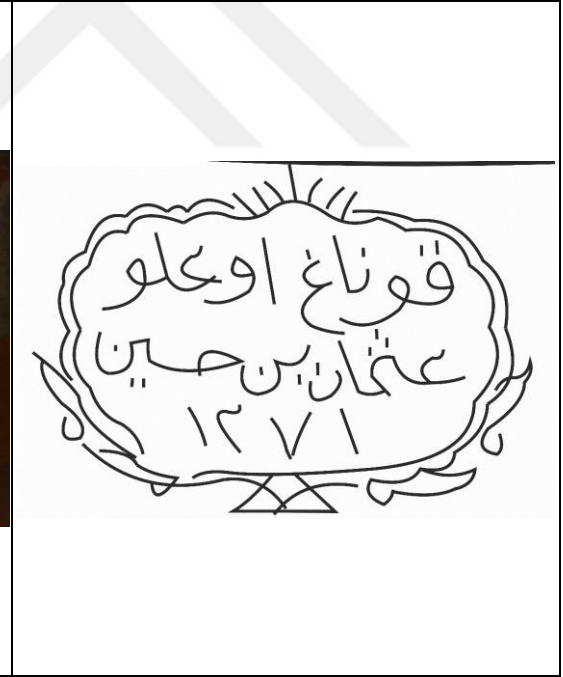
Fotoğraf 13

Çizim 13

Fotoğraf 14

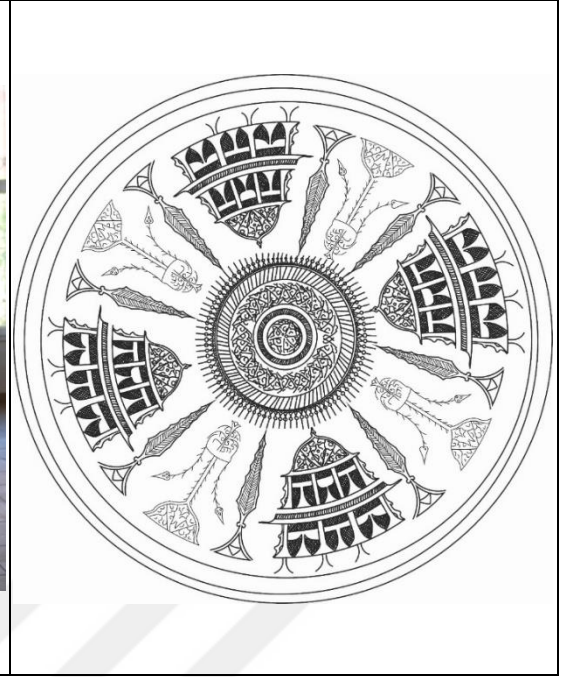
Çizim 14

Örnek no 8	: Sini (Tepsi)
Envanter no	: 225
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 57.8 cm

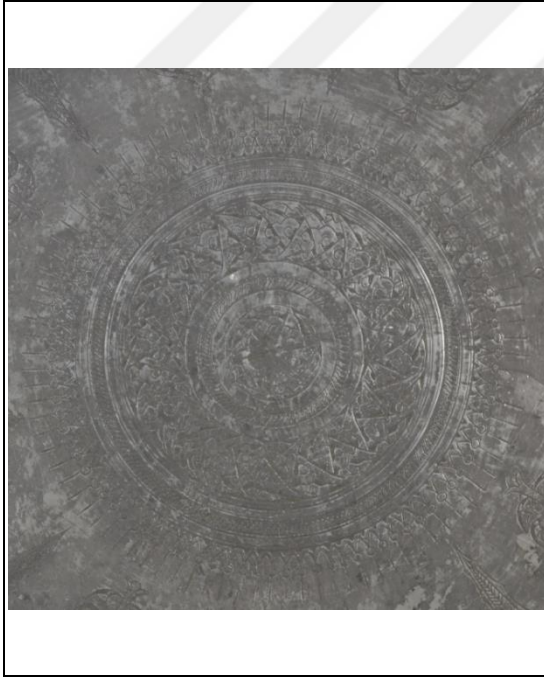
Tanım: Tepsi sığ dipli olup kısa kenarlıdır. Merkez kısmı tamamen bezemelidir. Bezemeleri birbirinden ayıran ve kademeli olarak genişleyen dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 15) (Çizim 15). Merkez kısmının tam ortasında rumilerden oluşmuş bir motif grubu yer almaktadır. Merkezden kademeli olarak ağız kısmına doğru genişleyerek ilerleyen dairesel kuşak içinde katmanlar merkezi çevrelemiştir. Bir sonraki dış katmanda sırasıyla birbirini takip eden rumilerin oluşturduğu bir kuşak yer almaktadır. Onun devamında yine düz çizgisel katmanların oluşturduğu kuşak yer almaktadır. Bir sonraki katmanda tığ motifleri vardır ve merkezde bulunan bezemeleri tamamen çevrelemektedir. Bu tığ kuşağı ile merkezin genişlemesi son bulmuştur (Fotoğraf 16) (Çizim 16). Merkezin dışında ise siniyi tamamen çevrelemiş toplam on altı adet bitkisel ve geometrik motifler yer almaktadır. Bunlardan sekiz adedi selvi ağacı motifidir (Fotoğraf 17) (Çizim 17). Daha sonra devam eden motifin dört adedi ise hurma ağacı motifidir (Fotoğraf 18) (Çizim 18). Geri kalan son dört motif ise iki katlı kubbeli mekâna benzeyen geometrik bir motiftir. Orta kısmından bir kuşakla ayrılmıştır. Motifin üstünde iç kısmının rumilerle bezendiği bir tepeliği bulunmaktadır (Fotoğraf 19) (Çizim 19). Eserin dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

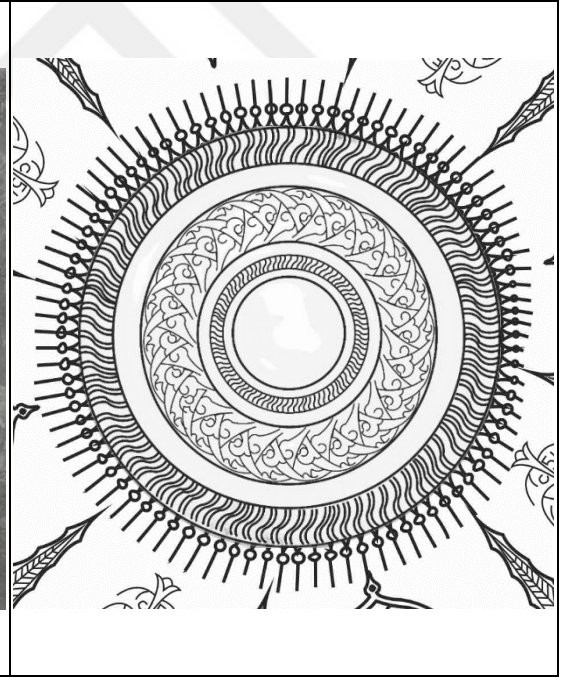
Fotoğraf 15

Çizim 15

Fotoğraf 16

Çizim 16

Fotoğraf 17

Çizim 17

Fotoğraf 18

Çizim 18

Fotoğraf 19

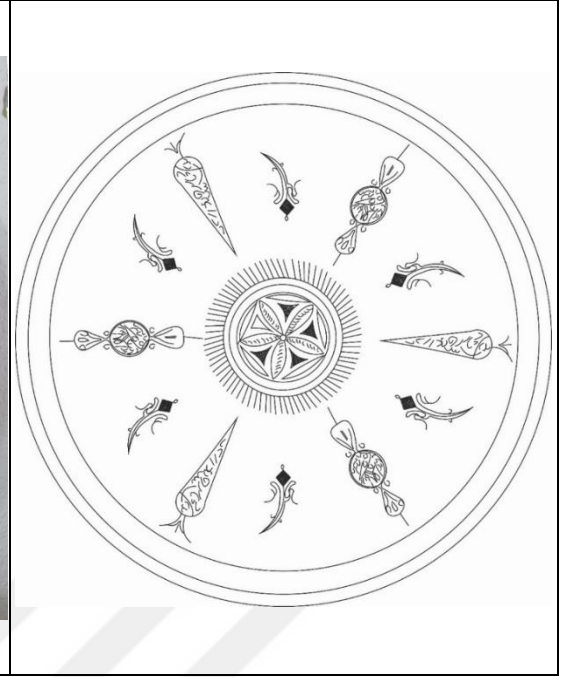
Çizim 19

Örnek no 9	: Sini (Tepsi)
Envanter no	: 2208
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: Hicri 1187, Miladi 1773/1774
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 60.2 cm.

Tanım: Geniş ve çok sığ dipli olan eser kısa kenarlıdır. Eserde ki motifler merkezde ve kısa kenar kısmına doğru dairesel şekilde sıralanmıştır (Fotoğraf 20) (Çizim 20). Merkezde yer alan çember içerisinde stilize beş yapraklı çiçek motifi ve yapraklar arasında geometrik motifler yer almaktadır. Çemberden sonra dışa doğru genişleyen ince tığların oluşturduğu dairesel kuşak vardır (Fotoğraf 21) (Çizim 21). Merkez kısmınının dışa doğru olan çevresinde ise toplam on iki adet bitkisel motif yer almaktadır. Bunlardan üç adedi salbekli şemse motifi, üç adedi stilize selvi ağacı motifi ve geri kalan altı adedi ise stilize çiçek motifidir (Fotoğraf 22) (Çizim 22). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

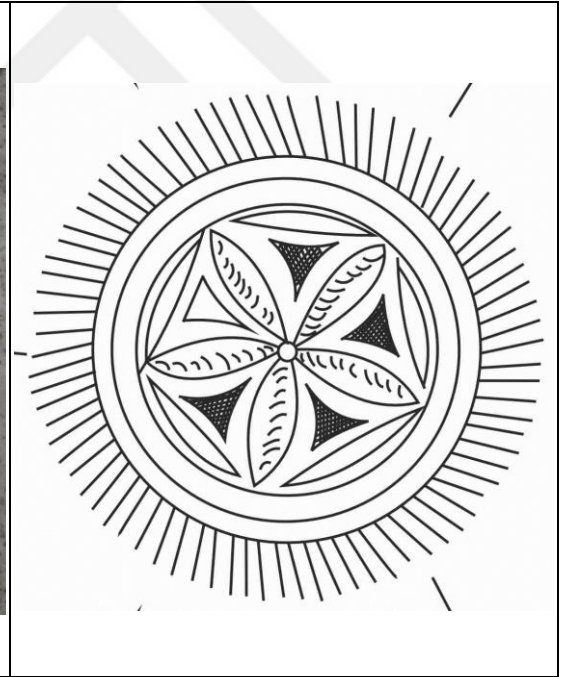
Fotoğraf 20

Çizim 20

Fotoğraf 21

Çizim 21

Fotoğraf 22

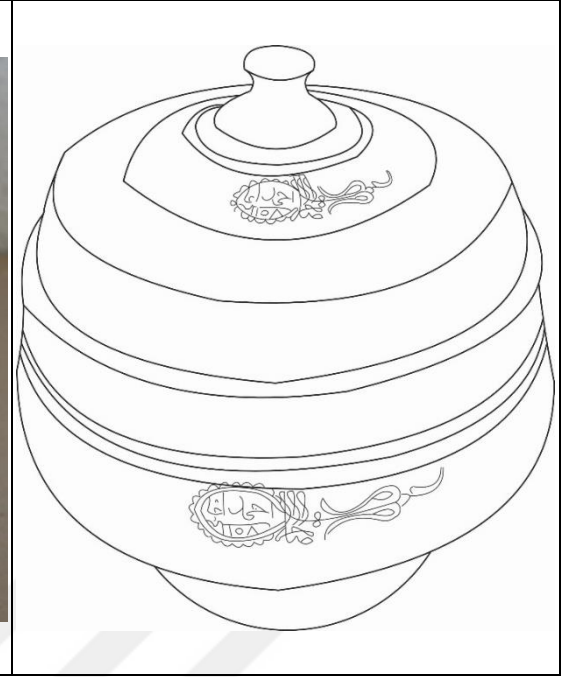
Çizim 22

Örnek no 10	: Kapaklı Kâse
Envanter no	: 358
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: Hicri 1158, Miladi 1745/1746
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 20 cm, Yükseklik 22 cm.

Tanım: Ayaklı olan bu kâse kapaklı ve bombelidir. Alt kısmının gövdesinde üç adet kâseyi çevreleyen şerit vardır (Fotoğraf 23) (Çizim 23). Eserin bezemeleri hem kapağında hem de kâsede yer almaktadır. Bunlar stilize bir çiçek ve lale motifleridir. Stilize çiçek motifinin gövde kısmında kitabesi vardır. Kitabede Osmanlıca; **آغا ۱۱۵۸** / **Ahid Ağa Sene 1158** tarihi mevcuttur (Fotoğraf 24) (Çizim 24). Eserin iç kısmı ve dış ayak kısmı tamamen sadedir.

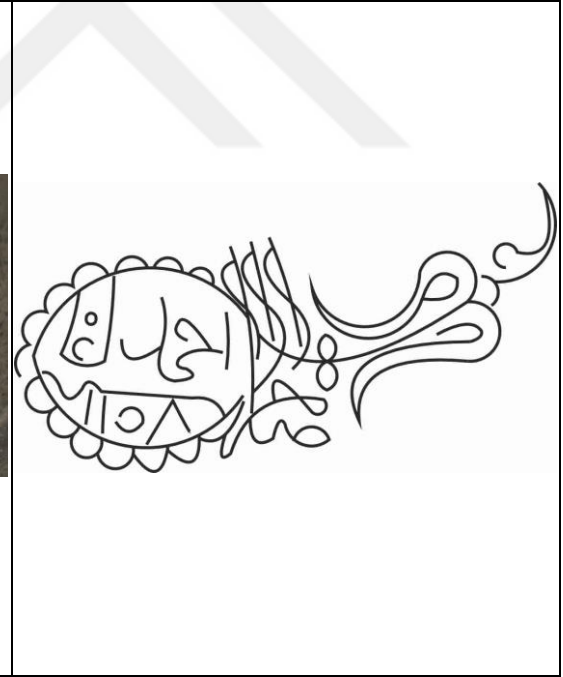
Fotoğraf 23

Çizim 23

Fotoğraf 24

Çizim 24

Örnek no 11	: Kazan
Envanter no	: 363
İnceleme Tarihi	: 02.06.2021
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23 cm, Yükseklik 30 cm.

Tanım: Eser geniş, derin dipli ve bombelidir. Eserin ağız kısmının çapı gövdesinden daha geniştir. Bezemeler sadece gövde kısmında yer almaktadır (Fotoğraf 25) (Çizim 25). Ağız kısmından gövdeye doğru tığ motiflerinden oluşan ve kazanı çevreleyen bir kuşak vardır. Devamında ise gövdenin orta kısmını tamamen çevreleyen bitkisel motifler yer almaktadır. Bunlar dört yapraklı yoncası ve yaprakları bulunan çiçek motifleri ve yaprak motifleridir. Gövdenin alt kısmında yine bir kuşak ve onun altında ki bölümde ise yine dört yapraklı yoncası ve yaprakları bulunan çiçek motifleri ve yaprak motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 26) (Çizim 26). Kazanın iç kısmı, ağız kısmı ve dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 25

Çizim 25

Fotoğraf 26

Çizim 26

5.2. Nevşehir Hacıbektaş Müzesi'nde Yer Alan Eserler

Örnek no 12	: Kapaklı Lenger
Envanter no	: 21
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1262, Miladi 1846
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24 cm.

Tanım: Kapağı bulunan lenger sığ dipli, yayvan ve kısa yatık kenarlıdır. Yüksek ve ortasında tepelik kısmı bulunan kapak dairesel formda olup üzerinde Osmanlıca kitabesi yer almaktadır (Fotoğraf 27-28). Osmanlıca kitabesinde; **الاغريبوزى ١٢٦٢** / **Vakf-ı Asitane-i Hüncarül Hacı Bektaş-ı Veli Yedigâr Esseyyid Abidin Baba Tosun Babazade e'l-Eğribozi 1262** yazmaktadır (Fotoğraf 29) (Çizim 27). Lengerin ise ağız kenar kısımları dilimli olup lengeri tamamen çevrelemektedir. Dip kısmı sadedir. Kısa kenar kısmında ise yine kapakta yazılı Osmanlıca kitabenin aynısı yer almaktadır (Fotoğraf 30) (Çizim 28).

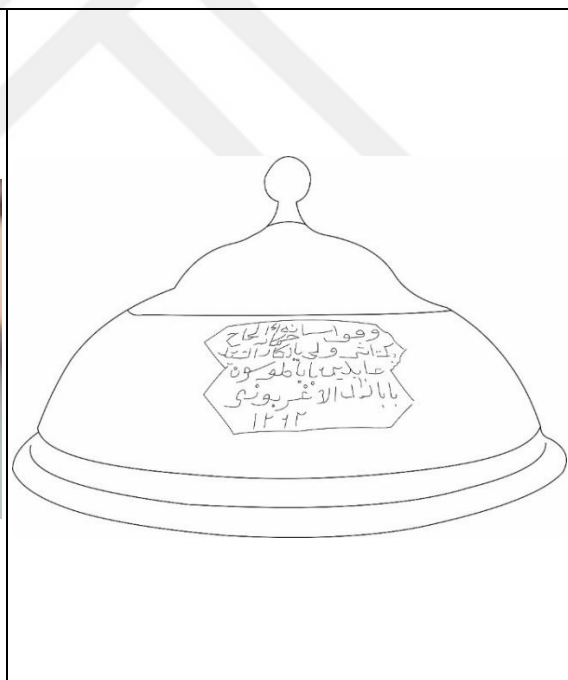
Fotoğraf 27

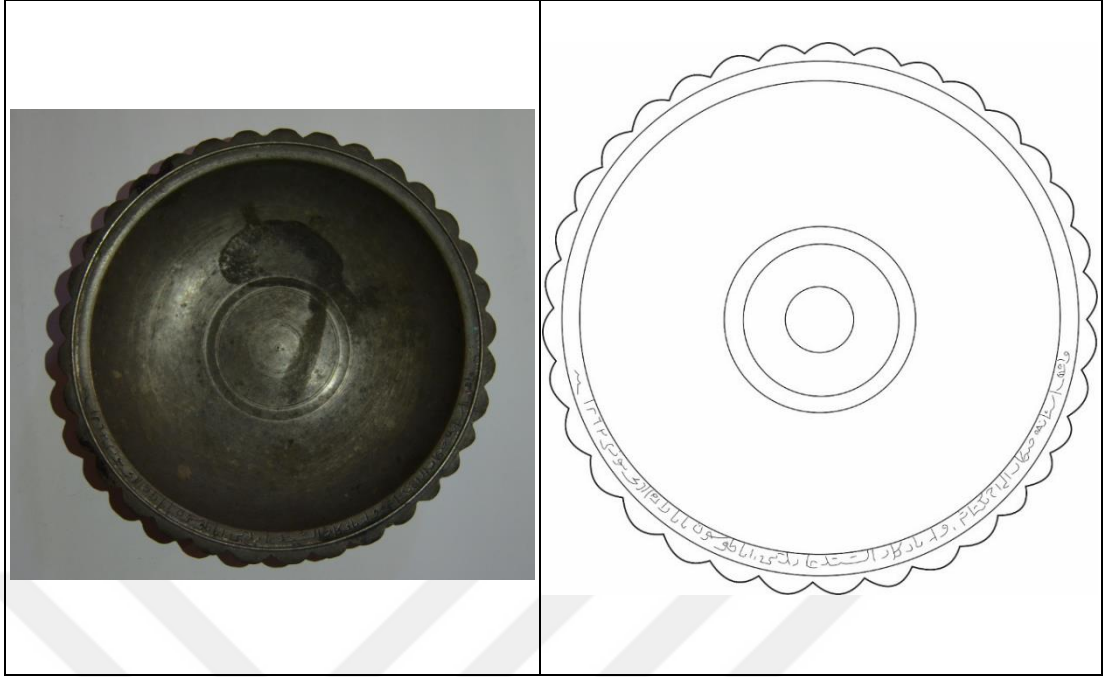
Fotoğraf 28

Fotoğraf 29

Çizim 27

Fotoğraf 30

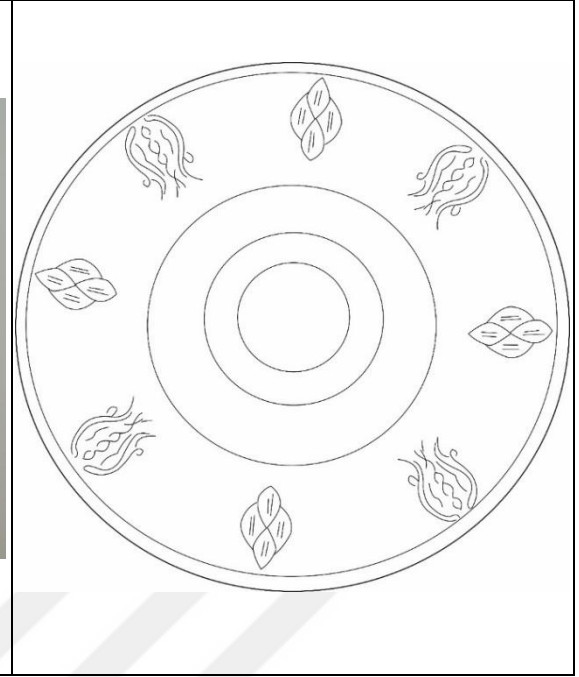
Çizim 28

Örnek no 13	: Lenger
Envanter no	: 24
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28 cm.

Tanım: Eser yayvan, geniş ağız kenarlıdır. Dip kısmından ağız kısmına doğru dairesel katmanlar mevcuttur ve esere hareketlilik sağlamıştır. Eserin geniş yatık kenarı dip kısmına lehim yoluyla birleştirilmiştir (Fotoğraf 31) (Çizim 29). Eserin bezemeleri sadece geniş yatık kenarında yer almaktadır. Bunlar dört adet stilize dört yapraklı yonca, dört adet stilize lale motifi olmak üzere toplan sekiz adet bitkisel motiftir (Fotoğraf 32) (Çizim 30). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

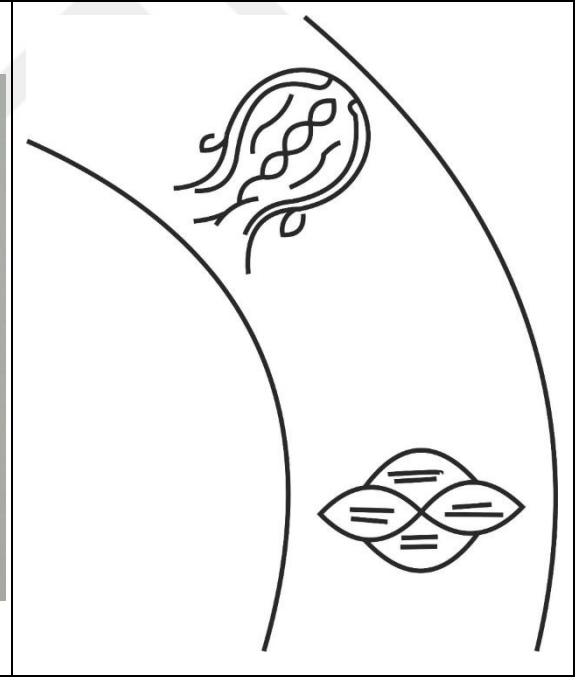
Fotoğraf 31

Çizim 29

Fotoğraf 32

Çizim 30

Örnek no 14	: Lenger
Envanter no	: 30
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1275, Miladi 1858/1859.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, kısa kenarlıdır. Dip kısmında dairesel katmanlar eserin ağız kısmına doğru genişleyerek esere hareketlilik sağlamıştır. Eser hasarlı bir haldedir. Dip kısmı ağız kısmına lehim yoluyla birleştirilmiş ve hasarlı bölgede Osmanlıca kitabesi yer almaktadır. Kitabede; ۱۲۷۵ خانه وقف / **Vakf-ı hane.... 1275** yazılıdır (Fotoğraf 33) (Çizim 31). Lengerin kısa kenar kısmında eseri tamamen çevreleyen geometrik bir kuşak yer almaktadır. (Fotoğraf 34) (Çizim 32). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 33

Çizim 31

Fotoğraf 34

Çizim 32

Örnek no 15	: Lenger
Envanter no	: 31
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1122, Miladi 1710/1711.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 26 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve kısa kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve dairesel katmanlar mevcuttur. Bu katmanlar ağız kenar kısmına doğru genişleyerek esere yine hareketlilik sağlamıştır. Kısa kenarında hiçbir bezeme yoktur. Sadece iki adet kazıma tekniği ile yapılmış Osmanlıca kitabesi mevcuttur. Kitabenin birinde; درویش محمد ۱۲۱۳ / وقف خونکار حاجی بك داش ولی یادیگار حاضم الفقرا **Yadigâr Hadimül Fakir Derviş Mehmed Sene 1213** yazılıdır. Diğer kitabesinde ise; عشوی محمد بشه ابن حسین بشه ۱۱۲۲ / **Aşevi Mehmed Beşe İbn-i Hasan/Hüseyin ? Beşe 1122** yazılıdır (Fotoğraf 35) (Çizim 33). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 35

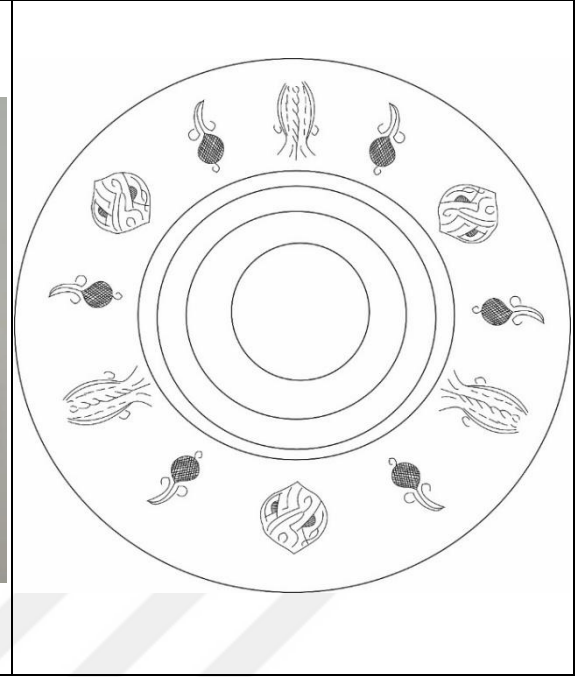
Çizim 33

Örnek no 16	: Lenger
Envanter no	: 889
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1206/1256, Miladi 1791-92/1840.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 30 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve dairesel katmanlar mevcuttur. Bu katmanlar geniş yatık kenarına doğru genişlemiştir ve esere hareketlilik sağlamıştır. Geniş yatık kenarında toplam on iki adet bitkisel motifler bulunmaktadır (Fotoğraf 36) (Çizim 34). Bunların altı adedi stilize çiçek motifi, üç adedi kadehe benzer stilize lale motifi ve son üç adedi ise şemse motifidir. Eserin ağız kısmında narçiçeği motifi ve nar motifi arasında Osmanlıca yazılmış; ۱۲۵۶ / ۱۲۰۶ خدمت عشوی / **Hizmet-i Aşevi Sene 1256** yazısı mevcuttur (Fotoğraf 37) (Çizim 35). Lengerin dip kısmı ile geniş yatık kenarı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

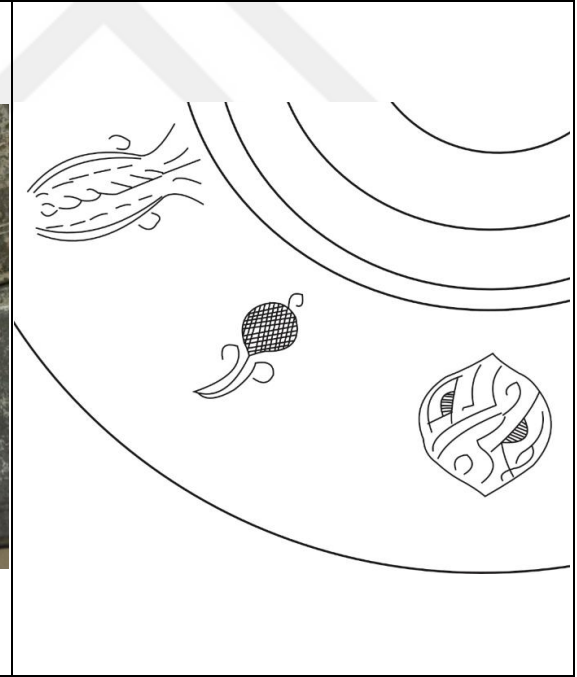
Fotoğraf 36

Çizim 34

Fotoğraf 37

Çizim 35

Örnek no 17	: Lenger
Envanter no	: 890
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1166, Miladi 1752/1753.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 26 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve dairesel katmanlar mevcuttur. Bu katmanlar geniş yatık kenarına doğru genişleyip esere hareketlilik sağlamıştır. Ağız kısmında toplam sekiz adet bitkisel ve geometrik motifler bulunmaktadır (Fotoğraf 38) (Çizim 36). Bunların iki adedi şemse motifi, iki adedi stilize lale motifi ve son üç adedi ise geometrik motiftir. Eserin ağız kısmında, lengeri çevreleyen Osmanlıca yazılmış kitabesi yer almaktadır. Kitabede; **میدان ساکین** / **Vakf-ı Hazreti Hünkâr Hacıbektaş-ı Veli Sakin Meydan Sene 1166** yazılıdır. (Fotoğraf 39) (Çizim 37). Lengerin dip kısmı ile geniş yatık kenarı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 38

Çizim 36

Fotoğraf 39

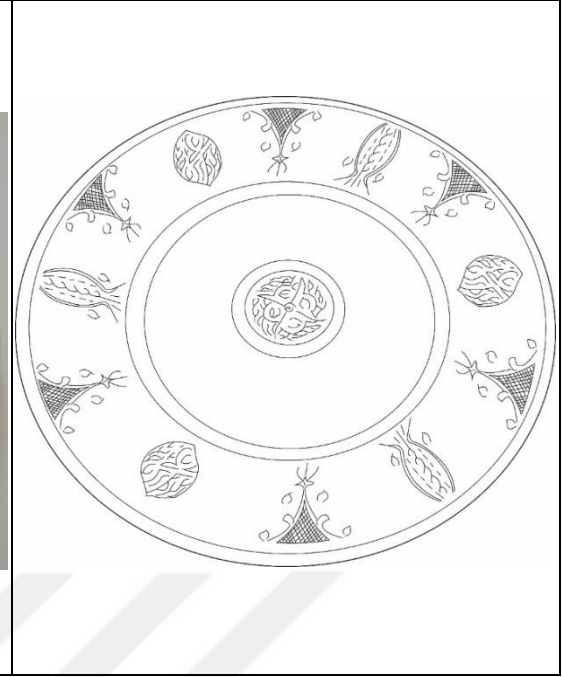
Çizim 37

Örnek no 18	: Lenger
Envanter no	: 891
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 41.5 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli, yayvan olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmının merkezinde rumi motiflerin çevrelediği stilize halde dört yapraklı yonca motifi yer almaktadır. Bu motifi ağız kısmına doğru dairesel katmanlar takip etmektedir ve esere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 40) (Çizim 38). Eserin diğer bezemeleri geniş yatık kenarındadır. Üç adedi şemse motifi, üç adedi stilize lale motifi ve son altı adedi ise geometrik bir motiftir (Fotoğraf 41) (Çizim 39). Eserin dış arka kısmında Osmanlıca kitabesi yer almaktadır. Kitabede; **وقف حجي بكتاش ولی يدكر تربهدار سيد ابراهيم ساكن كيلر / Vakf-ı Hacıbektaş-ı Veli Yed-gir Türbedar Seyyid İbrahim Sakin-i Kiler** yazmaktadır (Fotoğraf 42) (Çizim 40).

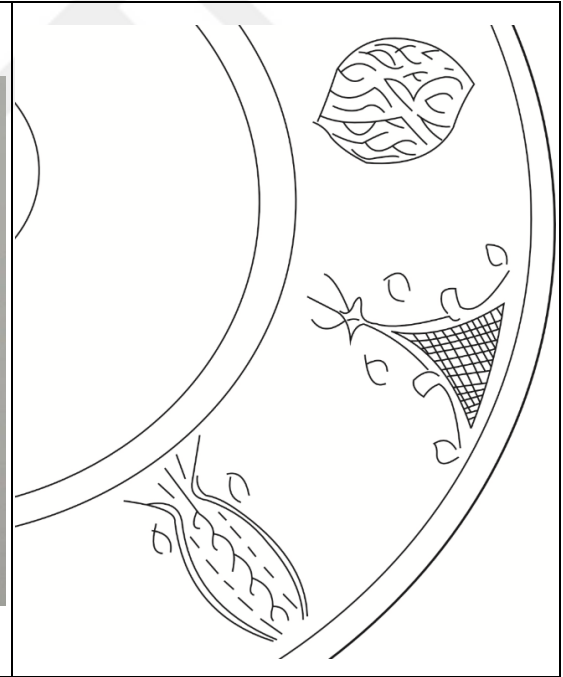
Fotoğraf 40

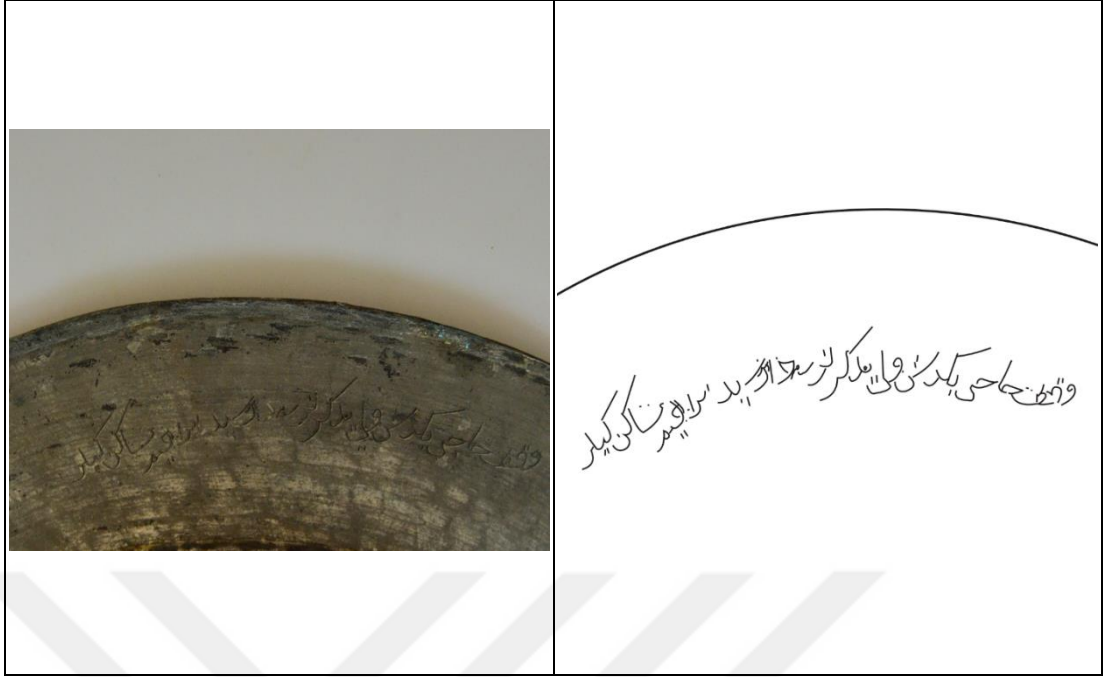
Çizim 38

Fotoğraf 41

Çizim 39

Fotoğraf 42

Çizim 40

Örnek no 19	: Lenger
Envanter no	: 1376
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve toplam üç adet dairesel katmanlar vardır. Bu katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır ve toplam on altı adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 43) (Çizim 41). Bunların dört adedi şemse motifi, sekiz adedi oldukça stilize hançeri yaprak motifi ve son olarak dört adedi ise stilize yaprak motifidir. Eserin dip kısmı geniş yatık kenarına lehim yoluyla birleştirilmiştir (Fotoğraf 44) (Çizim 42). Dip kısmı hasar görmüştür ve yama tekniği ile restore edilmiştir. Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 43

Çizim 41

Fotoğraf 44

Çizim 42

Örnek no 20	: Lenger
Envanter no	: 1493
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1270, Miladi 1854.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 32 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve toplam 5 adet dairesel katman vardır ve esere hareketlilik sağlamıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır ve toplam sekiz adet bitkisel motifler yer almaktadır (Fotoğraf 45) (Çizim 43). Bunların iki adedi kadehe benzeyen stilize lale motifi, dört adet stilize çiçek motifi ve son olarak iki adet şemse motifleridir (Fotoğraf 46) (Çizim 44). Eserin geniş yatık kenarında narçiçeği motifi ve şemse motifi arasında Ermenice; **Գլուխ պահպանիչը Կոմո Գոհ 1270** / **Gölün koruyucusu Komo Goh 1270** yazılıdır²²⁰ (Fotoğraf 47) (Çizim 45). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 45

Çizim 43

²²⁰ Ermenice çeviride yardımları bulunan Ayşenur Çınar'a şükranlarımı sunarım.

Fotoğraf 46

Çizim 44

Fotoğraf 47

Çizim 45

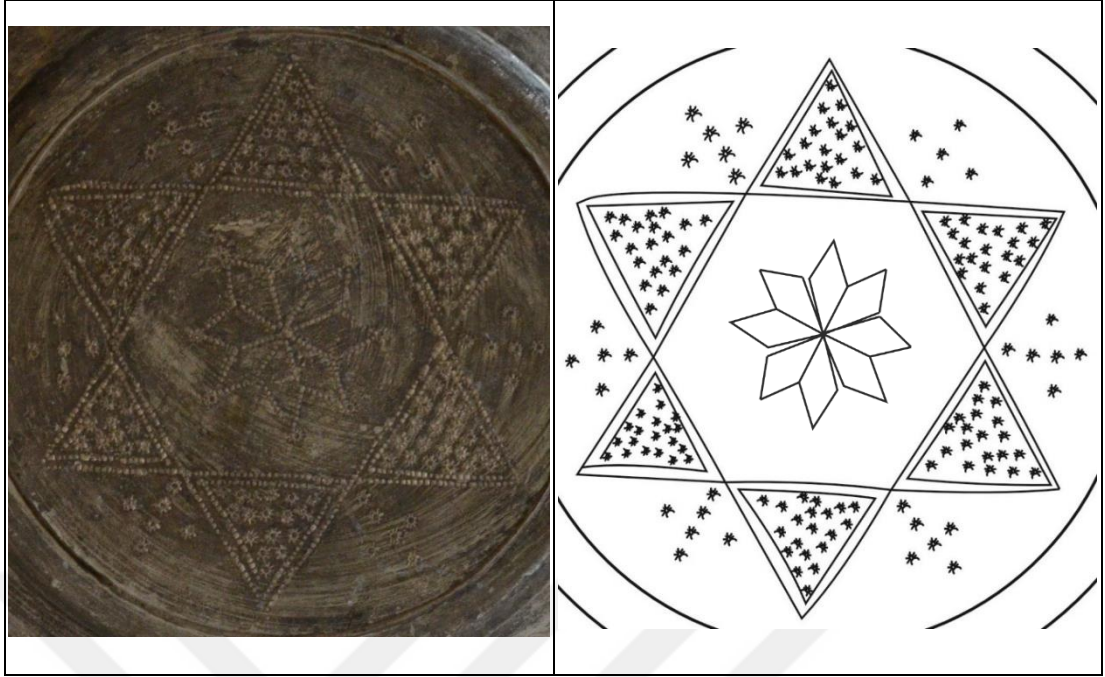
Örnek no 21	: Lenger
Envanter no	: 1661
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma, Noktalama
Ölçüleri	: Çapı 40 cm.

Tanım: Eserin dip kısmı derin, ağız kısmı geniş yatık kenarlıdır. Diğer eserlerin aksine geniş yatık kenarı tamamen bezemesizdir. Bezemeleri dip kısmında yer almaktadır (Fotoğraf 48) (Çizim 46). Dip kısmının merkezinde stilize sekiz yapraklı çiçek motifi vardır. Bu çiçek motifi altı kollu yıldız motifinin iç kısmında yer almaktadır. Altı kollu yıldız motifinin kollarının iç kısımlarında ve iç kısımların dışında küçük rozetler yer almaktadır (Fotoğraf 49) (Çizim 47). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 48

Çizim 46

Fotoğraf 49

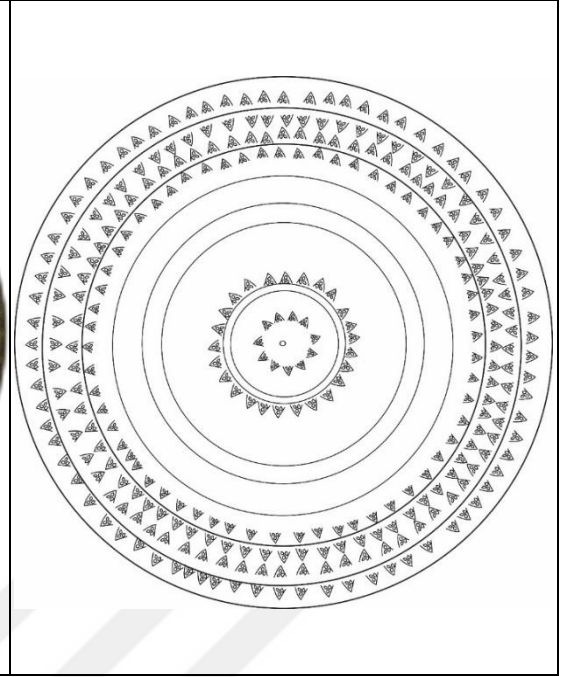
Çizim 47

Örnek no 22	: Lenger
Envanter no	: 1662
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Dövme
Ölçüleri	: Çapı 29 cm.

Tanım: Eser sıg dipli, yayvan, geniş yatık kenara sahiptir. Dip kısmı ve geniş yatık kenar kısmı tamamen bezemelidir. Eserin merkezinden ağız kısmına doğru dairesel katmanlar esere hareketlilik ve derinlik sağlamıştır (Fotoğraf 50) (Çizim 48). Dip kısmında merkezinde on bir kollu yıldız motifi yer almaktadır. Bu motifin devamında, ağız kısmına doğru genişleyen yirmi altı kollu yıldız motifi lengerin merkez kısmının bezeme programını tamamlamaktadır (Fotoğraf 51) (Çizim 49). Eserin yatık kenarında ise tamamen lengeri çevreleyen, dip kısmında ki yıldız motiflerini oluşturan bezeme öğeleri dört sıra halde ağız kısmına doğru genişlemektedir (Fotoğraf 52) (Çizim 50). Eserin dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

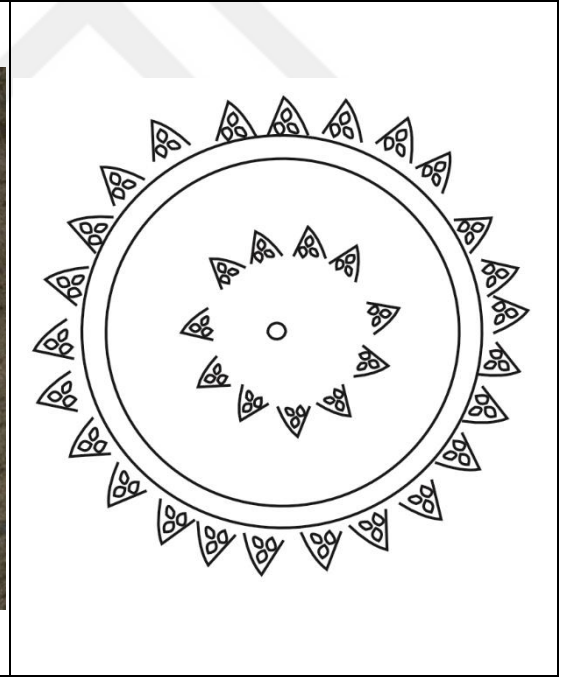
Fotoğraf 50

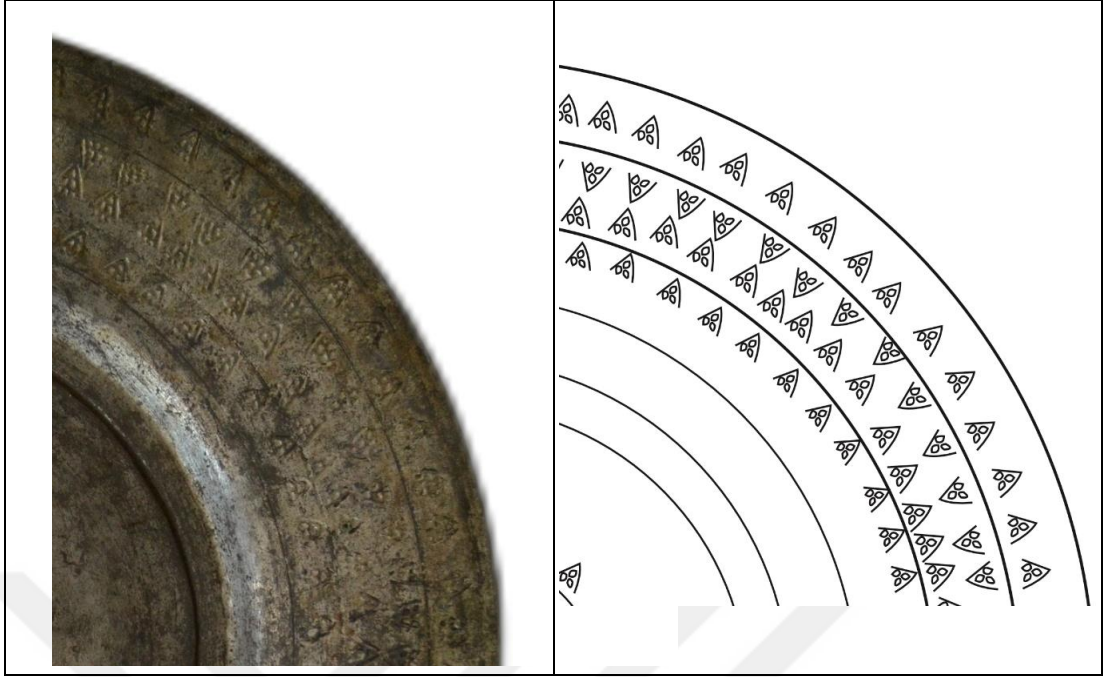
Çizim 48

Fotoğraf 51

Çizim 49

Fotoğraf 52

Çizim 50

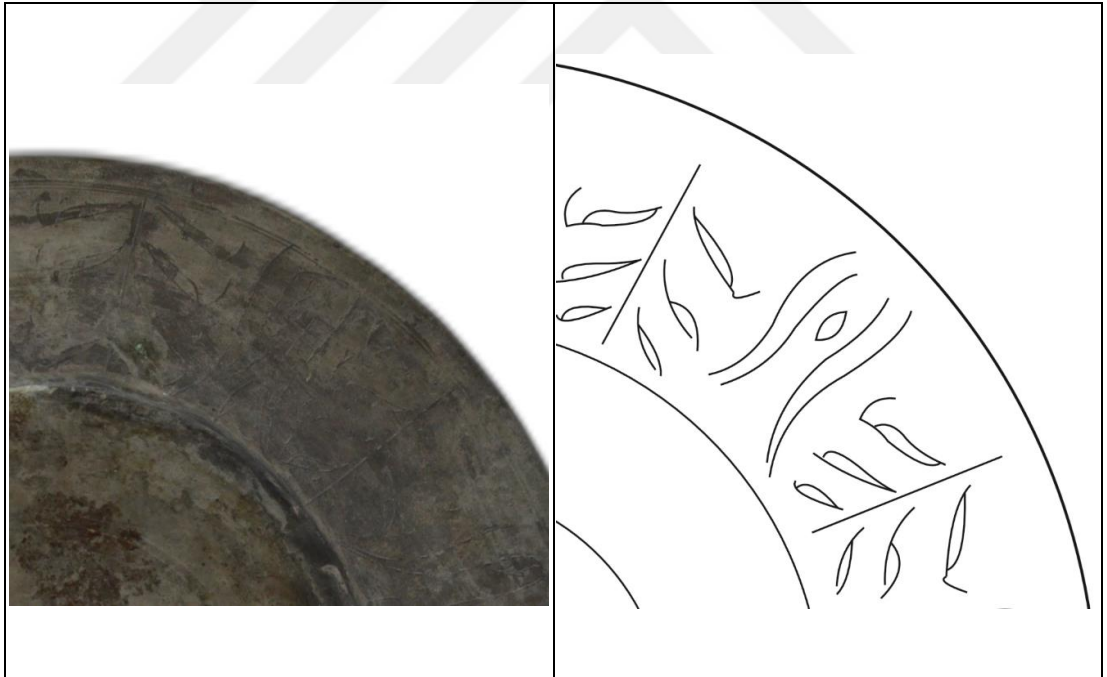
Örnek no 23	: Lenger
Envanter no	: 1663
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1138, Miladi 1725/1726.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 33 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir. Dip kısmın merkezinden ağız kısmına doğru dairesel katmanlar yer almaktadır ve esere hareketlilik sağlamıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır ve bitkisel motiflerdir (Fotoğraf 53) (Çizim 51). Bunların dokuz adedi stilize lale motifi ve sekiz adedi ise dallarında yaprakları bulunan stilize bitkisel motifler olmak üzere toplam on yedi adet bitkisel motiftir (Fotoğraf 54) (Çizim 52). Eser hasarlı bir haldedir ve hasar gören yeri onarılmıştır. Dış arka kısmında herhangi bir bezeme motifi yoktur. Sadece yazısının ve tarihin hasar gördüğü bir kitabesi mevcuttur. Bu kitabe her iki lale motifinin arasındadır. Kitabede; ١١٣٨ عانسه ... صاحبه / Sahibe ... Âişe ? 1138 yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 55) (Çizim 53). Eserin dip kısmı ile geniş yatık kenar kısmı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Dış arka kısmının merkezinde kakma izleri mevcuttur.

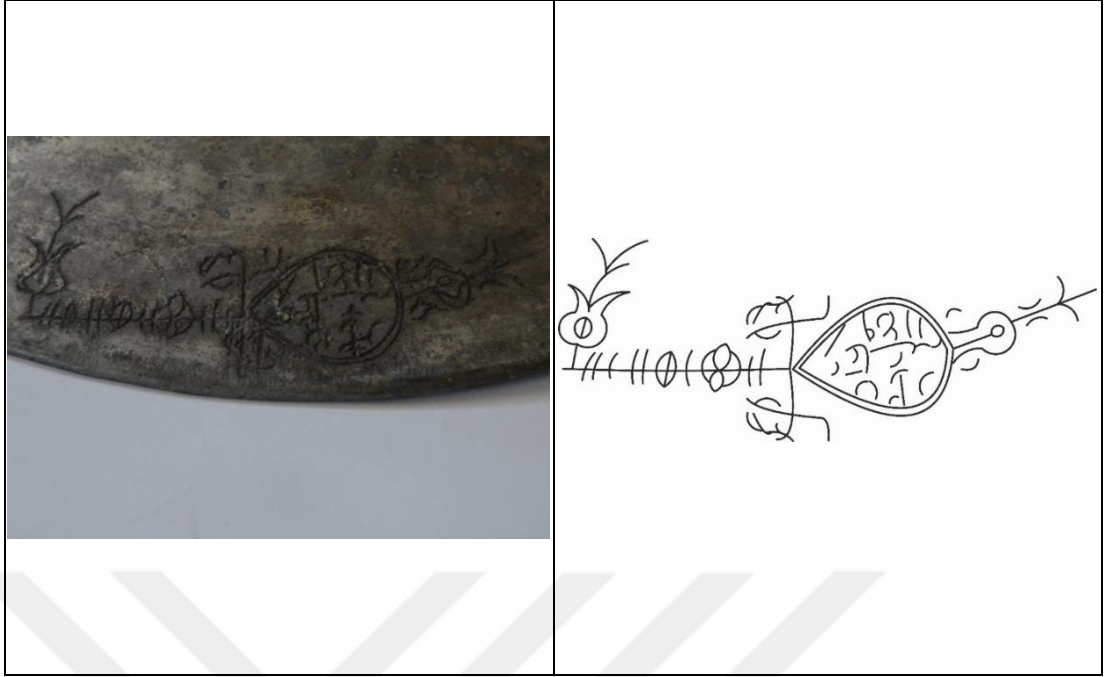
Fotoğraf 53

Çizim 51

Fotoğraf 54

Çizim 52

Fotoğraf 55

Çizim 53

Örnek no 24	: Lenger
Envanter no	: 20
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: Hicri 1262, Miladi 1846.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24 cm.

Tanım: Eser sıg dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Lengerin dip kısmı tamamen sadedir ve merkezden ağız kısmına doğru genişleyen dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır. Lengerin bezemeleri geniş yatık kenarında yer almaktadır (Fotoğraf 56) (Çizim 54). Bunların üç adedi kadehe benzeyen stilize lale motifi, altı adedi çiçek motifi ve son üç adedi ise şemse motifleridir (Fotoğraf 57) (Çizim 55). Lengerin dış arka kısmı tamamen sadedir. Bu lengerin bir kapağı yer almaktadır (Fotoğraf 58) (Çizim 56). Lengerin kapağı sade olup sadece kitabesi mevcuttur. Kitabede; وقف آستانه خنکار حجي بكتاش ولی یادگار السيد ابدين بابا طوسن بابازاده الاغريبوزى ۱۲۶۲ / Vakf-ı Asitane-i Hünkârül Hacı Bektaş-ı Veli Yadigâr Esseyid Abidin Baba Tosun Babazâde e'l-Eğribozi 1262 yazılıdır (Fotoğraf 59) (Çizim 57).

Fotoğraf 56

Çizim 54

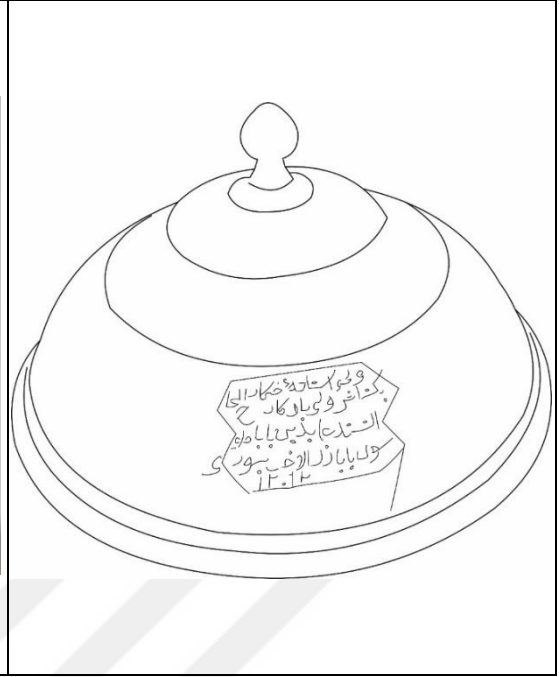

Fotoğraf 57

Çizim 55

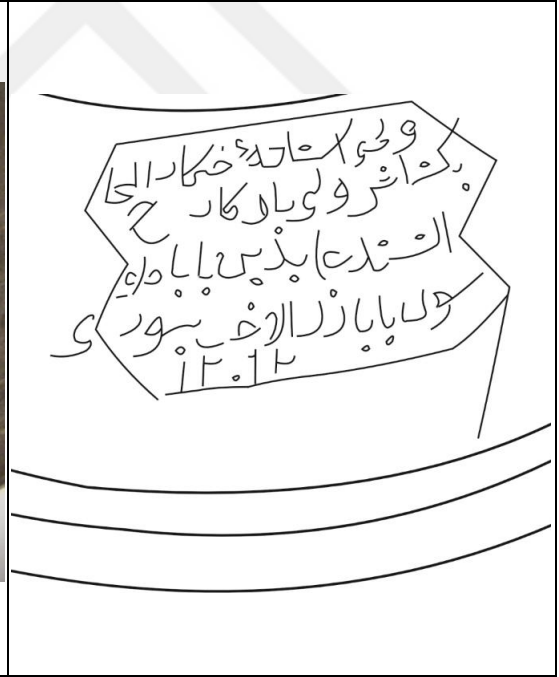
Fotoğraf 58

Çizim 56

Fotoğraf 59

Çizim 57

Örnek no 25	: Sini (Tepsi)
Envanter no	: 882
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 18-19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 44 cm.

Tanım: Eser sığ dipli ve kısa kenarlıdır. Merkez olmak üzere kısa kenar kısmına kadar bezemeleri mevcuttur (Fotoğraf 60) (Çizim 58). Merkez kısmında birbirini takip eden, çarkıfelek formlu rumi motifler vardır. Bu rumi motiflerin dış kısmında kısa kenar kısmına doğru genişleyen dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 61) (Çizim 59). Eserin merkezinin dışında yer alan bezemelerin dört adedi stilize selvi ağacı motifi ve dört adedi stilize dört yapraklı yonca motifi olmak üzere toplam sekiz adet bitkisel motif yer almaktadır (Fotoğraf 62) (Çizim 60). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 60

Çizim 58

Fotoğraf 61

Çizim 59

Fotoğraf 62

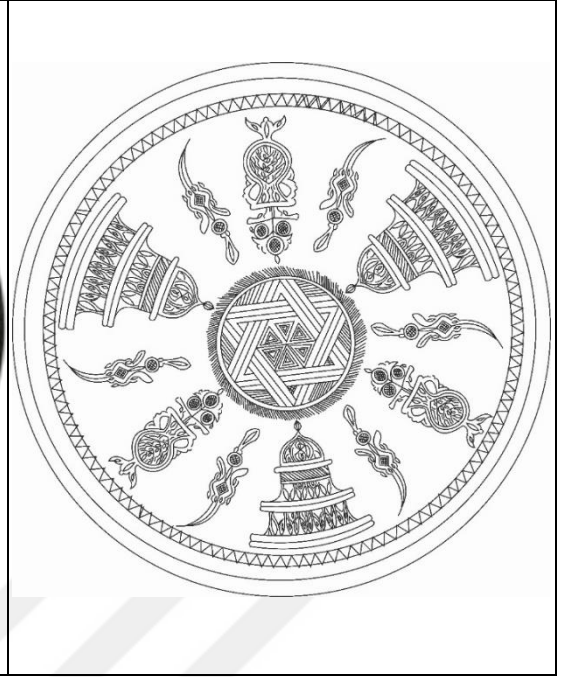
Çizim 60

Örnek no 26	: Sini (Tepsi)
Envanter no	: 1569
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 18-19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 46 cm.

Tanım: Tepsi sığ dipli ve kısa kenarlıdır. Merkez kısmından kısa kenar kısmına doğru hem bitkisel hem de geometrik bezemeler ile süslenmiştir (Fotoğraf 63) (Çizim 61). Merkez kısmının ortasında altı adet üçgen parçaların oluşturduğu bir düzenleme vardır. Parçaların oluşturduğu düzenleme altı kollu yıldız motifinin iç kısmında yer almaktadır. Altı kollu yıldız motifi dairesel bir katmanla çevrelenmiştir ve bu katmanın etrafında ince tığ motifleri yıldızı tamamen kuşatmıştır (Fotoğraf 64) (Çizim 62). Merkezden kısa kenara kadar toplam on iki adet motif vardır. Bunlardan altı adedi oldukça stilize edilmiş hançeri yaprak motifleri, üç adedi ise taban kısmı balık kuyruğuna benzer şekilde yapılmış vazo içinde narçiçeği motifleri ve üç adedi ise tepeliği bulunan üç katlı kubbeli mekâna benzeyen motiflerdir. Bu motiflerden sonra kısa kenar kısmına doğru genişleyen ve tepsiyi tamamen çevreleyen zikzak motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 65) (Çizim 63). Tepsi hasar görmesinden dolayı onarım geçirmiştir. Dış arka kısmı tamamen sadedir.

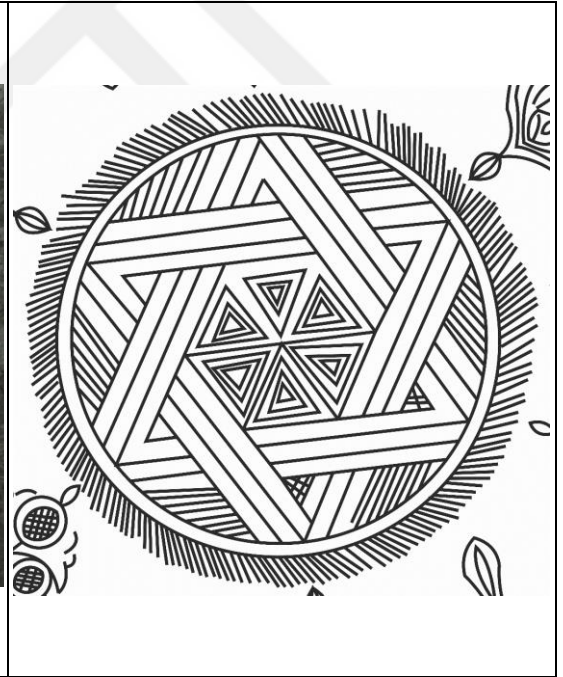
Fotoğraf 63

Çizim 61

Fotoğraf 64

Çizim 62

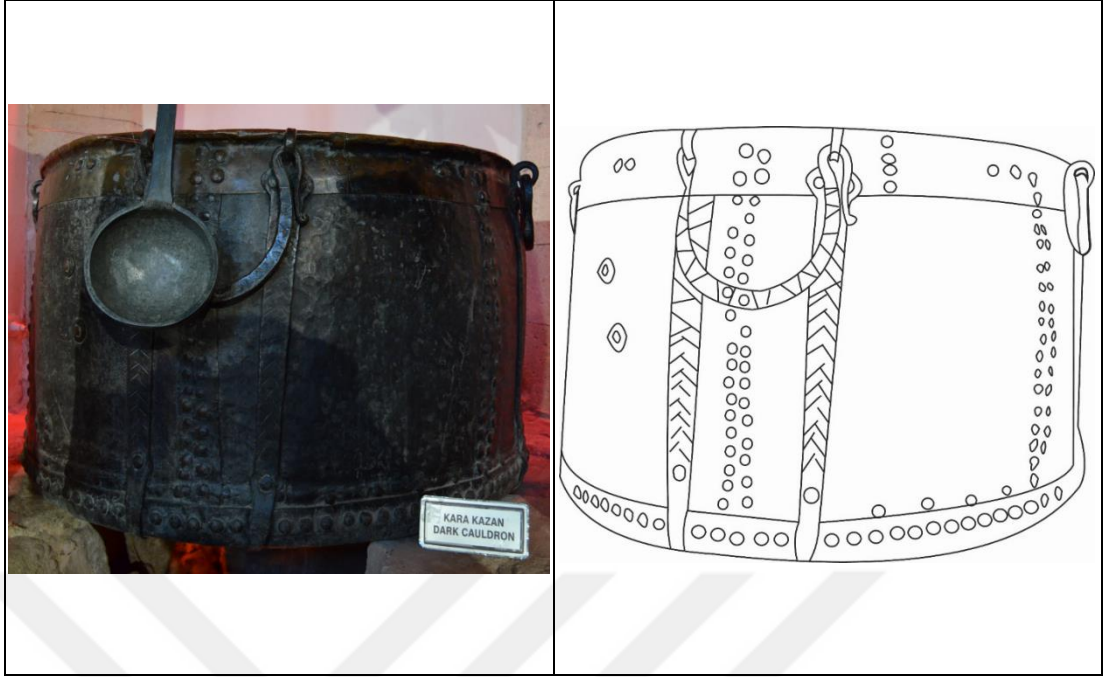

Fotoğraf 65

Çizim 63

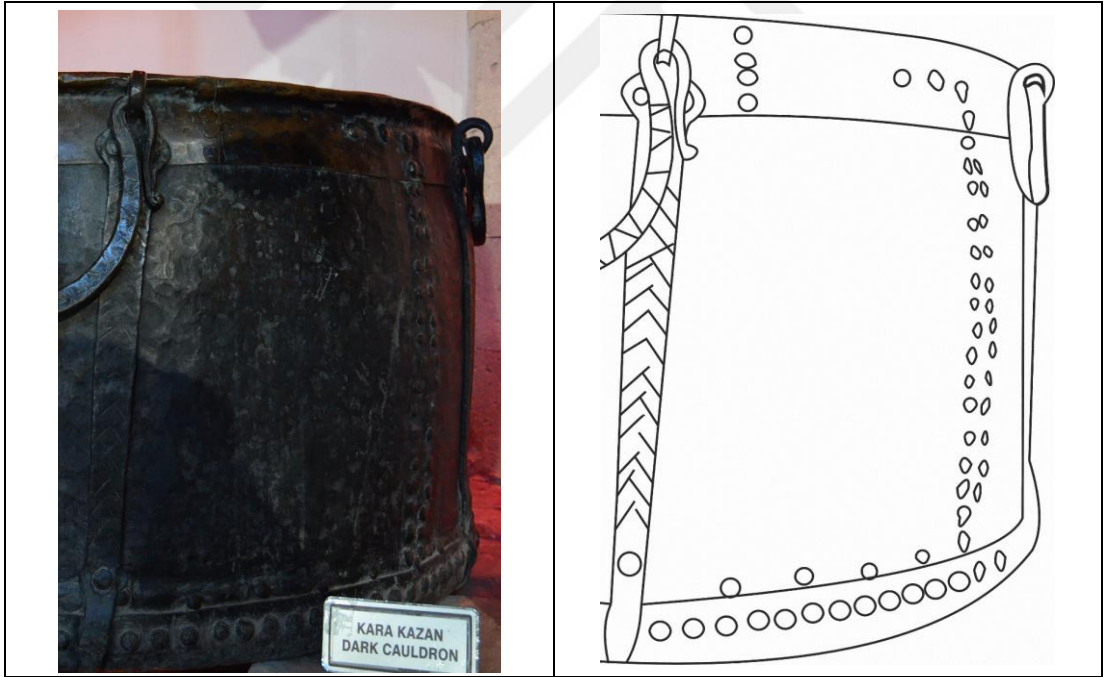
Örnek no 27	: Kazan
Envanter no	: 713
İnceleme Tarihi	: 17.11.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Dövme
Ölçüleri	: Çapı 130 cm.

Tanım: Eser derin dipli, geniş ve bombelidir. Eserin iç ve dış kısmı tamamen bezemesizdir (Fotoğraf 66) (Çizim 64). İki kulpu büyük, iki kulpu küçük olmak üzere toplam dört adet kulpu yer almaktadır. İç kısmında dövme izleri mevcuttur. Kulpları kazana perçinlenerek birleştirilmiştir. Taban kısmında yatay olarak ve kulpların perçinlendiği bölümlerde aşağı doğru dikey olarak bordürleri yer almaktadır (Fotoğraf 67) (Çizim 65). Eserin ağız kısmı dışa dönüktür.

Fotoğraf 66

Çizim 64

Fotoğraf 67

Çizim 65

5.3. Niğde Müzesi'nde Yer Alan Eserler

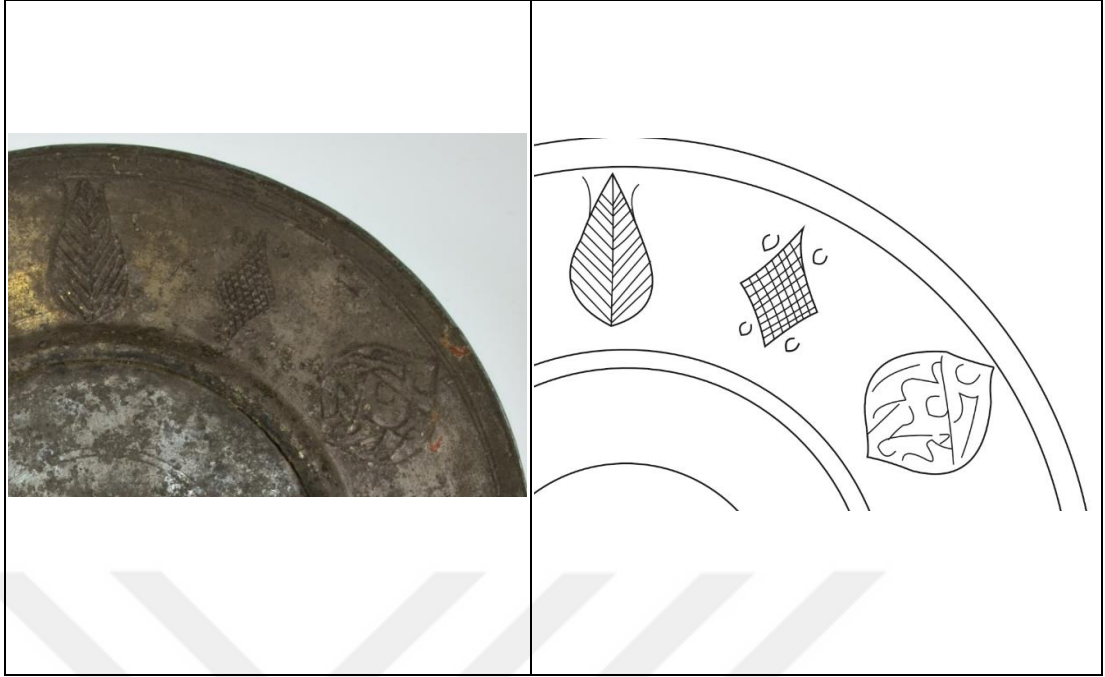
Örnek no 28	: Lenger
Envanter no	: 1.3.86
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 27.5 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı düz ve sadedir. Dip kısmında dışa doğru genişleyen dairesel katmanlar esere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 68) (Çizim 66). Geniş yatık kenarında üç adet şemse motifi, üç adet stilize yaprak motifi ve altı adet geometrik motif yer almaktadır (Fotoğraf 69) (Çizim 67). Lengerin dip ve ağız kısmı birbirlerine lehim yolu ile birleştirilmiştir. Dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

Fotoğraf 68

Çizim 66

Fotoğraf 69

Çizim 67

Örnek no 29	: Lenger
Envanter no	: 4.1.75
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve dip kısmında yer alan dairesel katmanlar esere hareketlilik ve derinlik sağlamıştır (Fotoğraf 70) (Çizim 68). Geniş yatık kenarında toplam beş adet dört yapraklı yonca motifi vardır (Fotoğraf 71) (Çizim 69). Lengerin orta kısmında muhtemelen bir motif yer almaktadır ve hasar görmüştür. Buna bağlı olarak lengerin arka yüzünde muhtemelen kakma işinin izleri yer almaktadır.

Fotoğraf 70

Çizim 68

Fotoğraf 71

Çizim 69

Örnek no 30	: Lenger
Envanter no	: 4.7.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24 cm.

Tanım: Lenger yuvarlak formda olup sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Lengerin iç kısmı sadedir ve hasar görmüştür (Fotoğraf 72) (Çizim 70). Ağız kenar kısımlarında toplam sekiz adet bitkisel motif yer almaktadır. Bunlar dört adet lale motifi, bu lale motiflerinin sağ ve sol tarafını çevreleyen toplam sekiz adet olmak üzere stilize edilmiş buğday başağı motifleri ve dört adet şemse motifleridir (Fotoğraf 73) (Çizim 71). Hasar gören dip kısmının arka yüzünde kakma izleri mevcuttur. Kakma izi dışında kalan yerlerin tamamı sadedir.

Fotoğraf 72

Çizim 70

Fotoğraf 73

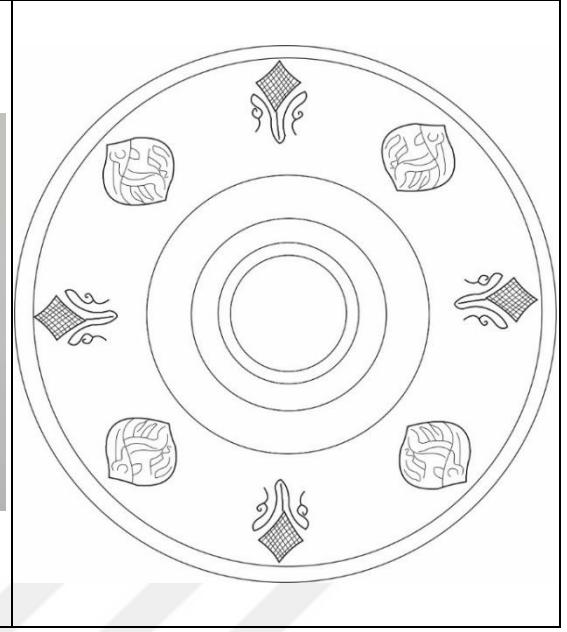
Çizim 71

Örnek no 31	: Lenger
Envanter no	: 6.4.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 20 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. İç kısmında geniş yatık kenarına doğru genişleyen dairesel katmanlar yer almaktadır ve esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır. Dairesel katmanlar haricinde bir bezeme bulunmamaktadır(Fotoğraf 74) (Çizim 72). Geniş yatık kenar kısmında birbirlerine karşılıklı, simetrik bir düzende yerleştirilmiş toplam sekiz adet bitkisel motifler yer almaktadır. Bunları dört adedi şemse motifleri ve dört adedi stilize çiçek motifleridir (Fotoğraf 75) (Çizim 73). Lengerin dış arka kısmı sade olup orta kısmında kakma izleri yer almaktadır.

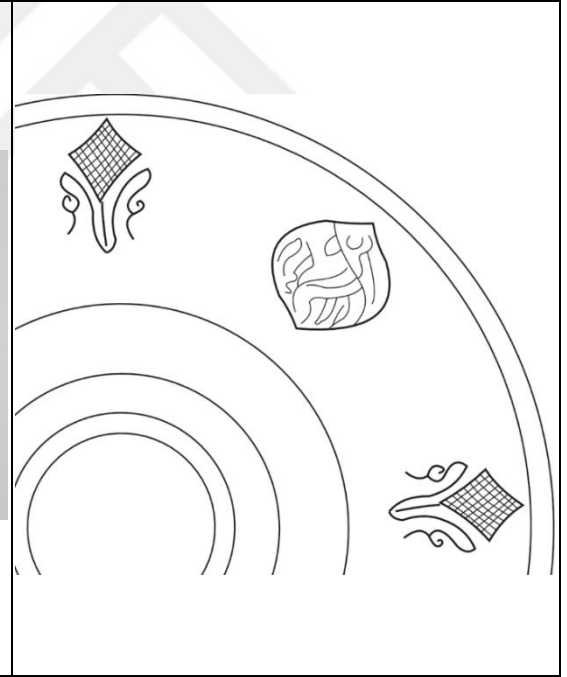
Fotoğraf 74

Çizim 72

Fotoğraf 75

Çizim 73

Örnek no 32	: Lenger
Envanter no	: 6.10.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 48.4 cm.

Tanım: Sığ dipli yayvan halde, geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmında dışa doğru genişleyen dairesel katmanlar esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır ancak tahrip olmuştur (Fotoğraf 76) (Çizim 74). Lengerin geniş yatık kenarında yedi adet şemse motifleri ve yedi adet stilize nar ağacı motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 77) (Çizim 75). Lengerin arka yüzeyi sade bir halde işlenmiştir lakin orta kısmında bir takım kakma izleri mevcuttur. Muhtemelen bu kakma izleri lengerin dip kısmında yer alan penç motifine benzer bir bezemenin işleme izleridir. Yer yer hasarlı olan bu lengerin ağız kısmında iki adet kırık bölüm vardır lakin lengerin dairesel şeklini bozacak herhangi bir sorun teşkil etmemektedir.

Fotoğraf 76

Çizim 74

Fotoğraf 77

Çizim 75

Örnek no 33	: Lenger
Envanter no	: 13.1.80
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli yayvan olup ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmında geniş yatık kenarına doğru genişleyen dairesel katmanlar yer almaktadır ve bu katmanlar esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır. Dip kısmı sadedir (Fotoğraf 78) (Çizim 76). Geniş yatık kenarında altı adet stilize çiçek motifleri, sırasıyla takip eden üç adet şemse motifleri ve üç adet stilize edilmiş yaprak motifleri olmak üzere toplam on iki adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 79) (Çizim 77). Lengerin arka kısmı sadedir.

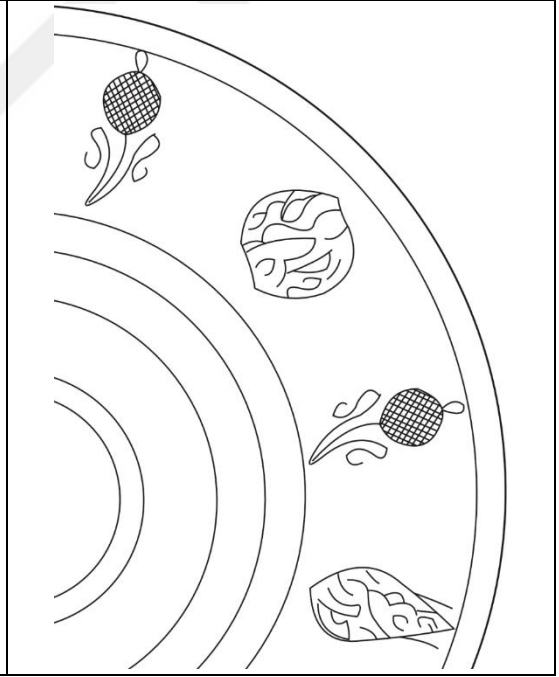
Fotoğraf 78

Çizim 76

Fotoğraf 79

Çizim 77

Örnek no 34	: Lenger
Envanter no	: 5.7.92
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24 cm.

Tanım: Eser sığ dipli yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir. Esere hareketlilik ve derinlik sağlayacak çok fazla dairesel katman yer almamaktadır. (Fotoğraf 80) (Çizim 78). Geniş yatık kenarının dört tarafında karşılıklı yerleştirilmiş ve kazıma ile işlenmiş dört adet şemse motifleri yer almaktadır (Çizim 81) (Fotoğraf 79). Eserin dış arka kısmı ise yine sade bırakılmıştır.

Fotoğraf 80

Çizim 78

Fotoğraf 81

Çizim 79

Örnek no 35	: Lenger
Envanter no	: 6.1.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28.2 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve ağız kısmına doğru genişleyen dairesel katmanlar lengere hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 82) (Çizim 80). Geniş yatık kenarında stilize çiçekleri olan dört adet yaprak motifleri ve sırasıyla takip eden dört adet şemse motifleri olmak üzere toplam sekiz adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 83) (Çizim 81). Arka kısmı sade tutulmuştur.

Fotoğraf 82

Çizim 80

Fotoğraf 83

Çizim 81

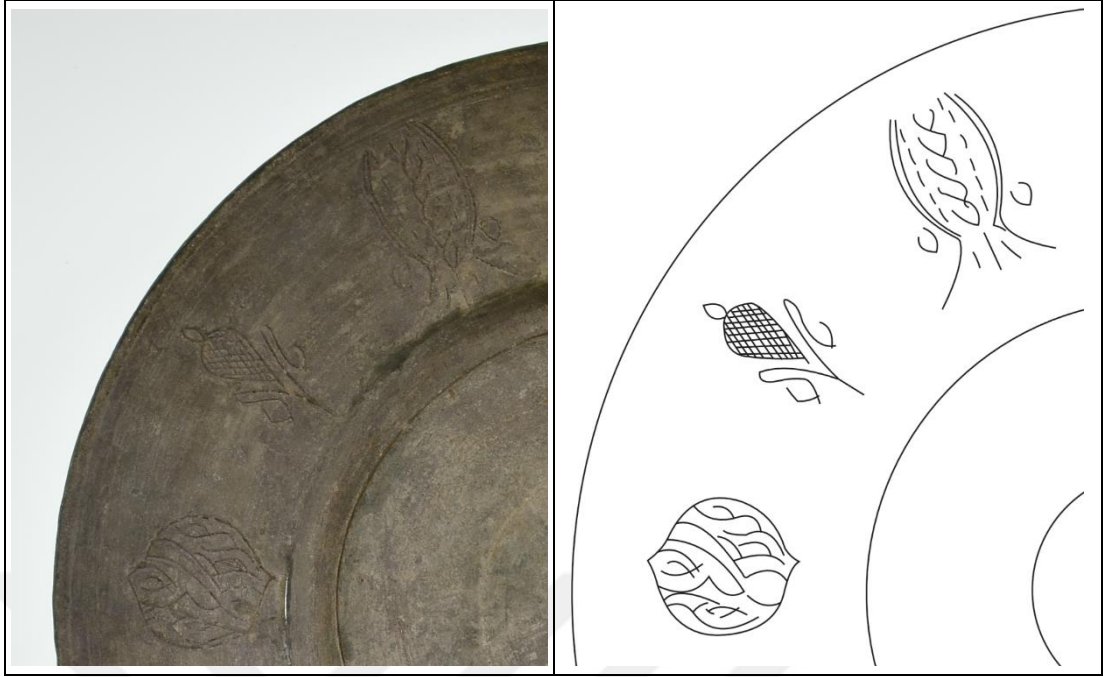
Örnek no 36	: Lenger
Envanter no	: 6.2.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 27.2 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir. Dip kısmında bir adet dairesel katman mevcuttur (Fotoğraf 84) (Çizim 82). Geniş yatık kenarında stilize edilmiş kadehe benzer şekilde üç adet lale motifi, altı adet stilize çiçek motifi ve üç adet şemse motifi olmak üzere toplam on iki adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 85) (Çizim 83). Arka kısmı sade tutulmuştur.

Fotoğraf 84

Çizim 82

Fotoğraf 85

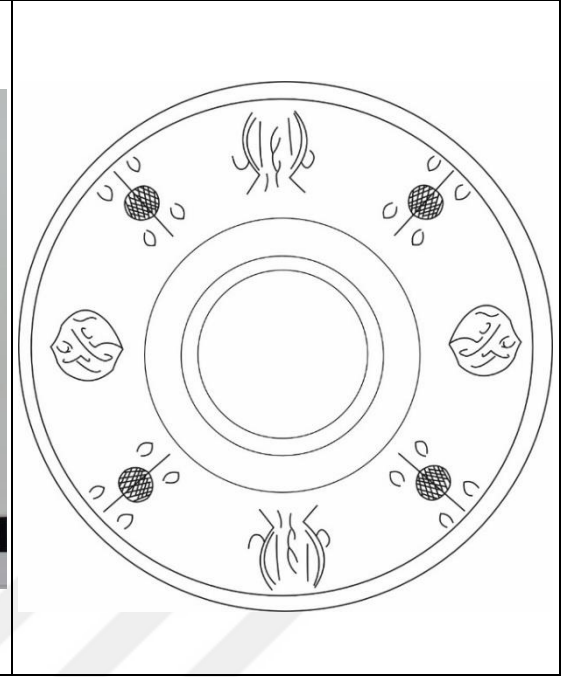
Çizim 83

Örnek no 37	: Lenger
Envanter no	: 6.3.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 21.5 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı düz ve sadedir. Geniş yatık kenarına doğru genişleyen dairesel katmanlar mevcuttur (Fotoğraf 86) (Çizim 84). Geniş yatık kenarında birbirlerini sırasıyla izleyen, kadehe benzer şekilde bezenmiş, birbirlerine dikey iki adet lale motifi, dört adet salbekli stilize çiçek motifi ve yine birbirlerine dikey dört adet şemse motifi olmak üzere toplam on adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 87) (Çizim 85). Arka kısmı düz ve sade tutulmuştur.

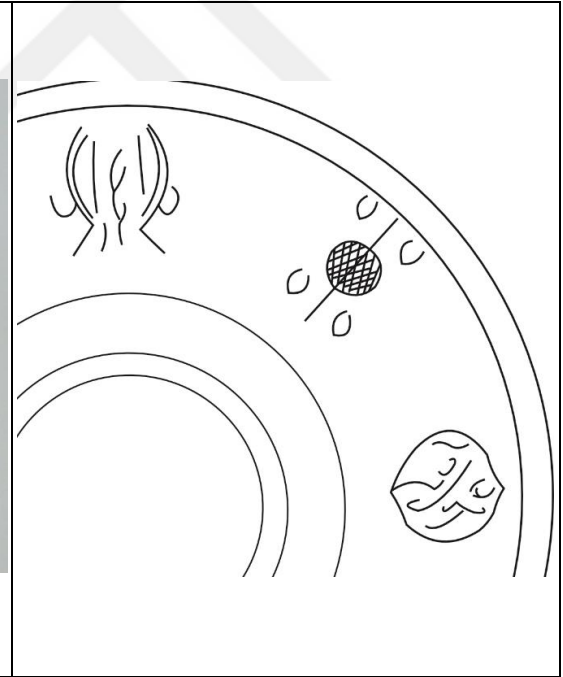
Fotoğraf 86

Çizim 84

Fotoğraf 87

Çizim 85

Örnek no 38	: Lenger
Envanter no	: 6.5.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 20 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı düz ve sadedir. Diğer örneklerde olan, esere hareketlilik ve derinlik sağlayan dairesel katmanlar bu örnekte yoktur (Fotoğraf 88) (Çizim 86). Geniş yatık kenarında ise birbirlerini takip eden üç adet şemse motifi, üç adet stilize yaprak ve dikdörtgen motif olmak üzere toplam on iki adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 89) (Çizim 87). Eserin dış arka kısmı yine sade tutulmuştur.

Fotoğraf 88

Çizim 86

Fotoğraf 89

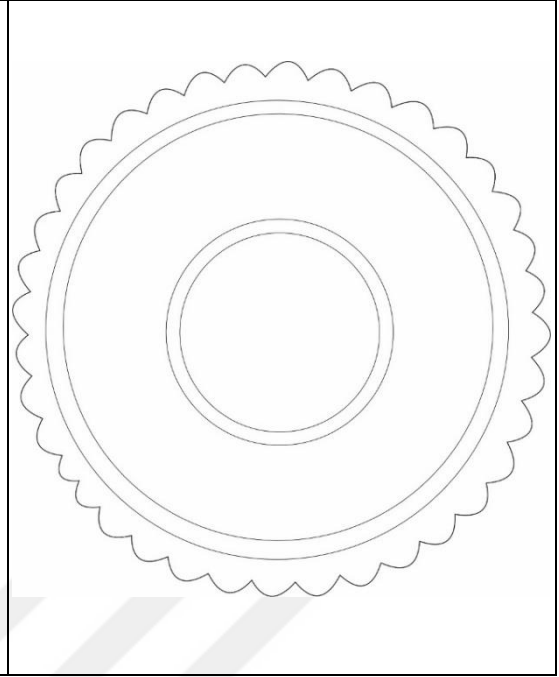
Çizim 87

Örnek no 39	: Lenger
Envanter no	: 27.10.71
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: Hicri 1263, Miladi 1846/1847
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23.6 cm.

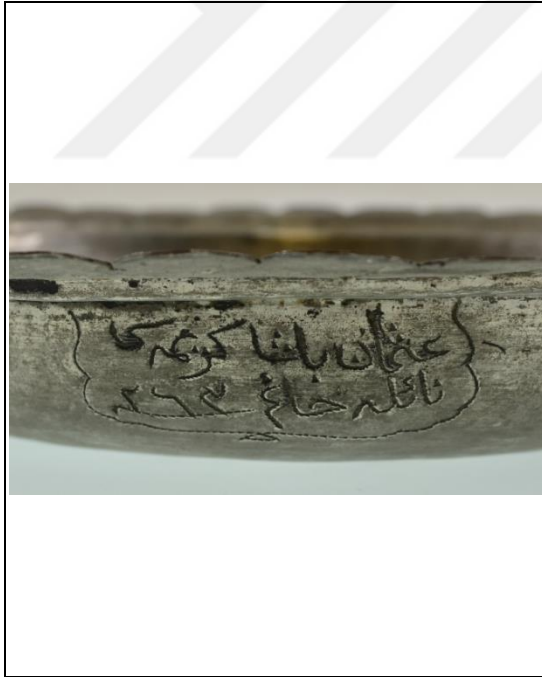
Tanım: Lenger sığ dipli olup yayvan ve kısa yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve orta kısmında sadece iki adet dairesel katman yer almaktadır. Kenar dış kısımları dilimlenmiş bir şekilde lengeri çevrelemektedir (Fotoğraf 90) (Çizim 88). Kısa yatık kenarı sadedir ve hiçbir bezemesi yoktur. Dış tarafının kenar kısmında Osmanlıca; ۲۶۳ عثمان پاشا کریمه‌تی نائله خانم / **Osman Paşa kerimesi Naile Hanım Sene [1]263** yazısı yer almaktadır ve bu eserin bir hediye olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 91) (Çizim 89). Dış arka kısmı sade tutulmuştur.

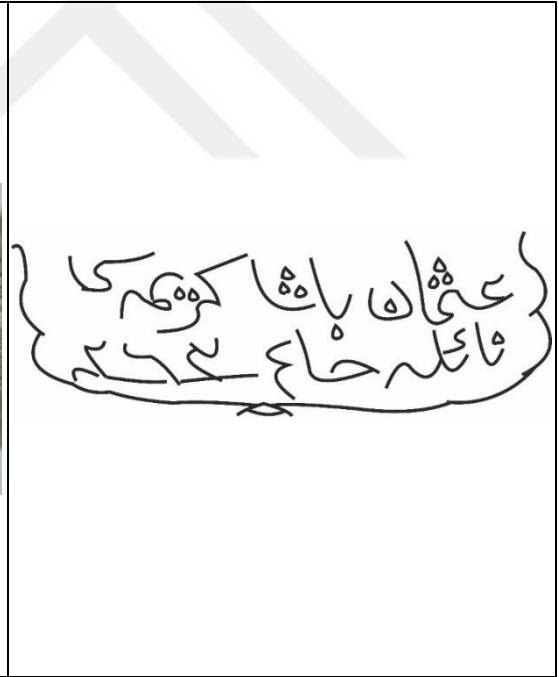
Fotoğraf 90

Çizim 88

Fotoğraf 91

Çizim 89

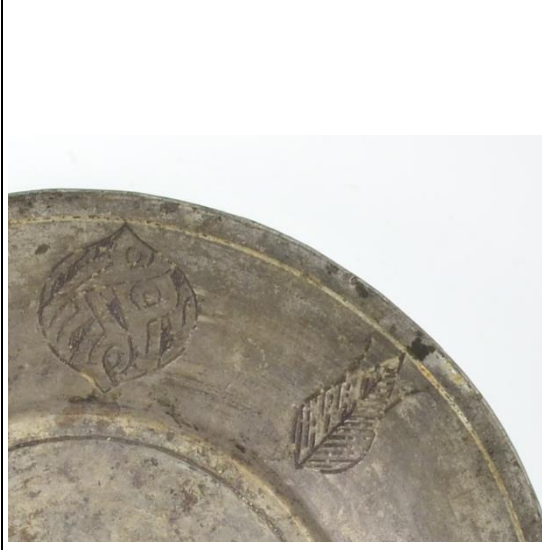
Örnek no 40	: Lenger
Envanter no	: 1.2.86
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Eserin dip kısmı tamamen sadedir ve esere derinlik ve hareketlilik sağlayan katmanlar tahrip olduğundan sayısının ne kadar olduğu belli değildir. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 92) (Çizim 90). Dört adet stilize yaprak ve dört adet şemse motifi yer olmak üzere toplam sekiz adet motif bulunmaktadır (Fotoğraf 93) (Çizim 91). Eserin dış arka kısmının merkezinde tahrip olmuş bir halde boyama ile bezenmiş bir çiçek motifi yer almaktadır (Fotoğraf 94) (Çizim 92).

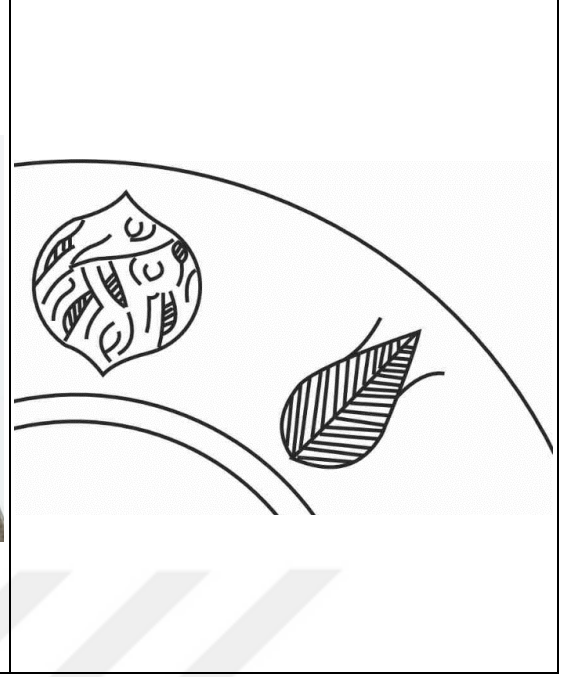

Fotoğraf 92

Çizim 90

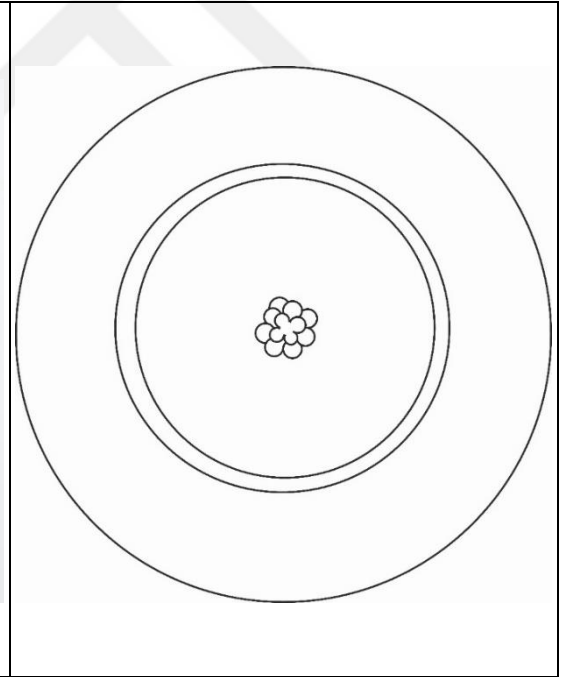
Fotoğraf 93

Çizim 91

Fotoğraf 94

Çizim 92

Örnek no 41	: Lenger
Envanter no	: 6.9.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 38 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve esere derinlik ve hareketlilik sağlayan dairesel katmanlar mevcuttur. Eserin tüm bezemeleri geniş yatık kenarında bulunmaktadır (Fotoğraf 95) (Çizim 93). Geniş yatık kenarında oldukça stilize edilmiş motifler bulunmaktadır. Altı adedi çiçek motifi, üç adedi kadehe benzer şekilde bezenmiş lale motifi ve son üç adedi ise şemse motifleri olmak üzere toplam on iki adet motif bulunmaktadır (Fotoğraf 96) (Çizim 94). Eserin dış arka kısmı tamamen sade tutulmuştur.

Fotoğraf 95

Çizim 93

Fotoğraf 96

Çizim 94

Örnek no 42	: Lenger
Envanter no	: 7.8.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: Hicri 1227, Miladi 1812/1813
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 17.6 cm.

Tanım: Eser derin dipli ve kısa kenarlıdır. Eserin dip kısmına iki adet dairesel katman ye almaktadır. Dairesel katmanlardan hariç başka hiçbir bezeme yer almamaktadır. (Fotoğraf 97) (Çizim 95). Eserin dış merkez kısmı sade olup kısa kenar kısmında bir adet damgası vardır. Damgada Osmanlıca; **علمدار عالی / Alemdâr Ali** yazmaktadır. Dış arka kısmında da Osmanlıca yazılmış kitabesi yer almaktadır. Kitabede; **افندی ۱۲۲۷ / Sahib-i Şehriyâri Küçük/Göcek/Gücük? El-Hac Ali Efendi 1227** yazmaktadır. Yazı kısmı iki şeritli bir çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin her iki kenarında çerçeveye bağlı stilize edilmiş çiçek motifleri bulunmaktadır (Fotoğraf 98) (Çizim 96).

Fotoğraf 97

Çizim 95

Fotoğraf 98

Çizim 96

Örnek no 43	: Lenger
Envanter no	: 7.9.73
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: Miladi 1827
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 19 cm.

Tanım: Eser sıg dipli ve kısa kenarlıdır. Dip kısmının merkezinde sonradan eklenmiş ayrı olarak eklenmiş parçası bulunmaktadır ve hafif dışa taşkındır. Söz konusu dip kısmında herhangi bir dairesel katman bulunmamaktadır. Eserin ön yüzü tamamen sade tutulmuştur (Fotoğraf 99) (Çizim 97). Eserin dış arka kısmı bezeme açısından sade tutulmuş ancak iki ayrı yerde Rumca yazılmış yazı ve tarihler yer almaktadır. (Fotoğraf 100) (Çizim 98). Eserin erken tarihinin bulunduğu yazıda **Ι Ι Σ 1827** yazısı mevcuttur ve kubbeye benzer bir çerçeve içine alınmıştır (Fotoğraf 101) (Çizim 99). Diğer yerde bulunan yazıda **Ι Ε Ρ Ι ω 1853 / Rahip 1853** yazmaktadır ve iki kenarında bulunan kıvrımlı çizgiler ile yazı kapatılmıştır. Bu yazı muhtemelen ya onarım tarihi ya da daha sonra hediye edildiği kişi ve tarih yazısıdır (Fotoğraf 102) (Çizim 100).

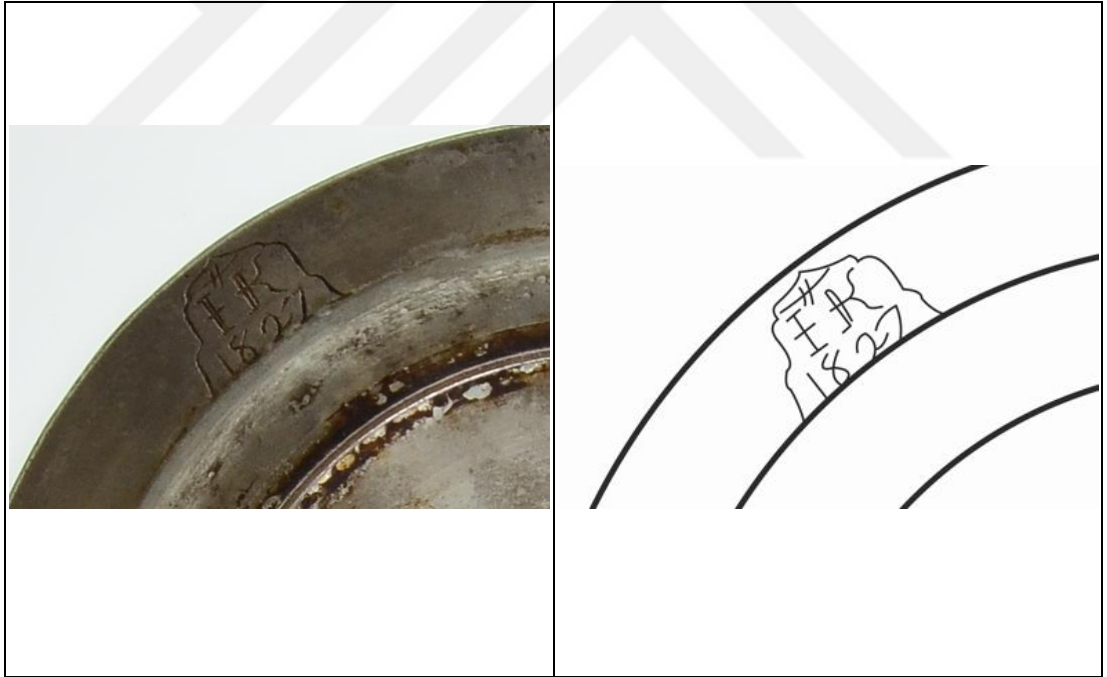
Fotoğraf 99

Çizim 97

Fotoğraf 100

Çizim 98

Fotoğraf 101

Çizim 99

Fotoğraf 102

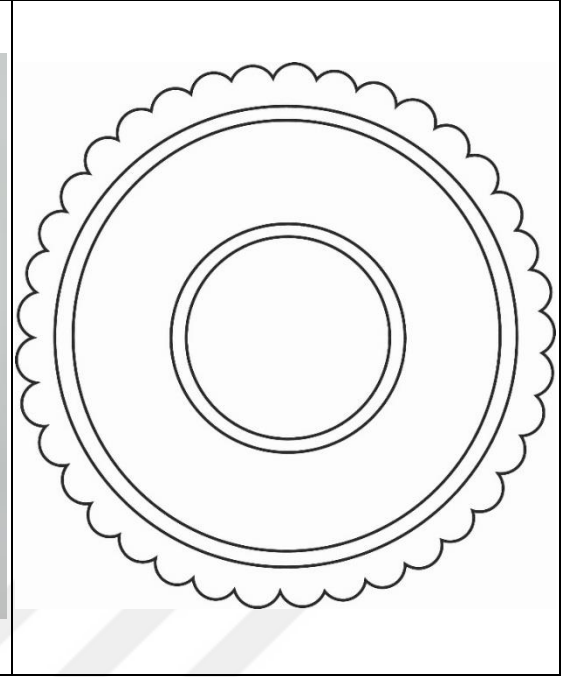
Çizim 100

Örnek no 44	: Lenger
Envanter no	: 10.15.75
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: Hicri 1263, Miladi 1846/1847
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: 23.6 cm.

Tanım: Eser sığ dipli olup kısa kenar kısma sahiptir. Dip kısmı tamamen sadedir ve sadece iki adet dairesel katman yer almaktadır. Eserin kenar dış kısmı dilimli olarak çevrelenmiştir (Fotoğraf 103) (Çizim 101). Eserin dış kenar yüzeyinde Osmanlıca yazılmış kitabesi yer almaktadır. Kitabede; عثمان پاشا کریمہٹی نانله خاتم ۲۶۳ / **Osman Paşa Kerimesi Naile Hanım Sene [1]263** yazılıdır (Fotoğraf 104) (Çizim 102). Dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

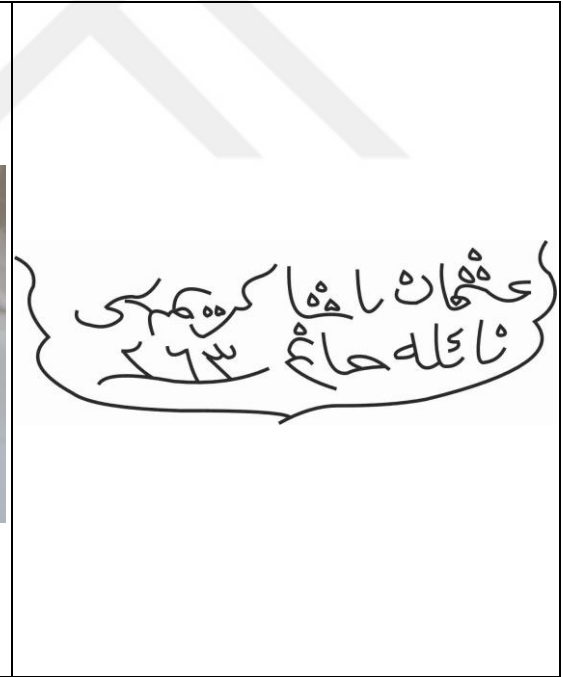
Fotoğraf 103

Çizim 101

Fotoğraf 104

Çizim 102

Örnek no 45	: Tas
Envanter no	: 22.3.72
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 20. Yüzyıl
Malzemesi	: Gümüş
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Ağız çapı 11 cm, taban çapı 6 cm, yükseklik 5.8 cm.

Tanım: Eser derin dipli olup kenar yüzeyi bulunmamaktadır. İç ve dış tarafında ağız kısmını tamamen çevreleyen bir palmet motiflerinden oluşmuş bir zencirek yer almaktadır. Boyutları eşit şekilde yapılan bu motiflerin üst ve altında bulunan katmanlar eseri çevrelemekte olup motif düzenini çerçeve içine almıştır. Eserin herhangi bir yerinde başka bezemesi bulunmamaktadır (Fotoğraf 105) (Çizim 103).

Fotoğraf 105

Çizim 103

Örnek no 46	: Havan
Envanter no	: 9.2.75
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Demir
Bezeme Tekniği	: Yok
Ölçüleri	: Ağız çapı 10 cm, gövde çapı 15 cm, yükseklik 15 cm.

Tanım: Eser derin dipli olup, geniş ağız açıklığına ve bombeli bir gövde kısmına sahiptir. Eserde herhangi bir bezeme yer almamaktadır. Bombeli gövde ile ağızını bağlayan boyun bölümünde dairesel katmanlar havanı çevrelemiştir. Gövde kısmında dışa taşkın çıkıntıları eseri tamamen çevreleyen bir düzene sahiptir (Fotoğraf 106) (Çizim 104).

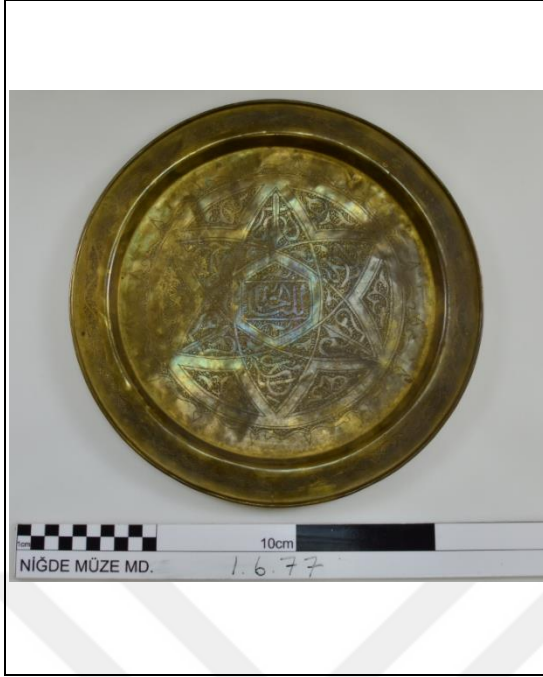

Fotoğraf 106

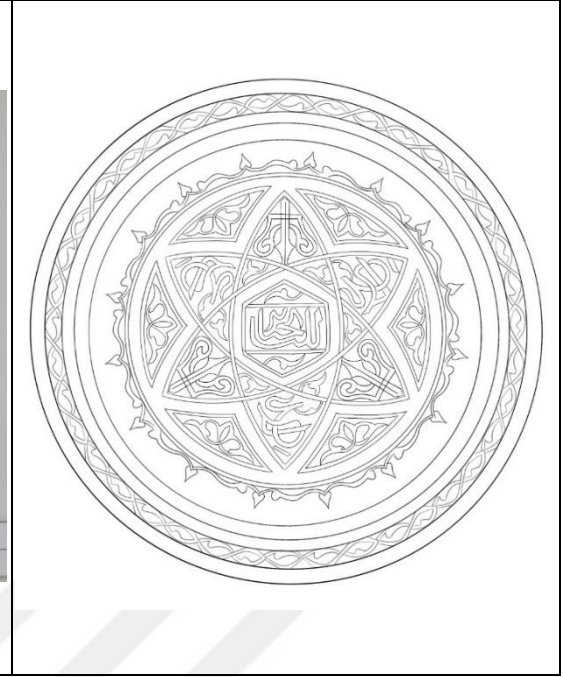
Çizim 104

Örnek no 47	: Sini (Tepsi)
Envanter no	: 1.6.77
İnceleme Tarihi	: 25.04.2022
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma-Noktalama
Ölçüleri	: Çapı 30 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan olup kısa kenarlara sahiptir. Eserin merkezi ve kısa kenarı dâhil olmak üzere tamamen bezemelidir. Eserin merkez kısmında altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 107) (Çizim 105). Altı kollu yıldızın merkezinde dikdörtgen bir çerçeveye alınmış ve hat sanatıyla işlenmiş Osmanlıca; **الحاليلولاه / E'l-Halilullah?** yazmakta ve bu dikdörtgen çerçevenin üstünde ve altında çerçeve içine alınmış rumi motifleri bulunmaktadır (Fotoğraf 108) (Çizim 106). Altı kollu yıldızın üç kolunda iç kısmına hat sanatı ile yazılmış Osmanlıca; **آلي / Âli** yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 109) (Çizim 107). Diğer üç kolun içinde Müsennâ (Aynalı) yazı ile yerleştirilmiş **الله / Allah** yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 110) (Çizim 108). Her kolun birleştiği alanda ise çerçeve içine alınmış rumi motifleri vardır (Fotoğraf 111) (Çizim 109). Söz konusu altı kollu yıldızın dış çevresinde ve her bir kol arasında kalan kavisli çerçeve içine alınmış rumilerden oluşmuş bir kompozisyon vardır (Fotoğraf 112) (Çizim 110). Kısa kenar kısmına doğu altı kollu yıldız motifinin dış çevresinde uç kısımlarından birbirine bağlanarak düzenlenmiş, rumi motiflerden oluşmuş dairesel bir bezeme grubu yer almaktadır (Fotoğraf 113) (Çizim 111). Eserin kısa kenar kısmının yüzeyinde rumi helezonlar ile tepsiyi çevreleyen bir motif grubu bulunmaktadır (Fotoğraf 114) (Çizim 112). Eserin dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

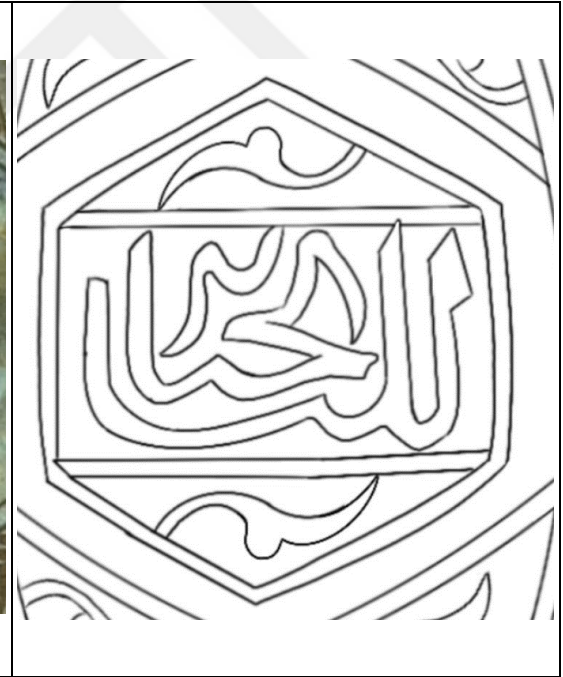
Fotoğraf 107

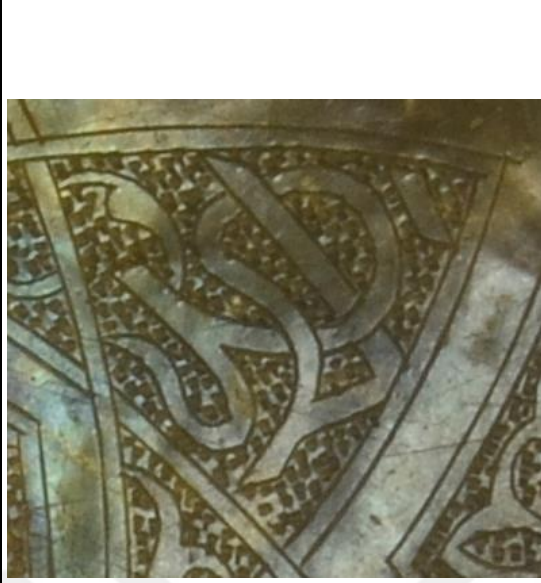
Çizim 105

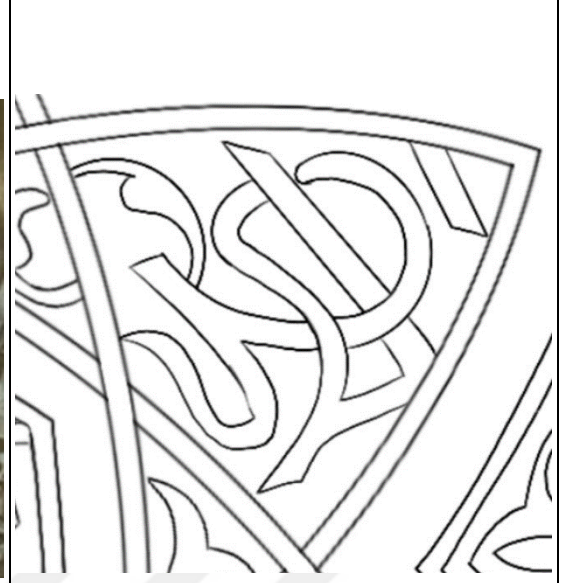
Fotoğraf 108

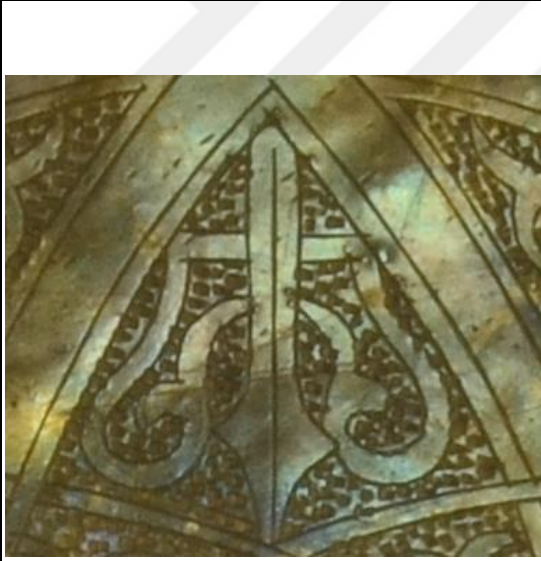
Çizim 106

Fotoğraf 109

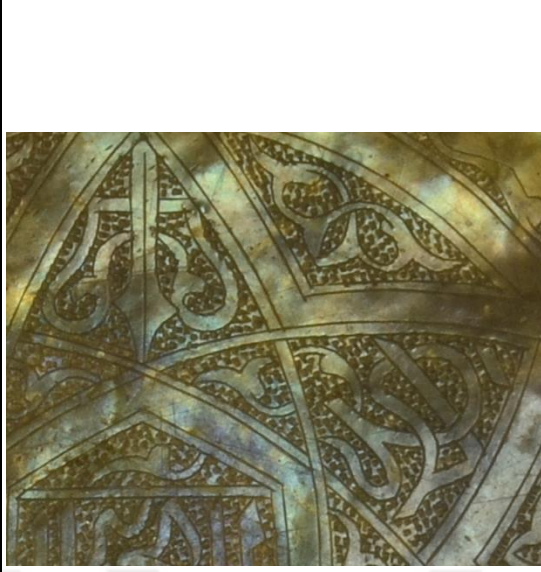
Çizim 107

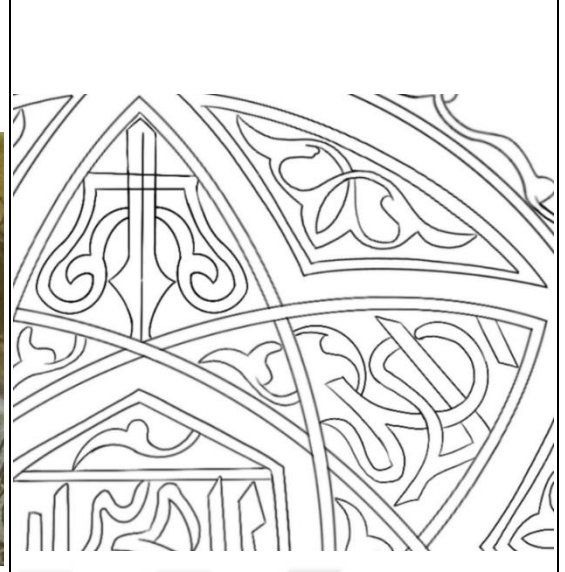
Fotoğraf 110

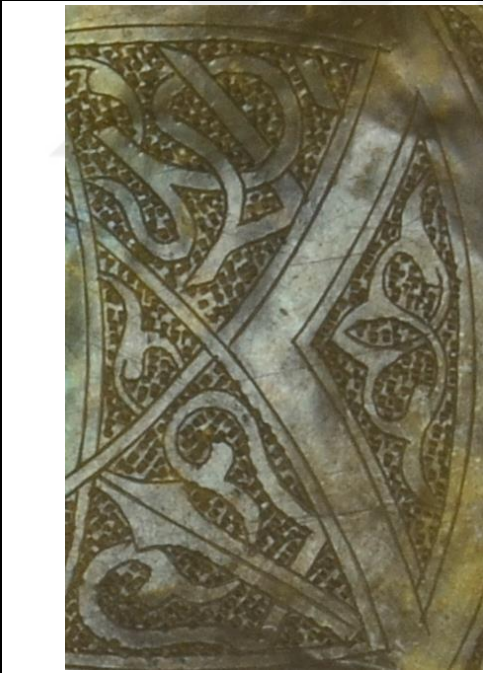
Çizim 108

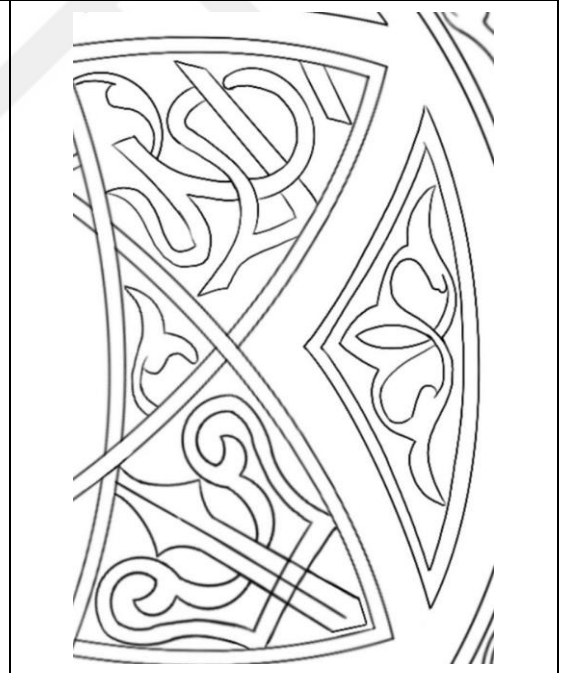
Fotoğraf 111

Çizim 109

Fotoğraf 112

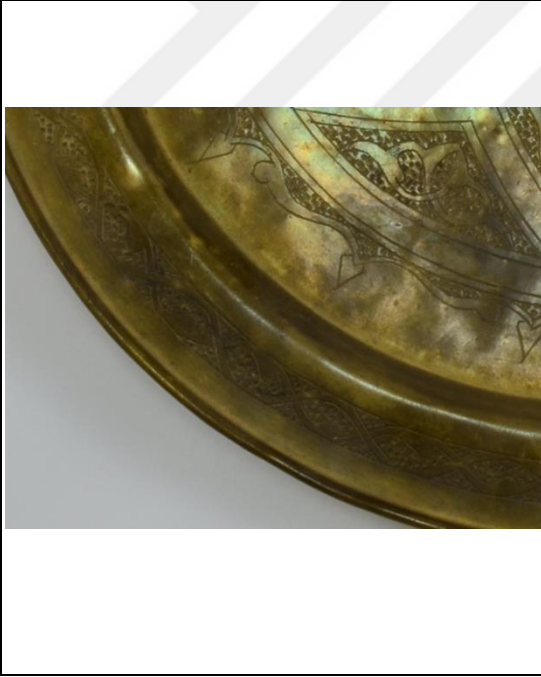
Çizim 110

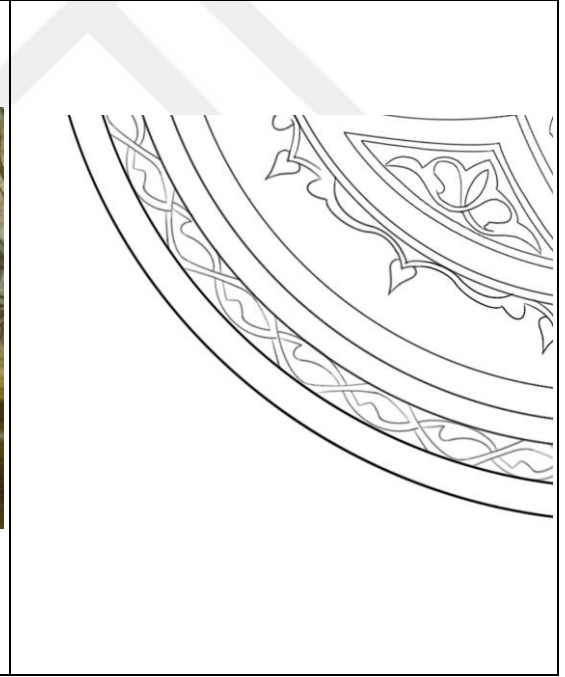
Fotoğraf 113

Çizim 111

Fotoğraf 114

Çizim 112

5.4. Yozgat Müzesi'nde Yer Alan Eserler

Örnek no 48	: Lenger
Envanter no	: 312
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 30.5 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve iki adet dairesel katman vardır. Bu dairesel katmanlar esere hem derinlik hem de hareketlilik sağlamıştır. Bezemelerin tamamı geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 115) (Çizim 113). Eserin ağız kısmını çevreleyen kuşakta tığ motifler vardır. Bordürün merkeze doğru daralan yatık kenarında on bir adet stilize yaprak grubu motifi ve on bir adet geometrik motif yer almaktadır (Fotoğraf 116) (Çizim 114). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

Fotoğraf 115

Çizim 113

Fotoğraf 116

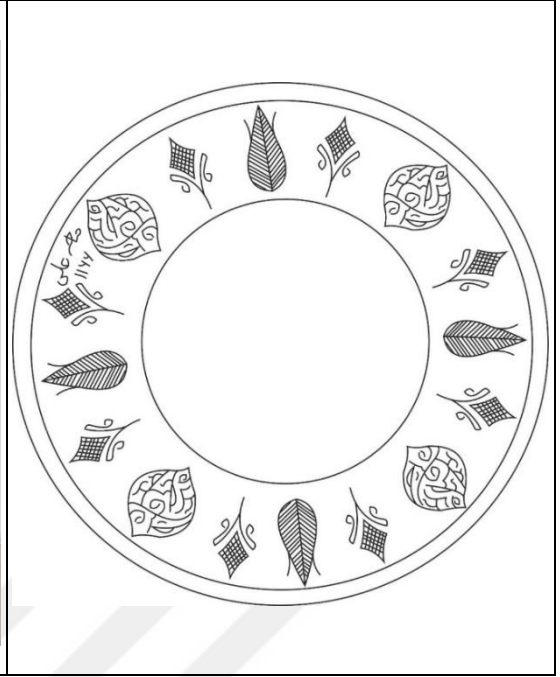
Çizim 114

Örnek no 49	: Lenger
Envanter no	: 314
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: Hicri 1166, Miladi 1752.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28 cm.

Tanım: Eser sıg dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı sadedir ve dairesel katmanları yoktur. Eserin bezemeleri tamamı geniş yatık kenarındadır. Bütün bezemeler bitkisel motifli olup toplam on altı adettir (Fotoğraf 117) (Çizim 115). Bunların dört adedi stilize yaprak motifi, dört adedi şemse motifi ve sekiz adedi stilize çiçek motifidir (Fotoğraf 118) (Çizim 116). Eserin geniş yatık kenarında şemse motifi ve çiçek motifi arasında Osmanlıca kitabesi yer almaktadır. Osmanlıca kitabe; **صاحب علی / Sahib-i Ali 1166** yazmaktadır (Fotoğraf 119) (Çizim 117). Eserin dip kısmı ile geniş yatık kenar kısmı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Dış arka kısmı tamamen sadedir.

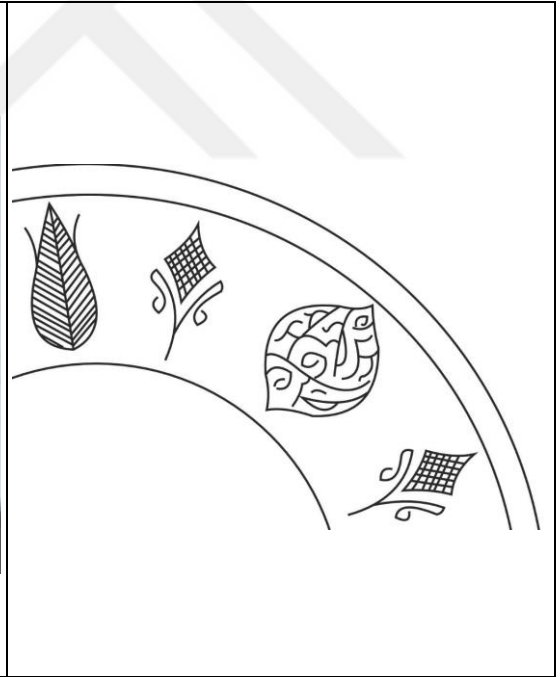
Fotoğraf 117

Çizim 115

Fotoğraf 118

Çizim 116

Fotoğraf 119

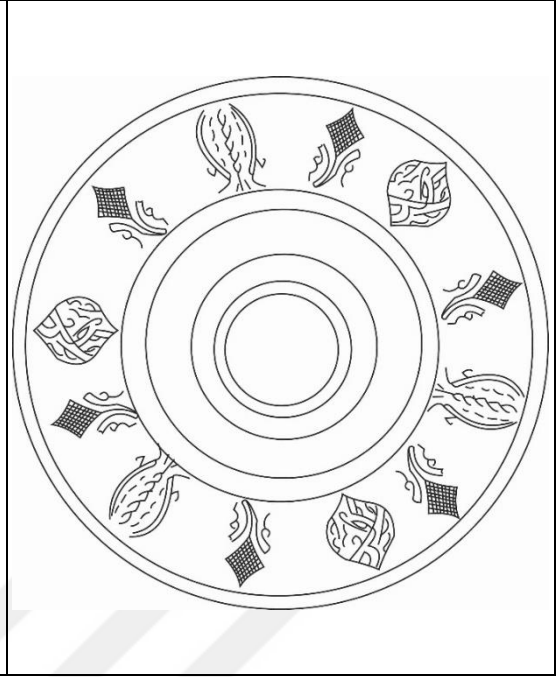
Çizim 117

Örnek no 50	: Lenger
Envanter no	: 315
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 29.8 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir. Toplam üç adet dairesel katman vardır. Bu katmanlar esere derinlik ve hareketlilik katmıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenar kısımlarındadır (Fotoğraf 120) (Çizim 118). Bunların üç adedi kadehe benzer stilize lale motifi, altı adedi stilize çiçek motifi ve son üç adedi ise şemse motifleri olmak üzere toplam on iki adet bitkisel motif yer almaktadır (Fotoğraf 121) (Çizim 119). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir.

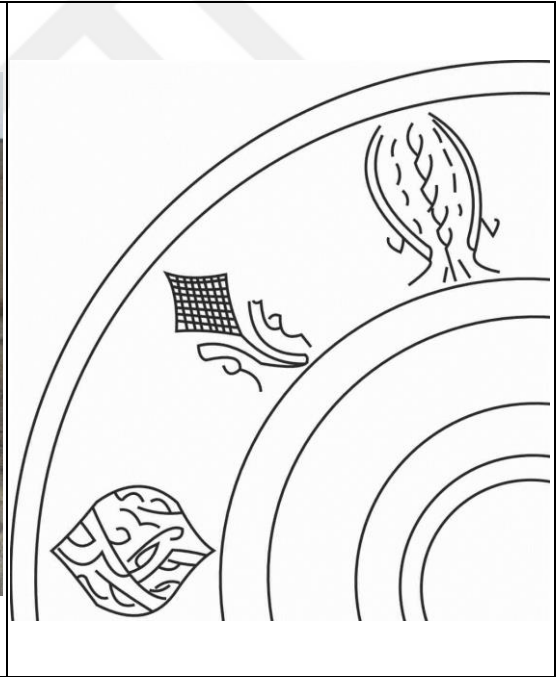
Fotoğraf 120

Çizim 118

Fotoğraf 121

Çizim 119

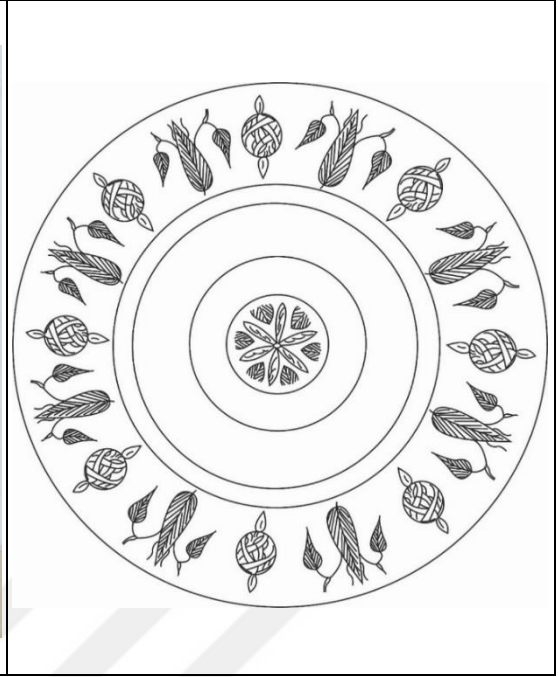
Örnek no 51	: Lenger
Envanter no	: 339
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: Hicri 1147, Miladi 1734.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 37 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. İki yerinden hasar gören lenger onarım görmüştür. Eserin merkezi ve geniş yatık kenar kısmı tamamen bitkisel motiflerle süslenmiştir (Fotoğraf 122) (Çizim 120). Merkez kısmında stilize edilmiş altı yapraklı çiçek motifi yer almaktadır. Her uzun yaprakların arasında küçük yaprak motifleri bulunmaktadır. Merkezin dışında, ağız kısmına doğru dairesel katmanlar esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 123) (Çizim 121). Geniş yatık kenar kısımlarında toplam on altı adet bitkisel motifler vardır. Bunlar sekiz adet her iki tarafında yaprakları bulunan nar motifleri ve yine her iki tarafında dalları bulunan ve uçlarında yaprakları olan selvi ağacı motifleridir (Fotoğraf 124) (Çizim 122). Eserin dış arka kısmı bezemesiz olup sadece kitabesi yer almaktadır. Kitabede; سليمان ١١٤٧ / ضرب / **Darrab**²²¹ Süleyman 1147 yazılıdır (Fotoğraf 125) (Çizim 123).

²²¹ **Darrab;** Darp eden, güç ve baskı uygulayan anlamına gelmektedir. Buradaki anlamı, eserin süslemelerini yapan ustanın unvanının olmasıdır.

Fotoğraf 122

Çizim 120

Fotoğraf 123

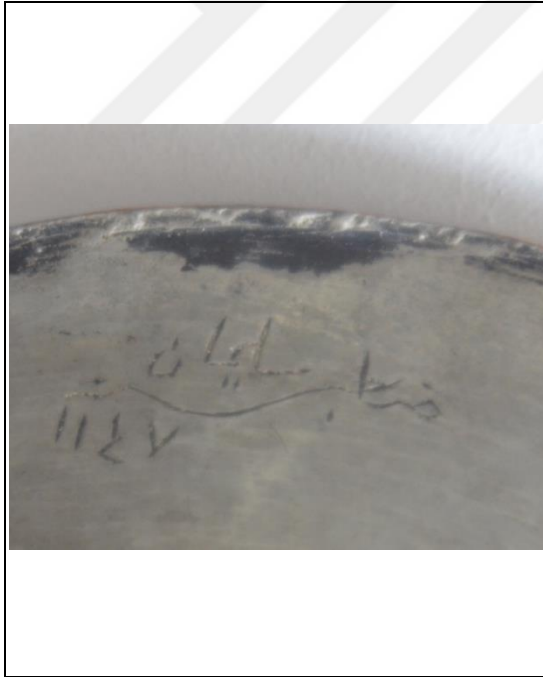
Çizim 121

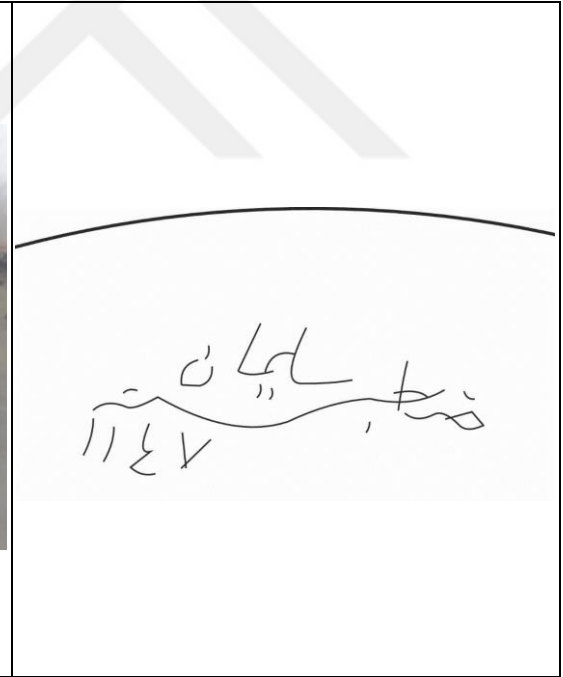
Fotoğraf 124

Çizim 122

Fotoğraf 125

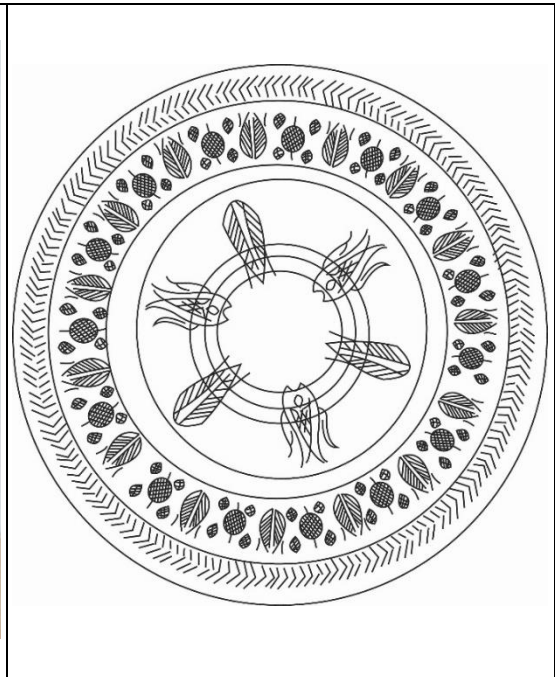
Çizim 123

Örnek no 52	: Lenger
Envanter no	: 340
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 34 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı ve geniş yatık kısmı tamamen bitkisel motiflerle süslenmiştir (Fotoğraf 126) (Çizim 124). Dip kısmında dairesel katmanlar ağız kısmına doğru genişlemektedir ve esere hem derinlik hem de hareketlilik sağlamıştır. Merkezi çevreleyen bezemeler altı adet bitkisel ve hayvan motifleridir. Bunların üç adedi balık motifi, üç adedi ise stilize yaprak motifidir (Fotoğraf 127) (Çizim 125). Geniş yatık kenarı ise tamamen bitkisel motiflerle bezenmiştir ve toplam otuz adettir. Bunların on beş adedi stilize yaprak motifi ve son on beş adedi ise stilize çiçek motifleridir. Ağız kısmında, bordür tıgların oluşturduğu bir kuşak ile lengeri çevrelemiştir (Fotoğraf 128) (Çizim 126). Eserin dış arka kısmı tamamen sade tutulmuştur.

Fotoğraf 126

Çizim 124

Fotoğraf 127

Çizim 125

Fotoğraf 128

Çizim 126

Örnek no 53	: Lenger
Envanter no	: 341
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 25.5 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli, yayvan olup geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve üç adet dairesel çizgi vardır. Bu katmanlar lengere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 129) (Fotoğraf 127). Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır ve toplam yirmi adet bitkisel motiflerdir. Bunların on adedi oldukça stilize buğday motifi, beş adedi stilize nar motifi ve son beş adedi ise stilize yaprak motifleridir (Fotoğraf 130) (Çizim 128). Dip kısmı ile geniş yatık kenar kısmı birbirlerine lehim yoluyla birleştirilmiştir. Dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

Fotoğraf 129

Çizim 127

Fotoğraf 130

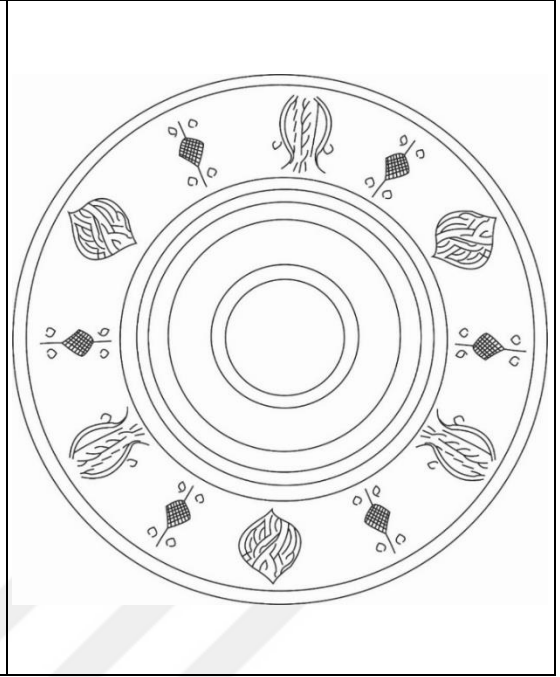
Çizim 128

Örnek no 54	: Lenger
Envanter no	: 812
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 31 cm.

Tanım: Eser sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve beş adet dairesel katman vardır. Bu dairesel katmanlar esere hareketlilik ve derinlik kazandırmıştır (Fotoğraf 131) (Çizim 129). Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır. Toplam on iki adet bitkisel motif vardır. Bunların üç adedi şemse motifi, altı adedi stilize salbekli çiçek motifi ve son olarak üç adedi ise kadehe benzer stilize lale motifleridir (Fotoğraf 132) (Çizim 130). Eserin dış arka kısmı sadedir. Dip kısmı ve geniş yatık kenar kısmı birbirlerine lehim yolu ile birleştirilmiştir.

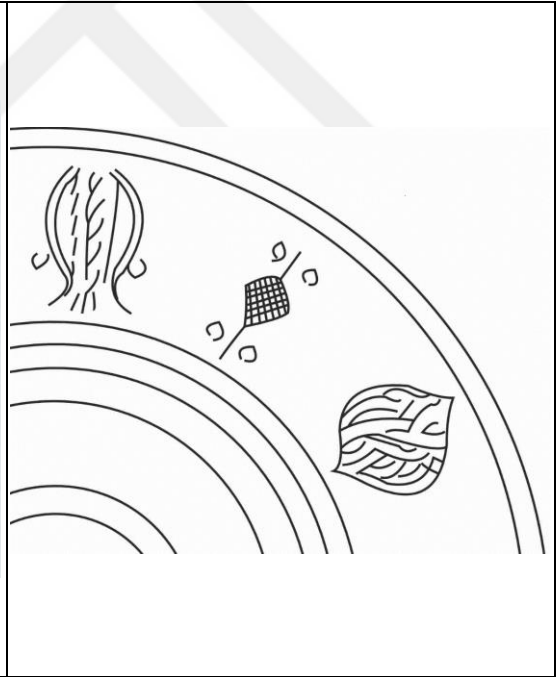
Fotoğraf 131

Çizim 129

Fotoğraf 132

Çizim 130

Örnek no 55	: Lenger
Envanter no	: 1431
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 33.5 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan olup geniş yatık kenarlara sahiptir. Dip kısmı tamamen sade olup yine esere derinlik ve hareketlilik sağlayan dairesel katmanlar yer almaktadır (Fotoğraf 133) (Çizim 131). Eserin tüm bezemeleri geniş yatık kenarındadır ve toplam on altı adet bitkisel motiflerdir. Bunlar dört adedi şemse motifi, dört adedi oldukça stilize dallı yaprak motifi, son olarak sekiz adedi her şemse motifi ve yaprak motiflerinin arasında bulunan küçük stilize buğday motifleridir (Fotoğraf 134) (Çizim 132). Eserin dış arka kısmı tamamen sadedir ve dip kısmı yine lehim yoluyla geniş yatık kenar kısmına birleştirilmiştir.

Fotoğraf 133

Çizim 131

Fotoğraf 134

Çizim 132

Örnek no 56	: Lenger
Envanter no	: 1682
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 24.5 cm.

Tanım: Eser sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Eserin dip kısmı tamamen sade tutulmuştur ve geniş dairesel katmanlar yer almaktadır. Bu dairesel katmanlar esere hem derinlik hem de hareketlilik sağlamıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 135) (Çizim 133). Geniş yatık kenarında altı adet oldukça stilize çiçek motifleri, üç adet kadehe benzer şekilde bezenmiş lale motifleri ve üç adet şemse motifleri olmak üzere toplam on iki adet motif yer almaktadır (Fotoğraf 136) (Çizim 134). Eserin dip kısmı ile geniş yatık kenarı birbirine lehim yolu ile birleştirilmiştir. Dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

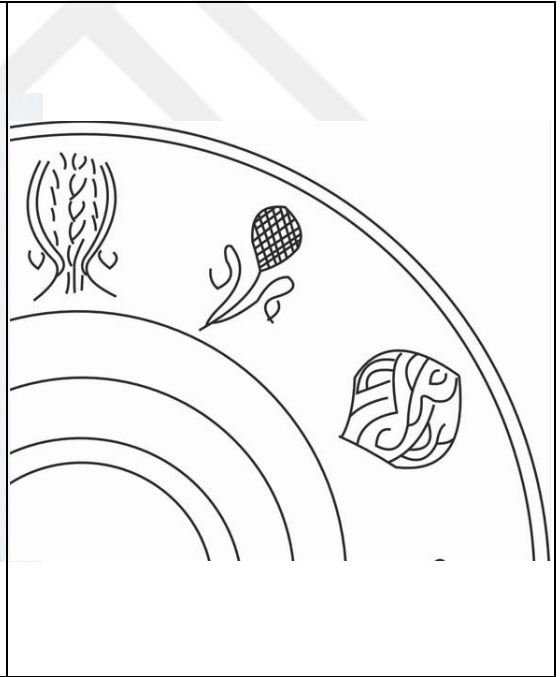
Fotoğraf 135

Çizim 133

Fotoğraf 136

Çizim 134

Örnek no 57	: Lenger
Envanter no	: 1795
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19-20. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 27 cm.

Tanım: Eser sığ dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmında yine sade tutulmuştur ve dairesel katmanlar mevcuttur. Dairesel katmanlar esere derinlik ve hareketlilik sağlamıştır. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 137) (Çizim 135). Geniş yatık kenarında bulunan bezemelerden üç adedi oldukça stilize çiçek motifleri ve diğer üç adedi lale motifleri olmak üzere toplam altı adet bitkisel motif bulunmaktadır (Fotoğraf 138) (Çizim 136). Eseri dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

Fotoğraf 137

Çizim 135

Fotoğraf 138

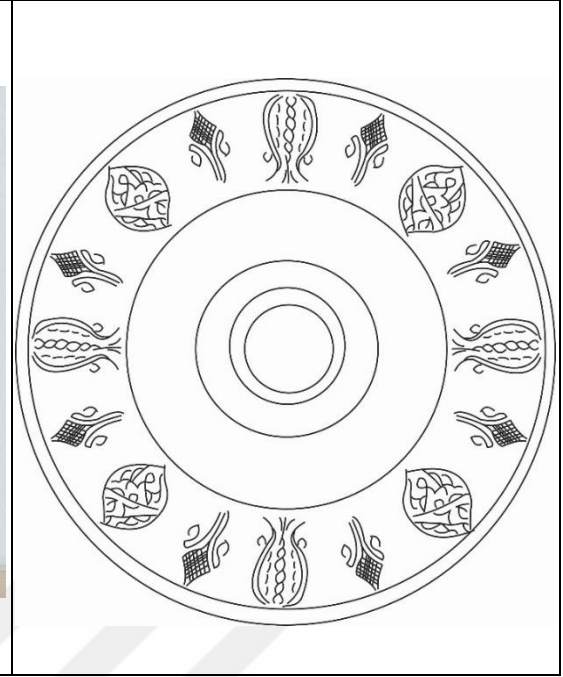
Çizim 136

Örnek no 58	: Lenger
Envanter no	: 2614
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23.5 cm.

Tanım: Eser sıg dipli olup yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmında yine sade tutulmuştur ve tahrip olmuş az sayıda dairesel katmanlar mevcuttur. Eserin bezemeleri geniş yatık kenarında bulunmaktadır (Fotoğraf 139) (Çizim 137). Geniş yatık kenarında bulunan bezemelerden dört adedi stilize lale motifi, sekiz adedi oldukça stilize çiçek motifi ve dört adedi şemse motifleri olmak üzere toplam on altı adet motif grubu yer almaktadır. Motifler “lale, çiçek, şemse, çiçek, lale, çiçek, şemse...” düzenlemesi ile sıralanmıştır (Fotoğraf 140) (Çizim 138). Eserin dip kısmı ile geniş yatık kenarı birbirine lehim yolu ile birleştirilmiştir. Dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

Fotoğraf 139

Çizim 137

Fotoğraf 140

Çizim 138

Örnek no 59	: Lenger
Envanter no	: 2616
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 28.5 cm.

Tanım: Sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenara sahip olan eserin dip kısmının geniş yatık kenara birleştiği alandan onarım görmüştür. Eser oldukça tahrip olmuş durumdadır. Dip kısmından genişleyen dairesel katmanlar mevcuttur. Dip kısmı tamamen sade tutulmuş ve sadece onarım izleri mevcuttur. Bezemeleri ise geniş yatık kenarındadır (Fotoğraf 141) (Çizim 139). Kenar kısımlarında bulunan bezemelerin iki adedi kadehe benzer şekilde yapılmış stilize lale motifi, iki adedi şemse motifi ve dört adedi karşılıklı yerleştirilmiş, her iki yanında sarmalları bulunan geometrik motif çeşidi olmak üzere toplam sekiz adet motif grubu yer almaktadır (Fotoğraf 142) (Çizim 140). Eserin dış arka kısmı ise tamamen sade tutulmuştur.

Fotoğraf 141

Çizim 139

Fotoğraf 142

Çizim 140

Örnek no 60	: Lenger
Envanter no	: 2774
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: 19. Yüzyıl
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 34.5 cm.

Tanım: Sığ dipli, yayvan ve geniş yatık kenarlıdır. Dip kısmı tamamen sadedir ve sadece esere derinlik ve hareketlilik sağlayan dairesel katmanlar mevcuttur. Bezemeleri lengerin geniş yatık kenarında yer almaktadır (Fotoğraf 143) (Çizim 141). Bu bezemelerden iki adedi şemse, dört adedi stilize çiçek motifleri ve iki adedi ise kadehe benzer şekilde stilize lale motifleridir (Fotoğraf 144) (Çizim 142). Eserin dış arka kısmı ise tamamen sadedir.

Fotoğraf 143

Çizim 141

Fotoğraf 144

Çizim 142

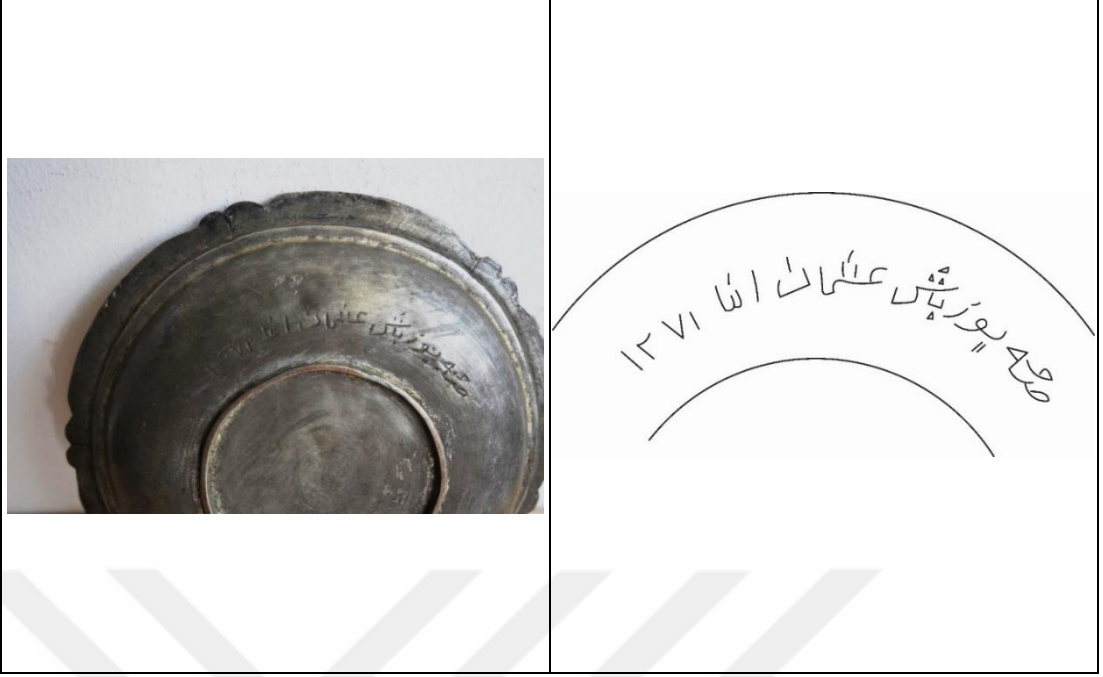
Örnek no 61	: Lenger
Envanter no	: 2871
İnceleme Tarihi	: 21.07.2023
Dönemi	: Hicri 1271, Miladi 1854/1855.
Malzemesi	: Bakır
Bezeme Tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Çapı 23 cm.

Tanım: Lenger sığ dipli olup kısa yatık kenarlıdır. Lenger dairesel bir formda dilimlere ayrılmış bir düzene sahiptir. Dip kısmı tamamen sadedir. Ön yüzünde ise hiçbir bezeme yoktur(Fotoğraf 145) (Çizim 143). Dış arka kısmı bezeme olarak tamamen sade tutulmuştur. Ancak, dış arka yüzeyinde Osmanlıca yazılmış bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabede; **صاحب یوزباشی عثمان آغا ۱۲۷۱ / Sahib-i Yüzbaşı Osman Ağa 1271** yazılıdır (Fotoğraf 146) (Çizim 144).

Fotoğraf 145

Çizim 143

Fotoğraf 146

Çizim 144

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Kapadokya bölgesi müzelerinde yer alan Osmanlı dönemine ait madeni mutfak eşyaları, fiziksel özelliklerinin yanı sıra tarihsel ve kültürel bağlamda incelenmiş ve bu eserlerin Osmanlı mutfak kültürüne, toplumsal hayatına ve ticaretine yansımaları araştırılmıştır. Aynı zamanda mutfak eşyalarının kullanımı, tasarımı ve işlevi gibi unsurlar ele alınarak, Osmanlı dönemi mutfak kültürünün derinlemesine anlaşılması hedeflemiştir. Ayrıca bu eserlerin Osmanlı toplumunda nasıl bir rol oynadığı ve toplumsal hayata nasıl katkıda bulunduğu da araştırma kapsamında incelenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemine ait madeni mutfak eşyaları, Osmanlı mutfak kültürünün zenginliğini, çeşitliliğini ve estetik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu eşyalar Osmanlı mutfağının geniş bir yelpazede yemekler, içecekler ve tatlılar ürettiğini göstermektedir. Bakır ve gümüş gibi değerli madeni malzemelerden yapılmış bu eşyalar, özenle tasarlanmış motifler ve detaylarla bezenmiştir. Böylece Osmanlı mutfak kültüründe sofrada adabı ve görsel estetik önemli bir yer kazanmıştır. Ayrıca bu madeni mutfak eşyaları Osmanlı toplumunda zenginlik, statü ve misafirperverlik gibi değerleri temsil etmiştir. Bu eserler hem tarihsel birer belge niteliği taşımakta hem de Osmanlı mutfak kültürünün özgün özelliklerini sergilemektedir.

Osmanlı toplumunun sosyal statüsünü, dini inancını ve kültürel kimliğini yansıtan unsurlar arasında madeni mutfak eşyaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu eşyalar sosyal statüyü belirlemede ve farklı sınıfları temsil etmede kullanılır. Aynı zamanda dini inançları yansıtan semboller ve motiflerle bezenirler. Tasarımları ve bezemeleriyle kültürel kimliği ifade ederler. Bu sebeple Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları,

Osmanlı kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini göstererek toplumun bu önemli yönlerini yansıtır.

Zaman ve benzer örnek sınırlaması nedeniyle kataloğa dâhil ettiğimiz 61 örnek elbette Kapadokya Müzelerinde yer alan toplam sayıyı göstermez ancak aynı malzemenin benzer form ve üsluptaki kaplara Anadolu'nun farklı müze ve koleksiyonlarında rastlanıyor olması ortak bir beğeniye ve geleneğe işaret eder. Bu madeni mutfak kapları o denli yaygındır ki hemen her evde atadan kalma ya da özel koleksiyoncularda veya antika dükkânlarında bile rastlanılmaktadır. Osmanlı toplumunun mutfak kapları günlük ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitlenmiştir denilebilir.

Çalışmaya dâhil ettiğimiz Nevşehir Müzesi, Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi, Niğde Müzesi ve Yozgat Müzesi'nde tespit edilen kaplar bulunduğu konumlar sebebiyle farklılık gösterdiği görülmüştür. Örneğin Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'nde yer alan madeni kaplar, form ve bezemeleri açısından diğer müzelerin madeni kaplarından ayırt edilebilir. Bu durumu yöreye ait farklı bir inanç ve kültüre yorabiliriz. Bunun yanı sıra katalogta bulunan kaplarda bezemeler veya eşyayı yapan usta ismi ve tarihlerinin bulunması, bezeme kompozisyonlarının benzerlikleri, malzeme ve teknik açıdan benzerlikler tüm eşyaların ortak özelliklerinden olduğu söylenebilir.

Malzeme ve Teknik

Kataloğa dâhil edilen mutfak eşyalarının tamamı madeni malzemenin yapılmıştır. Bunlar arasında bakır, pirinç, gümüş gibi malzemeleri sayabiliriz. Ancak yoğunluklu olarak bakır malzeme kullanılmıştır. Bunun nedenleri arasında Anadolu'nun bakır yatakları açısından zengin olmasını söyleyebiliriz. Ayrıca bakırın kolay işlenebilen ve alışıma elverişli bir malzeme olması da bu malzemenin tercih edilmesini sağlamış olmalıdır.

Yukarıda bahsedilen malzemelerin elde edilmesi için genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi topraklarındaki şehirlerin maden ocaklarından faydalanılmıştır.²²² Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarının işlenmesi sürecinde bir dizi teknik yaygın kullanılmıştır. Bunlar arasında yapım tekniği olarak dövme, döküm, tornada çekme, preste gibi teknikleri sayabiliriz. Bezeme tekniği olarak ise kabartma, çalma, kazıma, oyma gibi teknikler en çok görülenlerdir. Bu teknikler, madeni malzemelerin şekillendirilmesi, birleştirilmesi, bezenmesi ve korunması amacıyla uygulanmıştır. Bu süreçler, Osmanlı dönemi mutfak eşyalarının üretiminde önemli bir rol oynamıştır.

Osmanlı dönemi mutfağında kullanılan madeni eşyalardan olan lengerler, siniler, kâseler, sahanlar ve kazanlar gibi eşyaların büyük bir kısmı bakırdan yapılmış ve dövme tekniği ile şekillendirilmiştir. Dövme tekniği, madeni malzemenin ısıtılarak yumuşatılması ve ardından çekiçle vurularak istenilen şekle getirilmesi işlemidir. Bu teknik malzemenin dayanıklılığını artırır ve ince işçilik gerektirmektedir.²²³ Dövme tekniği ile üretilen eşyalar genellikle kazıma tekniği ile bezenmiştir. Kazıma tekniği, malzemenin yüzeyine kesici bir aletle motiflerin çizilmesi işlemidir. Bu teknik ile bitkisel, geometrik, hayvan tasvirleri ve yazı gibi çeşitli bezeme öğeleri uygulanmıştır. Bu bezeme teknikleri Türk-İslâm sanatında Selçuklulardan beri uzun yıllar kullanılan bir geleneğe işaret ettiği gibi üzerindeki motifler dönemin estetik değerini de yansıtmaktadır.²²⁴

Kapadokya bölgesi müzelerinde yer alan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyaları arasında yaygın olarak görülen lengerler, dairesel formlu ve sığ dipli bir yapıya sahiptir. Çorba, pilav gibi sulu yemeklerin pişirilmesi ve servis edilmesi için kullanılmıştır. Bu lengerlerin çoğu bakır malzemeden yapılmış ve dövme tekniği ile şekillendirilmiştir. Lengerlerin kenar kısımları ve dip kısımları çoğunlukla lehim tekniği ile birleştirilmiştir. Lehim tekniğinde, birleşmesi istenen parçaların kenarları

²²² Erdem Saka, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakır Madenleri (1453-1789), **Journal of Universal History Studies**, Cilt 2, Sayı 2, 2019, 223-233.

²²³ Kifayet Özkul, Gelenekten Geleceğe Bakır İşlemeciliği ve Urfa, 6. **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi**, Şanlıurfa 2019, 137-147.

²²⁴ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 33-37.

yan yana getirilerek, her iki parçanın kenarlarına ateş ile eritilmiş lehimler sürülerek birleştirilmesi sağlanır.²²⁵ Bu teknik ile lengerlerin dayanıklılığı ve kullanım ömrü arttırılmaktadır. Yüzeyleri ise kazıma tekniği ile bezenmektedir.

Diğer madeni mutfak eşyaları örneklerinden olan sinilerin yapım tekniği dövme, bezeme tekniği kazıma tercih edilmiştir. Bunları takip eden diğer örnekler arasından kâseler, kapaklar vb. aynı teknikler üzerinden şekillendirilmiştir. Farklı olarak kazanlarda perçinleme teknikleri görülmektedir. Özellikle Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'nde bulunan, kataloğa dâhil ettiğimiz örnekte bu teknik görülür (Fotoğraf 67) (Çizim 65). Perçinleme tekniği, çivi ile birleştirmedir. Birleşimi sağlanacak delikli kenarlar, birbirleri ile üst üste oturtularak çiviler ile parçaların birbirine tutturulması işlemidir.²²⁶

Bezeme

Kataloğa dâhil edilen madeni mutfak eşyalarının bezemeleri arasında en çok tercih edilenler geometrik ve bitkisel motiflerdir. Bu motifler Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarında sıklıkla kullanılması ortak bir beğeniye işaret etmektedir. Ayrıca bazı eserlerde hayvan tasvirlerine de yer verilmiştir. Bu motiflerin kullanımını hem estetik bir amaç taşımakta hem de eserlerin üretildiği dönemin kültürel ve sanatsal zenginliğini yansıtmaktadır. Bitkisel motifler doğayla bağlantıyı simgelerken, geometrik motifler ise düzen ve simetri anlayışını yansıtmaktadır. Bu çeşitlilik madeni mutfak eşyalarının bezemelerindeki zenginlik ve çeşitliliğe işaret etmektedir.

Müzelerde bulunan ve katalog kısmında detaylı olarak incelenen eserler arasında uygulanan bezemeler eserin yapım döneminin farklı sanat alanlarında uygulanan teknikler ile aynı özellikleri de yansıttığı söylenebilir. Eserde yaygın olarak tercih edilen bezeme öğeleri arasında şemseler dikkat çekmektedir.

²²⁵ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 29.

²²⁶ Ülker Erginsoy, **İslâm Maden Sanatının Gelişmesi**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978, 29.

Şemse motiflerinin en güzel örneklerine 15. yüzyılda, tezhip sanatında rastlayabiliriz.²²⁷ Şemse motifleri Türk- İslâm sanatında kitap sanatlarından, kalemişlerine, çiniden ahşaba halıya kadar hemen hemen tüm el sanatlarında kullanılan yaygın bir formdur. Şekil olarak daire, oval, dikdörtgen, elips ya da bunların dilimlileri gibi farklı formları bulunan şemseler kompozisyon açısından kare-yuvarlak gibi şekillerin merkez noktalarını belirlemede tasarımcıya uygun zemin hazırlaması bakımından kolaylık sağlarlar. Ayrıca yüzyıllar içerisinde farklı malzemeler üzerindeki yaygın kullanımları bu motifin tercih edilme sebebi olmuştur. Şemse zeminleri dönemlerin bezeme üslupları doğrultusunda şekil almıştır. Selçuklu, Osmanlı ya da modernleşme dönemlerinde şemse içi süslemesinin değiştiği görülmektedir. Selçuklu'da rumi-palmet ikilisi en çok görülen motifler iken Osmanlı'da bitkisel içerikli stilize ya da yarı natüralist üsluptaki çiçekler şemse zeminlerini doldurmuştur. Daha geç dönemlerde ise batı etkili desenler ya da natürmort kullanılmakla birlikte özellikle son saydığımızın kullanım malzemesi ve alanı oldukça sınırlıdır. Bazen de şemselerde hem geometrik hem de bitkisel bezemenin bir arada kullanıldığı görülür. 19. yüzyılda ise şemse motifleri renkli cam mozaiklerde ve halılarda yoğun olarak kullanılmıştır. Şemse dönem olarak en uzun soluklu kullanılan motiflerden biridir. 20. Yüzyılda maden sanatında hala beğenilerek tercih ediliyor olması bu görüşü desteklemektedir. Sonuç olarak, şemse motiflerinin görüldüğü alanlar geniş bir yelpaze içine almak mümkündür. Dini yapılarda, saraylarda, köşklere, çeşmelerde, mezar taşlarında, kilimlerde, derilerde, minyatürlerde bunlara dâhildir.

Katalogda yer alan kaplar üzerine kazıma yoluyla yapılan şemse motifleri şekil olarak elips bir görüntüye sahiptir. İç düzenlemelerinde ise rumi-palmet ve soyut şekiller görülmektedir. Bu şemseler kazıma yoluyla yapılmıştır. Çoğunlukla halk işi tabir edilen basit çizgiler ve motiflerden ibarettir. Bazı örneklerde şemse içlerindeki rumi-palmet düzenlemesi ayırt edilmekle birlikte bazı örneklerde ise yapım şeklinden ve tahribattan kaynaklı net bir şekilde görülmemektedir.

²²⁷ Ayla Ersoy, **Türk Tezhip Sanatı**, İstanbul: Akbank Akyayınları, 1. Basım, 1988, 20.

Yukarıda bahsedilen bezemenin yanı sıra katalogda yer alan kaplar üzerinde geometrik bezemelerde dikkat çekmektedir. Geometrik bezemeler, Anadolu Selçuklu sanatının en önemli ve en yaygın özelliklerinden biridir. Anadolu Selçuklu dönemi sanatçıları, geometriyi kullanarak çeşitli çizgi sistemleri ile zengin ve çeşitli kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Bu kompozisyonlar, mimari yapıların yüzeylerinde, ahşap, taş, tuğla, seramik, maden, deri gibi malzemelerde uygulanmıştır. Tipolojisi, tanımlanması ve çözümlenmesi konusunda farklı yaklaşım ve öneriler mevcuttur. Genellikle geometrik bezemelerde kesişen çizgiler, kırılmalar, iç içe geçmeler, yansımalar gibi işlemler ile oluşturulan şekiller üzerinden sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar ise çokgen, yıldız, rozet, haç gibi terimler ile gerçekleştirilir.²²⁸

Geometrik bezemeler, Osmanlı dönemine kadar yıllar boyunca gelişip değişen, daha çok el sanatları ve maden işçiliğinde tercih edilen bir bezemedir. Bitkisel motifler ve tasvirli motifler ile bir arada kullanıldığı da görülebilir. Özellikle bakır, gümüş, pirinç gibi malzemelerin yüzey kısımlarına kazıma, oyma, kakma gibi teknikler ile çokgenler, altı kollu yıldızlar, sekiz kollu yıldızlar gibi çeşitli bezeme öğeleri tercih edilerek kullanılmıştır.

Kataloğa dâhil edilen kaplarda kullanılan geometrik bezemeler çoğunlukla çokgenler, tığ motifleri, daireler ve yıldız motifleridir. Daha çok bitkisel ve soyut bezemeler ile bir arada kullanılmasının yanı sıra tek başına kullanılmış örnekleri de vardır. Örneği kataloğa dâhil ettiğimiz, Nevşehir Müzesi örnek no:8'de ki sinide, yukarıda bahsettiğimiz tığ motifleri, daireler ve çokgenlerin bir arada kullanıldığı örnektir. Ayrıca bitkisel ve soyut bezemeler ile bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra kubbeli bir mekâna benzeyen tasvirlerde uygulanmıştır (Fotoğraf 15) (Çizim 15). Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi örnek no:21'de ki lengerde, altı kollu yıldız motifleri ile geometrik düzenleme ile yapılmış bitkisel motiflerin bir arada kullanımı bulunmaktadır (Fotoğraf 49) (Çizim 47). Örnek no: 22'de ki lengerde, geometrik şekiller ile oluşturulmuş yıldız motifleri bulunmaktadır (Fotoğraf 51) (Çizim 49). Örnek no 26'da bulunan sini örneği ile Nevşehir Müzesi örnek no: 8'de ki sini örneğinin bezeme açısından benzerlikleri dikkat çekmektedir. Merkezde bulunan altı

²²⁸ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1982, 65-75.

kollu yıldız ile farklı geometrik şekiller bir arada kullanılmıştır. Yine benzer şekilde kubbeli mekâna benzeyen bir tasvirde görülmektedir.

Geometrik kompozisyonlarda bitkisel motiflerin yanı sıra yazıların da kompozisyona dâhil edilmiş olması dikkat çekicidir. Yazı, geometrik kompozisyonlar ile kaynaştırılabilen bir bezemedir. Bazen yazının kendisi geometrik olduğu gibi, bazen de kolları düğümlerle son bulabilir.²²⁹ Kataloğa dâhil ettiğimiz eserlerden, Niğde Müzesi örnek no: 47'de ki sinide, altı kollu yıldızın merkezi ve kollarında bulunan yazılar, geometrik, bitkisel ve soyut bezemeler ile kaynaştırılmış olduğu söylenebilir. Kataloğa dâhil ettiğimiz ve etmediğimiz örnekler arasında bu siniye benzer veya ortak bir bezeme anlayışına rastlanılmamıştır.

Katalogda ki eşyalarda kullanılan bezeme öğeleri arasında tek başına kullanılan bitkisel motiflerde çoğunlukla tercih edilenlerdendir. Bitkisel motifler, dekoratif sanatların temel üsluplarını belirleyebilir. Bitki türleri, diğer canlı yaratıklardan (insan ve hayvan) farklılık gösterirler ve benzersiz bir estetik sağlarlar. Bitki türlerinin bir araya gelmesi, çok çeşitli tasarım ve biçim olasılıklarını sunar. Bu olasılıklar, birbirine benzemeyen bitki türlerinin farklı yönlerini vurgulayarak bitki motiflerinde görsel bir zenginlik yaratır.²³⁰ Bitkisel motifler, Osmanlı sanatının başlıca özelliklerini oluşturan temel öğelerdendir. Bu motifler doğada yer alan bitkilerin stilize edilerek sanat eserlerine yansımalarıdır. Bu sanatlar arasında tezhip sanatı, çini sanatı, kumaş, ahşap sanatı, maden sanatı, ebru sanatı gibi sanatlar sayılabilir. 18. yüzyılda saz üslubu, Türk rokokosu ve natüralist üsluplar maden sanatında da etkili olmuştur. Saz üslubu, Osmanlı döneminde 16. yüzyıldan beri bitkisel bezemelerde kullanılmış yaygın bir üsluptur. Dal, yaprak, meyve gibi bitkisel öğelerin stilize edilerek, simetrik veya asimetrik bir kompozisyon ile düzenlenerek oluşturulmasıdır. Maden sanatında kullanılan bir diğer üsluplardan biri Türk rokokosu olarak bilinen üsluptur. Batılılaşma olarak bilinen, 18. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkan rokoko sanat akımından etkilenerek ortaya çıkmış ve lale, gül, karanfil gibi çiçeklerin gerçekçi bir şekilde bezendiği bir üsluptur. Katalogda yer alan kapların yüzey bezemelerinde görüldüğü

²²⁹ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1982, 67.

²³⁰ Selçuk Mülayim, Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi, **Anadolu Dergisi**, Sayı 20, 1976, 145.

gibi kıvrık, sivri uçlu, hançer formundaki yaprakların sıkça kullanıldığı bir üsluptur. Ayrıca, 18. yüzyılda kuyumculuk, porselen, günlük eşyalar, süs eşyaları gibi alanlarda kullanılan, C ve S kıvrımlarıyla sonsuz varyasyonlarla evrimleşmiş, dinamik ve canlı dekorlarla meydana getirilmiştir.²³¹ 19. Yüzyılda ise, maden sanatlarında özellikle mutfak eşyaları gibi nesnelere lale, gül, çarkıfelek, nar, yaprak ve soyut bezemeler 20. yüzyılda da gelişerek yeni üsluba ait örnekleri ile çeşitlilik göstermiştir. Ayrıca, soyut bezemelerin, hem bitkisel motifler ile bir arada hem de tek başına kullanımları ile yapılmış örnekleri de halen 20. Yüzyıl el sanatlarında karşımıza çıkabilmektedir. Çünkü Türk bezeme sanatında en çok tercih edilen rumi gibi motifler, tekniğine, alanına ve sanatçının yaratıcılığına göre ve en uygun şekilleri almaya yatkın olmasına bağlayabiliriz. Tekniğine göre az veya çok yumuşak bir düzende hatlar, plastik veya sathi görünüşler, girift dallar veya benzeri düzenlemeler, sonsuzluk veya merkezilik gibi düzenlemeler bu motifin uygulanmasında en ufak zorluklar yaşatmaz.²³²

Katalogda yer alan kaplarda görülen bitkisel bezemeler 18-20. yüzyıllarda üretilmiş örnekler olması muhtemeldir. Bu motifler, Osmanlı sanatında yaygınlaşan bir maden sanatı bezeme anlayışını geliştirmiştir. Çoğunlukla bitkisel motifler arasında stilize lale, gül, nar, narçiçeği, karanfil, yonca, soyut bezemeler, yaprak, selvi ağacı, hançeri yaprak, çark-ı felek gibi örnekler yaygın olarak kazıma yoluyla eşyalara işlenmiştir. Bazı örneklerde halk işi olarak tabir edilen basit bitkisel motifler kullanıldığından dolayı bitkilerin çeşitleri hakkında yaklaşımlar güçtür. Katalogda yer alan kapları sınıflandırmak gerekirse lengerlerde, stilize yonca, lale, karanfil, nar, narçiçeği, çiçek, gül, yaprak, selvi ağacı ve soyut motifler; tepsilerde ise, stilize çiçek, hançeri yaprak, vazo içerisinde çiçek, selvi ağacı; kazanlarda, çiçek, selvi ağacı, yaprak, yonca motifleri tercih edilmiştir.

²³¹ Ayşegül Durmuş, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Tezhip Sanatında Osmanlı Modernleşmesinin İzleri: Osmanlı Sarayında Türk Rokokosu Üslubu ve Ser-Mücellidan-ı Hassa Hezargradlı Zade Es-Seyyid Ahmed Atâullah, **Milli Saraylar Dergisi**, Sayı 22, 2022, 83.

²³² Yıldız Demiriz, **Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1979, 37.

Türk halkının çiçeğe karşı özel bir sevgi gösterisi, esnaftan devlet adamlarına, balıkçılardan şeyhülislamlara kadar her sınıftan insanın çiçek yetiştirme merakını ateşlemiş ve eli fırça tutan her sanatçı zaman zaman çiçek resimleri yapmıştır. Karamemi, Abdullah Buhari, Ali Üsküdari gibi tanınmış sanatçılar yanı sıra yarı amatör sanatçıların Osmanlı döneminde 20. yüzyıla kadar oluşturduğu örneklerin ortak özelliği, içten gelen çiçek sevgisinin eserlere yansımadır.²³³

Bir diğer bezeme öğelerinden olan tasvir motifleri; Anadolu Selçuklularda da görülen yüzey bezemelerinden olup genellikle basit örnekleri mimari yapılarda tercih edilmiştir. Bu husus Osmanlı döneminde de devam etmiştir ancak oluşan yeni bezeme anlayışıyla sadece mimari yüzeylerde değil el sanatlarında da tercih edilmiştir. Bunlar burç, hayvan, mekân tasvirleri gibi motiflerdir. Özellikle hayvan tasvirleri Anadolu Selçuklu döneminden Osmanlı dönemine kadar mimari, minyatür, seramik gibi sanatlarda kullanılmış, sembolik anlamların yüklendiği bir bezeme ögesi haline gelmiştir. Bununla beraber mekân tasvirlerinde Anadolu Selçuklu döneminde çoğunlukla geometrik ve simetrik bir yaklaşım görülür iken Osmanlı döneminde daha fazla estetik çeşitlilik mevcuttur. Tasarım olarak bir yapıya benzer nitelikte yapılmış kompozisyonların iç kısımları soyut bezemeler ile doldurulmuştur.

Katalogda yer alan kaplarda tasvir motifleri görülmektedir. Hayvan motifinin olduğu tek örnek Yozgat Müzesi örnek no: 52'de ki lengerdir (Fotoğraf 127) (Çizim 125). Mekân tasvirinin bulunduğu Nevşehir Müzesi ve Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi örneklerinden sadece tepsilerde tercih edilmiştir. Kubbeli, üç katlı bir mekânı andırır bir düzenlemeye sahip olan motifin tepelik kısımlarının iç kısımlarında soyut bezemelerin oluşturduğu bir kompozisyon yer almaktadır (Fotoğraf 19,65) (Çizim 19,63). Bu tür motiflerin bir yapıya benzeyen görüntüsü, bir tasvir amacıyla yapılmamışta olabilir, bazı sembolik anlamlar içerdiğini düşündürecek düzenlemeler ile karşımıza da çıkabileceği muhtemeldir.

²³³ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 1986, 390.

Yazılar

Madeni mutfak eşyalarının büyük bir kısmı üzerinde yazılar yer almaktadır. Bu yazılar genellikle eserin kim tarafından yapıldığını, kime ait olduğunu veya kim tarafından hediye edildiğini belirtmektedir. Yazılar genellikle Osmanlıca olarak yazılmış olsa da bazı eserlerde Rumca ve Ermenice yazılara da rastlanılmıştır. Bu yazılar Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarının sosyal ve kültürel bağlamını anlamamıza yardımcı olurken aynı zamanda bu eşyaların kişisel veya toplumsal ilişkilere olan bağımlı da göstermektedir. Osmanlıca ve Rumca yazılar bölgenin tarihindeki çok kültürlülüğü ve etkileşimi yansıtan önemli birer detaydır.

Katalogda yer alan kaplar arasında yazılar, en çok lengerler, siniler, kâseler ve kapaklar üzerinde de görülmektedir. Yazılar, bazı örneklerde kapların merkezi kısmında veya geniş yatık ağız kenarlarında görülürken bazı örneklerde ise dış arka yüzey kısmının üzerine kazınmıştır.

Katalogda yer alan, Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarında isimlerin olduğu kitabeler mevcuttur. Bu kitabeler eseri yaptıranın, hediye edenin veya edilen kişinin isimlerinden oluşan yazılardan oluşmaktadır. Bu yazıların yanında ise tarihleri mevcuttur. Örnek no 4'te; *قادين افندی حضرتلری ۱۲۴۷*; *Devletlü 2. Kadın Efendi Hazretleri Sene 1247* (Fotoğraf 8) (Çizim 8) yazısı vardır. Bu yazıya göre eser muhtemelen devlet erkânından bir şahıs için yaptırılmış veya hediye edilmiştir. Örnek no 7'de; *قوناغ اوغلو وسمان بین حوسیین ۱۲۷۱*; *Konağ[k]oğlu Osman Bin Hüseyin 1271* (Fotoğraf 14) (Çizim 14) ve örnek no 10'da; *احيد آغا ۱۱۵۸*; *Ahid Ağa Sene 1158* (Fotoğraf 24) (Çizim 24) yazıları da yine eseri yaptıran ya da hediye için olduğu düşünülebilir. Bu yazılar kazıma tekniği ile yazılmıştır.

Nevşehir Hacıbektaş Müzesi'nde ise bu durum farklıdır. Müzede bulunan mutfak eşyalarında özellikle bir kuruma vakfedenin veya vakfedilen kurum isimleri yazılıdır. Bölgenin Bektaşî kültüründen kaynaklı aşevlerinin varlığı mutfak eşyalarında ki yazıların içerik olarak değişiminde rol oynamış olmalıdır. Katalogda yer alan Hacı Bektaş Müzesi'ndeki kaplarda görülen Osmanlıca yazılardan örnek no 12'de; *وقف آستانه خنکار حجي بكتاش ولى يادگار السيد ابدین بابا طوسن بابازاده الغریبوزی*; *Vakf-ı Âsitane-i*

Hünkarül Hacı Bektaş-ı Veli Yadigâr Esseyid Abidin Baba Tosun Babazade e'l-Eğribozi 1262 (Fotoğraf 29) (Çizim 27) yazılıdır. Kitabede bir vakfa bağış olduğunu ve “e'l-Eğribozi” ise hediye edenin Eğribozlu (Eğriboz Adası) olduğunu düşünebiliriz. Örnek 30'da; ۱۲۷۵ خانه وقف / *Vakf-ı Hane 1275* (Fotoğraf 33) (Çizim 31) yazılıdır. Eserde kitabenin bulunduğu bölüm tahrip olduğundan dolayı yazı tam olarak okunamamaktadır. Örnek no 15'te ilk kitabede; ۱۲۱۳ ولی یادیگار حاضم الفقرا درویش محمد / *Vakf-ı Hümkâr Hacı Bektaş-ı Veli Yadigâr Hadimül Fakir Derviş Mehmed Sene 1213*, diğer kitabede ise; ۱۱۲۲ عشوی محمد بشه ابن حسین بشه / *Aşevi Mehmed Beşe İbn-i Hasan/Hüseyn ? Beşe 1122* yazılıdır (Fotoğraf 35) (Çizim 33). Yine bu kitabede bulunan yazıdan yola çıkarak eserin yine bir vakfa bağış olduğu düşünülebilir. Örnek no 16'da; ۱۲۵۶ / ۱۲۰۶ خدمت عشوی / *Hizmet-i Aşevi Sene 1256* (Fotoğraf 37) (Çizim 35) yazmaktadır. Kitabeye göre eserin yani eşyanın aşevinde kullanılması (aşevi hizmetine verilmesi) için hediye edildiği söylenebilir. Örnek no 17'de; ۱۱۶۶ وقف حضرت خونکار خاجی بکتاش ولی ساکین میدان / *Vakf-ı Hazreti Hümkâr Hacıbektaş-ı Veli Sakin Meydan Sene 1166* (Fotoğraf 39) (Çizim 37) yazmaktadır. Örnek no 18'de; ۱۱۶۶ وقف حجبی بکتاش ولی بیکر تربهدار سید ابراهیم ساکن کیلر / *Vakf-ı Hacıbektaş-ı Veli Yed-gir Türbedar Seyyid İbrahim Sakin-i Kiler* (Fotoğraf 42) (Çizim 40) yazmaktadır. Yine Hacıbektaş vakfına bir bağış olduğu söylenebilir. Örnek no 23'te muhtemelen; ۱۱۳۸ عائشه صاحبه / *Sahibe Âişe ? 1138* yazısı vardır (Fotoğraf 55) (Çizim 53). Eserin sahibinin “Âişe” adlı şahsın olduğu veya ona hediye edildiği düşünülebilir. Örnek no 24'te yine örnek no 12'de bulunan; ۱۲۶۲ طوسن بابازاده الغریبوزی / *Vakf-ı Âsitane-i Hümkârül Hacı Bektaş-ı Veli Yadigâr Esseyid Abidin Baba Tosun Babazade e'l-Eğribozi 1262* yazısı mevcuttur (Fotoğraf 59) (Çizim 57). Son olarak örnek no 20'de ise yukarıda bahsettiğimiz eserlerin aksine Ermenice olarak; Գյոնի պահպանիչը Կոմո Գոհ ۱۲۷۰ / *Gölün koruyucusu Komo Goh 1270* yazısı mevcuttur (Fotoğraf 47) (Çizim 45).

Söz konusu bu yazılardan yola çıkarak bölgenin kültürel ve dini etkileşimlerinde yoğunluk olduğu gözlemlenmektedir. Yazılarda çoğunlukla Hacı Bektaş vakfına ve aşevlerine bağışlanması söz konusu olmuştur. Ayrıca, bağışlayanın ismi, aşevi sahibinin ismi ve her yazının sonunda tarihler görülmektedir. Bu tarihler madeni kabın yapım tarihleri, yüzeyine uygulanan bezemenin yapılış tarihi veya vakfa bağışlanma tarihlerinin hangileri olduğu hakkında kesin olarak herhangi bir bilgi yoktur.

Katalogda bahsedilen, Niğde Müzesi'nde yer alan kaplara baktığımızda ise, yazıların farklı dillere sahip olması dikkat çekicidir. Bölgede yaşayan Rum ve Ermeni etnik kökenli insanların madeni eşyalar üzerindeki etkileri de göz ardı edilemez. Kataloğa dâhil ettiğimiz kaplar arasından Osmanlıca kitabesi bulunan dört adet örnek bulunmaktadır. Bu örnekler ise yine Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kaplarda ki yazılara benzer niteliktedir. Örnek no 39'da; عثمان پاشا کریمهئی نائله خانم ۲۶۳ / *Osman Paşa Kerimesi Naile Hanım Sene [1]263* yazısı bulunmaktadır (Fotoğraf 91) (Çizim 89). Kitabede bulunan yazıya göre eserin Osman Paşa'nın kızı olan Naile Hanım için yapılmış olduğu veya ona hediye edildiği düşünülebilir. Örnek no 42'de eserin kısa kenar kısmında bulunan damgada; علمدار عالی / *Alemdâr Ali* yazısı, dış arka yüzeyinde ise; صاحب شهریارى کوچک الحاج عالی افندی ۱۲۲۷ / *Sahib-i Şehriyâri Küçük/Göcek/Gücük? El-Hac Ali Efendi 1227* yazısı mevcuttur (Fotoğraf 98) (Çizim 96). Örnek no 44'te yine örnek no 39'da bulunan; عثمان پاشا کریمهئی نائله خانم ۲۶۳ / *Osman Paşa Kerimesi Naile Hanım Sene [1]263* yazısı bulunmaktadır (Fotoğraf 104) (Çizim 102). Örnek no 47'de ise diğer kitabelerin aksine yazı tekniklerinin bezemeler ile birleştiği ve farklı tekniklerle uygulandığı bir tepsi görmekteyiz. Tepsinin merkezinde hat sanatıyla muhtemelen; الحاليلولاله / *E'l-Halilullah?* yazmaktadır (Fotoğraf 108) (Çizim 106). Tepsinin merkezinde bulunan altı kollu yıldız motifinin üç kolunda yine hat sanatıyla yazılmış; آلی / *Âli* yazısı mevcuttur (Fotoğraf 109) (Çizim 107). Altı kollu yıldızın diğer üç kolunda ise Müsennâ²³⁴ tekniğiyle yazılmış; الله / *Allah* yazmaktadır (Fotoğraf 110) (Çizim 108). Örnek no 43'te ise diğer eserlerin aksine Rumca olarak; Ι Ι Σ 1827 ve Ι Ε Ρ Ι ω 1853 / *Rahip 1853* yazısı bulunmaktadır (Fotoğraf 101,102) (Çizim 99,100). Eserin bir rahibe hediye veya kiliseye bağış olduğu düşünülebilir.

Kataloğa dâhil ettiğimiz bir diğer müze olan Yozgat Müzesi'nde sadece lengerler yer almaktadır. Bu lengerin sadece 3 adedinde Osmanlıca kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabedeki yazılar, kataloğa dâhil ettiğimiz Nevşehir Müzesi ve Niğde Müzesi örneklerinde uygulanan yazılar ile benzerlik göstermektedir. Örnek no 49'da; ۱۱۶۶ صاحب علی / *Sahib-i Ali 1166* yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 119) (Çizim 117). Örnek

²³⁴ **Müsennâ yazı:** İki bölüm veya iki adet kısımlardan oluşan çift katlı anlamına gelmektedir. Terim olarak ise girift, çift ve karşılıklı yerleştirilmiş aynalı yazı demektir. Bkz. Ali Alparşlan, Müsennâ, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 32, 2006, 37-38.

no 51'de ise; ضرب سليمان ١١٤٧ / *Darrab Süleyman 1147* yazısı mevcuttur (Fotoğraf 125) (Çizim 123). Bu kitabeden yola çıkarak bahsedilen kişinin eşyanın yüzeyindeki kazıma tekniğiyle yapılmış bezemeleri işleyen usta olduğu düşünülebilir. Son olarak örnek no 61'de; صاحب يوزباشی عثمان آغا ١٢٧١ / *Sahib-i Yüzbaşı Osman Ağa 1271* yazmaktadır (Fotoğraf 145) (Çizim 143).

Üretim Yeri ve Tarihlendirme

Osmanlı döneminde madeni mutfak eşyalarının üretildiği atölyeler genellikle büyük kentlerde, saray, dini yapılar, gibi önemli yapıların yakınlarında veya ticari merkezlerde bulunmaktadır. Devletin ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaktadır. Atölyelerde çalışan sanatkârlar loncalara bağlıdır ve üretim, kalite, fiyat gibi konuları düzenli bir şekilde sağlamaktadır. 18-20. yüzyıllarda mutfak eşyalarının üretimi devamlılık ve değişimler göstermiştir. Devamlılık konusu Osmanlı dönemi sanatının geleneksel özelliklerin devamı, değişim ise batı etkilerinin artmasıdır. Sanayileşmenin artması, yeni malzemeler ve tekniklerin tercih edilmesi, yeni zevklerin ve ihtiyaçların oluşması gibi hususlardan kaynaklanmaktadır.

Kataloğa dâhil ettiğimiz madeni eşyalarda yaygın olarak tercih edilen malzeme bakırdır. Bakır malzemenin kalaylanması için lazım olan maden kalay madenidir. Kalay madeni, Osmanlı döneminde bulunmayan nadir madenler arasına girmektedir. İthal yolla elde edilen kalay daha çok geç dönemde Avrupa'dan ithal edilmiştir. Madeni eşyaların tedarikini sağlayan atölyeler veya Anadolu kentlerindeki pazarlarda yapılan ticaret hakkında ki bilgilere arşiv kaynaklarından ulaşabiliriz. Örneğin; Kadı sicillerine baktığımızda, 16. yüzyılın sonlarında Çorum kenti, bölgeler arası ticaretle sınırlı bir ilişkiye sahipti. Bu nedenle kentin ekonomisi, yerel üretime ve tüketime dayanıyordu. Zanaatkârlar, kentin yerel ihtiyaçlarını karşılayan temel üretim faaliyetlerini yürütmekteydiler.²³⁵

Osmanlı döneminde bakır malzeme tedarikini sağlayan atölyelerin başında Tokat şehri gelmektedir. Çok yoğun ve başarılı üretimler yapan Tokat şehri atölyeleri Osmanlının

²³⁵ Suraiya Faroqi, **Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak**, Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, 315-324.

dört bir yanına bakır malzeme tedariki sağlamıştır. Bu yüzden Tokat şehri bakır madeni malzemesi ve atölyeleri bakımından önemlidir. Tokat şehrinde yer alan bakır kaplar, siniler, kazanlar gibi mutfak eşyaları çevre şehirlere gönderilmiştir. Ayrıca, Tokat şehrinin yanı sıra Gümüşhane, Sivas, Amasya ve Kastamonu'nda da Osmanlı coğrafyasının yakın ve uzak şehirlerine bakır malzeme tedariki de sağlanmıştır. İç ve dış pazar için bakır malzeme üretimlerinin başında gelen bir diğer maden yeri ise Keban Ergani bakır madenleridir. Ergani bakır madenleri, iç pazarda mutfak eşyaları gibi madeni malzemeler için önemli kaynak olmuştur.²³⁶

Katalogda bahsettiğimiz madeni mutfak eşyalarının malzeme olarak değerlendirdiğimizde; bakır malzemenin çevre şehirlerden tedarik edildiğini ve bu malzeme ile eşya üretiminin yapıldığını söyleyebiliriz. Bu eşyalar büyük ihtimalle atölyelerde sade olarak üretilir ve gönderildiği yerde bezeme işleri yapılırdı ya da üretildiği atölyede bezeme işleri de dâhil olmak üzere üretilip çevre şehirlere gönderilirdi. Eşyaların hangi tarihlerde yapıldığı veya hangi tarihlerde bezeme işlerinin yapıldığı hakkında ki fikirlere kitabeleri sayesinde öğrenebiliriz ancak kitabeleri olmayan eşyaların malzeme, teknik, form ve bezeme açısından kitabeleri olanlarla karşılaştırıp değerlendirilerek bir fikir üretebiliriz.

Katalogda yer alan madeni mutfak eşyaları, malzeme, teknik, form ve bezeme açısından değerlendirildiğinde Anadolu'nun farklı bölgelerinde kullanılan örnekler ile benzerlik göstermektedir. Bu sebeple hem formu hem de bezemeleri açısından kitabeleri bulunmayan eserler için hangi dönemde yapıldığı hakkında fikirleri bu örnekler ile karşılaştırarak söyleyebiliriz. Kitabesi bulunan madeni mutfak eşyalarından 18-20. yüzyıllar arasına tarihlenen eserler mevcuttur. Çoğunlukla görülen tarihlendirme ise 18-19. yüzyıla aittir.

²³⁶ Erdem Saka, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakır Madenleri (1453-1789), **Jiournal of Universal History Studies**, Cilt 2, Sayı 2, 2019, 223-233.

Katalogda yer alan, kitabeleri bulunmayan madeni mutfak eşyalarının tarihlendirilmesi başka şehirlerde üretilen aynı tip form ve bezemeye sahip eserler ile de ilişkilendirilebilir. Örneğin Isparta Müzesi'nde 19. ve 20. yüzyıllara ait²³⁷ bakır mutfak eşyalarının bezeme programı ve teknikleri ile söz konusu Kapadokya bölgesi müzelerinde bulunan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarının tarihlendirilmesi bakımından karşılaştırıldığında bu eserlerin aynı yüzyıllarda üretilmiş olması muhtemeldir. Örneğin, Bitlis Etnografya Müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemine ait bakır mutfak eşyaları incelediğimizde bakır eşyaların dövme tekniğinde yapılıp, kazıma tekniğinde benzer bitkisel motiflerin uygulandığı, ayrıca bu eşyaların 18-19. yüzyıllara ait olduğu belirtilmiştir.²³⁸ Benzer örnekler Kars Müzesi'nde de bulunmaktadır. Müzede bulunan Osmanlı dönemine ait mutfak eşyalarından olan taslar dövme tekniğinde yapılmıştır. Geometrik ve bitkisel bezemeler ise kazıma tekniği ile elde edilmiştir. Tarih aralığı olarak ise 18-20. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.²³⁹ Form ve bezeme açısından Kataloğa dâhil ettiğimiz madeni mutfak eşyaları ile benzer özellikler gösterirler. Bu yüzden katalogdaki eserlerin 18-20. yüzyıllar arasına tarihlemek yanlış değildir.

Kataloğa dâhil ettiğimiz eserlerin karşılaştırılması için önemli bir yayın Emine Karpuz'un çalışmasıdır²⁴⁰. Bu çalışmada bahsedilen Afyon Müzesi'nde 1667 envanter numaralı lenger, Konya Etnografya Müzesi'nde 4339 ve 1389 envanter numaralı lengerler ve Gaziantep Müzesi'nde 1219 numaralı lenger, kataloğa dâhil ettiğimiz lengerler ile ortak bir bezeme anlayışına sahiptir. Emine Karpuz çalışmasında bu eşyaları 18-20. yüzyıla tarihlendirmiştir. Bu yüzden katalogdaki kitabesi olmayan eserlerin bu tarihlere ait olduğu düşünülebilir. Ayrıca yine 18-20. yüzyıllara tarihlendirilen Afyon Müzesi 1432 envanter numaralı ve Konya Etnografya Müzesi 5050 envanter numaralı siniler, kataloğa dâhil olan Nevşehir Müzesi'nde ve Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'nde yer alan siniler ile benzer form, teknik ve bezeme açısından

²³⁷ Filiz Nurhan Ölmez, Ali Kılınç, Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar, **Arış Geleneksel Türk Sanatları Dergisi**, Sayı 11, 2015, 54-70.

²³⁸ Hacer Arslan Kalay, Bitlis Etnografya Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bakır Mutfak Kaplarından Örnekler, **Journal of History Studies**, Cilt 10, Sayı 3, 2018, 107-120.

²³⁹ Ercan Çalış, Ahmet Erk, Kars Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tas, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, 2023, 165-175.

²⁴⁰ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 267.

benzer özellikler göstermektedir.²⁴¹ Ayrıca Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşiv Müzesi'nde bulunan Osmanlı dönemine tarihlendirilmiş madeni mutfak eşyalarında uygulanan bezeme öğeleri ve formları ile kataloğa dâhil ettiğimiz eşyalar benzer bezemelere ve forma sahiptir. Bu eserlerin çoğunlukla 19. yüzyıllara tarihlendirilmesi²⁴² katalogda bulunan eserler için de önem arz eder. Katalogda ki eşyaların form ve bezemeleri açısından benzerliği bulunan bir başka çalışma Ebru Subaşı'nın *Sivas Yöresine Ait Madeni Eserleri*'dir. Çalışmada tespit edilen eserlerin, kataloğa dâhil ettiğimiz eserler ile benzerlikleri dikkat çekmektedir. Bu benzerlikler form, malzeme, teknik ve bezeme açısından ilişkilendirilmiştir. Çalışmada bu eserler çoğunlukla 18-19. yüzyıllara tarihlendirilmiştir.²⁴³

²⁴¹ Emine Karpuz, Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, Cilt 5, Ankara 2018, 267.

²⁴² Sema Korkmaz, **Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşiv Müzesi'nde Bulunan Madeni Mutfak Eşyaları**, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, 58-216.

²⁴³ Ebru Subaşı, **Sivas Yöresine Ait Madeni Eserler**, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 80-532.

SONUÇ

Osmanlı döneminde kullanılan madeni mutfak eşyaları Osmanlıların mutfak kültürünün zengin çeşitliliğini göstermektedir. Halk işi olarak tabir edeceğimiz bu eşyalar kullanım amaçlarına göre farklı boyutlarda yapılmış olup sahip oldukları bezemeleri dönemin beğenisini yansıtmaktadır. Bu kaplar yapım malzemesi, tekniği, kullanılan motifleri gibi unsurlar Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik durumu, inancı ve kültürel kimliğini de yansıtmaktadır. O yüzden gereksiz veya dekoratif amaçlı kullanılan kaplara çok rastlanılmamaktadır. Bu çeşitliği doğuran sebep beslenme alışkanlıkları ve tüketim biçimidir. Örneğin lengerler en çok pilav, sulu yemek için kullanılırken, sinilerin servis amaçlı kullanılması, kazanların yemek pişirmek için, tasların ise çorbada kullanılması basit ve temel ihtiyaçlara göre kapların çeşitlendiğini gösterir.

Çalışmada 88 adet madeni mutfak eşyaları tespit edilmiştir. Bunlardan kataloğa 61 adedi dâhil edilmiştir. Diğerleri ise form ve bezeme açısından hem sade hem de çok benzer örnekler olduğundan dolayı kataloğa dâhil edilmemiştir. Kataloğa dâhil edilen eşyalar arasından Nevşehir Müzesi'nden 6 lenger, 1 tas, 2 sini, 1 kâse ve 1 kazan olmak üzere toplam 11 adet; Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'nden 13 lenger, 2 sini ve 1 kazan olmak üzere toplam 16 adet; Niğde Müzesi'nden 17 lenger, 1 tas, 1 havan ve 1 sini olmak üzere 20 adet ve Yozgat Müzesi'nden tamamı lenger 14 adet bulunmaktadır.

Kataloğa dâhil ettiğimiz madeni eşyaların tamamı bakır malzemeden yapılmış iken sadece Nevşehir Müzesi'nde bulunan örnek no:45'te ki eser gümüşten yapılmıştır. Bakır malzemenin bol olması dayanıklılık ve kolay işlenmesinden dolayı günlük yaşamda sıklıkla tercih edilmiştir. Bazı eserler birçok tahribata uğramış olsa da günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir. Yapımında ise dövme ve perçinleme

teknikleri kullanılırken bezemelerinde ise genellikle kazıma tekniğinin uygulandığı görülmüştür. Kazıma tekniğinin uygulandığı geometrik, bitkisel ve soyut bezemeler arasında çoğunluklu olarak bitkisel bezemelerin tercih edildiği tespit edilmiştir.

Katalogda yer alan bazı örneklerde eşyaları kim tarafından yaptırıldığı, kime hediye edildiği, bezeme ustasının kim olduğu veya hangi vakfa kim tarafından bağışlandığı açıkça belli olsa da tahribata dayalı yazıların netliği söz konusu olmamaktadır. Bu yazılar, üretildikleri döneme ve buldukları yöreye göre; kültürel etkileşimler ve toplum arasındaki ilişkileri öğrenmemiz için oldukça çok önemlidir. Birbirlerine hediyeleşmeler, dini vakıflara bağışlamalar, aşevlerine bağışlamalar ve bunların halk işi el sanatları tabiriyle bezenmeleri, bu eşyaların o dönemde yaşayan insanları duygularını, düşüncelerini, kültürlerini ve estetik zevklerini bizlere yansıtmaktadır.

Bu çalışma özgünlük ve katkı açısından; Kapadokya bölgesindeki müzelerde sergilenen Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarına ilk defa detaylı bir bakış sunmuştur. Bu konuda Kapadokya bölgesinde daha önce yapılmış bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışma ile Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarını tarihsel, kültürel ve estetik yönleriyle incelemek için yeni bir yöntem önermiştir. Ayrıca bu çalışma Kapadokya bölgesindeki müzelerde bulunan Osmanlı dönemi madeni mutfak eşyalarını kataloglama ve tanıtmaya çalışmasıdır. Bu objelerin bilinirliğinin ve korunmasının artırılması için bu tezin bir referans olması umulmaktadır. Ayrıca bu çalışma tarihsel, kültürel ve estetik yönleriyle ilk kez kapsamlı bir şekilde analiz eden bir çalışmadır. Bu yüzden çalışma, hem akademik hem de kültürel açıdan önemli bir değer taşımaktadır. Çalışmanın devamında bu objelerin daha geniş bir coğrafyada ve daha farklı bakış açılarıyla araştırılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağarı Ő (2018) Gelibolulu Âli'nin Surnâmesinde Osmanlı Yemek Kùltürü, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7(1): 106–123.
- Ağatekin M (2003) Selçuklu Dönemi Seramik Yüzeylede İnsan Betimlemeleri. Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, Eskişehir.
- Ak K (2007) Osmanlı'dan Günümüze Türk Yemek Kùltüründe Seramik Yemek Kapları. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, Eskişehir.
- Akarsu R (2014) Erken Tunç Çağı Sonu ve Orta Tunç Çağı'nda Güneybatı Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (18)2: 209–216.
- Akkaya A, Bayrakçı S, Özcan CC (2018) Osmanlı Mutfağının Yemek, Fiyat, Mekân ve Ekonomik Bakımdan Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 6(3): 60–80.
- Akpınarlı F, Balkanal Z (2012) 16.-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 5(10): 179–209.
- Akurgal E (1944) İslâm Sanatında Türklerin Rolü, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Dergisi* 2(4): 527–533.

- Alp S (2008) Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Maden Sanatı: XV.-XVII. Yüzyıllar Arasında Faaliyet Gösteren Gümüş İŖi Atölyeler, *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25(2): 15–35.
- Altier S (2019) Osmanlı Sanatı'nda İbrik Tasvirleri ve İkonografisi, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 17(26): 149–202.
- Altınkılıç AE (2019)'dan, Genç PT (2005), Hitit Seramikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Altıntaş M (2019) Osmanlı İstanbul'unda Lokanta ve Tatlıcı Esnafı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aral S (2018) Malatya Beşkonaklar Etnoğrafya Müzesi ve Akcebe Koleksiyonunda Bulunan Madeni Tepelik Örnekleri. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara, Türkiye, Nisan 41–63.
- Arık S (2009) Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6(1): 584–593.
- Arıkan GD (2015) Antik Madencilik Hakkında Arkeolojik ve Jeolojik Görüşler, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi* (0)151: 235–250.
- Arlı M (1984) *Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık* (Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara).
- Arslan M (2013) Antik Anadolu Medeniyeti Frigya (Phrygia) Uygarlığı Takıları ve Motiflerinin Tekstil Deseni Olarak Kullanılması. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı, İstanbul.
- Aslanapa O (1996) *Türk Sanatı* (Remzi Kitabevi, İstanbul).

- Atak K (2012) Anadolu'da Kalkolitik Çağ Kabartma Bezemeli Seramik Geleneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Konya.
- Atasoy S (2010) Anadolu'da Maden Sanatı (M.Ö.7.yy-M.S.4.yy), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 12(1): 52–59.
- Avcı M (2019) Bâbürnâme'de Şehir Tarihçiliği: Herat Örneği, *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(2): 156–178.
- Ayyıldız S, Sarper F (2019) Antioksidan Baharatların Osmanlı Saray Mutfağındaki Yeri, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9(1): 363–380.
- Azıklı TR (2023) Osmanlı Minyatür Sanatında Ağaç Türleri (16. Yüzyıl), *Art-Sanat Dergisi* 0(19): 49–77.
- Bakır ST (2005) İznik Çinilerinde “Şemse” Formu, *Sanat Dergisi* 0(7): 96–104.
- Balkanal Z (2021) Gerede'de Kaybolan Bir Meslek “Bakırcılık”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 0(34): 68–85.
- Başak O (2008) Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi ve Kullanımı, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 0(21): 15–33.
- Bayartan M (2008) XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi* 10(1): 137–155.
- Baykan D (2016) Antik Metalurji Uygulamaları, *Yer Altı Kaynakları Dergisi* (5)9: 61–68.
- Baytop T, Kurnaz C (2003) *Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi* “Lale”.
- Bedirhan Y, Süder N (2022) İslâmiyet Öncesi Dönemde Türklerde Kullanılan Madenler ve Maden İşletmeciliği, *International Academic Social Resources* (7)35: 273–289.

- Bektaşoğlu M (2009) *Anadolu'da Türk İslâm Sanatı* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara).
- Bilgin A (2010) Osmanlı Döneminde İstanbul Mutfak Kültürü, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 1(47-48): 229–245.
- Bilir G (2020) Anıtsal Yapılardaki Mezar Anlayışı: Heroondan Martyriumu, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(39): 607–649.
- Bobovius A (2009) *Topkapı Sarayında Yaşam* (Kitap Yayınevi, İstanbul).
- Boz M (2014) XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Kentleri ve Kentliler. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Kırklareli.
- Bozkurt N (2010) *İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi “Şemse”*.
- Böyükulusoy K (2016) Bakla Tepe Erken Tunç Çağı 1 Seramiğinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Bülbül S, Sezgin A, Kara S (2016) Osmanlı Mutfak Kültürü'nde Yemek Kapları: İznik Çok Renkli Seramik Örnekleri, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5(8): 2373–2389.
- Can Y, Gün R (2011) *Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları ve Estetiği* (Kayıhan Yayınları, İstanbul).
- Cebeci DT (2022) Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları, *Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi* 0(20-21): 7–29.
- Choi S (2008) Sûrnâme-i Vehbi'deki Kap Tasvirleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi Maliye) Ana Bilim Dalı, Ankara.

- Cömert M, Güner E (2020) Anadolu’da Neolitik Dönemde Beslenme Alışkanlıkları ve Mutfak Kültürü, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 8(4): 3426–3440.
- Çağlıtütüncigil E (2013) Türk Süsleme Sanatında Nar: “Form, Köken ve İkonografik Anlamı”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* 0(33): 61–62.
- Çalış E, Erk A (2020) Anadolu’da Bilezik Serüveninin Geleneksel Türk El Sanatları Açısından Önemi: Osmanlı Döneminde Bir Grup Örnek, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 0(47): 139–156.
- Çalış E, Erk A (2023) Kars Müzesi’nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tas, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 0(15): 165–175.
- Çeken M (1999) Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı: Türkiye Müze ve Özel Koleksiyonlarındaki Örnekler. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Çetin O (2019) Osmanlı Mezar Taşlarında Bitkisel Motifler Etrafında Gelişen Kültür ve İnanç Dünyası: Eyüp Örneği, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6(36): 1189–1197.
- Çetin S (2012) Anadolu Selçuklu Dönemi (Geometrik Yıldız, Hayat Ağacı, Nar ve Rumi) Motiflerinin Heykel Sanatı Bağlamında Yorumlanması. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Heykel Ana Sanat Dalı, Kayseri.
- Çetin Y, Yayık B (2021) Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk-İslâm Sanatındaki Yansımaları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 0(100): 485–514.
- Çetinkaya B (2021) Osmanlı Maden Sanatında Yazı Takımları (18.-19. Yüzyıl). Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Karabük.

- Çevrimli N (2012) Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme, *Vakıflar Dergisi* 0(37): 193–222.
- Çevrimli N, Burkan G (2007) Toka Mevlevihane Vakıf Müzesindeki Bir Şamdan, *Vakıflar Dergisi* 0(30): 467–484.
- Çoban GM (2017) Güneydoğu ve Orta Anadolu Bölgelerinde Neolitik Dönem’de Konut ve Hane. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Edirne.
- Çoksolmaz E (2011) Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmelerinin Anadolu’daki Dağılımı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Konya.
- Çoruh E, Sayar A (2022) Lotus Motifinin Art Nouveau Sanat Akımı İle Modernize Edilerek Tasarımının Yapılması Ve Örnek Uygulaması, *International Social Sciences Studies Journal* 8(95): 638–644.
- Çoruhlu Y (2017) *Erken Devir Türk Sanatı: İç Asya’da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi* (Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul).
- Demirgül F (2018) Çadırdan Saraya Türk Mutfağı, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(1): 105–125.
- Demiriz Y (1979) *Osmanlı Mimarisi’nde Süsleme I: Erken Devir (1300-1453)* (Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Demiriz Y (1986) *Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul).
- Dolunay A, Kahraman M, Nuhoglu M (2019) Lalenin Osmanlı ve Hollanda Sanatındaki Yansımaları, *Kalemişi Dergisi* 7(15): 163–173.
- Duran G (2018) Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 0(31): 177–199.

- Durmuş A (2022) XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda Tezhip Sanatında Osmanlı Modernleşmesinin İzleri: Osmanlı Sarayında Türk Rokokosu Üslûbu Ve Ser-Mücellidân-I Hassa Hezargradlı Zâde Es-Seyyid Ahmed Atâullah, *Milli Saraylar Dergisi* 0(22): 80–99.
- Ehsani A, Yazıcı EY (2016) Anadolu’da Bakır Madenciliği ve Kullanımının Kısa Tarihi, *Yer Altı Kaynakları Dergisi* (0)9: 43–48.
- Eke BB (2019) *Meraklısına Selçuklu: Kılıç Gibi Bir Boy* (Tün Yayıncılık, Ankara).
- Ekmekçibaş İ (1996) 16. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Bahçe Teması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Elkıran GA (2021) Tezhip Sanatında Natüralist Motifler Kapsamında Yaprak Motifinin İncelenmesi, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 8(2): 217–240.
- Elyiğit U (2008) Türk İslâm Dönemine Ait Şanlıurfa Madeni Mutfak Kapları. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Van.
- Ergene PO (2011) 18. yy ve 19. yy Türk İşleme Motiflerinde Sembol Dili ve Sembolizm İçerikli Yeni Yorumlar. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, İstanbul.
- Erginsoy Ü (1978) *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi* (Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Erk A (2021) Cizre İsmail Ebul-İz El-Cezeri Müzesi’nde Bulunan Bir Grup Madeni İbrik, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(1): 293–312.
- Ersoy A (1988) *Türk Tezhip Sanatı* (Akbank Akyayınları, İstanbul).

- Ersoy A (1993) *XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği* (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul).
- Eryılmaz Bİ, Selimgil B (2021) İslâm Eserlerinde Kullanılan Kare Tabanlı Geometrik Desenlerin Çözümlemesine Yönelik Yeni Bir Yaklaşım, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0(53): 237–286.
- Faroqhi S (2018) *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Fidan E (2017) Madencilik Beşiği Anadolu: Tarih Öncesi Dönemlere Ait Bakır Yatakları, *Belleten Dergisi* 81(292): 667–676.
- Gök D, Durak S (2022) 19. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi Süsleme Sanatında Kullanılan Malzeme ve Teknik Özellikler: Bursa Emir Sultan Cami Örneği, *Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Tasarım Dergisi* 3(2): 150–169.
- Gürses S (1990) Osmanlı-Türk Seramik Formları. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Harmankaya S (2016) Türkiye Neolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme, 13–20.
- Hatipoğlu A, Batman O (2014) Osmanlı Saray Mutfağı'na Ait Gastronomik Unsurların Günümüz Türk Mutfağı İle Kıyaslanması, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* 11(2): 62–74.
- Haydaroğlu İ (2003) Osmanlı Saray Mutfağından Notlar, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22(34): 1–10.
- Işın PM (2014) *Osmanlı Mutfak İmparatorluğu* (Kitap Yayınevi, İstanbul).
- İlban MO, Saygın CU (2020) Nerede O Eski Mutfaklar, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi* 17(3): 509–523.

- İrteş S, Baysal AF, Sayın AZ (2023) 15. Yüzyıl Osmanlı Kalemîşi Tezyinatında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme, *Art-Sanat Dergisi* 0(19): 311–336.
- İnanlı İ (2004) Hititlerde Madencilik. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Konya.
- Kalay HA (2018) Bitlis Etnografya Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bakır Mutfak Kaplarından Örnekler, *Journal of History Studies* 10(3): 107–120.
- Kalaycı ZB (2021) 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Saray Mutfağında Ramazan, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 9(28): 76–90.
- Kandemir S (2019) Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları. Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı, İstanbul.
- Karabacak Ö (2011) Elazığ'da Bakır Sanatı. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Karpuz E (2002) *Ankara: Türkler Ansiklopedisi Cilt 12* "Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, Ankara".
- Karpuz E (2018) Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Ankara, Türkiye, Nisan 263–292.
- Kaya FO (2010) Gaziantep ve Şanlıurfa İllerinde Yapılan Bakırcılık Sanatının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dekoratif Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Kerametli C (1974) Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde Erken İslâm, *Türk Etnografya Dergisi* 0(64): 116–127.
- Kılıç S (2016) Eski Türklerde Kuyumculuk Geleneği ve Metal Süsleme Teknikleri, *Akademik Bakış Dergisi* 0(58): 23–55.

- Kılınç A (2022) Horasan Bölgesinde X.-XII. Yüzyıllarda Ticaret, *Cankiri Karatekin University Journal of Faculty of Letters* 10(1): 58–82.
- Kırtay KK (2023) Türk Kültüründe Hayat Ağacı (Selvi Motifi), Bir Motif Olarak Çini ve Seramiklerde Kullanımı, *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 8(2): 129–143.
- Koç Ü (2009) XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıl Ortalarına Değişen Gümüş Arzı ve Yansımaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 8(27): 269–286.
- Korkmaz S (2021) Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşiv Müzesi'nde Bulunan Madeni Mutfak Eşyaları. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimle Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Van.
- Kozal E (2010) Son Tunç Çağı Anadolu ve Komşuları, *Arkeo Atlas-Yaşayan Geçmişin Dergisi* (0)7: 10–19.
- Köşklü Z (2005) Geçmişten Günümüze Erzurum'da Bakırcılık ve Bakır Kaplar, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* 0(8): 107–120.
- Kuban D (1976) *Sanat Tarihimizin Sorunları* (Çağdaş Yayınları, İstanbul).
- Kuçak G (2020) Anadolu'da Neolitik Dönem'de Mimarlığın Temel İlkeleri Üzerine Bir Araştırma, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 5(1): 1–25.
- Kurfeyz N (2003) *Emek, Sabır ve Sevgi... Tezhip. Güzel Sanatlar Serisi* (Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Kuru AÇ (1997) Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Deneme, *Bellekten* 61(230): 37–42.
- Kuş NÖ, Duran R (2022) Türk Kültüründe Nar Motifi ve Tekstil Uygulamalarından Örnekler, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 21–33.

Küçükbezi HG (2012) Konya-Karaman Bölgesi Kalkolitik ve Erken Tunç Çağ Çanak-Çömlek Kültürü, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi* (0)13: 63–95.

Maraşlı S, Altın Y (2023) Aksaray Müzesi'nden bir başyapıt: Selçuklu üslubunda yapılmış madeni bir ibrik üzerine düşünceler. *26. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı (Henüz Yayımlanmamış)*. Ankara, Türkiye, 182–196.

Mülayim S (1991) Anadolu Türk Sanatında XIV. Yüzyıl, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 0(10): 2–14.

Mülayim S (1982) *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Mülayim S (2008) *Araştırmacıya Notlar* (Kişisel Yayın, İstanbul).

Mülayim S (1976) Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi, *Anadolu Dergisi* 0(20): 141–153.

Mülayim S (1983) Türk Süsleme Sanatında "Arabesk" Problemî, *Sanat Tarihi Dergisi* 2(2): 62–85.

Naldan F (2014) Erzincan Bakırcılığı, *Turkish Studies* 9(10): 775–796.

Ocak AY, Peker AU, Bilici K (2006) *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)* (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Orhan BY (2022) Divriği Kalesi Kazısı Boyalı Kazıma Teknikli Özel Bir Grup: Motif ve Kompozisyona Göre Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Sivas.

Osmanlı Devrinde Madenler ve Madenlerin İşletilmesi, *TMMOB Maden Mühendisleri Odası Madencilik Bülteni*, Sayı 67, s.41, Ankara Ocak 2004.

- Ögel B (1978) *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Ölmez FN, Kılınç A (2015) Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar, *Arış Geleneksel Türk Sanatları Dergisi* 0(11): 53–72.
- Önder AM (2018) Türkiye Müzelerinde Örneği Bulunmayan Klasik Osmanlı Dönemine Tarihlendirilen Kapalı Formlu Seramikler, *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(17): 107–125.
- Öney G, Ünal RH (2000) *Erken Osmanlı Sanatı: Akdeniz'de İslâm Sanatı / Beyliklerin Mirası* (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul).
- Örnek D (2020) Safranbolu'lu İzzet Mehmet Paşa'nın Bakır Güğüm ve Maşrapaları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(107): 112–123.
- Özdemir M (2004) Geçmişte ve Günümüzde El Sanatları Çerçevesinde Üretilen Deri Ürünleri Üzerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Özdemir M, Kaya FO (2011) Günümüzde Gaziantep İlinde Bakırcılık, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(3): 1150–1170.
- Özdoğan M (2018) Marmara Denizi ve Neolitik Yaşam Biçiminin Anadolu'dan Avrupa'ya Aktarımı, *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi* 0(10): 9–30.
- Özer Ç, Atay E (2022) Osmanlı Saray Mutfağı Teşkilatı ve Escoffier Mutfak Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research* 6(2): 468–477.
- Özgeriş MM, Karahan F, Özgeriş M (2022) Servi Ağacının Türk Kültürü ve Peyzajında Kazandırdığı Anlamaların Hayâlî'nin “Serv” Redifli Kasidesindeki Yansımaları, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(1): 273–287.

- Özkarıcı M (2018) Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara, Türkiye, Nisan 357–377.
- Özkul K (2019) Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Aslan Figürü. 3. *Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu*. Gaziantep, Türkiye, Nisan 551–560.
- Özkul K (2019) Gelenekten Geleceğe Bakır İşlemeciliği ve Urfa. 6. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. Şanlıurfa, Türkiye, Kasım 137–152.
- Özrili Y (2020) Adıyaman Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lenger, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 0(22): 237–256.
- Öztürk T (2008) Kadı Sicillerindeki Bazı Muhallefatlara Göre Trabzon'da Temizlik ve Vücut Bakım Malzemeleri (1700-1750), *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 32(32): 249–282.
- Pala İ (2010) Osmanlı Dönemi'nde Saray Mutfağında Kullanılan Pişmiş Toprak Sunum Kaplarının Form Özellikleri. Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, İzmir.
- Parlak K (2018) Oltu Taşı'nın Kuyumculuk Sanatındaki Önemi ve Modern Takı Tasarımları. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Antalya.
- Polat C (2014) *Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık* (Öncü Basımevi, Ankara).
- Saka E (2019) Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakır Madenleri (1453-1789), *Journal of Universal History Studies* 2(2): 223–233.
- Saral G (2016) 16. Yüzyıl Divanlarında Mutfak Eşyaları, *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 4(8): 44–65.

- Schapiro M (2013) Nature of Abstract Art, *Marxist Quarterly* 0(20): 1–20.
- Seçim Y (2018) Selçuklu ve Osmanlı Mutfağının Gastronomi Açısından Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism Theory and Research* 4(2): 122–132.
- Selçuk K, Yurttaş H (2021) Doğu Karadeniz Bölgesi Halı ve Düz Dokumalardaki Sembolik İbrik, Kandil ve Mihrap Motifi Üzerine Bir Deneme, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 0(71): 479–489.
- Soysaldı A (2022) Tekstil El Sanatlarında Su ve İbrik Motifleri, *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi* 5(3): 446–454.
- Söylemez MC (2015) Arkeolojik Buluntular ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. 1. Binin İlk Yarısında Orta Karadeniz Bölgesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Subaşı E (2015) Sivas Yöresine Ait Madeni Eserler, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Van.
- Sürücüoğlu MS, Özçelik AÖ (2007) Türk Mutfak ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi. 38. *ICANAS Kongresi*. Ankara, Türkiye, Eylül 1289–1310.
- Şen H (2013) İslâm Sanatında Geometrik Desenler, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 8(15): 101–112.
- Tızlak F (1996) XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları, *Belletten* 60(229): 703–718.
- Topçu E (2017) Güğümler Maşrapalar, *Z Dergisi* 2(0): 366–367.
- Töret AB (2017) Türk Halk Mutfağı Ekseninde Beslenme Alışkanlıklarının Bozuk İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(2): 26–37.
- Tunçel G (2007) Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki İbrikler, *Erdem* 0(45-46-47): 195–212.

- Tunçel G (2011) Madeni Eserlerden Bir Grup Gümüş Kap, *Turkish Studies (Elektronik)* 6(1): 575–588.
- Tunçel G (2011) Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan, *Milli Folklor Dergisi* 12(89): 257–264.
- Türkoğlu S (1996) *Geleneksel Türk Sanatları* (T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul).
- Ülger S (2007) Yakındoğu İlk Neolitik Kültürlerinde Yapı Kültü ve Yapıların Gömülme Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ünal A (2012) Anadolu'da Kalkolitik Çağ Kabartma Bezemeli Seramik Geleneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Konya.
- Ünal S (2021) Türkistan'dan Günümüze Pişmiş Toprak Kültüründe Lale, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 128(253): 323–344.
- Yakar J (2014) *Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları* (Homer Kitabevi, İstanbul).
- Yalçın, Ü (2016) Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış, *Yer Altı Kaynakları Dergisi* 5(9): 3–13.
- Yaniş S (2017) Elazığ Etnografya ve Arkeoloji Müzesinde Depoda Bulunan Bir Grup Madeni İbrik. *XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Sakarya, Türkiye, Kasım 794–813.
- Yavuz C, Akbulut D, Şık A (2019) Türk Mutfağında Bakırın Yeri ve Bakır Zanaatının Geleceği, *Online Journal of Art and Design* 7(3): 156–169.
- Yayan G, Kılıç A (2014) *Kahramanmaraş Sandıklarında Kullanılan Motiflerin ve Sembollerin Dili* (Öncü Basımevi, Kahramanmaraş).

- Yerasimos S (2002) *Sultan Sofraları / 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Yeşil E, Bayraktar MS (2022) Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan İbrik ve Güğümler, *Sanat Tarihi Dergisi* 31(1): 209–241.
- Yetkin Ş (1976) Anadolu Selçukluları Devrinden Bir Madeni Eser, *Sanat Tarihi Yıllığı Dergisi* 0(6): 207–214.
- Yıldız S (1977) *Anadolu ve Tarih Öncesi Çağlar* (İksad Yayınevi, Ankara).
- Yılmaz G (2016) Urmiye Müzesi'nde Bulunan İslâm Dönemine Ait Sırlı Seramikler. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Van.
- Yiğit Y, Ay E (2016) Osmanlı Mutfak Kültürü. *3. International Congress on Social Sciences, China to Adriatic*. Antalya, Türkiye, Ekim 8–21.
- Zeren ME (2022) *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü* (Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara).
- Züber H (1971) *Türk Süsleme Sanatı* (İş Bankası Kültür Yayınlar, Ankara).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Selim ÇETİN

Uyruğu: TC

Doğum Yeri ve Tarihi:

Tel:

E-Posta:

Yazışma Adresi:

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
3,02/80.20	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2020

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR